

Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ

ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Ι. ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΡΙΤΗ

"Αδεια μυλοφορίας	49797
	30-8-30

Τιμή ἀνευ βιβλιοσήμου	δρ. 33.65
'Αξια βιβλιοσήμου	» 13.50
Φόρος ἀναγκαστικοῦ δανείου	» 4.10
Τιμάται μετὰ τοῦ βιβλιοσήμου καὶ φέρου δρ. 51.25	

Α Θ Η Ν Α Ι

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗ ΣΤΑΔΙΟΥ 52

1930

ΣΕΙΡΑ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ

Καθηγητοῦ τῆς Βαρβαρείου
Πρετύπου Σχολῆς

Αρ. εισ. 45100

Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α

Τ Η Σ

ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Διὰ τὴν Γ' τάξιν τῶν Γυμνασίων καὶ τὰς ἀντιστοίχους
τῶν λοιπῶν σχολείων τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως

ΜΕ ΠΟΛΛΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΡΙΤΗ

ΕΚΔΟΤΗΣ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ

ΑΘΗΝΑΙ—ΣΤΑΔΙΟΥ 52

1930

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΓΙΩΝ
ΥΠΑΣΑΛ ΛΑ ΚΑΙ ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΦΕΤΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΣΟΣ
και την αντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφὴν ἐνὸς τῶν συγγραφέων
καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἔκδότου.

Σταθάρης

ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΤΑΤΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ

Εις πολὺ παλαιοὺς χρόνους οἱ ἀνθρώποι ἔζηδαν εἰς ἄγριαν κατάστασιν.

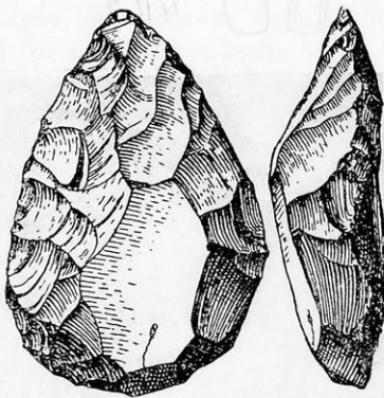
Περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἔχομεν ἀτελεῖς γνώσεις καὶ ὑποθέσεις μόνον δυνάμενα νὰ σχηματίσωμεν, διότι οἱ παλαιότατοι ἀνθρώποι ἀφόδαν πολὺ πενιχρὰ λειψανα.

Τὴν παλαιοτάτην αὐτὴν περίοδον τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου ώνδημαδαν προϊστορικοὺς χρόνους.

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἡ ιστορία μελετᾷ τὰς ἀξιολόγους πράξεις τῶν ἀνθρώπων, ἐκείνας ἰδίως, αἱ ὅποιαι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ.

Οἱ ἀνθρώποις εἰς πολὺ παλαιοὺς χρόνους ἦτο ἀμαθής καὶ ἔζη ὅπως τὰ ζῷα. Τὴν ὑπαρξίην τῶν παλαιοτέρων τούτων ἀνθρώπων γνωρίζομεν ἀπὸ διάφορα λείψανα, τὰ δόποια διετηρήθησαν εἰς τὸ βάθος τῆς γῆς εἴτε ἐντὸς σπηλαίων (ὅπλα, ἐργαλεῖα, ὅστα ζώων καὶ ἀνθρώπων). Ἀλλὰ τὰ λείψανα ταῦτα εἶναι τύσον πενιχρά, ὥστε περὶ τῆς ζωῆς αὐτῶν ἔχομεν ἀτελεῖς γνώσεις καὶ ὑποθέσεις μόνον. Τοὺς μακροὺς αἰῶνας, κατὰ τοὺς ὅποιοὺς οἱ ἀνθρώποι ἔζησαν εἰς ἡμίαγρίαν κατάστασιν, ὁνομάζομεν προϊστορικοὺς χρόνους καὶ τὴν μελέτην τῆς ζωῆς τῶν προϊστορίαν.

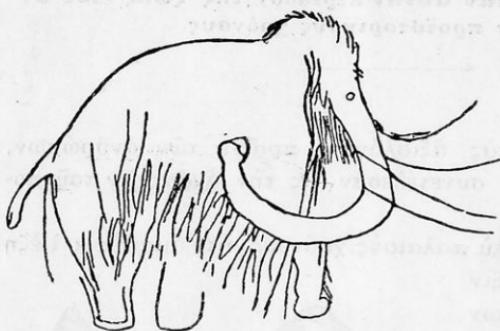
Ἄξιην παλαιολιθικὴ (πρόσωπις καὶ ἕξ τῶν πλαγίων)

Βραδύτερον ὁ ἄνθρωπος ἐγκατεστάψη μονίμως, ἐκαλλιέργησε τὴν γῆν, ἐδημιούργησε πολιτισμὸν καὶ ἀφησεν ἀφθονώτερα μνη-

Αἰχμαὶ βέλους παλαιοιθικῆς πτὸν μνημεῖον. Ἡ ἴστορία κυρίως ἀρχίζει ἀπὸ τῆς εὑρέσεως τῆς γραφῆς

ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ—ΠΑΛΑΙΟΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Ζῷα παλαιοιθικῆς ἐποχῆς.

“Ανω Μαμούθ, κάτω βόνασος, σκαλισμένος εἰς τὸν τοῖχον σπηλαίων τῆς Γαλλίας, δείγματα γραφικῆς τῶν ἀνθρώπων τῶν σπηλαίων.

μεῖα, οἰκιακὰ σκεύη, ὅπλα, ἀγγεῖα, λείψανα οἰκοδομημάτων, τάφους, ἀγάλματα κτλ., ὥστε δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν καλύτερον τὴν ζωὴν καὶ τὴν δρᾶσιν του. Ἀπὸ τότε ἀρχίζουν οἱ ἴστορικοὶ χρόνοι.” Εκεῖνο ὅμως, τὸ διποῖον ἰδίως φωτίζει τὸ παρελθόν, εἴναι τὸ γρα-

‘Η ἐπιφάνεια καὶ τὸ κλῖμα τῆς γῆς ὑπέστησαν μεγάλας μεταβολὰς κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους. Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἡ Εὐρώπη φαίνεται ὅτι ἦτο ἀρκετὰ θεομή, ὥστε ἔγησαν ἐκεῖ ζῶα, τὰ διποῖα συναντῶμεν σήμερον εἰς τὴν Ἀφρικήν, ἐλέφαντες, οινόκεροι, ἵπποπόταμοι, τεράστιαι τίγρεις, ὠπλισμέναι μὲν μακροὺς καὶ κοπτεροὺς κυνόδοντας. Ἐπίσης οἱ ἄνθρωποι τῶν χρόνων ἐκείνων ἦσαν διαφορετικοὶ ἀπὸ τοὺς σημερινούς. Εἶχον

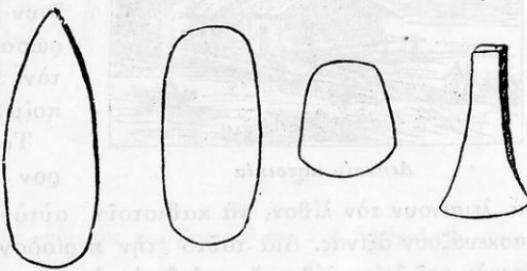
δύμως ἐπιτελέσει δύο σημαντικάς ἐφευρέσεις. Ἐγνώριζον νὰ ἀνάπτουν πῦρ καὶ νὰ πελεκοῦν τὸν λίθον, ίδιως τὸν σκληρὸν πυριτόλιθον, ὁ δποῖος εὐκόλως χωρίζεται εἰς λεπτὰ καὶ κοπτερά τεμάχια. Διὰ τοιούτου λίθου ὥπλισε τὴν παλάμην του ὁ παλαιότερος ἄνθρωπος. Ἐπὶ μακρὰν σειρὰν αἰώνων δὲν ἔγνώριζε νὰ κατεργάζεται τὸν λίθον. Τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ζωῆς τοῦ ἄνθρωπου ὠνόμασαν οἱ ἀρχαιολόγοι παλαιολιθικὴν ἐποχήν.

Παρῆλθον χιλιάδες ἔτη, τὸ κλῖμα τῆς Εὐρώπης ἔγινε ψυχρότερον καὶ οἱ παγετῶνες τῶν δρέων κατῆλθον μέχρι τῶν πεδιάδων. Νέα εἶδη ζώων, ίδιως ζῷα τῶν ψυχρῶν κλιμάτων, ἔξηπλώθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην, βόνασοι (ἄγριοι βόες), μεγάλαι ἔλαιφοι, ἵπποι, φαιαι ἄρκτοι, λέοντες, ursιναι, φινόκεροι καὶ πρὸ πάντων δύο ζῷα χαρακτηριστικὰ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ὁ Μαμούθ, εἶδος ὑψηλοῦ ἐλέφαντος μὲ παχὺ τρίχωμα, καὶ ὁ Τάρανδος, ὁ δποῖος εὑρίσκεται σήμερον εἰς τοὺς πόλους.

Ἡ περίοδος αὕτη διήρκεσεν ἐπίσης αἰῶνας. Κατ' αὐτὴν ἐμφανίζονται ἄνθρωποι περισσότερον ἀνεπτυγμένοι, οἱ λεγόμενοι ἄνθρωποι τῶν σπηλαίων, διότι ἔνεκα τοῦ ψύχους καὶ τοῦ φόβου τῶν ζώων ἔζησαν ἐντὸς σπηλαίων. Μεταχειρίζονται ἀκόμη τὸν ἀκατέργαστον πυριτόλιθον, ἀλλὰ ἔμαθαν νὰ κατεργάζωνται τὰ δστὰ τῶν ζώων, τὰ κέρατα, τὸν ἐλεφαντόδοντα. Εἰς τὰ σπήλαια τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ισπανίας εὑρέθησαν λείψανα τῶν ἐργασιῶν τούτων καθὼς καὶ ίχνογραφήματα ἐπὶ τῶν τοίχων καὶ τῶν δστῶν.

Τεμάχιον ὅστοῦ ταράνδου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ παλαιολιθικὸς ἄνθρωπος ἐφιλοτέχνησεν ἓνα ἄνθρωπον, δύο κεφαλὰς ἵππων, ἓνα ὄφιν.

Ἄξιναι διαφόρων τύπων ἀπὸ λελειασμένον λίθον (νεολιθικά).

τὰ δποῖα μ' ἔξαιρετικὴν ἀκρίβειαν καὶ ζωηρότητα ἀπομιμοῦνται τὰ ζῆαι τῆς ἐποχῆς.

ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Βραδύτερον τὸ κλῖμα θερμαίνεται, οἱ πάγοι ἀποσύρονται εἰς τοὺς πόλους, ἡ Εὐρώπη ἀποκτᾷ τὸ εὔκρατον κλῖμα, τὸ δποῖον ἔχει σήμερον. Οἱ ἄνθρωποι τῶν σπηλαίων, ή φυλή, ή δποία εἶχε πραγματικῶς καλλιτεχνικὴν ἴδιοφυΐαν, ἔξαφανίζεται. Ἔρχονται ἄνθρωποι δχι τόσον καλλιτεχνικοί, ἀλλὰ ἔχοντες νοῦν πρακτικώτερον. Γνωρίζουν νὰ καλλιεργοῦν δημητριακά, νὰ τρίβουν τὸν σῖτον διὰ νὰ κατασκευάζουν ἀλευρον, καλλιεργοῦν καὶ ὑφαίνουν τὸ λινὸν καὶ κατασκευάζουν ἐνδύματα. Ἐξημέρωσαν τὸν σκύλον καὶ τὸν ἵππον καὶ ἔχουν ποίμνια ἀπὸ χοίρους.

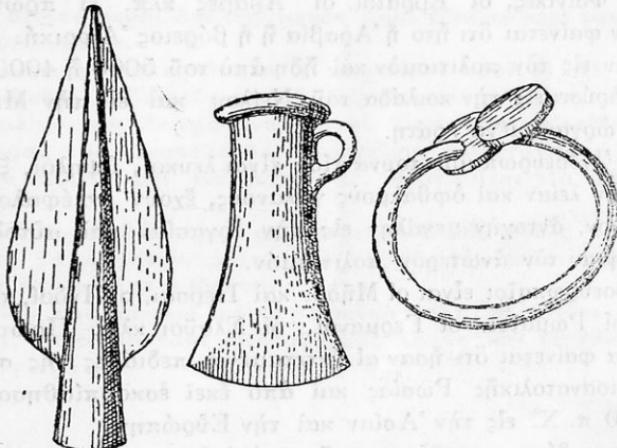
Λιμναϊκά κατοικία

νὰ λειαίνουν τὸν λίθον, νὰ καθιστοῦν αὐτὸν δξύτερον, νὰ κατασκευάζουν ἀξίνας. Διὰ τοῦτο τὴν περιόδον αὐτὴν ὀνομάζουν ἐποχὴν τοῦ λείου λίθου ή νεολιθικὴν ἐποχὴν. Ἡδη δ ἄνθρωπος ἔξηλθεν ἀπὸ τὴν πρώτην ἀγριότητα. Κτίζει κατοικίας, δχυρώνει τὰ χωρία. Ὁπου νπάρχουν λίμναι, στήνει τὴν κατοικίαν του ἐπὶ τῶν ὑδάτων διὰ μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν. Αὗται εἶναι αἱ λιμναῖαι οἰκήσεις, τῶν δποίων λείψανα εὑρέθησαν εἰς τὴν Ἐλβετίαν.

Εἰς τὴν Ἐλλάδα δὲν ἔχομεν ἵχνη τῆς παλαιοιλιθικῆς ἐποχῆς. Ἀλλ ἀπὸ τὴν νεολιθικὴν ἀνεκαλύψθησαν δλόχληροι συνοικισμοί, ίδίως εἰς τὴν βιορειότεραν Ἐλλάδα, εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ νοτιώτερον ἀκόμη μέχρι τῆς λίμνης Κωπαΐδος καθῶς καὶ εἰς τὴν Κρήτην. Τὰ χαρακτηριστικά τεράτα λείψανα εἶναι λίθινα ἐργαλεῖα, ίδίως σφηνοειδεῖς ἀξίναι, τὰς δποίας ἔχοησιμοποίουν εἴτε ὡς σκαπάνην εἴτε ὡς πελέκεις εἴτε καὶ ὡς δπλα. Ἡ ἐπιφάνειά των εἶναι λεία καὶ στιλπνὴ εἴτε δλόχληρος εἴτε μόνον εἰς τὴν κόψιν καὶ ἡ ἐπεξεργασία φανερώνει πολλάκις μεγάλην ἐπιτηδεύτητα καὶ καλαισθήσιαν. Εἰς τοὺς νεολιθικοὺς συνοικισμοὺς εὑρέθησαν ἐπίσης λείψανα κατοικιῶν, ἀγγεῖα, εἰδώλια κ. ἄ.

ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΛΛΟΥ

Κατά τὸ τέλος τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς οἱ ἄνθρωποι εἰς τὰς χώρας τῆς ἀνατολῆς μανθάνουν τὴν χρῆσιν τοῦ μετάλλου. Τὸ πρῶτον μέταλλον, τὸ δοποῖον ἐγνώρισεν ὁ ἄνθρωπος (περὶ τὸ 4000 π. Χ.), ἥτο δὲ χαλκός καὶ μετ' αὐτοῦ δὲ χρυσός,

Αίχμη δόρατος, πέλεκυς καὶ βραχιόλιον ἀπὸ δρειχαλκον.

Σημαντικωτέρα ἡτο δη πρόδοις, ὅταν ἔμαθε νὰ ἀναμιγνύῃ χαλκὸν καὶ κασσίτερον καὶ νὰ κατασκευᾶζῃ δρειχαλκον, οὐδίνιαν στερεωτέραν, δη ὅποια ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ κατασκευᾶζῃ ἐργαλεῖα καὶ δπλα πολὺ στερεωτέρα. Ἡ ἐποχὴ τοῦ μετάλλου ἀρχίζει ἴδιως ἀπὸ τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ δρειχαλκον. Πολὺ βραδύτερον ἔγινε χρῆσις τοῦ σιδήρου. Τὴν ἐποχὴν τοῦ μετάλλου διαιροῦν εἰς ἐποχὴν τοῦ χαλκοῦ, τοῦ δρειχαλκον καὶ τοῦ σιδήρου.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΛΑΟΙ

“Ολοι οἱ λαοὶ τῆς γῆς δὲν κατώρθωσαν νὰ φθάσουν εἰς τὸν ίδιον βαθμὸν πολιτισμοῦ. Ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις, δη ἀνώτερος πολιτισμός, φαίνονται νὰ είναι προνόμιον δλίγων λαῶν. Οἱ ἀρχαιότεροι ἀνεπτυγμένοι λαοὶ ἔζησαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον, εἰς τὴν Αἴγυπτον, τὴν Μεσοποταμίαν, εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας, εἰς τὸ Αἴγαον πέλαγος, εἰς τὴν Ἑλλάδα κτλ. Αὗτοί είναι οἱ πρῶτοι ιστορικοὶ λαοί. “Ολοι οἱ μεγάλοι ιστορικοὶ λαοὶ ἀνήκουν εἰς τὴν Καυκασίαν φυλήν, δη ὅποια περιλαμβάνει δύο τύπου

ἀνθρώπων καθαρῶς διακρινομένους, δύο διμοεθνίας, ὅπως λέγουν, τὴν σημιτικὴν καὶ τὴν Ἰνδοευρωπαϊκὴν.

ετ Οἱ σημῖται εἰναι μελαχροινοί, ἔχουν μαύρην κόμην, πολλάκις βιστρυχώδη, ἀνάστημα λεπτὸν καὶ μέτριον καὶ εἰναι μᾶλλον νευρώδεις. Σημῖται εἰναι οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Βαβυλώνιοι καὶ Ἀσσύριοι, οἱ Φοίνικες, οἱ Ἐβραῖοι, οἱ Ἀραβεῖς κλπ. Ἡ πρώτη πατρίς των φαίνεται ὅτι ἡτο ἡ Ἀραβία ἢ ἡ βόρειος Ἀφρική. Προηγήθησαν εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ ἥδη ἀπὸ τοῦ 5000 ἢ 4000 π.Χ. εἶχον ἰδρύσει εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου καὶ εἰς τὴν Μεσοποταμίαν ὠργανωμένα κράτη.

Οἱ Ἰνδοευρωπαῖοι τουναντίον εἰναι λευκοί, ύψηλοί, ξανθοί, μὲ κόμην λείαν καὶ ὀφθαλμοὺς γαλανούς, ἔχουν ἐγκέφαλον ἀνεπτυγμένον, ἀντοχὴν μεγάλην εἰς τὴν ἔργασίαν καὶ αὐτοὶ ἐδημιούργησαν τὸν ἀνώτερον πολιτισμόν.

Ἰνδοευρωπαῖοι εἰναι οἱ Μῆδοι καὶ Πέρσαι, οἱ Ἰνδοί, οἱ Ἑλληνες, οἱ Ρωμαῖοι, οἱ Γερμανοί, οἱ Σλαβοί κλπ. Πρώτη των κατοικία φαίνεται ὅτι ἡσαν αἱ ἐκτεταμέναι πεδιάδες τῆς σημερινῆς νοτιοανατολικῆς Ρωσίας καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐσκορπίσθησαν περὶ τὸ 2000 π. Χ. εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπην.

Μέσην θέσιν μεταξὺ σημιτῶν καὶ Ἰνδοευρωπαίων κατέχουν λαοὶ ἀνήκοντες ἐπίσης εἰς τὴν Καυκασίαν φυλὴν, οἱ ὅποιοι ἐγκατεστάθησαν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τῆς Μεσογείου καὶ ὀνομάζονται διὰ τοῦτο μεσογειακοὶ λαοί. Ἐκ τούτων οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου πελάγους, οἱ λεγόμενοι Αἰγαῖοι, ἀνέπτυξαν, καθὼς θὰ ἴδωμεν, περὶ τὸ 3000 π. Χ. ἀξιόλογον πολιτισμόν, τοῦ ὅποιού κέντρον ἔγινεν ἡ νῆσος Κρήτη.

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

Οἱ πρῶτοι ἴστορικοὶ λαοὶ εἰναι οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰς χώρας τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου, οἱ Αἰγύπτιοι, Βαβυλώνιοι καὶ Ἀσσύριοι, Χεταῖοι, Ἐβραῖοι, Φοίνικες, οἱ Μῆδοι καὶ οἱ Πέρσαι κλπ. οἱ λεγόμενοι Ἀνατολικοὶ λαοί. Μετὰ τούτους ἔρχονται οἱ Ἑλληνες καὶ βραδύτερον οἱ Ρωμαῖοι. Ἡ ἴστορία τῶν λαῶν τούτων ἀποτελεῖ τὴν ἀρχαίαν ἴστορίαν, ἡ ὅποια ἀρχίζει περίπου ἀπὸ τὸ 5000 π. Χ. καὶ φθάνει μέχρι τοῦ 476 μ. Χ., δηλ. μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.

τοπογραφία τοις μελέταις διαδέλλουσαν για την παραδόσεων ιστορίαν
απονεμεῖσθαι συναρτήσκοντας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ

Οι ἀρχαίοτεροι ἀνεπτυγμένοι λαοὶ ἔζησαν περὶ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν.

Πολλὰς χιλιετηρίδας π. Χ. δημιτικοὶ λαοί, οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Χαλδαῖοι, οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Ἐβραῖοι, οἱ Φοίνικες, οἱ Λεγόμενοι μὲν κοινὸν ὄνομα ἀνατολικοὶ λαοί, ἐγκατασταθέντες εἰς τὰς χώρας τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου, διωργάνωσαν κράτη ἔκτισαν πόλεις καὶ ἀνέπτυξαν τὰ πρώτα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ.

'Ολιγον διαδύτερον μεδογειακοὶ λαοί, ιδίως οἱ κατοικοῦστες τὸ Αἴγαιον, ἀνέπτυξαν ἀξιόλογον πολιτισμόν, τοῦ θροίου πυρὸν ἥτο ή Κρήτη.

Τέλος γίνεται ιδχυρὰ ἴνδοςυρωπαϊκὴ φυλὴ, οἱ Μῆδοι καὶ οἱ Πέρσαι, ὑπέταξαν τοὺς ἀνατολικοὺς λαοὺς καὶ ιδρυσαν ἐκτεταμένον κράτος.

ΟΙ ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ

ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

Ἡ Αἴγυπτος εἰς τοὺς ἀρχαίους ἐφαίνετο χώρα μυστηριώδης. Περιεβάλλετο ἀπὸ ἕρήμους, θάλασσας δὲ καὶ αὐτὴ ἔρημος, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ὁ Νεῖλος, ὁ δποῖος γονιμοποιεῖ αὐτὴν διὰ τῶν πλημμυρῶν του καὶ καθιστᾶ κατοικήσιμον. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι ὡνόμαζον τὴν Αἴγυπτον ὅδον τοῦ Νεἴλου.

Ο Νεῖλος πλημμυρεῖ κατ' ἔτος ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου μέχρι τοῦ Νοεμβρίου. Τὰ ὕδατα ἀποσυρόμενα βραδύτερον ἀφίνονται ἵλιν, ἢ δποία καθιστᾶ ενφορωτάτην τὴν χώραν. Οἱ ἀρχαῖοι ἐκαλλιέργουν δημητριακὰ καὶ λαχανικὰ καὶ ἐτρεφον πολυάριθμα ποίμνια. Ο Φοίνιξ, ὁ λωτός, ὁ πάπυρος ἐφύοντο ἐν ἀφθονίᾳ. Ποικίλα ζῷα καὶ πτηνὰ ἐτρέφοντο παρὰ τὰς ὅχθας καὶ τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἥλθον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν προσελκυσθέντες ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῆς πεδιάδος, ἐπεκράτησαν εἰς αὐτὴν καὶ μετέδωσαν τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν πολιτισμόν των.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Έγκατασταθέντες είς τὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου οἱ Αἰγύπτιοι ἐπεδόθησαν εἰς τὴν γεωργίαν. Κατὰ τοὺς μακρινοὺς ἔκεινους χρόνους, δπότε ἡ συγκοινωνία ἦτο ἀτελεστάτη, δὲν ἦτο δυνατὸν εἰς ἡγεμώνα νὰ κυβερνήσῃ ὅλην τὴν χώραν.¹ Εσχηματίσθησαν λοιπὸν διάφορα κράτη.² Ἀλλὰ εἰς χώραν πεδινὴν καὶ πλουσίαν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναπτυχθῇ χράτος ἰσχυρόν, τὸ δποῖον νὰ ὑποτάξῃ τὰ ἄλλα καὶ νὰ συνενώσῃ ὅλην τὴν χώραν.

Τοῦτο ἔπραξαν πρῶτοι οἱ βασιλεῖς τῆς **Μέμφιδος**, ἡ δποία εὑρίσκεται εἰς τὴν κάτω Αἴγυπτον, πλησίον τοῦ σημερινοῦ Καΐρου. Ἡ Αἴγυπτος ἦνώθη εἰς ἕν κράτος ἥδη ἀπὸ τοῦ 5000, **5000** καὶ ἡ Μέμφις ἔγινεν ἡ πρώτη πρωτεύουσα τοῦ Αἰγυπτιακοῦ κράτους. Οἱ βασιλεῖς τῆς Μέμφιδος, ὀνομαζόμενοι Φαραώ, ἀπέκτησαν μεγάλην ἰσχύν, ἡ χώρα ἀνεπτύχθη ἐπ' αὐτῶν εἰρηνικῶς καὶ ἀπέκτησε τὴν πρώτην ἀκμήν της. Τὴν ἰσχὺν αὐτῶν φανερώνουν οἱ σωζόμενοι κολοσσιαῖοι τάφοι, αἱ πυραμίδες. Τὴν περίοδον ταύτην τῆς αἰγυπτιακῆς ἴστορίας οἱ αἰγυπτιολόγοι ὠνόμασαν **ἀρχαίον κράτος**.

Περὶ τὰ 2000 π. Χ. ἡ ἔξουσία περιῆλθεν εἰς τοὺς βασιλεῖς

τῶν Θηβῶν, εἰς τὴν Ἀνω Αἴγυπτον. Οἱ Φαραὼ τῶν Θηβῶν ἥσαν ἴσχυροὶ καὶ πλούσιοι, ἐκόσμησαν τὴν πρωτεύουσάν των μὲ οἰκοδομήματα μεγαλοπρεπῆ καὶ διεκρίθησαν ὡς πολεμισταί. Διέβησαν τὸν ἴσθμον καὶ ἐπεχείρησαν πολλοὺς πολέμους εἰς τὴν Ἀσίαν. Τὸ κράτος τῶν Θηβῶν τῆς περιόδου ταύτης ὠνόμασαν μέσον κράτος. Τὸ κράτος τοῦτο κατεστράφη ἐνεκα τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ὑκσώς, νομαδικοῦ λαοῦ, δ ὅποιος ἤλθεν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν καὶ ἐκυριάρχησεν εἰς τὴν Αἴγυπτον σχεδὸν δύο αἰῶνας.

Οἱ ἥγεμονες τῶν Θηβῶν κατώρθωσαν τὸ 1580 νὰ ἔχοιώ-
ξουν τοὺς Ὑκσώς καὶ νὰ ἀνιδρύσουν τὸ κράτος των, τὸ
ὅποιον ἔφθασε τότε εἰς μεγάλην λαμπρότητα. Τοῦτο εἶναι τὸ
λεγόμενον *Νέον κράτος τῶν Θηβῶν. Τουτμὲδε δ Γ ἔξετεινε τὰ*
ὅρια τοῦ κράτους μέχρι τοῦ ἄνω Εὐφράτου. Ὄνομαστότατος τῶν
βασιλέων τοῦ νέου κράτους ἦτο δ Ραμσῆς Β', τὸν ὅποιον οἱ
Ἐλληνες ὠνόμασαν *Σέσωστριν* καὶ διηγήθησαν ὅτι ἦτο μέγας
κατακτητὴς καὶ ὅτι ἐπροχώρησε μέχρι τῶν Ἰνδιῶν.

Ἐνδυμασίαι Αἴγυπτίων

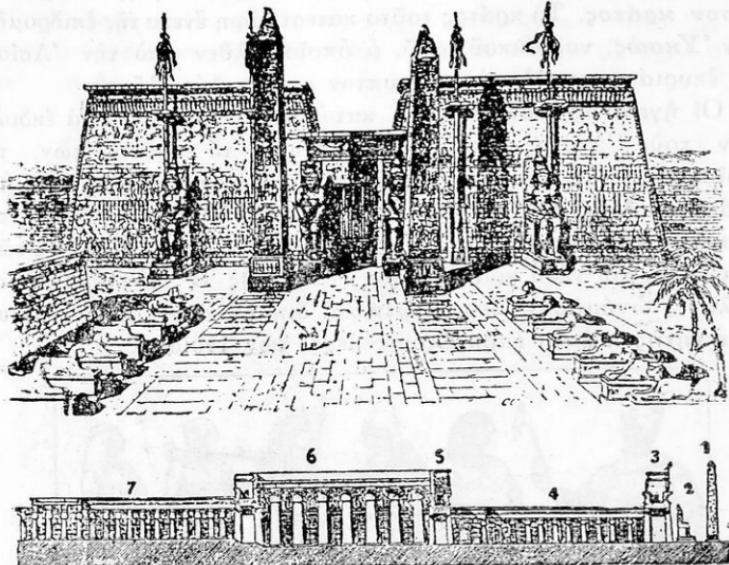
Περὶ τὸ 1200 ἀρχίζει ἡ κατάπτωσις, διότι ἀποκτοῦν μεγάλην
ἰσχὺν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν λιβύων μισθοφόρων καὶ δ ἰερεὺς τοῦ Ἀμ-
μὸν ἀποβαίνει σχεδὸν ἀνεξάρτητος ἥγεμών. Τὸ 670 ἡ Αἴγυπτος
ὑποτάσσεται εἰς τοὺς Ἀσσυρίους. Ὁλίγον βραδύτερον δὲ λίβυς
Ψαμμήτιχος ἴδρυε τὸ κράτος τῆς Σάΐδος, τὸ ὅποιον ἤκμασεν
ἐπὶ τοῦ Νεκώ καὶ τοῦ Ἀμάσιος. Ἀλλ' οἱ Φαραὼ δὲν
εἶχον τὴν παλαιὰν δύναμιν καὶ ἡ Αἴγυπτος ὑπετάγη τὸ
525 εἰς τοὺς Πέρσας καὶ ἔγινε περσικὴ ἐπαρχία.

525

Ο ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΑΙΓΥΠΤΙΩΝ

Ἡ αἰγυπτιακὴ κοινωνία ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο τάξεις, τοὺς

γαιοκτήμονας εὐγενεῖς καὶ τοὺς δουλοπαρούκους γεωργούς. Ὁ κλῆφος ἔχει μεγίστην ἵσχυν καὶ ἡ καλῶς ὀργανωμένη τάξις τῶν δημοσίων λειτουργῶν μέγα κῦρος. Ὁ βασιλεὺς εἶναι ἀπόλυτος μονάρχης θεωρούμενος ἐνσάρχωσις τοῦ Θεοῦ.

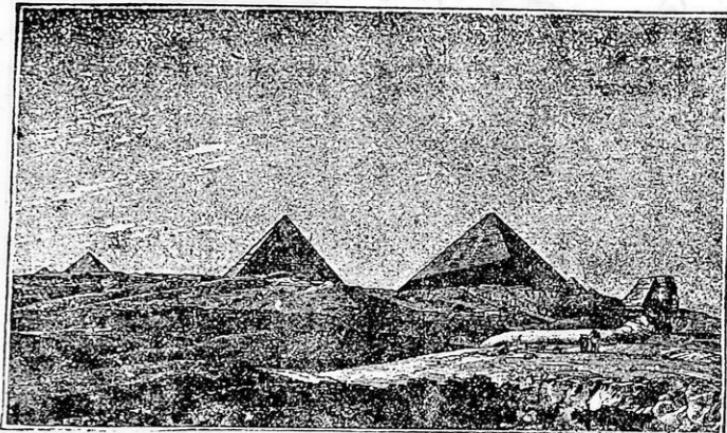

Νάὸς αἰγυπτιακὸς

Ἐμπρὸς κάθετος τομῇ, ὅπιστα ἡ πρόσοψις.

Ο αἰγυπτιακὸς ναὸς εἶναι κολοσσιαῖον κτίριον. Φθάνομεν εἰς αὐτὸν διὰ πλακοστρώτου παρόδου, ἥ δοποιά ἔχει ἑκατέρωθεν σειράν ἀπὸ σφίγγιας καὶ δύο δβελίσκους ἐκ γρανίτου μονολίθου, οἱ δοποὶ φέρονται ἀνάγλυφα καὶ ἐπιγραφάς. Ἐκατέρωθεν τοῦ πυλῶνος ὑπάρχουν δύο πύργοι ἐν σχήματι κολούουσον πυραμίδος, οἱ δοποὶ καλύπτονται ἀπὸ ἀνάγλυφα καὶ ἐπιγραφάς, καὶ πρὸ αὐτῶν κολοσσιαῖα ἀγάλματα τῶν βασιλέων, οἱ δοποὶ κατεσκεύασαν τὸν ναὸν. Διὰ τοῦ πυλῶνος (3) εἰσερχόμεθα εἰς μεγάλην αὐλὴν (4), ἥ δοποια περιστοιχίζεται ἀπὸ στοάς. Εἰς τὴν αὐλὴν αὐτὴν μόνον ἐπετρέπετο ἡ εἰσοδος εἰς τὸν λαόν. Διευχρόμεθα δεύτερον πυλῶνα (5) καὶ εἰσερχόμεθα εἰς αἴθουσαν (6), τῆς δοποίας τὴν στέγην στηρίζουν γιγαντῶδεις κίονες εἰς δύο σειράς. Ἡ αἴθουσα αὕτη εἶναι ὁ κυρίως ναὸς καὶ ὀνομάζεται ἀπόστηλον. Εἰς αὐτὴν ἐπετρέπετο ἡ εἰσοδος μόνον εἰς τὸν Φαραὼ καὶ τοὺς ἀνωτέρους εὐγενεῖς. Ἐκ τῆς ὑποστήλου αἰθουσῆς τέλος εἰσερχόμεθα εἰς σκοτεινὸν θάλαμον (7), ὃντος τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ καὶ εἰσήχοντο μόνον οἱ ἱερεῖς. Αἱ διαστάσεις τοῦ αἰγυπτιακοῦ ναοῦ εἶναι κολοσσιαῖαι. Ο πυλῶν τοῦ περιφήμου ναοῦ τοῦ Ἀμμοῦ εἰς τὸ Λούκειο ἔχει ὑψος 44 μ. καὶ πλάτος 115 μ. Οἱ κίονες τοῦ ὑποστήλου ἔχουν ὑψος 20 μ. καὶ περιφέρειαν 10 μ. Ἡ περιμέτρος τοῦ κιονοχράνου εἶναι 23 μ.

Τὸ κύριον βιοποριστικὸν μέσον εἶναι ἡ γεωργία. Ἀλλ' οἱ Αἰγύπτιοι ἐπεδόθησαν καὶ εἰς ἄλλας τέχνας, τὴν μεταλλουργίαν καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν οἰκοδομησίμων λίθων (γρανίτου, μαρμάρου, ἀλαβάστρου κτλ.) Ἐπίσης ἀνεπτύχθη τὸ ἐμπόριον. Ἡδη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ἀρχαίου κράτους ὑπῆρχε ζωηρὰ συγκοινωνία (διὰ ξηρᾶς) μετὰ τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Συρίας. Βραδύτερον οἱ δραστήριοι ἐμπόροι τῆς Κοήτης ἤλθον νὰ ἔκμεταλλευθοῦν τὰ πλούτη τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου. Μετὰ τὴν ἀνασύστασιν τοῦ κράτους τῶν Θηβῶν ὑπερίσχυσε τὸ ἐλληνικὸν ἐμπόριον, τοῦ δποίου βάσις ἔγινεν ἡ Ναύκρατις ἐπὶ τοῦ Δέλτα.

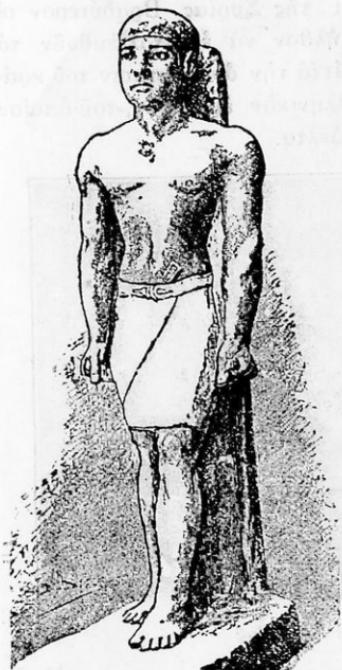
Ἄλι πυραμίδες καὶ ἡ Σφίγξ

Λαὸς θρησκευτικώτατος οἱ Αἰγύπτιοι ἐλάτρευσαν πολλοὺς θεούς. Εἰς τὸ ἀρχαῖον κράτος ἐλατρεύθη Ἰδίως ὁ ἥλιος, ὁ Ρά, εἰς τὸ νέον ὁ θεὸς τῶν Θηβῶν *Ἀμμόν*. Οἱ δύο θεοὶ δὲν ἥργησαν νὰ ἐνωθοῦν εἰς ἔνα, τὸν κατ' ἔξοχὴν θεὸν τῶν Αἰγυπτίων *Ἀμμόν—Ρά*. Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς θρησκείας τῶν ἱερέων ὁ λαὸς ἔχει τὴν ἰδιαιτέραν θρησκείαν του, ἡ δποία συνίσταται κυρίως εἰς τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν. Ἐπίστευσαν ὅτι ἡ ψυχή, τὸ δμοίωμα τοῦ ἀνθρώπου, ἔξακολουθεῖ νὰ ζῇ μετὰ τὸν θάνατον εἰς τὸν κάτω κόσμον. τὸν δποῖον ἔξουσιάζει ὁ θεὸς *Οσιρις*, ἡ ὅτι μεταβαίνει εἰς τὸ σῶμα ζώων ἢ ἄλλων ἀνθρώπων καὶ μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις ἐπανέρχεται εἰς τὸ παλαιὸν σῶμα. Αὕτη εἶναι ἡ πίστις εἰς τὴν μετεμψύχωσιν. Διὰ τοῦτο ταριχεύουν τὰ σώματα καὶ δια-

τηροῦν αὐτὰ ἐντὸς στερεῶν τάφων. Ήπειρα τούτου διεσώθησαν μέχρι σήμερον πολλά σώματα αἰγυπτίων, αἱ λεγόμεναι μούμιαι.

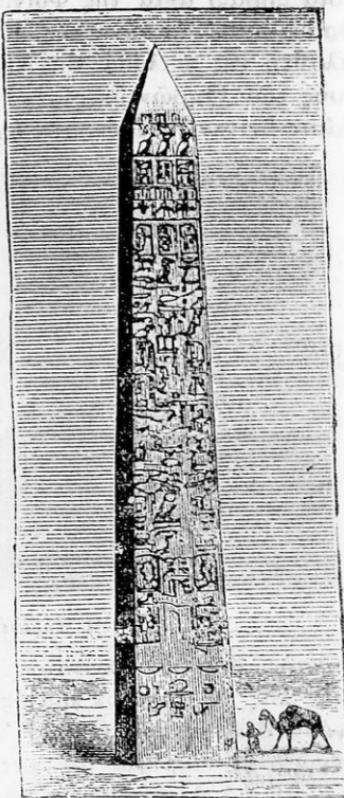
ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Οἱ αἰγύπτιοι ἀφησαν πολυάριθμα μνημεῖα, πολλὰ τῶν ὅποιων σφύζονται μέχρι σήμερον καὶ κινοῦν τὸν θαυμασμόν μας. Ἐκτισαν

Αἰγύπτιος (ἀρχαῖον ἄγαλμα)

Οἱ αἰγύπτιοι ἡσαν ὑψηλοί, ἴσχυοι, εὐ/ίνητοι, εἶχον εὐρεῖς ὕμους. Ἡ κεφαλὴ τῶν ἡτο πολλάκις δυσαναλόγως μεγάλη πρὸς τὸ σῶμα, αἱ παρειὰ ἡσαν ἔξωγκωμέναι, τὰ γειλὴ τῶν παχέα καὶ τὸ πρόσωπον εἶχεν ἔκφρασιν ἀγαθότητος συγχρόνως καὶ μελαγχολίας, μέριμοιάζον δηλ. ἀπαράλλακτα τοὺς θηρευτινοὺς Φελλάχους.

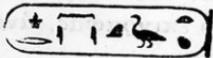

Οβελίσκος

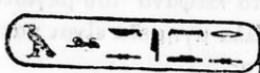
Ἄπο τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς αἰγυπτιακῆς τέχνης εἰναι καὶ ὁ ὀβελίσκος, ὁ δοποῖς ἡτο ἀπὸ γρανίτην μονοκόδυματον λίθον καὶ ἔφερεν θεογλυφικά.

κυρίως ἡ τάφους, ναοὺς καὶ ἀνάκτορα, τὰ ὅποια ἔχουν κοινὸν χαρακτηριστικὸν, τὰς τεραστίας διαστάσεις.

Απὸ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους σφίζεται ἡ περίφημος Σφίξ, ἐν ἀπὸ τὰ περιεργότερα μνημεῖα τοῦ κόσμου. Εἶναι πελώριος βράχος ὅψους 19 μέτρων, εἰς τὸν δποῖον ἔδωσαν σχῆμα καθημένου λέοντος καὶ πρόσωπον ἀνθρώπου. Μόνον ἡ φίλη ἔχει μέγεθος 2 μέτρα. Βραδύτερον οἱ Αἰγυπτιοὶ κατεσκεύασαν ἀναριθμή-

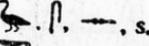
Βερενίκη

'Αλέξανδρος

Κλεοπάτρα

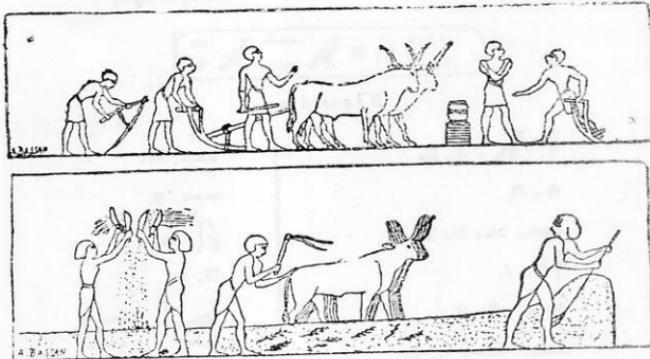

Γραφὴ αἰγυπτιακὴ—Τὰ ἵερογλυφικὰ

Ἡ γραφὴ τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων ἀπετελεῖτο ἀπὸ εἰκόνας ἐγχαράκτους ἢ ἀναγλύφους. Τὰ σημεῖα ταῦτα παρίστανον κατ’ ἀρχὰς αὐτὰ τὰ πράγματα. Βραδύτερον παρίστανον ἔνα φθόγγον, ἦτο δηλαδὴ ἡ γραφὴ τῶν Αἰγυπτίων συμβολικὴ καὶ συγχρόνως φωνητικὴ. Ο γάλλος σοφὸς Champollion κατώρθωσε νὰ ἀναγνῶσῃ τὰ ἱερογλυφικὰ ὄδηγούμενος ἀπὸ δίγλωσσον ἐπιγραφὴν (αἰγυπτιακὴν καὶ Ἑλληνικὴν). Τοιουτοτρόπως ἀπεκαλύφθη τὸ αἰγυπτιακὸν ἀλφάριτον, ὃς φαίνεται ἀνωτέρῳ.

τοὺς σφίγγας. Ἡ σφίγξ καὶ ὁ ὀβελίσκος εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς αἰγυπτιακῆς τέχνης. Ἐπίσης εἰς τοὺς χρόνους τοῦ ἀρχαίου κράτους ἔκτισθησαν πλησίον τῆς Μέμφιδος οἱ τεράστιοι λίθινοι τάφοι τῶν βασιλέων, αἱ πυραμίδες, αἱ δύοια οἵτιναι ὡς ὅρη εἰς τὸ μέσον τῆς ἀμμώδους πεδιάδος βορειοδυτικῶν τοῦ Καΐρου (σελ. 13). Μεταξὺ τῶν μνημείων τῆς Μέμφιδος ὑπάρχουν ἐπίσης λείψανα πολλῶν ναῶν. Ἀνάκτορα κατεσκεύασαν πολὺ βραδύτερον. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα περίφημα ἦσαν τὰ ἀνάκτορα τὰ κείμενα νοτίως τῆς Μέμφιδος, τὰ δύοια οἱ "Ἐλληνες ὡνόμαζον Δαβύδον. Εἶχον μῆκος 200 μ., 1500 ὑπόγεια καὶ 3000 ἰσόγεια δωμάτια.

Τὸ δεύτερον κέντρον τοῦ αἰγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ εἶναι αἱ Θῆβαι. Τὰ μεγαλοπρεπῆ ἔρειπιά των σφῆσανται εἰς τὰς σημερινὰς θέσεις Καρνάκ καὶ Λούξορ. Εἶναι κυρίως λειψανα ναῶν, τῶν δῆποιών τὰ ἀνάγλυφα καὶ τὰ ἱερογλυφικὰ διηγοῦνται τὴν δόξαν τῶν μεγάλων Φαραὼ τῆς πόλεως ταύτης. Εἰς τὸ Καρνάκ εὑρίσκονται τὰ λειψανα τοῦ μεγίστου τῶν ναῶν τοῦ κόσμου. Οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἄλλα μνημεῖα εἶναι κατάφορτα ἀπὸ ἐπιγραφάς, ἀνάγλυφα καὶ εἰκόνας.

Σκηναὶ γεωργίας

Ο βίος τῶν Αἰγυπτίων, δπως ἀναπαριστάνεται εἰς τὰς τοιχογραφίας τῶν τάφων. Ἀνω καλλιέργεια ἀγροῦ, κάτω ἀλώνισμα.

Τὴν ἴστορίαν τῆς Αἰγύπτου ἐγνώριζον ἄλλοτε ἀπὸ τὸν Ἑλληνα ἴστορικὸν Ἡρόδοτον, ὃ δῆποιος περιηγήθη τὴν Αἴγυπτον κατὰ τὸν Ε΄ π. Χ. αἰῶνα. Ἀλλ' εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους ἔγιναν πολλαὶ ἀνασκαφαί, εὑρέθησαν πάμπολλα αἰγυπτιακὰ μνημεῖα, τὰ δῆποια συνήθοισαν εἰς μουσεῖα, οἱ σοφοὶ ἀνέγνωσαν τὰ ἱερογλυφικὰ γράμματα καὶ διεφώτισαν πολλὰ μυστήρια τοῦ βίου τῶν Αἰγυπτίων. Τὰ σωζόμενα μνημεῖα διηγοῦνται τὴν ἴστορίαν τῆς Αἰγύπτου. Αἱ μακραὶ ἐπιγραφαὶ ἔξιστοροῦν τὰ κατορθώματα τῶν Φαραώ, τὰ ἀνάγλυφα καὶ αἱ τοιχογραφίαι ἀναπαριστάνουν τὴν ζωὴν των, πῶς ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν, πῶς ἐθέριζον, πῶς διωχέτευον τὰ ὄδατα τοῦ Νείλου. Οἱ ἐπισκεπτόμενος τὰ μνημεῖα τῆς Αἰγύπτου μεταφέρεται εἰς τοὺς παναρχαίους ἐκείνους χρόνους καὶ βλέπει νὰ ἀναζῇ πρὸ αὐτοῦ ὃ ἀρχαιότατος ἐκείνος πολιτισμός.

ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ—Α ΣΥΡΙΟΙ—ΧΕΤΑΙΟΙ

Η ΧΩΡΑ

Ἡ μεταξὺ τῶν δύο μεγίλων ποταμῶν Εὐφράτου καὶ Τίγρης πεδιὰς ὀνομάζεται Μεσοποταμία καὶ κατέχει εἰς τὴν ἴστορίαν τῆς ἀρχαίας Ἀνατολῆς τόσην σπουδαιότητα, ὅσην ἡ κοιλάς τοῦ Νείλου. Εἰς τὰ νότια τῆς πεδιάδος, ἥ δποία ὀνομάζεται κυρίως Βαβυλωνία, ἔκησαν οἱ Βαβυλώνιοι, εἰς τὸ βορειοανατολικὸν αὐτῆς ὁροπέδιον, τὸ σημερινὸν Κουφδιστάν, οἱ συγγενεῖς αὐτῶν Ἀσσύριοι καὶ εἰς τὸν ἄνω Εὐφράτην καθὼς καὶ εἰς τὰς γειτονικὰς χώρας τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Συρίας ενδισκομεν τὰ ἵχην ἄλλου σημαντικοῦ λαοῦ, τὸν ὅποιον οἱ ἀρχαιολόγοι ὀνόμασαν Χετίτας ἢ Χεταίον.

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΝ ΒΑΒΥΛΩΝΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Τὴν ἴστορίαν τῶν Βαβυλωνίων καὶ Ἀσσυρίων, ὅπως καὶ τῶν Αἰγυπτίων, ἔγγωριζομεν ἄλλοτε ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτον καὶ τὴν Ἀγίαν Γεραφήν. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους αἱ ἀνασκαφαι ἔφερον εἰς φῶς σπουδαιότατα εὑρήματα, τὰ ὅποια μᾶς ἐπέτρεψαν νὰ γνωρίσωμεν ἀκριβέστερον τὸν βίον τῶν λαῶν τούτων.

Οἱ Βαβυλώνιοι ἢ Χαλδαῖοι, σημιτικῆς καταγωγῆς, ὅπως οἱ Αἰγαῖοι τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος—γ' ἐκδοσις

γύπτιοι, προερχόμενοι ἐκ δυσμῶν κατέλαβον τὸν κάτω Εὐφράτην, ἔδρυσαν σημαντικὴν πόλιν, τὴν Βαβυλῶνα, καὶ ἐξ αὐτῆς δρμώμενοι ἵσχημάτισαν τὸ ἀρχαιότερον ἀξιόλογον κράτος τῆς Μεσοποταμίας. Τὸ κράτος τοῦτο ἥκμασεν ἐπὶ τοῦ **Χαμμουραβί** (2100 π. Χ.), ἀλλὰ διελύθη εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατόν του ἐνεκα τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Χετιτῶν. Τότε ἥρχισεν ὁ ἀκμάζης τὸ ἀσσυριακὸν κράτος.

ΤΟ ΑΣΣΥΡΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Οἱ κάτοικοι τῆς Βαβυλωνίας ἐπειδὴ ἐπληθύνθησαν, ἐξηπλώθησαν βορειότερον. Πολλοὶ ἀνέβησαν τὸ οεῦμα τοῦ Τίγρητος καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν χώραν, τὴν ὅποιαν οἱ μὲν ἀρχαῖοι ὀνό-

'Ασσύριος βασιλεὺς ἐφ' ἀρματος

Διακρίνομεν εἰς τὴν εἰκόνα τὸν τύπον καὶ τὴν ἐνδυμασίαν τῶν Ἀσσυρίων. Ὁ βασιλεὺς φέρει τιάραν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, τὴν δποίαν διετήρησαν οἱ ἀπιᾶται ἡγεμόνες ἐπὶ μακρόν.

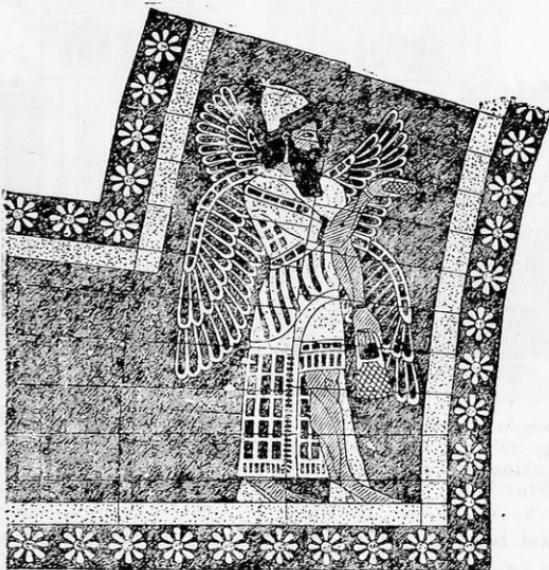
μαζῶν Καρδουχίαν, οἵμερον δὲ ὄνομάζομεν Κουρδιστάν. Ἐκεῖ μετέβαλον βίον καὶ χαρακτῆρα, ἔγιναν κυνηγοί, κτηνοτρόφοι καὶ πολεμικοί. Τοιουτοτρόπως προηλθεν δ λαδὸς τῶν Ἀσσυρίων.

Περὶ τὸ 1100 δ βασιλεὺς **Τιγλατπιλεξάρ Α'** ἔδρυσεν ἐκτεταμένον κράτος, τὸ δποῖον ἔφθανεν ἀπὸ τῶν ὀρέων τῆς Ἀρμενίας μέχρι τῆς Φοινίκης καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Βραδύτερον σειρὰ ἐπτὰ μεγάλων βισιλέων ἔξετεινε τὸ κράτος μέχρι τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Κύπρου καὶ ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον. Εἰς τὸ ὑψηστὸν σημεῖον τῆς δυνάμεως ἔφθασε τὸ κράτος ἐπὶ τοῦ **Άσσουρμπα-**

νιμπάλ, τὸν δποῖον οἱ Ἑλληνες ὀνόμασαν **Σαρδανάπαλον** καὶ διηγήθησαν μυθώδη περὶ τοῦ πλούτου καὶ τοῦ τρυφηλοῦ βίου του. Ἐκόσμησε τὴν πρωτεύουσάν του **Νινευή** μὲ λαμπροτάτας οἰκοδομὰς καὶ ἔδρυσε πλουσίαν βιβλιοθήκην, ἐκ τῆς δποίας διεσώθησαν περίπου 22000 πίνακες ἐνεπίγραφοι ἐξ ἀργίλου.

ΤΟ ΝΕΟΝ ΒΑΒΥΛΩΝΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς ἀσσυριακῆς δυνάμεως ἐνέπνευσε φόβον εἰς τοὺς γείτονας. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μηδίας **Κυαξάρης** καὶ ὁ διοικητὴς τῆς Βαβυλῶνος συνεννοήθησαν. Ὁ Κυαξάρης ἐκυρίευσε καὶ κατέστρεψε τὴν Νινευή (625), οἱ Βαβυλώνιοι ἀνέ-

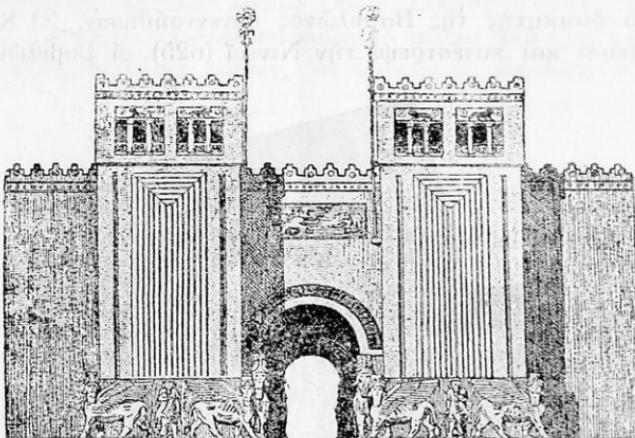

Τοιχογραφία ἀσσυριακὴ παριστάνουσα βασιλέα

κτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των καὶ ἥρχισαν νέαν περιόδον ἀκμῆς. Ὁ περίφημος βασιλεὺς των **Νεμπουκαδνετσάρ B'** (Ναβουχοδονόσωρ) ἐνίκησε τὸν Νεκώ, τὸν βασιλέα τῆς Αιγύπτου, τὸ 605, κατέστρεψε τὴν Τερουσαλήμ (587) καὶ ὑπέταξεν ὅλην τὴν Συρίαν καὶ τὴν Φοινίκην. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του διελύθη τὸ κράτος του. Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Κῦρος ἐκυρίευσε τὴν Βαβυλῶνα τὸ 539.

ΤΟ ΧΕΤΙΤΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Νεώτερα σημαντικά ενδρήματα ἀπέδειξαν ὅτι εἰς πολὺ παλαιούς χρόνους, τοῦλάχιστον περὶ τὰ 3000 π. Χ., εἰς τὸν ἄνω Εὐφράτην, εἰς τὰ νοτιοανατολικὰ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ εἰς τὴν Συρίαν ἔζησεν ἄλλος **3000** σημαντικὸς λαός, δ ὁποῖος ἀνέπτυξεν ἵδιόρρουμον πολιτισμόν. Τὸν λαὸν τοῦτον ὠνόμασαν Χετίταις ἢ Χεταίους. Οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων ἦσαν, ὡς φαίνεται, σημῆται, ἀλλὰ περὶ τὸ 2000 π. Χ. ἵνδοευρωπαῖοι ἐπιδρομεῖς ὑπέ-

Ἄσσυριακὸν ἄνακτορον

‘Η κυρία εἰσοδος τῶν ἀνακτόρων τοῦ ἀσσυρίου βασιλέως Σαργών. Πρὸ τῆς πύλης ὑπῆρχε πλατεῖα ἐξέδρα, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνέβαινε τις διὰ διπλῆς κλίμακος ἐκατέρωθεν. Ἡ πύλη ἐκοιμεῖτο μὲν πτερωτούς ταύρους ὑψούς 5 μ.

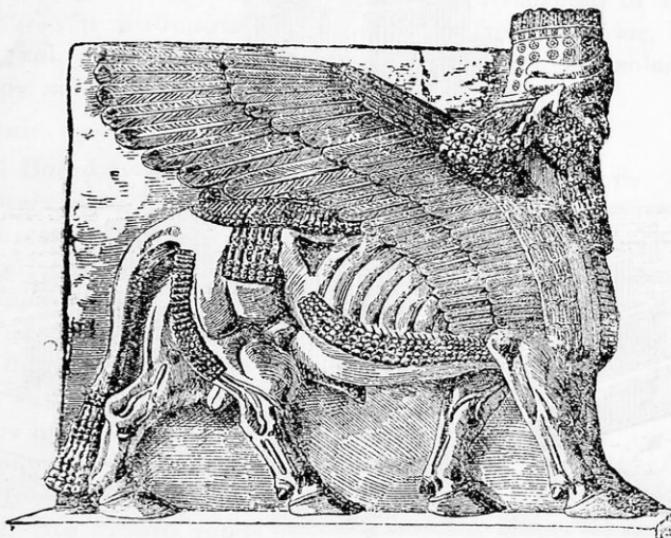
τιξαν καὶ διωργάνωσαν αὐτοὺς καὶ διὰ τῆς ἀναμίξεως τῶν δύο φυλῶν προῆλθε τὸ Χετιτικὸν ἔθνος.

Χιλιάδες εὑρήματα, εἰς τὰ ὁποῖα προστίθενται διαρκῶς νέα, μαρτυροῦν περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως αὐτῶν.

Ίδιως ὅμως τὰ περισσότερα χετιτικὰ μνημεῖα εὑρίσκονται εἰς τὸ χωρίον Μπογάζκιοῦ ἐπὶ τοῦ Ἀλυνος, ὃπου ἔκειτο ἡ Χέτα, ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον περὶ τὸ 1800 ἔφθασε τὴν δύναμιν τῆς Βαβυλῶνος καὶ τῆς Αἰγύπτου. Οἱ Χετῖται ἦλθον εἰς σχέσεις μὲ τοὺς λαοὺς τῆς Μεσογείου καὶ ἀπὸ τὰς ἐπιγραφάς των μανθάνομεν πολλὰ περὶ τῆς δράσεως τῶν ἀρχαιοτάτων Ἐλλήνων τῶν Ἀχαιῶν.

Ο ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΒΑΒΥΛΩΝΙΩΝ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΩΝ

Οἱ Χαλδαῖοι ἦσαν κυρίως γεωργοὶ καὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Ἡ πρωτεύουσά των Βαβυλὼν ἔγινε μεγαλούπολις, εἶχεν ἐμπόρους, τεχνίτας καὶ μεγάλην κίνησιν. Κειμένη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἡ ὁποία φέρει ἀπὸ τὴν Μεσόγειον εἰς τὰς Ἰνδίας, ἔγινε πλουσία καὶ δόνομαστὴ εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν. Κατεσκεύαζον λινᾶ καὶ ἐριοῦχα ὑφάσματα καὶ ἀνέπτυξαν ἀξιόλογον ἀρχιτεκτονικήν.

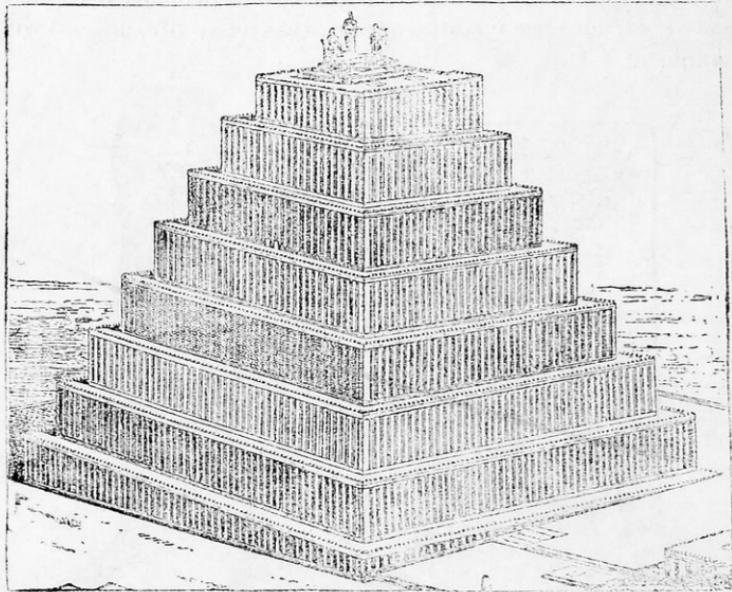

Πτερωτὸς ταῦρος

Ἄπὸ τὰ κοσμήματα τῆς πύλης τῶν ἀνακτόρων τοῦ Σαργών. Ἐχει μορφὴν ἀνθρώπου, ἀσσυρίου βισιλέως, ὁ ὄποιος φορεῖ τιάραν καὶ ἔχει μακρὰν γενειάδα. Ἐχει ἐπίσης δύο ζεύγη κεφάτων, τὸ ὄποιον συμβολίζει τὴν δύναμιν. Ὁ ἀσσυριακὸς ταῦρος ἔχει πέντε πόδας, διὰ νὰ φαίνεται ἀκέραιος ἀπὸ δύο καὶ ἀν τὸν βλέπῃ τις.

Τουναντίον οἱ Ἀσσύριοι ἦσαν ἄγριοι πολεμιστὲς καὶ ἔγιναν δόνομαστοὶ διὰ τὴν σκληρότητά των. Πρῶτοι κατεσκεύασαν πολεμικὰ ἄρματα καὶ πολιορκητικὰς μηχανὰς καὶ ἐπεχείρησαν τρομερὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν γειτονικῶν λαῶν. Διέτρεχον μεγάλας ἀποστάσεις, διέβαινον τοὺς ποταμοὺς ἐπὶ ἀσκῶν, ἐλεηλάτουν τὰς χώρας, ἔκαιον τὰς πόλεις, ἔσφαζον τοὺς κατοίκους ἢ μετέφερον αὐτοὺς εἰς τὴν ἀγοράν των, διὰ νὰ τοὺς μεταχειρισθοῦν ὡς δού-

λους. Εἰς τὰ ἀσσυριακὰ ἀνάγλυφα βλέπομεν τοὺς ἔνοιους βασιλεῖς καὶ αἰχμαλώτους νὰ γονατίζουν μὲ τρόμον πρὸ τοῦ ἀσσυρίου βασιλέως, εἰς ἄλλα δὲ βασιλεὺς διὰ τῆς λόγχης τυφλώνει τοὺς αἰχμαλώτους. Αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν διηγοῦνται μὲ στόμφον πόσας πόλεις κατέστρεψαν καὶ πόσους αἰχμαλώτους ἐφόνευσαν. Οἱ ἀ-

**Ασσυριακὸς ναὸς*

‘Αναπαράστασις ναοῦ ἐκ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Σαψγάνων. ‘Εχει ὑψος 43 μ., καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑξ πατώματα. ‘Έκαστον πάτωμα ἔχει 6 μ. ὑψος καὶ είναι ἀφιερωμένον εἰς ἓνα ἐκ τῶν πλανητῶν καὶ εἰχεν ἰδιαίτερον χρωματισμόν. ‘Ἐπὶ τῆς δοροφῆς ἵστανται τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν.

σύριοι βασιλεῖς ὅτιν δὲν ἔχουν πόλεμον, ἔξερχονται εἰς κυνήγιον ἢ ἐπιδίδονται εἰς ἕορτὰς καὶ συμπόσια. ‘Ἐν τούτοις οἱ ἀσσύριοι διεκρίθησαν καὶ ὡς τεχνῖται, ἔχτισαν ναοὺς καὶ ἀνάκτορα καὶ ἥσαν περίφημοι ὅρμοι κεντητοὶ τάπητές των μὲ τὰ ἄγρια θηρία καὶ φαντασιώδη τέρατα.

Οἱ Χαλδαῖοι καὶ οἱ ‘Ασσύριοι εἶχον τὴν Ἰδίαν θρησκείαν, ἥ δποια ἦτο λατρεία τῶν οὐρανίων φαινομένων. ‘Ανώτατος θεὸς εἶναι δὲ Ἡλιος, δὲ Βῆλος, εἰς τὸν δποιον κατασκευάζουν ὑψη-

λοὺς ναοὺς ὡς πύργους. Οἱ Ἱερεῖς τῶν Χαλδαίων, οἱ ὀνομαζόμενοι Μάγοι, παρηκολούθησαν τὴν κίνησιν τῶν ἀστρων, διότι ἔπιστευον ὅτι δι' αὐτῶν δύνανται νὰ προΐδουν τὸ μέλλον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ οὐρανὸς εἴναι καθαρότατος εἰς τὴν χώραν των, κατώρθωσαν νὰ ἔξαχοι βώσουν τὴν ἀνατολὴν καὶ τὴν δύσιν πολλῶν ἀστρων, τὰς ἐκλείψεις τῆς σελήνης καὶ τοῦ ἥλιου. Ἐπομένως οἱ Βαβυλώνιοι ἔνω κατεγίνοντο εἰς τὴν ἀστρολογίαν, ἀνεκάλυψαν τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἀστρονομίας. Ἐπίσης ἀνεκάλυψαν τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῶν μαθηματικῶν, διήρεσαν τὸ ἔτος εἰς μῆνας, ἐβδομάδας καὶ ἐπενόησαν πρῶτοι μετρικὸν σύστημα, τὸ ὅποιον παρέλαβον πολλοὶ λαοί.

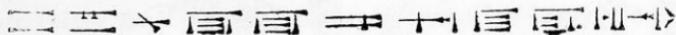
Η ΤΕΧΝΗ

Οἱ Βαβυλώνιοι καὶ Ἀσσύριοι ἀνέπτυξαν ἀξιόλογον ἀρχιτεκτονικὴν καὶ γλυπτικὴν καὶ διεκρίθησαν εἰς τὴν διακοσμητικήν.

Κατεσκεύασαν τείχη διὰ τὰς πόλεις, ὠχυρωμένα ἀνάκτορα διὰ τοὺς βασιλεῖς καὶ ναοὺς διὰ τοὺς θεούς των. Πρῶτοι κατεσκεύασαν θόλους καὶ τόξα. Ἐκόσμησαν δὲ τὰ οἰκοδομήματα ταῦτα μὲ ἀγάλματα καὶ μὲ ἀνάγλυφα. Ἐπειδὴ ἡ Χαλδαίᾳ εἴναι χώρα ἀμμώδης, οἱ Βαβυλώνιοι ἔκτισαν τὰς οἰκομάρτιν τῶν μὲ πλίνθους καὶ οἱ Ἀσσύριοι ἔξηκολούθησαν νὰ κτίζουν κατὰ τὸν ἕδιον τρόπον. Διὰ τοῦτο χαρακτηριστικὸν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς αὐτῶν εἴναι ὅτι τερητοὶ μὲ βέλη (ἀνάγλυφα ἀσσυριακά). δὲν ἔχει κίονα καὶ τὰς

Σκηναὶ κυνηγίου—Δέων καὶ λέαινα διάκτονικῆς αὐτῶν εἴναι διὰ τερητοὶ μὲ βέλη (ἀνάγλυφα ἀσσυριακά).

Σφηνοειδῆς γραφὴ

Οἱ Χαλδαῖοι καὶ Ἀσσύριοι εἶχον ἕδιον τύπον γραφῆς, ὁ ὅποις διεδόθη εἰς πολλοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας. Ἐκ τούτου προέρχεται π.χ. ἡ τουρκικὴ γραφή. Ὡνομάσθη σφηνοειδῆς, διότι τὰ γράμματα εἰχον ὄμοιότητα μὲ σφῆνας.

χαλδαιοσσυριακὰ οἰκοδομήματα ἀνεξαιρέτως κατέρρευσαν καὶ ἐσχημάτισαν μικροὺς λόφους ἀπὸ χῶμα. Τὰ οἰκοδομήματα τῶν

Χαλδαίων καὶ τῶν Ἀσσυρίων ἥσαν ἐπίσης κολοσσιαίων διαστάσεων καὶ μείζον σχῆμα γεωμετρικόν, δηλαδὴ ἥσαν εὐθύγραμμα, τετράγωνα κτλ. Τὰ τείχη πολλάκις είχον πάχος 25 μ. καὶ ἐπροστιτεύοντο διὰ τάφρου.

ΕΒΡΑΙΟΙ

Η ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ

Οἱ Ἐβραῖοι ἥσαν σημῆται ὅπως οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Χαλδαῖοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι. Ἐπὶ αἰῶνας ἔζησαν ὡς νομάδες πλανώμενοι

μὲ τὰ ποίμνιά των μεταξὺ τῆς Μεσοποταμίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Βραδύτερον ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ ἔγιναν γεωργοί.

Ἡ Παλαιστίνη εἶναι μικρὰ παραθαλάσσιος χώρα, κειμένη μεταξὺ τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία

μέρη. Πρόδος δυσμάς είναι ή παραλία τῆς Μεσογείου, εἰς τὸ μέσον τὸ ὁροπέδιον τῆς Χαναάν, πρόδος ἀνατολᾶς ή κοιλᾶς τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ. Ἡ κοιλᾶς τοῦ Ἰορδάνου είναι εἶδος βαράθρου, τὸ ὅποιον σχηματίζεται ἀναισιολικῶς τοῦ ὁροπέδιον τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης. Ὁ Ἰορδάνης πηγάζων ἀπὸ τὸ ὅρος Ἀντιλίβανον φέρει ἐντὸς τοῦ βαθάθρου τούτου, σχηματίζει λίμνας, ἐκ τῶν ὅποιών ὀνομαστὴ είναι ή λίμνη τῆς Γενησαρέτ, καὶ χύνεται εἰς τὴν Νεκρὰν θάλασσαν, ἡ ὅποια είναι λίμνη κειμένη 400 μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Τὰ ὕδατά της ἔχουν ἀφθονον ἀλας καὶ πίσσαν. Διὰ τοῦτο ή παραλία τῆς είναι ἀκατοίκητος καὶ ἔρημος. Πανταχοῦ βλέπει κανεὶς τὰ ἔχη σεισμῶν γαὶ ἐκρήξεως ἥφαιστείων. Οἱ Ἐβραῖοι διηγοῦνται ὅτι ἐκεῖ ἦσαν δύο πόλεις, τὰ Σόδομα καὶ τὰ Γόμορα, τὰ ὅποια κατέκαυσεν ὁ Θεὸς διὰ τὰς ἀμαρτίας τῶν κατοίκων.

Ἡ Παλαιστίνη είναι χώρα Ἰδιόρρυθμος καὶ ἐπιβλητική. Πρόδος βιορρᾶν ὑψοῦται τὸ βαθύσκιον ὅρος τοῦ Λιβάνου μὲ τὰς πελωρίας κέδρους, πρόδος νότον ἐκτείνεται ή ἔρημος καὶ πέραν αὐτῆς τὸ ὅρος Σινᾶ, πρόδος ἀνατολᾶς ή κοιλᾶς τοῦ Ἰορδάνου μὲ τὴν Νεκρὰν θάλασσαν, ἐνῶ ή Χαναάν είναι εὔφορος πεδιάς μὲ γραφικὰς τοποθεσίας καὶ ἀγροὺς εἰρηνικούς. Ἡ φύσις τῆς χώρας ἐπροξένησε βαθεῖαν ἐπίδρασιν εἰς τὸν κατοίκους. Οἱ Ἐβραῖοι ἦσαν συναισθηματικοὶ καὶ εὐφάνταστοι. Ἀνέπτυξαν ἴδιον πολιτισμὸν καὶ ἰδίως τὴν μονοθεϊστικὴν θρησκείαν, ή ὅποια εἶχε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς δλον τὸν κόσμον.

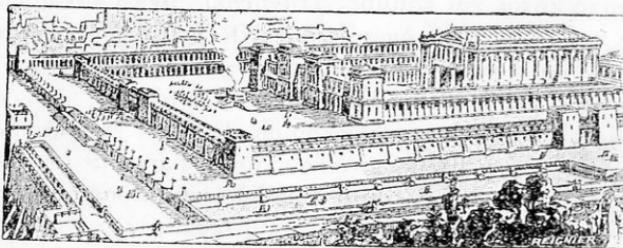
Η ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ

Τὴν ἵστορίαν τῶν Ἐβραίων μανθάνομεν ἀπὸ τὰ ἱερὰ βιβλία των, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Ἡ Π. Διαθήκη ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰ βιβλία, τὰ ὅποια ἐγράφησαν κατὰ διαφόρους καιρούς. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ διηγοῦνται τὴν ἵστορίαν τῶν Ἐβραίων, ἄλλα περιέχουν τὴν νομοθεσίαν των καὶ ἄλλα είναι ψυλοί (ψαλμοί) εἰς τὸν θεόν, τὸν δημιουργὸν τοῦ κόσμου, τὸν ὅποιον ἐλάτρευσαν οἱ Ἐβραῖοι. Τὰ βιβλία ταῦτα είναι ἀπὸ τὰ παλαιότερα καὶ ἀξιολογώτερα μνημεῖα τῆς ἀνθρωπότητος. Τὰ ἵστορικὰ βιβλία περιέχουν ζωηρὰς διηγήσεις, εἰς τὰς ὅποιας εἰκονίζεται ὁ βίος καὶ τὰ ἥθη τῶν μακρινῶν ἐκείνων χρόνων, τὰ δὲ ἄσματά των διακρίνονται διὰ τὴν βαθεῖαν συγκίνησιν, ὥστε

τὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης είναι ἀπὸ τὰ ἀξιολογώτερα λογοτεχνήματα τοῦ κόσμου.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ

Κατὰ τὴν Ἀγίαν Γραφὴν οἱ Ἐβραῖοι κατήγοντο ἀπὸ τὴν Μεσοποταμίαν. Ἐπὶ μακρὸν ἔζησαν ὡς νομάδες διηρημένοι εἰς φυλάς, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἴδιους ἀρχηγούς, τοὺς ὅποιους ὀνόμασζον Πατριάρχας. Ὁ ὀνομαστότερος ἀπὸ τοὺς Πατριάρχας ἦτο ὁ Ἀβραάμ, ὁ ὅποιος ἐγκατέστησε τὰς νομαδικὰς φυλὰς εἰς τὴν Χαναάν. Μετὰ τὸν θάνατον ὅμως αὐτοῦ οἱ Ἐβραῖοι ἐπανῆλθον εἰς τὸν

Ναὸς τοῦ Σολομῶντος

Ἀναπαράστασις τοῦ δευτέρου ναοῦ, τὸν ὅποιον οἱ Ἐβραῖοι κατεσκεύασαν μετὰ τὴν ἐπιστροφήν των ἐκ Βαβυλῶνος, ὃπου εἶχεν ὀδηγήσει αὐτοὺς αἰχμαλώτους ὁ Ναβούχοδονόσωρ (587). Εἰργάσθησαν 46 ἔτη καὶ ἔκτισαν τὸν ναὸν μεγαλοπρεπέστατον. Διακρίνονται οἱ τρεῖς περιθώλοι. Εἰς τὸν τρίτον εισήρχοντο μόνιμον οἱ ιερεῖς. Τὸν ναὸν αὐτὸν κατέστρεψεν ὁ ρωμαῖος αὐτοκράτωρ Τίτος.

προσφιλῆ πλάνητα βίον. Περιπλανώμενοι ἔφθασαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὃπου τοὺς ἐκακομεταχειρίσθησαν οἱ Φαραώ. Ἐκεῖθεν ἐξήγαγεν αὐτοὺς ὁ Μωυσῆς καὶ οἱ Ἐβραῖοι περιεπλανήθησαν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν ἔρημον. Τέλος μετὰ πολλὰς ταλαιπωρίας ἔφθασαν εἰς τὴν Παλαιστίνην, ἥν ὅποια τοὺς ἔφάνη πράγματι ἡ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας. Οἱ Ἐβραῖοι ἐνίκησαν εὐκόλως τοὺς μικροὺς λαούς, οἱ δοποῖοι κατέκουν τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰορδάνου καὶ τὸ δροπέδιον τῆς Χαναάν, καὶ κατέλαβον τὴν χώραν. Δὲν κατώρθωσαν ὅμως νὰ νικήσουν τοὺς πολεμικοὺς Φιλισταίους, οἱ δοποῖοι κατέκουν τὴν παραλίαν, ὃπου ἦσαν οἱ λιμένες τῆς Μεσογείου Ἰόππη, Ἀσκάλων, Γάζα. Διὰ τοῦτο εἶχον μακροὺς πολέμους πρὸς αὐτοὺς ζητοῦντες διέξοδον εἰς τὴν θάλασσαν.

Κατ' ἀρχὰς αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ εἰχον ιδίους ἀρχηγούς. Εἰς σοβαρὰς ὅμως περιστάσεις ἔξελεγον κοινὸν ἀρχηγόν, ὃ ὅποιος ὠνομάζετο Κριτής. Περίφημοι Κριταὶ ἦσαν ὁ Γεδεών, ὁ Σαμψών, ὁ Σαμουήλ. Βραδύτερον ὡργανώθησαν εἰς κράτος καὶ ἔξελεξαν βασιλέα. Ὁ Ἰσχυρότερος ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῶν Ἐβραιῶν ἦτο ὁ Δαυΐδ, ὃ ὅποιος ἔζησε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 11οῦ αἰῶνος π. Χ. καὶ ἔκτισεν εἰς ἐπικαιροτάτην θέσιν νέαν πόλιν, τὴν Ἱερουσαλήμ. ἢ ὅποια ἔγινε τὸ κέντρον τῶν Ἐβραιῶν. Ὁ Δαυΐδ ἦτο ἔξοχος ποιητὴς καὶ συνέθεσε τοὺς περιφήμους ψαλμούς.

⁽¹⁾ Οὐδὲς τοῦ Δαυΐδ **Σολομὼν** ἔξηκολούθησε τὴν λαμπρότητα τοῦ πατρός του. Ἡτο βασιλεὺς μεγαλοπρεπῆς καὶ ἐφημίζετο ὡς δίκαιος καὶ σοφός. Ὁ Σολομὼν κατεσκεύασε στόλον εἰς τὴν Ἑρυθρὰν καὶ ἔκτισε τὸν περιφημὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ, προσκαλέσας ἀρχιτέκτονας καὶ κτίστας ἀπὸ τὴν Φουνίκην, οἵ ὅποιοι κατεσκεύασαν ἐπὶ ὑψηλοῦ κρηπιδώματος αἰγυπτιακὸν ναόν, μὲ πολλοὺς δηλαδὴ περιβόλους, ἀλλὰ μὲ μικροτέρας διαστάσεις. Ὁ ναὸς λοιπὸν τοῦ Σολομῶντος ἦτο συνδυασμὸς τοῦ ἀσυνιακοῦ καὶ τοῦ αἰγυπτιακοῦ ναοῦ. Εἰς τὸ βάθος αὐτοῦ ἦσαν τὰ Ἀγιατῶν Ἄγιων, ὅπου εὑρίσκετο ἡ Κιβωτὸς τῆς Διαθήκης καὶ ἡ Ἐπάφωτος Λυχνία.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σολομῶντος τὸ ἐβραϊκὸν κράτος ἥρχισε νὰ διαλύεται. Τὸ 974 π. Χ. ἐχωρίσθη εἰς δύο, εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ πρὸς βιοδρᾶν μὲ πρωτεύουσαν τὴν Σαμάρειαν καὶ τὸ βασίλειον τοῦ Ἰούδα πρὸς νότον μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἱερουσαλήμ. Τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ κατέστρεψαν οἱ Ἀσσύριοι τὸ 722, τὸ δὲ βασίλειον τοῦ Ἰούδα ὁ Ναβουχοδονόσωρ τὸ 587, ὃ ὅποιος ἐπυρηπόλησε τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὸν ναὸν καὶ ἀπήγαγε τοὺς Ἰουδαίους αἰχμαλώτους εἰς τὴν Βαβυλῶνα.

Μετὰ 70 ἔτη ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας Κῦρος ἀφοῦ κατέλιψε τὴν Βαβυλῶνα καὶ τὴν Παλαιστίνην, ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ἐβραίους νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ ν' ἀνοικοδομήσουν τὸν ναόν.

ΟΙ ΦΟΙΝΙΚΕΣ

Η ΧΩΡΑ

Ἡ παραλία τῆς Συρίας μεταξὺ τοῦ ὄφους Λιβάνου καὶ τῆς Μεσογείου ὠνομάζετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα Φοινίκη. Ἡ στενὴ αὐτὴ λωρίς εἶχε κατὰ τὸν ἀρχαίους χρόνους πυκνὸν πληθυσμὸν

καὶ σειρὰν πόλεων, ἐκ τῶν ὅποίων σημαντικώτεραι ήσαν ἡ Βύβλος, ἡ Βυρηττός, ἡ Σιδών, ἡ Τύρος. Αἱ πόλεις τῆς Φοινίκης ἡσαν αὐτόνομοι, ἔκυβερνῶντο ὑπὸ τῶν πλουσίων ἐμπόρων καὶ ἀπέβησαν σπουδαῖοι ἐμπορικοὶ λιμένες. Ἐπειδὴ ἡ συγκοινωνία μὲ τὸ ἐσωτερικὸν εἶναι δυσχερής, οἱ κάτοικοι τῆς Φοινίκης ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ναυτιλίαν ἔχοντες πρόχειρον ξυλείαν ἐκ τοῦ Λιβάνου.

ΘΑΛΑΣΣΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΦΟΙΝΙΚΩΝ

Οἱ Φοινίκες ἡσαν σημῆται ὅπως οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Χαλδαῖοι καὶ πλ. Ἀλλ' ἐνῶ οἱ ἄλλοι ὅμοφυλοι των ἔγιναν κυρίως γεωργοί, ἢ φύσις τῆς χώρας ὥθησεν αὐτὸν εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Οἱ Φοινίκες εἶναι ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους ναυτικοὺς καὶ ἀποικιακοὺς λιοντὸς τοῦ κόσμου. Ἀλλοτε μάλιστα ἐπιστεύετο ὅτι αὐτοὶ πρῶτοι ἐδημιούργησαν ναυτικὸν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ ἔξηρεν ησαν αὐτήν. Ἐπίσης οἱ Ἑλληνες τῶν ἴστορικῶν χρόνων ἐπίστευον ὅτι διδάσκαλοι των εἰς τὰ ναυτικὰ ἡσαν οἱ Φοινίκες, ὅτι δὲ φοῖνιξ Κάδμος ἔκτισε τὰς Θήβας καὶ πρῶτος εἰσήγαγε τὴν γραφὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Σήμερον παραδέχονται ὅτι κοινοὶ διδάσκαλοι τῶν Φοινίκων καὶ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ ναυτικὰ ἡσαν οἱ Κορῆτες καὶ ὅτι πρῶτοι θαλασσινοὶ τῆς Μεσογείου ἡσαν οἱ Κορῆτες. Τὸν ΙΓ' αἰῶνα π. Χ. δὲ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Τουτμῆς Γ' θέλων νὰ μεταφέρῃ ξυλείαν ἀπὸ τὸ Λίβανον ἀπευθύνεται εἰς τοὺς Κορῆτας καὶ ὅχι εἰς τοὺς Φοινίκας.

Ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος οἱ Φοινίκες ἀναπτύσσουν μεγάλην δραστηριότητα εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ ἴστορία τῆς δράσεώς των διαιρεῖται εἰς δύο περιόδους. Κατ' ἀρχὰς ἀκμάζει ἡ Σιδών. Κατὰ τὴν πρώτην αὐτὴν περίοδον οἱ Φοινίκες καταλαμβάνουν τὴν Κύπρον, τὴν νῆσον τοῦ χαλκοῦ, δύον ἰδρυουν ἀποικίας, βραδύτερον τὴν Ρόδον, περιπλέουν τὴν Μ. Ἀσίαν, διέρχονται τὰ σιενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου καὶ ἐκμεταλλεύονται τὸν Εὗξεινον. Εἶναι ὅμως ἡ ζήτημα ἀν ἰδρυσαν ἐμπορικοὺς σταθμοὺς εἰς τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος. Πάντως οἱ Ἑλληνες παρέλαβον πολλὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς δι' αὐτῶν.

Λαμπροτέρα εἶναι ἡ περίοδος τῆς Τύρου. Οἱ Τύριοι ἔξηπλώθησαν τουναντίον εἰς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον, ἀκολουθοῦντες ἰδίως τὴν ἀφοικανικὴν παραλίαν. Ἀνεκάλυψαν καὶ ἔξεμεταλ-

λεύθησαν τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὰς Βαλεαρίδας νήσους, ἔστησαν ἐμπορικοὺς σταθμοὺς καὶ ἀποικίας εἰς τὴν Σικελίαν, εἰς τὰ παράλια τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Ἰσπανίας, δπον παρὰ τὸν πορθμὸν τοῦ Γιβραλτάρ ἔκτισαν τὰ Γάδειρα. Ἡ σημαντικωτάτη ὅμως φοινικικὴ ἀποικία ἦτο ἡ **Καρχηδών**, ἥ δποια ἔκτισθη εἰς τὴν παραλίαν τῆς Β. Ἀφρικῆς πλησίον τῆς σημερινῆς Τύνιδος. Οἱ Φοίνικες ἔξηλθον εἰς τὸν ωκεανὸν καὶ ἔγνωρισαν τὰ παράλια τῆς Γαλατίας καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς μεγάλης Βρετανίας. Φοίνικες ναυτικοὶ κατ’ ἐντολὴν τοῦ Φαραὼ Νεκὼ περιέπλευσαν τὴν Ἀφρικήν.

ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟΝ ΚΑΙ Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Ἄπὸ τοῦ Ι' αἰῶνος ἥδη εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν Φοίνικων. Αἱ ἀποικίαι καὶ οἱ ἐμπορικοὶ σταθμοὶ των ἔκτείνονται μέχρι τοῦ Γιβραλτάρο. Ἐπίσης συνεκέντρωσαν εἰς χειράς των καὶ τὸ ἐμπόριον τῆς ἔηρας. Εἰς δλας τὰς πόλεις τῆς Ἀσίας ὑπῆρχον Φοίνικες, οἵ δποιοὶ ἐπώλουν τὰ προϊόντα τῆς Σιδόνος καὶ τῆς Τύρου. Τὰ καραβάνια τῶν συνέδεον τὰς ἀκτὰς τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τοῦ περσικοῦ κόλπου μετὰ τῆς Μεσογείου. Τὰ πλοῖα καὶ αἱ κάμηλοι ἔσωρευσαν εἰς τὴν Τύρον τὰ προϊόντα δλου τοῦ κόσμου.

Ἀναλόγως ἀνεπιύχθη καὶ ἡ βιομηχανία τῶν Φοίνικων. Ἐνῶ οἱ τεχνῖται τῶν ἄλλων ἀνατολικῶν λαῶν εἰργάζονται μόνοι μὲ δλίγους βιηθούς, οἱ Τύριοι πρῶτοι συνήθροισαν πολλοὺς ἐργάτας καὶ ἐδημιούργησαν ἐργοστάσια. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον κατεσκεύαζον εἰς μεγάλην ποσότητα καὶ εὐθηνότερα τὰ εἰδη τῆς βιομηχανίας, ἀγγεῖα, κοσμήματα, ἀγάλματα καὶ ὑφάσματα. Δὲν ἐδημιούργησαν νέα πρωτότυπα ἔργα, ἀλλ’ ἐμιμοῦντο αἰγυπτιακὰς καὶ ἀσσυριακὰς ἐργασίας καὶ δὲν ἐφρόντιζον διὰ τὴν ἐπιμελῆ ἐπεξεργασίαν. Διότι ὁ πρώτιστος σκοπός των ἦτο τὸ κέρδος. Ἀλλὰ διεκρίθησαν εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν διαφανῶν ὑέλων καὶ τὴν βαφὴν τῆς πορφύρας.

ΜΗΔΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΣΑΙ

ΤΟ ΙΡΑΝ—ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

Μετὰ τοὺς ἀνωτέρω λαούς, οἱ δποιοὶ ἦσαν δλοι σημιτικῆς καταγωγῆς, ἐμφανίζονται λαοὶ ἵνδοι ευρωπαϊκῆς καταγωγῆς, οἱ Μῆδοι καὶ οἱ Πέρσαι, οἱ δποιοὶ ἐδημιούργησαν τὴν πρώτην με-

γάλην αὐτοκρατορίαν τοῦ κόσμου, ἀφοῦ ὑπέταξαν δὲ λους τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς.

Οἱ Μῆδοι καὶ οἱ Πέρσαι ἦσαν συγγενεῖς καὶ βραδύτερον συνεχωνεύθησαν εἰς ἓνα λαόν. Κατῆλθον εἰς τὸ δροπέδιον τοῦ Ἰράν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεγάλης μεταναστεύσεως τῶν ἴνδοευρωπαίων. Ἡ πατρίς των, τὸ Ἰράν, ὅπως λέγουν, εἶναι πλατύ δροπέδιον ἔκτεινόμενον μεταξὺ τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Βορειότερον κατώκουν οἱ Μῆδοι καὶ εἶχον πρωτεύουσαν τὰ Ἐνβάτανα, πρὸς νότον οἱ Πέρσαι, τῶν δποίων ἡ πρωτεύουσα ὀνομάζετο Περσέπολις. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ δροπεδίου εἶναι ἔρημον, διότι μαστίζεται τὸν χειμῶνα ὑπὸ τοῦ ψύχους, τὸ δὲ θέρος ὑπὸ τοῦ καύσωνος. Ἀλλὰ τὰ πρὸς δυσμάς δρεινὰ μέρη ἔχουν κλῖμα γλυκύτατον. Ἐκεῖ βρέχει, ἡ γῆ εἶναι εὔφορος καὶ ὀνομαστὴ διὰ τὰ ὄρδα της, τὰ δημητριακὰ ἐφύοντο ἐν ἀφθονίᾳ καὶ οἱ λειμῶνες ἔτεροφον ἔξαιρέτους ἵππους. Εἰς τὰ μέρη ἔκεινα καὶ εἰς τὰς χώρας, τὰς γειτονικὰς τοῦ Τίγρητος, ἀνεπτύχθη ἰδίως ὁ Περσικὸς λαός.

ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Ἡ θρησκεία των διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὴν θρησκείαν τῶν ἀλλού λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἐλάτερουν τὴν εὐεργετικὴν δύναμιν τῆς φύσεως, τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀγαθοῦ, τὸν Ἀχούρο Μαζδά. Πᾶν ἀγαθὸν καὶ ὀφέλιμον εἶναι ἔργον αὐτοῦ, τὸ φῶς, τὸ πῦρ, τὸ θῦμορ, τὰ προϊόντα τῆς γῆς, οἱ καρποί. Πλήθος ἀγαθῶν δαιμόνων βοηθοῦν αὐτὸν εἰς τὸ ἔργον. Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι ὁ Μίθρα, ὁ βασιλεὺς ἥπιος. Τουναντίον ὁ Ἀριμάν εἶναι ὁ κακὸς θεός, ἡ ἀρχὴ τοῦ κακοῦ, ἡ καταστρεπτικὴ δύναμις τῆς φύσεως. Καὶ αὐτὸς συνοδεύεται ὑπὸ πλήθους κακοποιῶν δαιμόνων. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων, τοῦ Ἀχούρο Μαζδὰ καὶ τοῦ Ἀριμάν, μεταξὺ τοῦ βασιλείου τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ βασιλείου τοῦ σκότους, διεξάγεται διηνεκῆς πάλη.

Οἱ θεὸς τῶν Πέρσων δὲν ἔχει οὕτε ἀγάλματα οὕτε ναούς. Οἱ Πέρσαι λατρεύουν τὸ κύριον στοιχεῖον τοῦ θεοῦ των, τὸ πῦρ. Διὰ τοῦτο ἡ θρησκεία των ὀνομάζεται Πυρολατρεία ἢ Μαζδεῖσμας. Τὴν θρησκείαν ταύτην λέγεται ὅτι ἐδίδαξεν ὁ Ζαρατούστρας (Ζωροάστρης), ὁ δποῖος ἔγραψε καὶ τὸ ιερὸν βιβλίον τῶν πυρολατρῶν, τὴν Ζέντρα Αβέστα. Σήμερον οἱ Πέρσαι εἶναι μωαμεθα-

νοί. Ἀλλὰ τὴν θρησκείαν τοῦ Ζωροάπτρου διετήρησαν οἱ Παρσοί, οἱ Πέρσαι δηλαδή, οἱ δποῖοι κατέφυγον εἰς τὰς Ἰνδίας κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Ἀράβων (Ζ' αἰών).

ΤΟ ΠΕΡΣΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

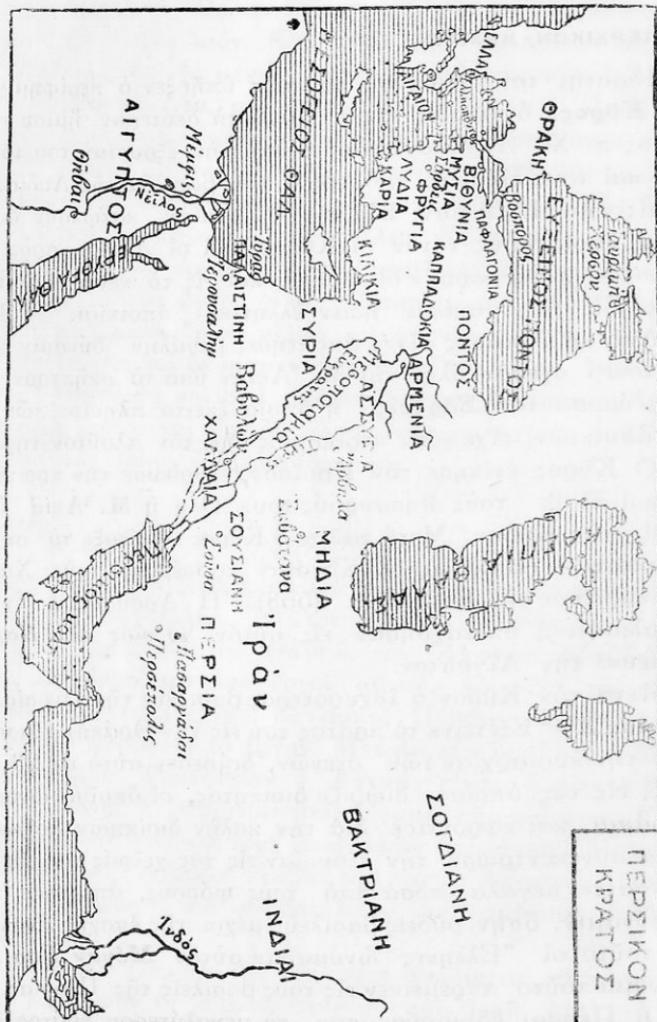
Ἴδουτης τοῦ περσικοῦ κράτους ὑπῆρξεν δὲ περίφημος βασιλεὺς **Κῦρος**, δὲ δποῖος ἔζησε κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ βου αἰῶνος π. Χ. Ἀφοῦ συνήνωσεν ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν του τὸν Μῆδους καὶ τὸν Πέρσας, προσέβαλε τὸν βασιλέα τῆς Λυδίας Κροῖσον εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν κατώκουν διάφοροι μικροὶ λαοί, πρὸς νότον οἱ Κίλικες καὶ οἱ Λύκιοι, πρὸς δυσμάς οἱ Λυδοί, πρὸς βορρᾶν οἱ Φρύγες καὶ εἰς τὸ κέντρον οἱ Καππαδόκες. Εἰς τὰ παραλία ἦσαν Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι. Ὁ βασιλεὺς τῆς Λυδίας Κροῖσος εἶχεν ἀποκτησει μεγάλην δύναμιν καὶ εἶχε συνενώσει σχεδὸν ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον του. Ἡ πρωτεύουσά του **Σάρδεις**, ἡ δποία ἔκειτο πλησίον τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, εἶχε γίνει περίφημος διὰ τὸν πλοῦτον της.

Οἱ Κῦροις ἐνίκησε τὸν Κροῖσον, ἐκυρίευσε τὴν πρωτεύουσάν του καὶ ἔλαβε τὸν θησαυρούς του. Ὅλη ἡ Μ. Ἀσία ὑπῆρκε σεν εἰς τὸν Κῦρον. Μετὰ ταῦτα δὲ Κῦρος ὑπέταξε τὸ σημερινὸν Τουρκεστάν (Βακτριανή). Κατόπιν προσέβαλε τὸν Χαλδαίους καὶ ἐκυρίευσε τὴν Βαβυλῶνα (558). Ἡ Ἀσσυρία, ἡ Συρία καὶ ἡ Παλαιστίνη ὑπετάχθησαν εἰς αὐτόν. Ὁ νίος του **Καμβύσης** ἐκυρίευσε τὴν Αἴγυπτον.

Μετὰ τὸν Κῦρον δὲ ἴσχυρότερος βασιλεὺς τῆς Περσίας ἦτο δαρεῖος **Α'**. Ἐξέτεινε τὸ κράτος του εἰς τὴν Θράκην ἔξασφαλίσας οὕτω τὴν κυριαρχίαν τῶν στενῶν, διήρεσεν αὐτὸν εἰς 23 περιφέρειας, εἰς τὰς δποίας διώροιζε διοικητάς, οἱ δποῖοι ὠνομάζοντο **Σατράπαι**, καὶ ἐφρόντισε διὰ τὴν καλὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Οὕτω συνεκέντρωσε τὴν ἔξουσίαν εἰς τὰς κεῖρας του, ἐπειδὴ δὲ εἰσέπραττε μεγάλα ποσὰ ἀπὸ τὸν Φόρους, ἀπέκτησε πλοῦτον καὶ δύναμιν, δσην οὐδεὶς βασιλεὺς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἔκεινης εἶχε. Διὰ τοῦτο οἱ Ἑλληνες ὠνόμασαν αὐτὸν **Μέγαν Βασιλέα** καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο παρέμεινεν εἰς τὸν βασιλεῖς τῆς Περσίας.

Οἱ Πέρσαι ἐδημιούργησαν τὸ μεγαλύτερον κράτος εἰς τὴν Ἑηράν. Ὅταν ὅμως κατέβησαν εἰς τὸ Αἴγαιον, προσέκρουσαν εἰς τὸν Ἑλληνας, οἱ δποῖοι τότε εἶχον ἀναπτύξει ἀξιόλογον ναυτικόν. Αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Μ. Ἀσίας ὑπετάχθησαν εἰς τὸν

Πέρσας καθώς καὶ αἱ παρακείμεναι νῆσοι. Ἀλλὰ τὸ μέγα περσικὸν κράτος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ξῆ, ἀν δὲν ἐκυριάρχει εἰς τὴν θάλασσαν. Διὰ τοῦτο ἤρχισε φοβερὸς ἀγῶν μεταξὺ τοῦ βασιλέως

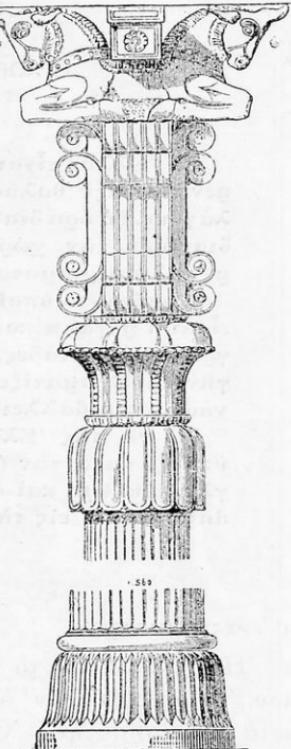
τῶν Περσῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν ἐνίκησαν, καθὼς θὰ ἔδωμεν, οἱ Ἕλληνες. Τοῦτο ἐσήμαινε τὴν ἔξασθενησιν τοῦ περσικοῦ κράτους, τὸ δποῖον παρήκμασε καὶ κατελύθη ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξανδροῦ.

Ο ΑΡΧΑΙΟΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Κατὰ ταῦτα εἰς τοὺς παλαιοτάτους ἐκείνους χρόνους ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὀλόκληρος κόσμος, ὁ ὅποιος ἔζησε καὶ ἔδρασε πολλοὺς αἰῶνας πρὸ τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἀνεπτύχθησαν ἐνωρίτερον ἀπὸ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς γῆς. Ἄλλ' ἡ ἀνάπτυξις των ἐπροχώρησε μέχρι σημείου τυνὸς καὶ ἐσταμάτησε. Διότι ὅλα τὰ κράτη τῆς Ἀνατολῆς ἦσαν γεωργικά καὶ ἀπολυταρχικά. Εἶχον μόνον δύο κοινωνικὰς τάξεις, τοὺς γαιοκτήμονας εὐγενεῖς, οἵ διοῖοι εἶχον ὅλην τὴν ἔξουσίαν καὶ ὅλα τὰ κτήματα, καὶ τοὺς γεωργούς, οἵ διοῖοι ἦσαν δοῦλοι τῶν εὐγενῶν. Ὁ ἀνθρώπος εἰς τὴν Ἀνατολὴν δὲν εἶχεν ἐλευθερίαν. Ὁ κλῆρος ἐπίειζε τὸν λαὸν καὶ δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἐλευθερίαν ἀνάπτυξιν. Μόνον εὶς τὴν Φοινίκην ἀνεπτύχθη ἀστικὴ τάξις, δηλαδὴ ἐμπόροι, ναυτικοὶ καὶ βιομήχανοι. Ἄλλ' οἱ Φοίνικες ἦσαν μικρὸς λαὸς καὶ ὅλοι σχεδὸν ἔγιναν ἀστοὶ καὶ ἐλειψαν οἵ γεωργοί. Ἡναγκάζοντο νὰ μεταχειρίζωνται δούλους διὰ τὴν γεωργίαν. Διὰ τοῦτο δὲν εἶχον καὶ ἐθνικὸν στρατὸν καὶ μετεχειρίζοντο μισθοφόρους.

Μετ' ὀλίγον ὅμως θὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν Εὐρώπην ἄλλος λαός, ὁ διοῖος πολὺ ταχέως θὰ ὑπερτερήσῃ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς καὶ θ' ἀναπτύξῃ μεγάλην καὶ ἴσχυρὰν ἀστικὴν τάξιν, πολίτευμα δημοκρατικὸν καὶ πολιτισμὸν πολὺ ἀνώτερον. 'Ο λαὸς οὗτος εἶνε οἱ Ἕλληνες'

Κίων περοικὸς

Πολὺ πρὸ τῶν Ἑλλήνων ἔγινε χρῆσις κιόνων εἰς τὰς οἰκοδομὰς διαφόρων λαῶν. Οἱ ναοὶ τῶν Αἴγυπτίων ἔχουν κολοσσιαίους κίονας, ἐπίσης εἰς τὴν προϊστορικὴν Ἐλλάδα ἀπαντῶμεν κίονας. Ὅντατέρω προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀνάκτορον Ἀρταξέρξου τοῦ Μημύονος εἰς τὰ Σοῦσα. Ἡτού ύψη λότατος (20 μέτρα) καὶ τὸ κιονόκρανον, τὸ διοῖον ὑπερβαίνει τὰ 2 μέτρα, εἰνε περίτεχνον καὶ κομψεῖται μὲ κεφαλάς ταύρων.

'Ιστορία τῆς Αρχαίας Ἑλλάδος—γ' ἔκδοσις

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

‘Η Ἐλλὰς εἶναι μικρὰ δρεινὴ κερδόνησος περικλειούμενη μεταξὺ θαλασσῶν, τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἰονίου πελάγους. Τὰ δροῦ διακλαδιζόμενα καθ' δλας τὰς διευθύνσεις διαιροῦν τὴν χώραν εἰς μικρὰ, ἀπ' ἀλλήλων διακρινόμενα διαμερίσματα.

Ἐκεῖνο, τὸ δροῦ προστιθέσθαι τὴν Ἐλληνικὴν γῆν, εἶναι ἡ μεγάλη ποικιλία. Μεταξὺ τῶν δρόμων διανοίγονται γραφικαὶ πεδιάδες, ἡ θάλασσα εἰδέχεται βαθέως εἰς τὴν γῆν καὶ σχηματίζει πολὺ σχιδεῖς παραλίας, ἐνῶ διέφανος νῦν δρόμος περιβαλλει παντακόθεν τὴν στερεάν.

Ἡ γῆ τῆς Ἐλλάδος χωρὶς νὰ εἶναι πολὺ γόνιμος ὑπὸρχεις κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εὐχάριστος κατοικία, τὸ δὲ γλυκὺ κλῖμα καὶ ὁ διαυγέστατος οὐρανὸς της ἐπέδρασαν σημαντικῶς εἰς τὴν διάπλασιν τοῦ ἔλληνικοῦ λαοῦ.

Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΣ

‘Η Ἐλλὰς εἶναι τὸ νότιον ἄκρον τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Τὰ πρὸς βορρᾶν δριά της δὲν ἔσαν σαφῶς καθωρισμένα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ο γεωγράφος Στράβων ὡς βόρειον σύνορον θέτει γραμμήν, ἡ δροῖα ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς Ἀμβρακίας (σήμερον Ἀργητῆς) καὶ τελειώνει εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ. Εἶναι δμως γνωστόν, δτι πολὺ βορειότερον τῆς γραμμῆς ταύτης, εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν, είχον ἐγκατασταθῆ ἔλληνικαὶ φυλαὶ ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων.

‘Ο ισθμὸς τῆς Κορίνθου χωρίζει τὴν νοτιωτέραν Ἐλλάδα εἰς δύο μέρη, τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεάν. Ἐκαστον τῶν τμημάτων τούτων ὑποδιαιρεῖται εἰς μικρότερα διαμερίσματα, τῶν δροίων τὰ σημαντικώτερα εἶναι :

Εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἡ Ἀρκαδία, ἡ Ἀργολίς, ἡ Λακωνία, ἡ Μεσσηνία, ἡ Ἡλισ, ἡ Ἀχαΐα.

Εἰς τὴν Στερεάν, ἡ Θεσσαλία, ἡ Φωκίς, ἡ Βοιωτία, ἡ Ἀττική, ἡ Αἰτωλία καὶ ἡ Ἀκαρνανία.

Ἐκεῖθεν τοῦ Ὀλύμπου ἀπλοῦται ἡ Μακεδονία, διλγώτερον

δρεινὴ ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐλληνικὰς χώρας, μὲ τὰς εὐρυχώρους καὶ εὐφόρους ἔπεδιάδας της, τὰς ὅποιας διατρέχουν ἀξιόλογοι ποταμοί, χώρα, ἡ ὅποια ἦτο προωρισμένη νὰ διαδραματίσῃ τὸ ση-

μαντικώτατον πρόσωπον εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Δυτικώτερον ἔκειθεν τῆς Πίνδου καὶ πρὸς τὴν δυτικὴν θάλασσαν κεῖται ἡ ὁρεινὴ καὶ ὀλιγώτερον πλουσία Ἡπειρος, ἡ ὅποια ἔχει τὴν θέσιν της εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἴστορίαν χωρὶς νὰ φθάσῃ τὴν σημασίαν τῆς ἀνατολικῆς γεύτονός της.

Πλὴν τούτων οἱ Ἐλληνες πολὺ ἐνωρὶς ἔγκατεστάθησαν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἰονίου πελάγους καὶ εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Μ. Ἀσίας. Ἡ Στερεὰ λοιπόν, ἡ Πελοπόννησος, αἱ νῆσοι, τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, ἡ Ἡπειρος καὶ ἡ Μακεδονία ἀποτελοῦν τὴν κυρίως Ἑλλάδα.

*Ἀλλὰ ἔστια τοῦ ἐλληνισμοῦ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἦτο ἵδιως τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Αἱ χῶραι, αἱ ὅποιαι βρέχονται ἀπὸ τὰ κύματα καὶ δροσίζονται ἀπὸ τοὺς ἀνέμους του, κατοικήθησαν ἀπὸ τὰς ἀκμαιοτέρας ἐλληνικὰς φυλάς.

Η ΦΥΣΙΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

Ἡ Ἐλλὰς εἶναι χώρα κατ[°] ἔξοχὴν ὁρεινή. Τὰ ὅρη σκεπάζουν τὰ 80 ἑκατοστά τοῦ ἑδάφους της. Αἱ διακλαδώσεις τῆς Πίνδου, τοῦ κεντρικοῦ κορυμοῦ, ἔξαπλοῦνται καθ[°] ὅλας τὰς διευθύνσεις, κατέρχονται μέχρι τῆς θαλάσσης, ὅπου καταλήγουν εἰς χερσονήσους καὶ ἀκρωτήρια. Εἰς πολλὰ μέρη τὰ ὅρη χαμηλώνουν καὶ ἀφίνουν μεταξύ των μικρὰς πεδιάδας, αἱ ὅποιαι ποτίζονται ὑπὸ μικρῶν ποταμῶν καὶ εἶναι κατάλληλοι διὰ καλλιέργειαν. Εἰς τὰς πεδιάδας ταύτας συνεκεντρώθησαν ἵδιως οἱ ἀνθρώποι καὶ ἴδρυθησαν τὰ σημαντικώτερα κράτη. Ἐξ ἄλλου ἡ θάλασσα εἰσέρχεται βαθέως εἰς τὴν γῆν καὶ σχηματίζει ἔκτεταμένας καὶ πολυσχιδεῖς παραλίας.

Οἱ συνδυασμὸς ὅρους, πεδιάδος καὶ παραλίας εἶναι τὸ ἴδιαι-τερον γνώρισμα τῆς ἐλληνικῆς γῆς, προσδίδει εἰς αὐτὴν τὴν χαρακτηριστικὴν ποικιλίαν καὶ καθορίζει τὸν τρόπον τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως. Πᾶσα ἐλληνικὴ χώρα, ὅσον μικρὰ καὶ ἀνά το, εἴχε ποιμένας, ἀγρότας, ναυτικοὺς καὶ τεχνίτας. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος ἦτο πολὺ πρασινώτερον. Τὰ ὅρη ἐκαλύπτοντο ἀπὸ δάση, οἱ ποταμοὶ εἶχον ἀφθονώτερον υδωρ καὶ ἔτρεφον πλουσιωτέραν χλόην εἰς τὰς πεδιάδας.

ΤΑ ΟΡΗ

Τὰ ὅρη τῆς Ἑλλάδος δὲν φθάνουν τὸ ψυφός τῶν μεγάλων

δρέων τῆς δυτικῆς Εύρωπης. Ἡ υψηλοτέρα κορυφή, ὁ "Ολυμπός, είναι 2985 μέτρα, ὁ Παρνασσός μόλις φθάνει τὰ 2459, ἐνῶ τὰ δόρη τῆς Ἀττικῆς είναι υψώματα μετρίου ἀναστήματος μὴ υπερβαίνοντα τὰ 1000 – 1500 μ. Διὰ τοῦτο δὲν διατηροῦν τὴν αἰωνίαν χιόνα οὕτε παγετῶνας, τροφούς μεγάλων ρευμάτων. Τὰ δόρη τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔχουν τὸ ἐπιβλητικὸν μεγαλεῖον τῶν Ἀλπεων, ἀλλ' οὕτε τὴν δミχλην καὶ τὴν ἀγρίαν ἀπομόνωσιν τῶν υψηλῶν κορυφῶν. Εἶναι ἀπὸ δόλα τὰ μέρη προσιτὰ εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ ποιητὴς Εὐριπίδης εἰς τὰς Βάκχας ἐνῶ θέλει νὰ περιγράψῃ ἀγριαί δόρη, δὲν κατορθώνει νὰ μᾶς παρουσιάσῃ παρὰ εὐθύμους καὶ χλοερὰς κοιλάδας, τὰς δοπίας δροσίζουν αἱ πηγαὶ καὶ σκιάζουν αἱ δρῦς καὶ αἱ πίτεις. Ἔνεκα τοῦ μικροῦ ὑψους δὲν είναι ἐμπόδια διὰ τὴν συγκοινωνίαν. Ἀπὸ δόλα τὰ μέρη αὐλακοῦνται ἀπὸ δρόμους. Ἀλλ' οἱ δρόμοι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ήσαν στενωποί καὶ δὲν διετηροῦντο καλά.

ΤΑ ΥΔΑΤΑ

Χώρα ἀπόκορημνος, τῆς δοπίας οὐδὲν σημεῖον ἀπέκει σημαντικῶς ἀπὸ τῆς θαλάσσης, δὲν ἔτοι δυνατὸν νὰ συντηρήσῃ μεγάλους ποταμούς. Ἄφ' ἔτερου οἱ πεταμὸι τῆς Ἑλλάδος καὶ τότε δὲν ήσαν υπηρετικοὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον. Πρῶτον δὲν ήσαν πλωτοί, ἔθεωρεῖτο δὲ ὡς φαινόμενον ἀξιοσημείωτον. ὅτι τὰ πλοῖα κατώρθωντο νὰ ἀνέλθουν τὴν ἐκβολὴν τοῦ Ἀχελέου μέχρι τῆς πόλεως Στράτου, δηλ. δύο χιλιόμετρα. Δεύτερον ἀντὶ νὰ εὐκολύνουν τὴν συγκοινωνίαν ὅπως εἰς ἄλλας χώρας, ἀπετέλουν σοβαρὸν κώλυμα εἰς αὐτήν, διότι είναι δρμητικοί, πλημμυροῦν συνήθως τὸν χειμῶνα καὶ τὸ ζεῦμά των ἔχει σκάψεις φάραγγας, τῶν δοπίων είναι δυσκερῆς ἡ διάβασις. Τρίτον διὰ τῆς ἀφθόνου λιγύος, τὴν δοπίαν καταβιβάζουν, σχηματίζουν ἔλη καὶ προσχώσεις, αἱ δοπίαι καθιστοῦν ἀλίμενον τὴν παραλίαν. Τέλος είναι πηλώδεις, ἀκατάλληλοι πρὸς πόσιν. Διὰ τοῦτο οἱ ποταμοὶ τῆς Ἑλλάδος δὲν ήσαν πολὺ χρήσιμοι καὶ δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ κτισθοῦν πόλεις ἐπ' αὐτῶν.

Εἰς χώραν θερμήν, τῆς δοπίας οἱ ποταμοὶ καὶ αἱ λίμναι δὲν πίνονται, είναι φυσικὸν αἱ πηγαὶ νὰ ἔχουν μεγάλην ἀξίαν. Οἱ ἀρχαῖοι ἔθεωρησαν αὐτὰς ὡς δῶρον τοῦ θεοῦ καὶ ἔξυμνησαν αὐτάς. Ἡ παρούσια πηγῆς ἔδωσε τὴν γένεσιν συνήθως εἰς τὰς πόλεις καὶ μὲ τὰς πηγὰς συνδέονται ἀξιοσέβαστοι παραδόσεις,

Ο πτερωτὸς Πήγασος διὰ κτυπήματος τοῦ ποδὸς ἀνυίγει τὴν πηγὴν τῶν Μυκηνῶν καὶ τοῦ Ἀκροκορίνθου. Τὸ ὔδωρ τῆς πηγῆς δροσίζει τὸν διαβάτην, τρέφει τὴν σκιὰν τῶν δένδρων καὶ προσδίδει ἰερότητα εἰς τὴν περιοχήν, τὴν δποίαν ζωυγονεῖ. Ἐκεῖ καὶ οικοῦν αἱ νύμφαι, προσφιλεῖς εἰς ὅλους τοὺς Ἑλληνας. Αἱ Μοῦσαι προτοῦ ἐμπνεύσουν τοὺς ποιητάς, ήσαν θεότητες τῶν ὑδάτων καὶ μὲ ἴδιάζουσαν εὐχαρίστησιν ἔπαιζον εἰς τὰς δροσερὰς κοιλάδας τοῦ Ἐλικῶνος.

Η ΦΥΤΕΙΑ

Οπως ἡ φύσις οὕτω καὶ ἡ φυτεία τῆς Ἑλλάδος παρουσιάζει μεγάλην ποικιλίαν. Η ἀνατολικὴ Ἑλλὰς ἔχει διάφορον χλωρίδα ἀπὸ τὴν δυτικὴν καὶ εἰς μόνην τὴν Ἀττικὴν ἡ παραλία, ἡ πεδιάς καὶ τὸ ὅρος παρουσιάζουν διάφορον ὄψιν. Η Ἑλλὰς ἥτο πολὺ πρασινωτέρα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ σῆμερον. Οἱ συγγραφεῖς ἀναφέρουν δάση, τῶν δποίων οὕτε ἵχνος σφέζεται ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας. Τὸ δένδρον ἥτο εὐρύτατα διαδεδομένον καὶ διέφερε κατὰ τόπους καὶ κατὰ τὰ ὑψη. Εἰς τὰς πεδιάδας, ίδιως κατά μῆκος τῶν οευμάτων, ὑψοῦντο αἱ λεῦκαι, τὰς δποίας δ. Ἡρακλῆς πρῶτος λέγεται δτι μετέφερεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἄλλα τὸ χαρακτηριστικὸν δένδρον τῆς ἐλληνικῆς ἔξοχῆς είναι ἡ πλάτανος. Η πλουσία σκιά της καθίστα αὐτὴν τὸ ἐκλεκτὸν δένδρον τῶν περιπάτων. Ο Κίμων ἐφύτευσε πλατάνους εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Ἀθηνῶν καὶ δ τόπος, ὃπου ἐγυμνάζοντο οἱ νέοι τῆς Σπάρτης, ἐσκιάζετο ἀπὸ πλατάνους, δπως τὸ Λύκειον καὶ ἡ Ἀκαδημία τῶν Ἀθηνῶν. Είναι ὀνομαστὴ ἡ ἀμφιλαφῆς πλάτανος, ὑπὸ τὴν δποίαν ἐκάθησεν δ Σωκράτης, διὰ νὰ συζητήσῃ μὲ τοὺς μαθητάς του, καθὼς περιγράφει δ Πλάτων. Εἰς τὸ ὅρος βασιλεύει ἡ δρῦς καὶ ἡ φηγός, εἰς τὰ ὑψηλότερα μέρη ἡ ἐλάτη καὶ σκεδὸν παντοῦ ἡ πίτνυς καὶ ἡ πεύκη.

Τὸ ἐλληνικὸν δάσος δὲν είναι μυστηριώδες καὶ ἀγριον δπως τὰ δάση τῆς βιοείου Εὐρώπης καὶ τὰ παρθένα δάση τῆς Ἀμερικῆς. Φαιδρύνεται ἀπὸ τὸν βόμβον τῶν ἐντόμων καὶ ἀπὸ τὸ ἄσμα τῶν πτηνῶν καὶ ἐμψυχώνεται ἀπὸ τὴν διαρκῆ παρουσίαν τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ιώρες ἐκαθάρισαν αὐτὰ ἀπὸ τὰ ἄγρια θηρία, τοὺς λέοντας καὶ τοὺς πάνθηρας, καὶ μόνον ἡ ἀρκτος συναντᾶται ἐνίοτε εἰς αὐτά.

Η ΠΑΡΑΛΙΑ ΚΑΙ Η ΘΑΛΑΣΣΑ

‘Η θάλασσα ἀγκαλιάζει μὲ φιλοστοιχίαν τὴν Ἑλλάδα, εἰσέρχεται βαθέως εἰς τὴν γῆν, δημιουργεῖ στενὴν ἐνότητα ξηοῦς καὶ ὑδατος. Δὲν ὑπάρχει σημεῖον τῆς γῆς, τὸ δύοιον νὰ ἀπέχῃ περισσότερον τῶν 90 χιλ. ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ἢ σημεῖον τοῦ Αἰγαίου, τὸ δύοιον νὰ ἀπέχῃ περισσότερον ἀπὸ 60 χιλιόμετρα ἀπὸ τὴν ἀκτήν. Ἀφ’ ἐτέρου ἡ πολισχιδὴς παραλία καὶ αἱ παρακείμεναι νῆσοι προσφέρουν ἀσφαλῆ βάσιν εἰς τὸν ναυτιλλομένους. Διὰ τοῦτο οἱ Ἑλληνες πολὺ ἐνωδίς ἔγιναν ναυτικοί.

Ἐν τούτοις πολὺ εὐνοϊκωτέρους δρους ἀπὸ τὸ Ἱόνιον παρουσιάζει τὸ Αἰγαῖον μὲ τοὺς ἀφθόνους λιμένας καὶ τὰς νήσους ὃπου οἱ ἀνεμοὶ πνέουν μὲ ἀξιοθαύμαστον κανονικότητα. Μὲ τὴν πρώτην ἄνοιξιν ἀρχίζει δὲ νότιος ἀνεμος, οἱ λευκόνοτοι τῶν ἀρχαίων, τὸ θέρος κυριαρχοῦν οἱ ἐτησίαι, οἱ δύοιοι κατέρχονται ἀπὸ τὸν Εὔξεινον Πόντον, οἱ «θεῖοι ἐτησίαι», οἱ δύοιοι λευκάζουν τὴν θάλασσαν καὶ φέρουν τὸ ἄρωμα καὶ τὴν δροσερότητα τῆς θαλάσσης.

Διὰ τοῦτο εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Αἰγαίου ἰδρύθησαν αἱ σημαντικώτεραι πόλεις καὶ ἀνεπτύχθη κατ’ ἔξοχὴν ναυτικὸς βίος καὶ δὲ ἐλληνικὸς πολιτισμός. Τὸ Αἴγαῖον ἦτο κυρίως ἡ ἐλληνικὴ θάλασσα.

ΤΟ ΚΛΙΜΑ

Σήμερον τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος εἶναι πολὺ θερμόν. Κατὰ τὸν ἀρχαιότητα, δταν ἡ χώρα εἶχε τὰ δάση τῆς, ἥτο πολὺ δροσερώτερον, ἔβρεχε περισσότερον καὶ ἔχιοντες εἰς μέρη, τὰ δύοια σήμερον δὲν γνωρίζουν τὴν χιόνα. Οἱ ἀρχαῖοι ἔξυμνησαν τὴν χώραν των διὰ τὸ εὔκρατον καὶ γλυκὺν κλῖμα, διὰ τὴν εὐκρασίαν τῶν ὡρῶν.

‘Αλλὰ τὴν ἀσύγχροιτον χάριν προσδίδει εἰς τὴν χώραν τὸ ἀφθόνον φῶς καὶ δὲ αἰωνίως διαυγῆς ἀήρ. Ἐντὸς τῆς ἀτμοσφαίρας αὐτῆς τὰ πράγματα διακρίνονται μέχρι τῆς τελευταίας λεπτομερείας, τὸ περιθώριον τῶν δρέων ἔξαιρεται μὲ τὴν εὐχρίνειαν ἀρχιτεκτονικῆς γραμμῆς. ‘Ο νοῦς καὶ δὲ δρφαλιμὸς τοῦ ἀνθρώπου συνηθίζουν τὴν ἀκρίβειαν. Ἡ ἐλληνικὴ ποίησις δὲν ἔγνωρισε τὸ σκοτεινόν, τὸ μυστηριώδες, τὰ νεφελώδη φαντάσματα τῶν ποιητῶν τοῦ βιορᾶ. ‘Ο ἐλληνικὸς νοῦς δημος ἡ ἐλληνικὴ φύσις εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὴν ὁμίχλην.

Η ΦΥΛΗ

Τὰ πλεονεκτήματα τῆς χώρας δὲν ἀρχοῦν μόνα νὰ ἔξηγήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θαυμασίου ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ σημαντικῶτερον μέρος εἰς τοῦτο ἔχουν τὰ ἔξαιρετικὰ φυσικὰ χαρίσματα τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς.

Οἱ Ἑλληνες ἀνήκουν εἰς τὴν Ἰνδοευρωπαϊκὴν δμοεθνίαν. Εἶναι δηλ. συγγενεῖς τῶν σημερινῶν μεγάλων λαῶν τῆς Εὐρώπης, τῶν Ἀγγλων, τῶν Γερμανῶν, τῶν Γάλλων, τῶν Ρώσων κλπ. Κατῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰς βιορείους χώρας καὶ διετρόησαν ἐπὶ μακρὸν τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν βιορίων λαῶν. Ἡσαν δηλ. ὑψηλοί, ἔνανθοί, εἰχον δρφαλμοὺς γαλανούς, λισχυροὺς μῆς καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος πολὺ ἀρμονικά. Τὸ πρόσωπον περιβαλλόμενον ἀπὸ γενειάδα ἥτο πολὺ κανονικόν. Ἡ πλουσία κόμη εἶναι ἀλλοτε βραχεῖα καὶ βοστρυχοῦται ὑπεράνω τοῦ μετώπου, ἀλλοτε λεία καὶ πίπτει εἰς μακροὺς βοστρύχους ἐπὶ τῶν ὄμων. Τὸ ἰδιαιτερον χαρακτηριστικὸν τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς εἶναι ἡ εὐθεῖα φίλη συνεχίζουσα ἀμέσως τὸ μέτωπον.

Οἱ Ἑλληνες ἔλατροευσαν τὴν ρώμην καὶ τὸ κάλλος τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τὴν λεπτότητα καὶ τὴν εὐστροφίαν τοῦ πνεύματος. 'Ο κατ' ἔξοχὴν ἐθνικὸς ἥρως των δὲν εἶναι ὁ λεοντοκτόνος Ἡρακλῆς, ἀλλὰ ὁ πολυμήχανος Ὁδυσσεύς. Ἡ ταχύτης τῆς ἀντιλήψεως, ἡ περιέργεια, ἡ δημιουργικότης ἥταν γνωρίσματα, τὰ δποῖα κατείχεν εἰς ὑψηστον βαθμὸν ἡ ἔξαιρετικὴ αὐτὴ φυλῆ.

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ἡ ἐμφάνισις τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς ἔχει τι τὸ αἰφνίδιον καὶ ἀποδεδόκητον. Δὲν γνωρίζομεν εἰς τὶ σημεῖον θὰ ἥτο σήμερον δι πολιτισμός, ἀν δὲν ὑπῆρχον οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες. Πρῶτοι, χωρὶς νὰ διδαχθοῦν παρ' ἄλλων, ἀκολουθοῦντες μόνον τὴν ἐμπνευσιν τῆς ἀνωτέρας ἰδιοφυίας των ἐδημιούργησαν τοὺς ἀνωτέρους τύτους τῆς σκέψεως καὶ τῆς τέχνης, οἱ δποῖοι ἵσχυον μέχρι σήμερον. Τινὲς εἶνον ὅτι ἔγινε τότε είδος θαύματος εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ διμίλησαν περὶ τοῦ ἐλληνικοῦ θαύματος. "Οσοι ἐμελέτησαν βαθύτερον τὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος διολογοῦν τὸ χρέος, τὸ δποῖον ἔχει ἡ ἀνθρωπότης εἰς τὴν ἀνωτέραν αὐτὴν φυλήν. Λαὸς προτομοῦσχος, τέκνα τοῦ θαύματος λέγουν ἄλλοι. «Εἰς ἔνα μικρὸν λιόν ἥτο δεδουένον νὰ δημιουργήσῃ τὰ στοιχεῖα τῆς προύδου Ἐὰν ἔξαιρέσωμεν τὰς σκοτεινὰς δυ-

νάμεις τῆς φύσεως, οὐδὲν κινεῖται εἰς τὸ σύμπαν, τὸ δποῖον νὰ μὴ εἶναι ἔλληνικὸν».

Διὰ τοῦτο ὅλοι οἱ προηγμένοι λαοὶ θεωροῦν διδασκάλου, των τοὺς ἀρχαίους Ἐλληνας καὶ προσπαθοῦν διαρκῶς νὰ φωτισθοῦν ἀπὸ τὰ ἔργα των. Τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων, τὰ καλλιτεχνήματά των, ἡ ἴστορία των μελετᾶται μὲ ἀγάπην καὶ σεβασμὸν ἀπὸ ὅλα τὰ ἀνεπιυγμένα ἔθνη. Ἰδοὺ τὶ γράφουν οἱ Γάλλοι εἰς τὰ βιβλία των, τὰ προωρισμένα διὰ τοὺς μαθητὰς τοῦ γυμνασίου. «Μελέτη τῆς ἴστορίας τῶν Ἑλλήνων σημαίνει μελέτην τῆς προελεύσεως τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ἀπ' αὐτοὺς παρελάβομεν πολλοὺς τρόπους νὰ βλέπωμεν καὶ νὰ σκεπτόμεθα. Τὰ ἀριστουργήματά των εἶναι τὰ ὑποδείγματα, ἀπὸ τὰ δποῖα ἐνεπνεύσθησαν καὶ ἐμπνέονται ἀκόμη οἱ καλλιτέχναι μας, οἱ σεφοί μας καὶ οἱ ορήτορές μας. Μᾶς ἐδίδαξαν τὰ εὐγενέστερα αἰσθήματα, τὴν πίστιν εἰς τὴν λογικὴν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ὁραιοῦ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΠΡΟΤΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΛΛΑΣ

Οι Έλληνες δὲν ήσαν οἱ πρώτοι κάτοικοι τῆς Ελλάδος. Πολλοὺς αἰδίνας προτοῦ ἔλθουν αὐτοὶ εἰς τὰς νῆσους καὶ εἰς τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου, ἔχοντεν ἄλλος λαός, ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένος, τὸν ὅποιον οἱ ἀρχαιολόγοι ὀνόμασαν Αἰγαίους.

'Απὸ τοῦ 2000-1600 π. Χ. ὁ αἰγαϊκὸς πολιτισμὸς ἡκυαδέν εἰς τὴν Κρήτην, ώς μαρτυροῦν πλουσιώτατα εὐρήματα.

Περὶ τὸ 2000 π. Χ. ἔφθασεν εἰς τὴν Ελλάδα ἡ πρώτη Ἑλληνικὴ φύλη, οἱ Ἀχαιοί, οἱ ὅποιοι ταχέως ἐμυνθῆσαν εἰς τὸν πολιτισμὸν τοῦ Αἰγαίου καὶ προσήγαγον αὐτὸν διὰ τῆς ιδιοφυΐας τῶν. Κέντρον τοῦ ἀχαιϊκοῦ πολιτισμοῦ ἦδαν αἱ Μυκῆναι. Διά τοῦτο ὀνομάζουν αὐτὸν μυκηναϊκὸν πολιτισμόν.

'Ο μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς κατεστράφη ἐκ τῆς ἐπιδρούσης τῶν Δωριέων.

ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Τὴν ἴστορίαν τῶν ἀρχαίων Ελλήνων γνωρίζομεν πολὺ καλύτερον ἀπὸ τὴν ἴστορίαν τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, διότι εἰς τὴν Ελλάδα ἔζησαν ἀειόλογοι ἴστορικοί, οἱ ὅποιοι ἔξιστόρησαν λεπτομερῶς καὶ μὲ ἀνωτέραν ἀντίληψιν τὰ γεγονότα. Ἀλλὰ αἱ πληροφορίαι, τὰς δποίας μᾶς δίδουν, δὲν ἀνέρχονται εἰς πολὺ παλαιοὺς χρόνους. Πρὸ δὲ τῶν δεκαετιῶν ἀκόμη αἱ εἰδήσεις, τὰς δποίας εἶχον οἱ σοφοὶ περὶ τῆς ἀρχαίας Ελλάδος, δὲν ἔφθανον πέραν τοῦ 1000 π.Χ.

'Αλλὰ κατὰ τὰ τελευταῖα πεντήκοντα ἔτη αἱ ἀνασκαφαὶ ἔφερον εἰς φῶς σημαντικώτατα ενδόματα, τὰ ὅποῖα μᾶς ἐδίδαξαν ὅτι πολὺ πρὸ τοῦ 1000 π. Χ. εἰς τὰς ἐλληνικὰς χώρας ἔζησαν καὶ ἔδρασαν ἀνθρώποι ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένοι. Πρῶτος ὁ γερμανὸς Σλήμαν τὸ 1870 ἀνεκάλυψε τοὺς περιφήμους τάφους τῶν Μυκηνῶν καὶ βραδύτερον ἀνέσκαψε τὴν Τίρουνθα καὶ τὴν Τροίαν. Τοιουτορόπως ἥλθεν εἰς φῶς ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμός. Ἀπὸ τοῦ 1900 οἱ "Αγγλοι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἀρχαιολόγου" Εβανς ἤρχισαν ἀνασκαφάς εἰς τὴν Κρήτην, αἱ δποῖαι ἔφερον εἰς φῶς καταπληκτικὰ ενδόματα καὶ ἀνεκάλυψαν πολιτισμὸν ἀκόμη ἀρχαιότερον, προϊστορικὸν καὶ προελληνικόν, τὸν λεγόμενον κρητικὸν πολιτισμόν-

ΑΙΓΑΙΟΝ ΚΑΙ ΑΙΓΑΙΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Είς πυλὺ παλαιοὺς χρόνους, ἵσως ἀπὸ τοῦ 4000 π. Χ., εἰς τὰς νῆσους καὶ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου ἔζησε μία φυλὴ ζωηρὰ καὶ εὐκίνητος, ἡ ὅποια ἀνέπτυξεν ἀξιόλογον πολιτισμὸν καὶ ἦλθεν εἰς ποικίλας σχέσεις μὲ τοὺς μεγάλους λαοὺς τῆς ἀνατολῆς, τοὺς Αἰγυπτίους, τοὺς Φοίνικας, τοὺς λαοὺς τῆς Μ.³ Ἀσίας. Τὸν λαὸν τοῦτον οἱ ἀρχαιολόγοι τῶν ἥμερῶν μας ὠνόμασαν Αἰγαῖος καὶ τὸν πολιτισμὸν των αἰγαικὸν πολιτισμόν. Οἱ Ἕλληνες τῶν ἴστορικῶν χρόνων εἶχον διατηρήσει ἀμυδρῶς τὴν ἀνάμνησιν, διεῖ ξένοι λαοί, οἱ Πελασγοί, εἶχον κατοικήσει πρὸ τῶν Ἑλλήνων τὴν Ἑλλάδα.

Ως ἔξαγεται ἐκ τοῦ σχῆματος τοῦ κρανίου καὶ τῶν εἰκόνων, τὰ δυοῖς διεσώθησαν Ἰδίως εἰς τὴν Κρήτην, οἱ Αἰγαῖοι δὲν εἶναι οὕτε ἴνδοευρωπαῖοι οὕτε σημῖται, ἀλλὰ ἀνήκουν εἰς ἴδιαίτερον κλάδον τῆς καυκασίας φυλῆς, τὴν ὅποιαν ὠνόμασαν μεσογειακὴν φυλήν.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Περὶ τὸ 2000 π. Χ. κέντρον τοῦ Αἰγαιικοῦ πολιτισμοῦ γίνεται ἡ Κρήτη, ἡ ὅποια ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἤσκησεν ἱγμενίαν ἐπὶ τοῦ αἰγαιικοῦ κόσμου. Τὴν ὑπεροχὴν ταύτην ἔξησφάλισεν εἰς τὴν νῆσον ἡ ἔξαιρετικὴ θέσις της. Ἡ Κρήτη κατέχει τὸ μέσον περίπου τῆς ἀνατολικῆς μεσογείου, «εἰς τὸ μέσον τῆς κυανῆς θαλάσσης» διπλῶς λέγει δ Ὁμηρος. Ενφίσκεται σχεδὸν εἰς ἵσην ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Τοοίας καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νείλου, ἀπὸ τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου καὶ τῆς Κυρηναϊκῆς, ἀπὸ τῆς Κύπρου καὶ τῆς Σικελίας, τῆς Συρίας καὶ τῆς Ἰταλίας. Ὅταν δ ὁρείχαλκος ἔγινεν δ μοχλὸς τῆς βιομηχανίας, οἱ ἔμποροι τῆς ἀνατολῆς ἐπρεπε νὰ πλεύσουν εἰς τὰς χώρας τῆς δύσεως, εἰς τὴν Ἀδριατικὴν καὶ τὰ παράλια τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Ισπανίας, διὰ νὰ ζητήσουν κασσίτερον, διότι αἱ χῶραι τῆς ἀνατολῆς παράγουν χαλκόν, ἀλλὰ δὲν ἔχουν κασσίτερον. Ἡ Κρήτη τότε ἔγινε διάμεσος σταθμὸς μεταξὺ ἀνατολῆς καὶ δύσεως. Οἱ Κρήτες ἐτελειοπόιησαν τὴν τέχνην τῆς κατασκευῆς τοῦ δρειχάκου καὶ ἀπέκτησαν μεγάλην ἐμπειρίαν εἰς δλας τὰς τέχνας.

4000

2000

ΘΑΛΑΣΣΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ

Ο αἰών τοῦ δρειχάλκου εἶναι ἡ περίοδος τῆς ἀκμῆς τῆς

Κρήτης. Οἱ Κρῆτες εἰναι ἵσως δ πρῶτος λαός, δ ὁποῖος ἀνέπτυξε σημαντικῶς τὴν ναυτιλίαν. Πολὺ πρὸ τῶν Φοινίκων ἥσαν οἱ καὶ ἔξοχὴν ναυτικοί. Ἐπὶ τῶν στενῶν καὶ μακρῶν πλοίων των μὲ τὴν καμπυλωτὴν πρόμνην διέσχιζον τὴν Μεσόγειον κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις. Εἶχον πολὺ ἀνεπτυγμένας σχέσεις μὲ τοὺς μεγάλους λαοὺς τῆς ἀνατολῆς, Ἰδίως μὲ τὴν Αἴγυπτον, ὃπου κατεσκεύασαν μέγαν λιμένα παρὰ τὴν νῆσον Φάρον. Οἱ βασιλεῖς τῆς Αἴγυπτου ἤνοιξαν τὰς ἀγορὰς τῆς χώρας εἰς τοὺς ἐπιτηδείους τούτους ἐμπόρους καὶ οἱ Κρῆτες ἔδρεψαν τὰ κέρδη τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου, ὅπως βραδύτερον οἱ Φοίνικες, οἱ "Ἐλληνες καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους οἱ Βενετοί καὶ οἱ "Αγγλοί.

Οἱ βασιλεῖς τῆς Κρήτης διωργάνωσαν πολεμικὸν στόλον καὶ ἔκυροι ὄχησαν εἰς τὴν θάλασσαν. Οἱ "Ἐλληνες διετήρησαν ἀνάμνησιν τῆς ἴσχύος τῶν βασιλέων τῆς Κρήτης εἰς τοὺς μύθους τοῦ Μίνωας καὶ τοῦ Μινωταύρου. Τοὺς μύθους τούτους προσπαθῶν νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸν Ε' αἰῶνα δ Ἰστορικὸς Θουκυδίδης γραψε: «Κατὰ τὴν παραδόσιν δ Μίνως εἶναι δ ἀρχαιότερος βασιλεύς, δ ὁποῖος ἀπέκτησε ναυτικὸν καὶ ἔξετεινε τὸ κράτος του εἰς μέγα μέρος τῆς Ἑλληνικῆς θαλάσσης. "Εγινε κύριος τῶν Κυκλάδων καὶ κατέστησεν ἀρχοντας αὐτῶν τοὺς υἱούς του».

Πρωτεύουσα τῶν βασιλέων τῆς Κρήτης καὶ συγχρόνως ἐστία τοῦ κρητικοῦ πολιτισμοῦ ἦτο καὶ ἀρχὺς ἡ Κρωσός κειμένη εἰς τὸ μέσον τῆς βιοφείου παραλίας, πλησίον τοῦ σημερινοῦ Ἡρακλείου, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Βραδύτερον ἥκμασεν ἡ Φαιστός, εἰς τὸ ἀντίθετον ἀκρον τῆς νήσου, ἀπὸ δύπου πολὺ βραδύτερον ἀκόμη μετὰ τὴν κατάρρευσιν τῆς ἴσχύος τῶν Κρητῶν «αἱ κυανόπορῳ νῆες κινοῦνται πρὸς τὴν Αἴγυπτον ὥθούμεναι ὑπὸ τοῦ ἀνέμου καὶ τοῦ κύματος» ὅπως ψάλλει δ Ὁμηρος. Εἰς τὰς θέσεις ταύτας εὑρέθησαν τὰ σπουδαιότερα μνημεῖα τοῦ κρητικοῦ πολιτισμοῦ.

Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Τὰ ἀνακαλυφθέντα λεύκανα ἀνακτόρων, τοιχογραφιῶν, ἀγγείων, σφραγίδων κλπ. μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ἀναπαραστήσωμεν τὸν βίον τοῦ κρητικοῦ λαοῦ.

Οἱ Κρῆτες εἰναι ἀνθρώποι λεπτοί, μέσου ἀναστήματος μὲ μαύρην σγουρὰν κόμην, μὲ ζωηρὰ δραστήρια χαρακτηριστικά. Φέρουν ἐλαφρὰν ἐνδυμασίαν καὶ ἡ ζύνη, μὲ τὴν ὁποίαν σφίγγουν τὴν μέσην των, προσδίδει μεγαλυτέραν εὐκινησίαν εἰς τὸ

σῶμά των. Ἐντύπωσιν ἵδιως προξενοῦν τὸ ἔκφραστικὸν πρόσωπον καὶ οἱ ἀμυγδαλωτοὶ ὁφθαλμοὶ τῶν γυναικῶν καὶ περισσότερον ἀκόμη ἡ ἐνδυμασία καὶ τὰ κοσμήματα αὐτῶν, τὰ δέ ποια ἐνθυμίζουν τὰς γυναικας τῆς σημερινῆς Εὐρώπης.

Ολα τὰ εὑρήματα μαρτυροῦν διτεῖχομεν πρὸ δὲ ήμαν λαὸν εὔθυμον, τὸν διπεῖον τέρπουν αἱ ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς καὶ τὰ ὠραῖα πράγματα. Οἱ Κρῆτες ἀγαποῦν τὴν ἄνετον κατοικίαν, τὴν κοσμικὴν ζωήν, τὰς συναθροίσεις, τὰς οἰκογενειακὰς συνα-

Κρῆτες κομίζοντες δῶρα εἰς τὸν βασιλέα τῆς Αἴγυπτου (τοιχογραφία ἀπὸ τάφου τῶν Αἴγυπτιακῶν Θηβῶν, περίπου τοῦ 1400 π.Χ.)

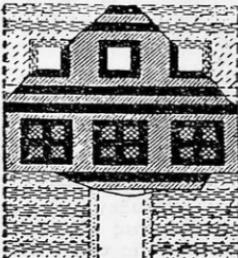
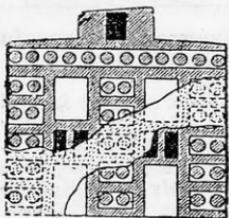
Περὶ τὰ 1500 μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοὺς Ὑκσώς ἥρχισε ζωηρὰ ἐπικοινωνία μεταξὺ τῆς Αἴγυπτου καὶ τῆς Κρήτης. Εἰς ἔνα ἐπινίκιον ὅμνον τοῦ βασιλέως Τουτμέτος Γ' (1501—1447) ὁ μὲν Ἀμιὸν καυχᾶται διτεῖχοιψε τὴν Δύσιν καὶ ὑπέταξεν ὑπὸ τὴν πυγμὴν τοῦ βασιλέως τοὺς κατοίκους τῶν νήσων, τοὺς ζῶντας εἰς τὸ μέσον τοῦ Μεγάλου Κνανοῦ (Μεσογείου), καὶ εἰς τοιχογραφίας τῶν τάφων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς διέπομεν μεταξὺ ἀλλων λαῶν καὶ Κρῆτας κομίζοντας φόρους ἡ δῶρα εἰς τὸν Φαραὼ. Διακρίνομεν σαφῶς τὸν τύπον τοῦ Κρητός, ὃπως μᾶς εἰναι γνωστὸς ἀπὸ εἰκόνας, ἀπὸ ἀνάγλυφα καὶ ἀγάλματα τῆς Κνωσοῦ. Οἱ Κρῆτες εἰναι ἀνθρώποι μέσου ἀναστήματος, λεπτοί, ἀλλὰ νευρύδεις καὶ εὐκίνητοι μὲ στερεάν στάσιν καὶ κομψὸν περπάτημα, εἰς τὸ δόπιον δίδουν ἰδιαιτέρων χάριν αἱ συχναὶ σωματικαὶ ἀσκήσεις, ἡ στενὴ καὶ σφικτὴ ζώνη, τὸ βραχὺ καὶ ποικιλόχρωμον ἐνδυμα, τὰ ὑψηλὰ καὶ σφικτὰ ὑποδήματα. Ἐχουν μακρὰν κόμην καὶ θυσάνους βοστρύχων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Ἐπίσης τὰ δῶρα, τὰ δόπια φέρουν, εἰναι τὰ γνωστὰ προϊόντα τῆς κρητικῆς τέχνης, ἵδιως ἀγγεῖα ποικίλων τύπων, τῶν δόπιων εἰναι φανερὰ ἡ ὁμοιότης μὲ τὰ δείγματα, τὰ δόπια δίδομεν κατωτέρῳ.

ναστροφάς. Ἡσαν περιφημοι οἱ χοροὶ τῶν Κνωσίων γυναικῶν. Τοιούτον χορὸν περιγράφει δὲ Ὁμηρος.

**Τύπος γυναικὸς τῆς Κρήτης
(Τοιχογραφία τῆς Κνωσοῦ, ἡ λεγόμενη «Παρισιάνα»)**

Ἄλλ' ἔκεινο, τὸ δὲ τοῖον ἀγαποῦν μὲν πάθος οἱ Κρήτες, εἰναι αἱ σωματικαὶ ἀσκήσεις καὶ οἱ ἀγῶνες καὶ εἰναι πολὺ πιθανόν,

Πρόσωπις κρητικῶν, οἰκιῶν

Τεμάχια ἀπὸ φαγετιανῶν πλακίδια εὑρεθέντα εἰς τὴν Κνωσόν, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἰκονίζονται προσώπεις οἰκιῶν. Ἡ κρητικὴ κατικία εἰναι οἰκοδομῆματα ἐλαφρόν, μὲ λεπτοὺς τοίχους, μὲ πολλὰ πατώματα, πολλὰς θύρας καὶ παράθυρα. Πολλάκις ἀπὸ τὸν τοίχον δὲν μένουν εἰμὴ αἱ παραστάσεις τῶν θυρῶν, τὰ παράθυρα φθάνουν ἀπὸ τοῦ ίσογείου μέχρι τῆς ἀνωτάτης στέγης καὶ εἰσάγουν ἀφθονον φῶς καὶ ἀέρα.

Ἐκεῖ νευρίαι καὶ ἐλκυστικὰ κοράσια ἔχόρευον κρατούμενοι ἀπὸ τὰς χεῖρας. Ἐκεῖναι ἐφόρουν λεπτὰ ἐνδύματα, ἔκεινοι χιτῶνας καλούψαμένους, ἀστράπτοντας ὡς ἔλαιον. Τὰ κοράσια ἔφερον ὠδαίους στεφάνους, οἱ νέοι κρυστᾶς μιαζάριας κρεμασμένας ἀπὸ ἀργυρᾶ λωρία. Οἱ νέοι ἔκαμπον ἄλλοτε γύρους ἐλαφρὰ καὶ γλήγορα μὲ τοὺς γυμνασμένους πόδας των, ἄλλοτε πάλιν ἔτερον εἰς γραμμὴν δὲ εἰς κατόπιν του ἄλλου. Ποιὸν πλῆθος ἐστέκετο πέριξ καὶ ἔβλεπε μὲν ἑνχαρούστησιν τὸν τερπνὸν χορόν. Εἰς τὸ μέσον ἔξοχος μουσικὸς ἔψαλλε συνοδεύων τὸ ᾄσμα μὲν κιθάραν καὶ δύο καλινὶ κορευταὶ ἐστροβίλιζον, μόλις δὲ μουσικὸς ἥρχιζε τὸ ᾄσμα.

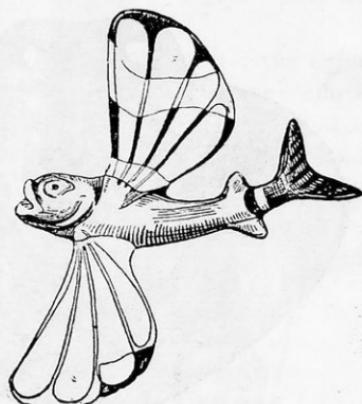
ὅτι οἱ Ἑλληνες ἀπὸ αὐτοὺς ἐκληρονόμησαν τὴν ἀγάπην τῶν γυμνασμάτων.

Οἱ Κρήτες ἥσαν λαὸς πρόαγματι καλλιτεχνικός. Ἐχουν τὸ κάρισμα νὰ συγκινοῦνται ἀπὸ τὰς φυσικὰς καλλονὰς καὶ νὰ τὰς ἀποδίδουν πιστῶς. Τὰ ἀνάκτορά των εἶναι πολυσύνθετον οἰκοδόμημα, προϊόν τέχνης, ἡ διποία

ἔγεννη θηρίον χώραν. Διακόπτεται ἀπὸ εὐρυχώρους αὐλάς, ἔχει εὐρείας εἰσόδους, εἰς πολλὰ μέρη εἶναι πολυόροφον, τὰ δωμάτια τετράγωνα καὶ ἔχουν μεγάλα παράθυρα. Τὸ κρητικὸν ἀνάκτορον εἶναι ἀτείχιστον, διότι οἱ Κρήτες ὡς θαλασσοκράτορες αἰσθάνονται ἑαυτοὺς ἀσφαλεῖς ἐπὶ τῇ; νήσου τῶν.

Ἄλλὰ ἢ κατ' ἔξοχὴν κρητικὴ τέχνη εἶναι ἡ ζωγραφική. Εἰς τὰς τοιχογραφίας καὶ τὰ ἀνάγλυφα, τὰ δποῖα κοσμοῦν τοὺς τοίχους τῶν ἀνακτόρων, οἱ καλλιτέχναι ἐπραγματεύθησαν μὲν χάριν καὶ ἐλευθέρων φαντασίαν ποικιλώτατα θέματα, θρησκευτικάς τελετάς, χορούς, ἀγῶνας, σκηνὰς κυνηγίου ἢ ἄλιείας ἢ ἐκ τοῦ βίου τῆς αὐλῆς. Μία τοιχογραφία παριστάνει δελφίνας, οἱ δποῖοι πλέον μειαξὺ ἰχθύων καὶ δστράκων, ἄλλη μᾶς δεικνύει γυναικας ἔξερχομένας εἰς περίπατον ἐπὶ ἀμάξῃς ἢ παρακλητούσας ἀπὸ τὸ θεωρεῖον παραστάσεις. Οἱ κρήτες τεχνῦται ἔξεχουν εἰς τὴν παράστασιν ὑδροβίων φυτῶν καὶ ζώων.

Τὴν αὐτὴν πρόοδον παρατηροῦμεν εἰς τὰ κρητικὰ ἀγγεῖα, τὰ δποῖα παρουσιάζουν ἀξιοθεάμαστον διὰ τοὺς χρόνους ἔκείνους

Ίχθυς πετῶν (φραγμεντιανὸν ἀπὸ τὴν Κνωσὸν)

Πολύχρωμον κρητικὸν ἀγγεῖον (καμαραικὸν) μὲν χειλος κυματοειδὲς (ἀπὸ τὴν Κνωσὸν)

τελειότητα. Ἀπὸ τοῦ ΙΙ^{ου} αἰώνος οἱ Κρήτες γνωρίζουν τὴν χρῆσιν στρεφομένων τροχῶν. Κρίνα καὶ πάπυροι καὶ ὑδρόβια φυτά

ἀνθοῦν μὲ τὰ ζωηρότερα χωώματά των ἐπὶ τῶν ἀγγείων. Ἐπειδὴ τὰ κομψότερα κρητικὰ ἀγγεῖα εὑρέθησαν πρώτην φοράν εἰς τὸ χωρίον Καμάρες τῆς Ἱδης, ὧνόμασαν αὐτὰ καμαραικὰ ἀγγεῖα. Τέλος ἡ γλυπτικὴ τοῦ λίθου, ἡ ἐπερβεργασία τῶν σφραγιδολίθων, χρυσοκολλήτων καὶ σμαλτοκεντήτων δπλων μᾶς δίδουν τὴν ἐντύπωσιν προηγμένης τέχνης.

Οἱ Κρήτες εἶχον εἶδος γραφῆς, τὴν δποίαν οἱ ἀρχαιολόγοι

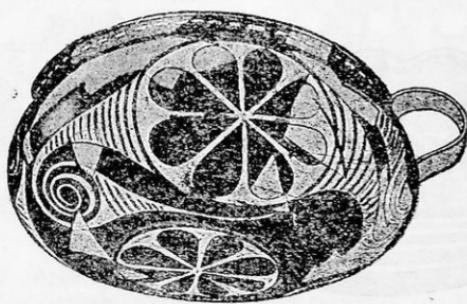
δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀναγνωρίσουν. Πρὸς τὸ παρόν τὴν χρονολογίαν τῆς κρητικῆς ἴστορίας μανθάνομεν ἀπὸ ἐνδείξεις, αἱ δποῖαι ὑπάρχουν εἰς τὰ μνημεῖα ἄλλων λαῶν, Ἰδίως τῶν Αἰγαίων. τῶν Χεταίων κτλ.

Πήλινον ἀγγεῖον μὲ εἰκόνα πολύποδος

ΟΙ ΑΧΑΙΟΙ

π. X. ἔφθασαν οἵποιτοι Ἑλληνες εἰς τὴν Ἑλλάδα. Σωματικῶς ἵσχυρότεροι καὶ καλύτεροι ὥπλισμένοι, ἔξετόπισαν εὔκολως τοὺς ἐντοπίους καὶ ἔηπλώθησαν ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Εἶναι πιθανὸν διτὶ ἐπολέμουν ἐπὶ ἀρματος καὶ πρῶτοι εἰσῆγαγον τὸν Ἀππον τὴν Ἑλλάδα. Μέχρι τοῦ 2000 π. X. διππος ἦτο ἄγνωστος εἰς τὴν ἀνατολι-

Πολύχρωμον καμαραικὸν ἀγγεῖον
(ἀπὸ τὴν Κνωσόν).

κὴν μεσόγειον, ἐνῶ ἦτο ἀπὸ πολλοῦ γνωστὸς εἰς τὰς βορειοτέρας χώρας.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΜΥΚΗΝΩΝ

Ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Αἴγαιου πολιτισμοῦ οἱ Ἀχαιοὶ ταχέως ἐμυῆθησαν εἰς αὐτόν. Ἰδίως ἀνεπτύχθησαν ἐκ τῶν Ἀχαιῶν οἱ καταλαβόντες τὴν εὔφορον πεδιάδα τοῦ Ἀργους. Οἱ βασιλεῖς των ἔγιναν ἴσχυροτατοί καὶ ἡ πρωτεύουσά των, ἡ *Τίρεντος* κατ' ἀρχάς, ἵδιως δμως αἱ *Μυκῆναι* βοαδύτερον, ἀπέκτησαν μέγα δόνομα.

Αἱ Μυκῆναι χρεωστοῦν τὴν λαμπρότητά των εἰς τὴν ἐπίκαιρον θέσιν των. Ἡ πόλις κειμένη εἰς τὴν διαστούρωσιν δύο λόφων, ὁ χυρωμένη διὰ ἴσχυροῦ τείχους, ἐδέσποζε τῆς ἀργολικῆς πεδιάδος καὶ τῆς ἐμπορικῆς ὁδοῦ, ἡ δποία συνδέει τὸν ἀργολι-

Πήλινον ἄγγειον τῆς Κνωσοῦ

Ἐνῷ συνήθως τὰ ἀγγεῖα τῆς Κρήτης εἶναι μικροῦ μεγέθους, εὐρίσκονται τινα μεγαλυτέρων διαστάσεων, πίθοι καὶ ὑδρίαι, δπως ἡ παροῦσα, ἡ δποία ἔχει ὑψος 1,20 μ. Κοσμεῖται μὲ κρίνους ἔξαιρετικῆς τέχνης.

Πολύχρωμον κρητικὸν ἄγγειον

κὸν κόλπον μετὰ τοῦ κορινθιακοῦ. Οἱ ἀρχοντες τῶν Μυκηνῶν ἀσφαλεῖς ὅπισθεν τῶν τειχῶν των ἐθησαύρισαν τὰς προσόδους

'Ιστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος—γ' ἔκδοσις

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς μεγάλης πεδιάδος, ή δποία ἔκτείνεται πρὸ τοῦ φρουρίου των, ἐφορολόγουν τὰς συνοδείας τῶν ἐμπόρων, αἱ δποῖαι ἐπροτίμων τὴν ὅδὸν τῆς Ἑρᾶς, καὶ συγχρόνως ἐπεδίδοντο εἰς πειρατικὰς ἐπιδρομάς. Τὰ εύοήματα τῶν μυκηναϊκῶν τάφων ἐδικαίωσαν τὸ δμητρικὸν ἐπίθειον πολύχρυσος Μυκήνη.

Οἱ ἀρχοντες τῶν Ἀχαιῶν, ὡμοὶ πολεμισταὶ καὶ ἀρχάς, ἐλε-
| 600 | πτύνθησαν σὺν τῷ χρόνῳ καὶ ἔγιναν θαυμασταὶ τοῦ κρη-
τικοῦ πολιτισμοῦ. Ἐμιμήθησαν τὰ ἔθιμα τῶν Κρητῶν,
ἐκόσμησαν τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἀνακτόρων διὰ τοιχωγραφιῶν καὶ
ἔργων τέχνης ὅπως οἱ βασιλεῖς τῆς Κνωσοῦ. Περὶ τὸ 1600 ἀρχί-
ζει ἡ ἀκμὴ τῶν Ἀχαιῶν.

ΘΑΛΑΣΣΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΧΑΙΩΝ

Οἱ βασιλεῖς τῶν Ἀχαιῶν δὲν ἥργησαν νὰ γίνουν ἀπὸ λησταὶ
ἐμποροὶ καὶ ἀπὸ πειραταὶ ναυτικοί. Ἀπέκτησαν πολεμικὸν ναυτι-
κόν, ἔγιναν ἴσχυροὶ κατὰ θάλασσαν καὶ περὶ τὸ 1400 ἥλθον εἰς σύγκρου-
σιν πρὸς τοὺς Κρῆτας.

Ο στόλος τοῦ Μίνωος ήτταται, οἱ δομητικοὶ Ἀχαιοὶ ἀποβιβάζονται
εἰς τὴν Κρήτην, κυριεύ-
ουν τὰς ἀνοχυρώτους πό-
λεις καὶ καίουν τὰ ἀνά-
κτορα τοῦ Μίνωος. Τὰ

μηνημεῖα τῆς Κρήτης φέ-
ρουν τὰ ἵχνη πυρκαϊᾶς
καὶ βιαίας καταστροφῆς.
Οἱ Ἀχαιοὶ ὑπέταξαν τὴν
Κρήτην καὶ ἡ Ἑλληνικὴ
φυλὴ ἐκυριάρχησεν εἰς
τὴν νῆσον, ἀλλὰ μέχρι
τῶν ἴστορικῶν χρόνων
ἐσφῆζοντο ἀπόγονοι τῶν

“Η ἀφίξις τοῦ ἵππου εἰς τὴν Κρήτην

Εἰκὼν ἐπὶ σφραγιδολίθου. Βλέπομεν
τὸν τύπον τοῦ κρητικοῦ πλοίου καὶ ἐπ' αὐ-
τοῦ ὑπεροφάνως ἐπιβαίνοντα τὸν ἵππον.
“Οπως συμβαίνει συνήθως εἰς τὴν πρωτό-
γονον τέχνην, διἵππος, δ ὁ δποῖος ὑποτίθεται
ἐντὸς τοῦ πλοίου, εἰκονίζεται μὲ πελωρίας
διαστάσεις καὶ ἀσυμμέτρους πρὸς τὸ πλοῖον.

ἀρχαίων κατοίκων, τοὺς δποίους ὠνόμαζον Ἐτεόκροτας, δηλ. γνη-
σίους Κρῆτας. Οἱ Ἑλληνικοὶ μῦθοι διετήρησαν ζωηρὰν ἀνάμνησιν
τῆς ἴσχύος τῶν Μυκηνῶν. Εἰς τὸν Τρωικὸν πόλεμον δ Ἀγαμέ-

μνων, ὁ βασιλεὺς τῶν Μυκηνῶν, εἶναι ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων.

ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΩΝ ΑΧΑΙΩΝ ΥΠΕΡ ΤΟ ΑΙΓΑΙΟΝ

Οἱ Ἀχαιοὶ ἐκυριά οχη-
σαν εἰς τὸ Ἀίγαῖον καὶ
ἡρχισαν περίοδον ζωη-
ρωτάτης δοάσεως. Εἰς
τὰς ἐπιγραφὰς τῶν Αἰ-
γυπτίων καὶ τῶν Χετι-
τῶν γίνεται πολὺς λόγος
περὶ τῶν Ἀχίβα (Ἀχαι-
ῶν) καὶ τῶν Δαναούνα
(Δαναῶν). Τὰ ἵερογλυ-
φικὰ διμίλοῦν περὶ τῶν
ἀνθρώπων τῆς θαλάσ-
σης, δηλ. τῶν Ἀχαιῶν,
οἵ δποιοι σύρον-
τες ἄλλους λαοὺς
ἀνησυχοῦν τὴν Αἴγυ-
πτον. Ἀλλὰ τὸ 1295 π.
Χ. ὑφίστανται καταστρε-
πτικὴν ἡτταν, ώς διη-
γεῖται μὲν ἀνακούφισιν
ἢ ἐπιγραφὴ τοῦ νικητοῦ
Φαραὼ.

Κατὰ τοὺς χρόνους
τούτους ἀρχίζει ἡ ἀποι-
κιακὴ ἐξάπλωσις τῶν Ἀ-
χαιῶν. Καταλαμβάνουν
τὴν Κύπρον, τὴν νῆσον
τοῦ χαλκοῦ, καὶ μεταδί-
δουν εἰς αὐτὴν τὴν διά-
λεκτόν των, ἡ δποία ἔχει
δμοιότητα μὲ τὴν ἀρκα-
δικήν. Ἐπίσης οἱ Ἀχαι-
οὶ (περὶ τὸ 1300) κατέ-
λαβον τὴν παραλίαν τῆς

Μυκηναῖοι πολεμισταί (παράστασις πηλίνου ἀγγείου τῶν Μυκηνῶν).

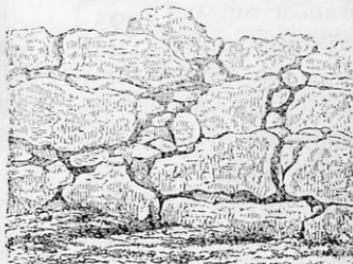
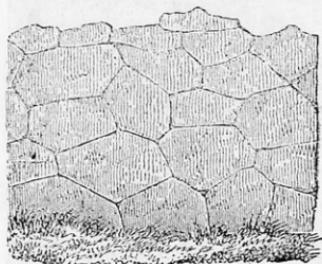
Οἱ πολεμισταὶ φέρουν μακρὰν γνειάδα, ἀλλ᾽ ἔχουν ξυρισμένον τὸ ἄνω χεῖλος. Φο-
ροῦν δερματίνην περικεφαλαίαν μὲ λοφίον
καὶ δύο προεξοχὰς ὡς κέρατα. Ἐπίσης
ἔχουν θώρακα, μικράν σχετικῶς ἀσπίδα καὶ
δόρυ.

Μ. Ἀσίας, τὴν δποίαν μετέβαλον εἰς χώραν ἐλληνικήν. Πρὸ τούτου εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Οἱ Αἰγαιοπελασγοὶ ἔξαφανίζονται καὶ μόνον εἰς μερικὰ σημεῖα, π.χ. εἰς τὴν Λῆμνον, διετηροῦντο λείψανα αὐτῶν κατὰ τὸν ἴστορικοὺς χρόνους. Τέλος οἱ Ἀχαιοὶ διαπλεύσαντες τὸ Ἰόνιον πέλαγος προσήγγισαν τὴν Ἱταλίαν καὶ ἐντὸς τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος ἐστησαν τὰς πρώτας ἐλληνικὰς ἐγκαταστάσεις.

ΜΥΚΗΝΑΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Οἱ πολιτισμὸς τῶν Ἀχαιῶν ὀνομάσθη μυκηναϊκὸς ἐκ τῆς ἐπικρατεστέρας πόλεως. Εἶχεν ὅμως καὶ ἄλλας ἐστίας, εἰς τὴν Ακακινήν, εἰς τὴν Ἀττικήν, εἰς τὴν Βοιωτίαν κτλ. ὡς μαρτυροῦν τὰ λείψανα ἀκροπόλεων καὶ θολωτῶν τάφων. Οἱ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς εἶναι συνέχεια τοῦ κρητικοῦ, διπολοὶς ὑπέστη παραλλαγῆν τινα ἐνυκτικῶν συνθηκῶν καὶ τοῦ νέου λαοῦ, διπολοὶς ἀνέπτυξεν αὐτόν.

Οἱ μυκηναῖοι βασιλεῖς αἰσθανόμενοι ἔαυτοὺς δλιγώτερον

Κυκλωπεῖα τείχη

Ἄριστερά εἶναι πολυγωνικὸν τείχος, δεξιά ὁι βράχοι εἰναι δγκώδεις καὶ ἀνώμαλοι, τὰ δὲ κενὰ πληροῦνται μὲν μικροὺς λίθους χωρὶς συνδετεῖς καὶ ὅλην. Οἱ Ἑλληνες τῶν ἴστορικῶν χρόνων μὴ γνωρίζοντες τὴν ἀρχὴν τῶν οἰκοδομημάτων τούτων ὑπέθεσαν διτεῖς παλαιοὺς χρόνους ἔξτησαν εἰς τὴν χώραν των γιγαντόσωμοι ἀνθρωποι, οἱ Κύκλωπες, οἱ δποιοὶ ἔκτησαν ταῦτα.

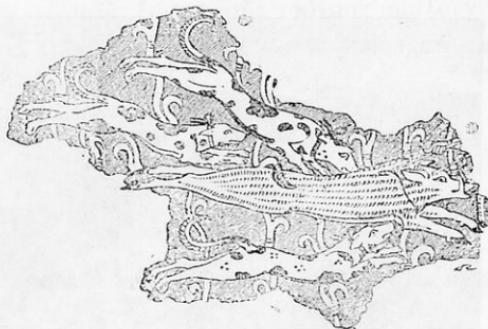
ἀσφαλεῖς ἐπὶ τῆς ἥπεριδου ἐτοιγύρισαν τὰς κατοικίας των μὲν σχυρὰ δχρώματα. Τὰ ἀνάκτορά των εἶναι ἀκροπόλεις ἰδρυμέναι εἰς δυσπροσίτους τοποθεσίας. Τὰ τείχη τῶν ἀκροπόλεων τούτων κτίζονται μὲν πελωρίους δγκολίθους χωρὶς ἀμμοκονίαν. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς λίθους τούτους ἔχουν μῆκος ἐννέα μέτρων, πάχος ἔξι καὶ ζυ-

γίζουν περίπου 90 χιλ. ὀκάδας, δύσον δηλ. μεγάλη σιδηροδρομική ἀτμομηχανή.

Εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἀκροπόλεως ὑψώται τὸ ἀνάκτορον τοῦ ἥγεμονος. Τὸ μυκηναϊκὸν ἀνάκτορον διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὸ κρητικόν.³ Αποτελεῖται κυρίως ἀπὸ τὸ μέγαρον, τὸ ὅποιον εἶναι κτίριον βαρύ, μονόρροφον.

Καὶ τὰ μυκηναϊκὰ ἀνάκτορα κοσμοῦνται διὰ τοιχογραφιῶν καὶ ἄλλων ἔργων τέχνης.

Τὸ ἔξαιρετικὸν τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων εἶναι οἱ τάφοι. Οἱ βασιλεῖς τῶν Ἀχαιῶν ἡ θέλησαν νὰ συνεχίσουν τὴν εὐδαιμονίαν των καὶ μετὰ θάνατον.⁴ Θθάπτοντο μὲ κονοῦ κοσμήματα φοροῦντες τὸ διάδημα, συνοδευόμενοι ἀπὸ τὰ πολυτοίκιλτα σπλα τῶν καὶ ἄλλα προσφιλῆ ἀντικείμενα. Τὸ σῶμα ἐταριχεύετο, δύος εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ τὸ πρόσωπον ἐσκεπάζετο μὲ προσωπίδα ἀπὸ λεπτὴν πλάκα χρυσοῦ. Κατ’ ἀρχὰς κατεσκεύαζον τάφους λαξευτοὺς εἰς τὸν βράχον ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ ἀνακτόρου. Βραδύτερον κατεσκεύασαν εὑρυχώρους θολωτοὺς τάφους μὲ δύο θαλάμους ἐνίστε, εἶδος ὑπογείων πυραμίδων. Αἰῶνας ἐκοιμήθησαν οἱ βασιλεῖς τῶν Ἀχαιῶν ἥσυχοι εἰς τὸν τάφους τῶν ἐν μέσῳ τοῦ πολυτελοῦς θησαυροῦ των, ἕως ὅτου ἡ σκαπάνη τοῦ Σλήμαν ἐτάραξε τὸν ὑπνον των.

Κυνήγι τοπέων (Τοιχογραφία Τίχουνθος).

Οἱ Μυκηναῖοι παρέλαβον ἀπὸ τοὺς Κερῆτας καὶ τὴν συνήθειαν νὰ κοσμοῦν τοὺς τοίχους μὲ εἰκόνας. Εἶναι φανερὰ ἡ ἐπίδρασις τῆς Κρήτης εἰς τὴν ἄνω εἰκόνα. Ἡ αὐτὴ ζωηρότης, κίνησις καὶ φυσικότης παρὰ τὸ ἀδέξιον τῆς τοποθετήσεως τῶν μορφῶν καὶ τὴν ἄγνοιαν προποτικῆς.

Τὸ σῶμα ἐταριχεύετο, δύος εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ τὸ πρόσωπον ἐσκεπάζετο μὲ προσωπίδα ἀπὸ λεπτὴν πλάκα χρυσοῦ. Κατ’ ἀρχὰς κατεσκεύαζον τάφους λαξευτούς εἰς τὸν βράχον ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ ἀνακτόρου. Βραδύτερον κατεσκεύασαν εὑρυχώρους θολωτούς τάφους μὲ δύο θαλάμους ἐνίστε, εἶδος ὑπογείων πυραμίδων. Αἰῶνας ἐκοιμήθησαν οἱ βασιλεῖς τῶν Ἀχαιῶν ἥσυχοι εἰς τὸν τάφους τῶν ἐν μέσῳ τοῦ πολυτελοῦς θησαυροῦ των, ἕως ὅτου ἡ σκαπάνη τοῦ Σλήμαν ἐτάραξε τὸν ὑπνον των.

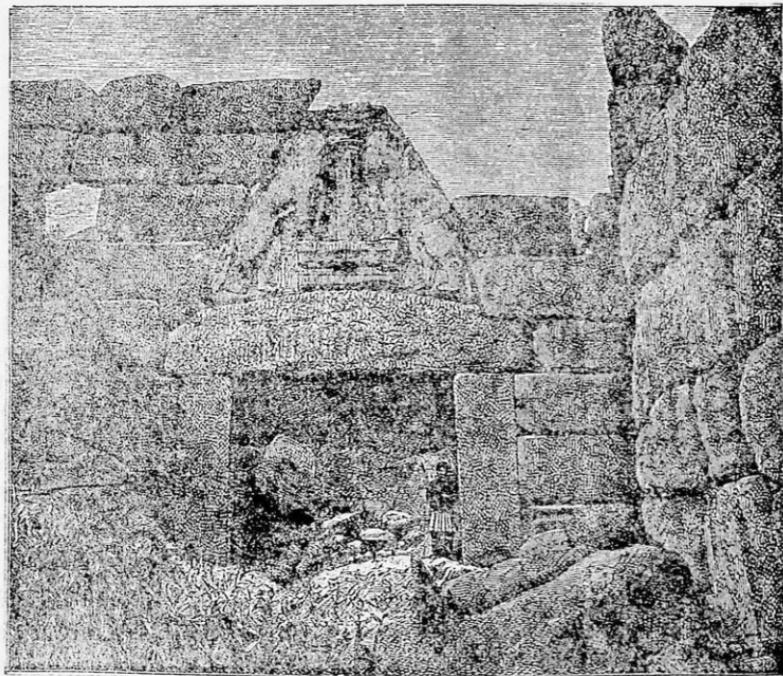
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΔΩΡΙΕΩΝ

‘Ο μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς ἔπεισε θῦμα βιαίας καταστροφῆς. Περὶ τὸ 1200 π.Χ. ἥρχισαν νὰ εἰσδύουν εἰς τὴν Ἑλλάδα βαθμηδὸν νέοι ἐπιδρομεῖς. Δὲν γνωρίζομεν τὰς λεπτομερείας τῆς μεταναστεύσεως ταύτης, ἡ ὅποια περὶ τὸ 1100 ἔλαβε

1100

μορφὴν ἐπιδρομῆς καὶ βιαίας κατακτήσεως. Νέα ἰσχυρὰ καὶ πολεμικὴ φυλή, οἵ Δωριεῖς, εἰσήρχοντο εἰς τὴν σκηνὴν τῆς ἴστορίας.

Ρωμαλεώτεροι καὶ ὀπλισμένοι διὰ σιδηρῶν ὅπλων, κατέβαλον τὸν Ἀχαιούς. Αἱ μυκηναϊκαὶ ἀκροπόλεις δὲν κατώρθωσαν

'Η πύλη τῶν λεόντων

Ἡ περίφημος εἴσοδος εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Μυκηνῶν. Φαίνονται τὰ πελώρια τείχη καὶ ὑπεράνω τῆς πύλης δύο λέοντες, τῶν ὅποιων αἱ κεφαλαὶ εἶναι κατεστραμμέναι.

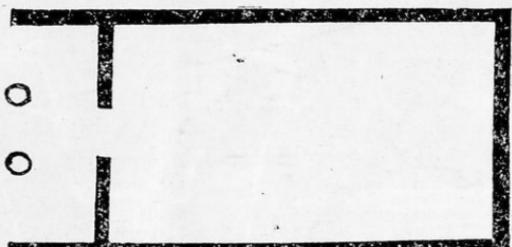
νά ἀναγαιτίσουν τὴν ὄδμήν των, αἱ πόλεις τῶν Ἀχαιῶν ἐπυρρολήθησαν, ἥ δόξα τῶν βασιλέων τῶν ἔξηφανίσθη.

Οἱ Δωριεῖς, ὡς φαίνεται, κατῆλθον διηρημένοι εἰς δύο οεύματα. Τὸ δυτικὸν οεῦμα κατέκλυσε τὴν Ἡπειρόν, τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν καὶ ἔξηπλώθη ἐκεῖθεν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου εἰς τὴν Ἡλιδα. Τὸ ἀνατολικὸν ἀφοῦ κατέλαβε τὴν Θεσσαλίαν,

τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν, ἔξηπλώθη ἐκεῖθεν τοῦ ίσθμου εἰς τὴν Κορινθίαν, τὴν Ἀργολίδα, τὴν Λακωνικὴν καὶ τὴν Μεσσηνίαν. Οἱ Δωριεῖς ἐκ τῆς Κορίνθου ἔξηπλώθησαν εἰς τὰ Μέγαρα καὶ ἐκ τῆς Ἐπιδαύρου δρυμώμενοι κατέλαβον τὴν νῆσον Αἴγιναν. Ἡ Πελοπόννησος δλη σχεδὸν ἔγινε δωρικὴ καὶ μόνον εἰς τὸ δυσπρόσιτον δροπέδιον τῆς Ἀρκαδίας διετηρήθησαν οἱ Ἀχαιοί. Ἰδού διατὶ οἱ Ἀρκάδες εἰς τοὺς ιστορικοὺς χρόνους διάλεκτον διμοιάζουσαν πρὸς τὴν κυπριακήν. Ἰδίως εἰς τὰς τρεῖς ἀκροτάτας χερσονήσους Ἀργολίδα, Λακωνίαν, Μεσσηνίαν, ἔγκατεστάθησαν πυκνότεραι διμάδες Δωριέων καὶ ἔδωσαν εἰς τὴν χώραν δωρικὸν χαρακτήρα.

Ἡ βιαιότης τῆς ἐπιδομῆς ἀνεστά τωσε τὴν Ἑλλάδα. Πολλοὶ τῶν παλαιῶν κατοίκων ἔγκατέλειψαν τὴν χώραν, διὰ νὰ ζητήσουν νέαν πατρίδα, καὶ ἔγιναν οὕτω ἀφορμὴ νέων ἀναστάτωσεων.

«Ἄι νῆσοι ἡσαν ἀνήσυχοι, αἱ ἥπειροι εἰσίστις», λέγει μάταιος πληροφορία τοῦ Φαραὼ Ραμσή Γ'. Τὸ κύριον θεῦμα τῶν φυγάδων διημύνθη πρὸς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. τὰ δποῖα κατεῖχον ἀπὸ ἑτῶν οἱ Ἀχαιοί, ἐνῶ ἡ ἄλλη ἄκρα των ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος.

Σχέδιον μεγάρου μυκηναϊκῶν χερίων

Τὸ μικηναϊκὸν μέγαρον ἔχει σχῆμα ἐπίμηκες τεραγώνων. Ἡ εἰσιδού εἶναι ἐπὶ τῆς στενῆς πλευρᾶς. Εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ εἶναι ἡ ἑστία, περιβαλλομένη ἀπὸ τέσσαρας στύλους, οἱ δποῖοι ὑποβαστάζουν τὴν στέγην. Εἰς τὴν στέγην ὑπεράνω τῆς ἑστίας ὑπάρχει δπή, ἐκ τῆς δποίας ἔξερχεται ὁ καπνός. Εἰς τὴν πλευρὰν τῆς εἰσόδου οἱ πλάγιοι τοῖχοι καὶ ἡ στέγη ἐκτείνονται καὶ σχηματίζουν στοάν, ἡ δποία στηρίζεται ἐπὶ δύο στύλων. Αὗτη εἶναι ἡ αἴθουσα, δηλαδὴ τὸ φωτεινὸν μέρος τῆς κατοικίας. Τὸ μέγαρον δὲν ἔχει παράθυρα, φωτίζεται μόνον ἀπὸ τὴν θύραν καὶ τὸ ἄνοιγμα τῆς ἑστίας. Διὰ τοῦτο ὁ «Ομηρος λέγει «μέγαρα σκιόεντα». Τὸ μέγαρον εἶναι οἰκοδόμημα ψυχρῶν κλιμάτων, τὸ δποῖον οἱ Ἀχαιοί ἐκόμισαν δπως καὶ τὴν ἐνδυμασίαν των ἀπὸ τὴν βορινὴν πατρίδα των. Ἔχει δὲ μεγάλην σπουδαιότητα εἰς τὴν ιστορίαν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, διότι ἀπὸ αὐτὸῦ θὰ ἀναπτυχθῇ τὸ σχέδιον τοῦ ἐλληνικοῦ ναοῦ.

Οι μεταγενέστεροι Ἑλληνες διετήρησαν ζωηρὰν ἀνάμνησιν τῆς δωρικῆς μεταναστεύσεως. Οἱ κατακτηταὶ δὲν ἐλησμόνησαν ὅτι εἶχον ἔλθει ἀπὸ ξένας χώρας, ὅτι ἦσαν ἐπήλυδες καὶ ὅχι αὐτόχθονες ὡς ἐκαιυχῶντο οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἀρκάδες. Αἱ λεπτομέρειαι ὅμως τῶν γεγονότων ἐλησμονήθησαν, ἥτι παράδοσις διε-

Χρυσᾶ ἀγγεῖα ἀπὸ τοὺς τάφους τῶν Μυκηνῶν

κοσμήθη μὲν μύμους καὶ οἱ Δωριεῖς ἔπλασαν τὴν παράδοσιν ὅτι ἡ λεγομένη ἐτιδροιὴ τῶν Δωριέων δὲν ἦτο τίποτε ἄλλο παρὰ ἐπάνοδος εἰς τὴν πατρίδα (κάθοδος, ὅπως ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι) τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἡρακλέους, τοὺς δοπίους εἶχεν ἐκδιώξει δὲ Εύρυ-
σθεὺς ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ἦτο δηλ. Κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Η ΕΛΛΑΣ ΤΩΝ ΟΜΗΡΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ (1000—750 π. Χ.)

Μετά τὴν μετανάστευσιν τῶν Δωριέων ἡ Ἑλλὰς λαμβάνει τὴν δριδεικὴν μορφὴν, τὴν δόποιαν παρουσιάζει κατὰ τοὺς ιδιοφυίκους κρόνους.

Ἄφοῦ δὲ κατέπαυσεν ὁ δάλος τῶν μεταναστεύσεως ἔχονται ἀδυτίδαν 500 ἔτη προπαρασκευῆς, διὰ νὰ φθάσῃ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὴν μεγάλην ἀκμὴν τοῦ Ε' αἰώνος.

Κατὰ τοὺς πρώτους αἰώνας, ἀπὸ τοῦ 1000—750 περίπου, ἡ Ἑλλὰς εἶναι κώρα γεωργική, ἔχει πρωτόγονον οἰκονομικὸν ζωὴν καὶ κυνηγοῦται ἀπὸ τοὺς γαιοκτήμονας εὐγενεῖς, οἱ δόποιοι ἔχουσιν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν βασιλέων. Ήσεὶ τοῦ διον καὶ τοῦ πολιτιδύον τῶν κρόνων τούτων γάρ τις πληροφοροῦν τὰ περίφημα ὄμηρικὰ ποιήματα.

Η ΕΛΛΑΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΔΩΡΙΚΗΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΙΝ

Τὴν δωρικὴν μετανάστευσιν ἡ ιολούμησε σημαντικὴ καθυστέρησις τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ παράδοσις τοῦ αλγαιομυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ διεσπάσθη, ἡ λεπτότης τοῦ βίου ἔξηφανίσθη. Οἱ παλαιοὶ προηγμένοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος, οἱ Ἀχαιοί, ἡ ὑπεδουλώθησαν εἰς τοὺς Δωριές, ἡ ἔφυγον εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. "Ολα τὰ ενδήματα μαρτυροῦν περὶ τῆς δπισθοδομήσεως τῆς τέχνης εἰς τὴν Ἑλλίδα. Ἄντι τῶν κομψῶν κορητομυκηναϊκῶν ἀγγείων μὲ τὴν εὔθυμυν ἀπομίμησιν τῆς φύσεως ἔχομεν μεγάλα ἀτεκνα ἀγγεῖα, τὰ δποῖα φέρουν δις κοσμήματα ἀπὶ τῆς γεωμετρικὴς σχέδια (γραμμαίς, κύκλους κτλ.) ἢ ἀτέχνους παραστάσεις. Αὗτα εἶναι τὰ λεγόμενα γεωμετρικὰ ἀγγεῖα. Σίδηρος καὶ γεωμετρικὰ ἀγγεῖα μαρτυροῦν τὴν παρουσίαν τῶν Δωριέων. Ἐν τούτοις δὲ Ἀχαιοῦς πολιτισμὸς δὲν καταστράφη τελείως. Διετηρήθη εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, ὅπου κατέφυγον οἱ παλαιοὶ κάτοικοι, καὶ μετ' δλίγον θά δώσῃ νέαν λάμψιν.

"Άλλ' ἡ κυριαρχία τῆς θαλάσσης διέφυγε τὰς χεῖρας τῶν

Ἐλλήνων καὶ περιῆλθεν εἰς τοὺς Φοίνικας. Διὰ τοῦτο οἱ Ἐλληνες βραδύτεροι ἐνόμισαν ὅτι οἱ Φοίνικες ἤσαν οἱ ἀρχαιότεροι ναυτικοὶ τῆς Μεσογείου καὶ ὑπέθεσαν ὅτι πᾶν ὅ, τι ἤλθεν ἐκ τῆς θαλάσσης ἦτο φοινικικόν.

Ἡ μετανάστευσις ὅμως τῶν Δωριέων ἔδωσε τὴν ὁριστικὴν μορφὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Μετ' αὐτὴν αἱ Ἑλληνικαὶ φυλαὶ ἐγκατε-

Γεωμετρικὰ ἀγγεῖα

Συλλογὴ ἀπὸ τὰ λεγόμενα ἀγγεῖα τοῦ Διπύλου, γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ, φέροντα δηλαδὴ κοσμήματα γραμμικά. Ἐμφανίζουν δόμως ἥδη καὶ παραστάσεις ζώων ἢ σκηνὰς τοῦ καθημερινοῦ βίου. Ἡ ἐπεξεργασία εἶναι ἀκόμη ἄτεχνος.

στάθησαν σταθερῶς εἰς τὰς χώρας, ὅπου συναντῶμεν αὐτὰς εἰς τοὺς ἴστορικοὺς χρόνους, καὶ ἥρχισαν νὰ διαμορφώνωνται τὰ κράτη.

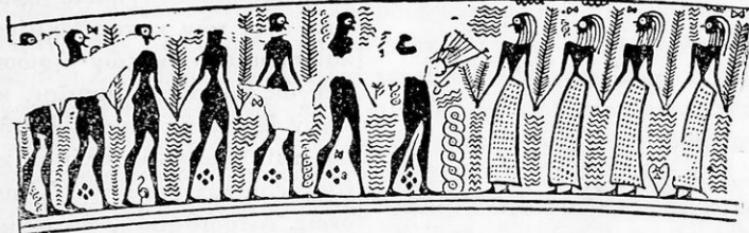
Η ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΕΛΛΑΣ

Μετὰ τὴν δωρικὴν μετανάστευσιν ἐπὶ 2—3 αἰῶνας ἡ Ἑλλὰς ἀποτελεῖται ἀπὸ κράτη γεωργικά. Ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ της ενδίσκεται εἰς πρωτόγονον κατάστασιν. Δὲν ἔχει τεχνίνας, δὲν ἔχει ἀνεπτυγμένην βιομηχανίαν. Μόλις κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ή' αἰῶνος ἀρχίζει νὰ κινεῖται ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον, ἵδιως εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Τὸν Ζ' αἰῶνα δόμως ἀρχίζει ἡ οἰκονομικὴ ἀφύπνισης, ἡ δύοια φέρει βαθεῖαν μεταβολήν. Διὰ τοῦτο τὰ 500 ἔτη τῆς προπαρασκευῆς, τὰ δύοια μεσολαβοῦν μεταξὺ τοῦ 1000

καὶ τοῦ 500, διαιροῦν εἰς δύο περιόδους. Ἀπὸ τοῦ 1000—750 ἡ Ἑλλὰς εἶναι καθαρῶς γεωργική, ἀπὸ τοῦ 750—500 γίνεται ἡ οἰκονομικὴ ἀναγέννησις, δηλ. ἀνάπτυξις ναυτιλίας, ἐμπορίου καὶ βιομηχανίας.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ Μ. ΑΣΙΑΣ

Μετὰ τὴν δωρικὴν μετανάστευσιν ἡ ἀμαιοτέρα καὶ μᾶλλον προηγμένη χώρα τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἡ Μ. Ασία. Ἐκεῖ κατέφυγον οἱ παλαιοὶ ἀνεπτυγμένοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος, οἱ ἀπόγονοι τῶν Ἀχαιῶν, καὶ ἔγκατασταθέντες εἰς χώραν εὔφορον, κειμένην πλησιέστερον εἰς τοὺς παλαιοτέρους ἀνεπτυγμένους λαοὺς τῆς

Παράστασις χοροῦ ἐπὶ γεωμετρικοῦ ἀγγείου

Τὰ ἄγγεια τοῦ Διπύλου ἐκτὸς τῶν γεωμετρικῶν σχεδίων ἔχουν καὶ παραστάσεις ἀπὸ τὸν καθημερινὸν βίον, τελετάς, κηδείας, πλοΐα, ναυμαχίας κτλ. Ἄι παραστάσεις αὗται εἶναι πολὺ ἀτεχνοί, σχεδὸν πρωτόγονοι, ὡς φαίνεται εἰς τὴν ἀνοιτέρῳ εἰκόνᾳ, εἰς τὴν δόποιν παριστάντεις ὁ χορὸς ἐορτῆς. Ἔξ ἀνδρες ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸν κιθ. ιστήν (εἰς τὸ μέσον) προχωροῦν πρὸς τέσσαρας γυναικας. Πολλαὶ ἀπὸ τὰς μορφὰς ἔχουν ἀνοικτὸν τὸ στόμα, διότι ὑποτίθεται ὅτι τραγῳδοῦν. Ἀνὰ δύο χρατοῦν εἰς τὴν χεῖρα αλάδον. Τὰ κενὰ μεταξὺ τῶν πρωιώπων ἡ τὸν σκελῶν αὐτῶν ὁ τεχνίτης ἐπλήρωσε μὲ διάφορα κοσμήματα, γραμμάτα, ἄνθη, πτηνά, κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἀρχαικῆς τέχνης, ἡ δοπία «φοβεῖται τὸ κενόν». Ἀνατολῆς, διετήρησαν τὸν παλαιὸν πολιτισμόν των καὶ προώδευσαν πολὺ ἐνωρίτερον ἀπὸ τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Οἱ Ἑλληνες τῆς Μ. Ασίας, Ἰδίως οἱ εὐγενεῖς, εἶχον ἀνειτονίαν, ἥσαν εὐθυμοῖ καὶ πλήρεις νεανικῆς ὁρμῆς. Κατεγίνοντο εἰς τὰ πολεμικά, ἐθεώρουν τὴν πολεμικὴν ἀνδρείαν ὡς τὴν ὑψίστην ἀρετήν. Εἶχον βασιλεῖς, οἱ δοποῖοι ἐξηκολούθουν νὰ κτίζουν μέγαρα ὅμοια μὲ τὰ μυκηναϊκά. Δὲν ἐλησμόνησαν ὅτι οἱ πρόγονοι των ἔξησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ οἱ βασιλεῖς των ἥσαν ὑπεροήταινοι ὅτι κατάγονται ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῶν ἡρωικῶν χρόνων, ἀπὸ τὸν Θησέα, τὸν Ἀγαμέμνονα καὶ τὸν Ἀχιλλέα καὶ τοὺς ἄλλους ἡρωας τοῦ τρωικοῦ

πολέμου καὶ διηγοῦντο πολλοὺς μύθους περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῶν κατορθωμάτων τῶν προγόνων των. Εἰς τὰ συμπόσια τῶν βασιλέων διακεκριμένοι μουσικοί, οἵ λεγόμενοι ἀοιδοί, ἔψαλλον τὰ κατορθώματα καὶ τὰ παθήματα τῶν μυθικῶν ἔκείνων ἡρώων.

ΤΑ ΟΜΗΡΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Πολλὰ τῶν ποιημάτων τούτων διετηρήθησαν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους Ἑλληνας, οἵ ὅποιοι ἡγάπησαν αὐτὰ ἔξαιρεικαδς καὶ

‘Ο Αχιλλεὺς

“Οπως τὸν ἐφαντάσθησαν οἱ Ἑλληνες (παράστασις ἐπὶ ἀγγείου):

φήν, εἰς τὴν ὁποίαν διεσώθησαν μέχρι σήμερον.

Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον ὅτι εἶναι ἔργα τοῦ ποιητοῦ ‘Ομήρου, ὁ δποιος εἶχε γεννηθῆ εἰς τὴν Σμύρνην ἢ τὴν Χίον καὶ ἔζησε κατὰ τὸν Θ’ ἢ Ή αἰῶνα. Κατ’ οὖσίαν ὅμως οὐδὲν σαφὲς ἔγνώσιζον περὶ τοῦ ‘Ομήρου καὶ ὑπῆρχον ἥδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πολ-

έτιμησαν ὡς πωλύτιμον ἔθνικὴν αἰλονομίαν. Ἡσαν κυρίως μακραὶ διηγήσεις ἔμμετροι περὶ τῶν κατορθωμάτων καὶ περιπτειῶν τῶν ἡρώων, ἐπη ὡς ἔλεγον οἵ ἀρχαῖοι, καὶ είχον ίδιας ὑπόθεσιν ἐπεισόδια τοῦ τρωικοῦ πολέμου καὶ τὸς περιπλαγήσεις τοῦ Ὀδυσσέως. Διεσώθησαν, ὡς φαίνεται, εἰς τὰ στόματα τοῦ λαοῦ καὶ κατεγράφησαν βραδύτερον. Γνωφίζομεν μᾶλιστα ὅτι διά τύραννος τῶν Ἀθηνῶν Πεισίστρατος κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΣΤ’ αἰῶνος ἐφρόντισε διὰ τὴν τακτοποίησιν καὶ τὴν καταγραφὴν αὐτῶν, προσέβη δηλονότι εἰς τὴν πρώτην πλήρη ἔκδοσιν τῶν δημοικῶν ποιημάτων, ὅπως θὰ ἔλεγομεν σήμερον. Τοιουτοτρόπως τὰ δύο μεγάλα ἐπικὰ ποιήματα, ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὁδύσσεια, ἔλαβον τὴν μορ-

λοί, οἱ χωρίζοντες λεγόμενοι, οἱ δποῖοι βλέποντες τὴν διαφορὰν τοῦ ὕφους καὶ τὸν ἡθῶν ἐφρόνουν ὅτι τὰ δύο ποιήματα ἦσαν δύο διαφόρων ποιητῶν. Εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐπεκείροσαν, ἵδιως γερμανοὶ φιλόλογοι, νὰ ἀποδείξουν ὅτι τὰ διμηρικὰ ἔπη ἦσαν ἀρχικῶς αὐτοτελῆ δημώδη ποιήματα βραχυτέρας ἐκτάσεως, τὰ δποῖα βραδύτερον συνηνώθησαν καὶ διεσκευάσθησαν εἰς συνεχῆ ποιήματα. Ἡ γνώμη αὕτη ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς μακρὰς συζητήσεις. Σήμερον παραδέχονται ὅτι τὰ διμηρικὰ ποιήματα περιέχουν τεμάχια ποιηθέντα εἰς διαφόρους χρόνους καὶ οἱ φιλόλογοι κατορθώνουν νὰ προσδιορίσουν, κατὰ προσέγγισιν τὴν ἥλικιαν των. Μάλιστα τινὰ τούτων εἶναι πολὺ μεταγενέστερα, ἵσως τοῦ Ζ' αἰώνος, ἐνῷ ἄλλα τεμάχια ἀνάγονται ἵσως εἰς τὸν 'Αχαιοὺς ἢ καὶ εἰς τὸν Αἴγαίους. Σιγχρόνως ὅμως ἐπιτρέπεται νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ κεντρικὸν ποίημα καὶ εἰς τὰ δύο ἔογα εἶναι ἐνὸς μεγάλου ποιητοῦ.

"Οπως καὶ ἀν ἔχῃ, ἢ Ἰλιάς καὶ ἢ Ὁδύσσεια εἶναι ἔογα μεγάλης ποιητικῆς ἀξίας, ἀπὸ τὰ θαυμασιώτερα, τὰ δποῖα ἔπλασεν ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὰ δποῖα μὲ ζωηρότητα καὶ μὲ πρωτοφανῆ παρατηρητικότητα περιγράφονται οἱ ἀνθρώποι καὶ τὰ ἥθη τῶν μακρινῶν ἐκείνων χρόνων.

Ο ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΟΜΗΡΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Τὰ διμηρικὰ ποιήματα εἶναι μυθικαὶ διηγήσεις, εἰς τὰς δποίας ἡ φαντασία κινεῖται μὲ πλήρη ἐλευθερίαν. Διὰ τοῦτο δὲν ἔχουν ἀμεσον σχέσιν μὲ ἴστορικὰ γεγονότα. "Ἄλλ" αἱ ζωηραὶ καὶ λεπτομερεῖς περιγραφαὶ ἀναπαριστάνουν εἰς ήμᾶς τὸν βίον καὶ τὰ ἥθη τῶν χρόνων τοῦ ποιητοῦ.

"Ἡ διμηρικὴ κοινωνία δὲν διαφέρει ουσιωδῶς ἀπὸ τὴν πρωτόγονον γεωργικὴν κοινωνίαν, τὴν δποίαν συναντῶμεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἴστορίας δλων τῶν λαῶν. "Υπάρχουν δύο κοινωνικαὶ τάξεις, οἱ εὐγενεῖς γαιοκτήμονες, οἱ ἀριστοί, καὶ ὁ λαός, δηλ. δουλοπάροικοι γεωργοί. "Ἡ κτηνοτροφία καὶ ἡ γεωργία εἶναι τὰ κύρια μέσα τοῦ βιοποιισμοῦ. "Ἡ τέχνη εἶναι δλίγον ἀνεπιτυγμένη. "Ο, τι ἔκαστος χρειάζεται πλὴν τῆς τροφῆς, ἐνδύματα, κατοικίαν, δπλά, κατασκευάζει εἰς τὸ κτῆμά του διὰ τοῦ ἐπιτηδειοτέρου γεωργοῦ. Μόλις ἀρχίζουν νὰ ἀποχωρίζωνται καὶ ἄλλαι κοινωνικαὶ τάξεις, οἱ δημιουργοί, δηλ. οἱ τεχνῖται, καὶ οἱ ἄνευ περιουσίας ἐρ-

γάται, οἱ θῆτες, οἱ δποῖοι εἰναι οἱ ἀπόκληροι καὶ οἱ περιφρο-
νημένοι.

“Ολα τὰ ἐλληνικὰ κράτη κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους κυβερ-
νῶνται ἀπὸ βασιλεῖς κληρονομικούς (πατρικαὶ βασιλεῖαι), οἱ
δποῖοι εἰναι οἱ μεγαλύτεροι γαιοκτήμονες τοῦ τόπου καὶ ἀνάγουν
τὴν καταγωγὴν των εἰς τοὺς μεγάλους ἥρωας καὶ ἔμεσως εἰς
τὸν Δία (διὰ τοῦτο λέγονται διοτρεφεῖς βασιλεῖς).” Οσοι ἀναγνω-
ρίζουν τοὺς αὐτοὺς προγόνους ἀποτελοῦν τὸ γένος. Οἱ ἀρχηγοὶ¹
τῶν γενῶν, οἱ ἴσχυρότεροι καὶ γεροντότεροι εὐγενεῖς, ἀποτελοῦν

‘Ομηρικὴ μάχη

Μονομαχία Ἀχιλλέως καὶ Μέμνονος. Ἐνῶ οἱ δύο ἥρωες, ὁ Ἀχιλλεὺς
καὶ ὁ περίφημος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Αἴθιοπίας καὶ τῆς Ἡοῦς Μέ-
μνων, περιεπλάκησαν εἰς μάχην, ἐπάνω κρίνεται ἡ τύχη των διὰ τοῦ
ζυγοῦ. Ὁ Ἐρμῆς (εἰς τὸ μέσον) δηλαδὴ ζυγίζει τὰς ψυχάς των (ψυχο-
στασία). Ἡ Θέτις (ἀριστερὰ) βλέπουσσα τὴν ζυγὸν νὰ κλίνῃ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ
της ἐκδηλώνει τὴν χαράν της, ἐνῶ ἡ Ἡώς, ἡ μήτηρ τοῦ Μέμνονος, φεύ-
γει ἔντρομος. Ἡ εἰκὼν προέρχεται ἀπὸ ἀγγείον, τὸ δποῖον πιθανῶς
κατεσκευάσθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ’ εὑρέθη εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν.

τὸ συμβούλιον τοῦ βασιλέως καὶ κυβερνοῦν μετ’ αὐτοῦ τὸ κρά-
τος. Διὰ τοῦτο λέγονται βουλῆρφόροι, γέροντες, ἥγητορες καὶ μέ-
δοντες. Ἀλλ’ οἱ εὐγενεῖς ἔχουν περιορίσει πολὺ τὴν βασιλικὴν

ἔξουσίαν. Εἰς πολλὰ μέρη οἱ βασιλεῖς ἔξησθένησαν τόσον, ὅστε πολλοὶ εὐγενεῖς ἔλαβον τὸν βασιλικὸν τίτλον. Ἡ Ἰθάκη π. χ. ἔχει δεκατρεῖς βασιλεῖς. Ὁ λαὸς οὔτε περιουσίαν ἔχει οὔτε πολιτικὸν δικαίωμα. Ἐργάζεται εἰς τὸ κτῆμα τῶν εὐγενῶν καὶ εἶναι ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν αὐτῶν. Ἡ λεγομένη ἀγορά εἶναι συνάθροισις κυρίως τῶν εὐγενῶν. Ὁ λαὸς παρίσταται πολλάκις, ἀλλὰ δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ λάβῃ τὸν λόγον οὔτε βαρύνει ἡ γνώμη του.

Οἱ εὐγενεῖς καταγίνονται μόνον εἰς τὰ πολεμικὰ καὶ ἡ πολεμικὴ ἀνδρεία θεωρεῖται ἡ μεγαλυτέρα ἀρετή. Διὰ τοῦτο ἀρετὴ εἶναι συνώνυμον μὲ τὴν ἀνδρείαν. Κατέχονται εἰς τὸν πόλεμον βαρέως ὥπλισμένοι καὶ ἔξακολουθοῦν νὰ πολεμοῦν ἐπὶ ἀριστῶν δπως οἱ Ἀχαιοί. Εἰς τὸν δπλισμὸν δύως ἔγινε σημαντικὴ μεταβολὴ. Τὰ δρειχάλκινα ὅπλα ἀντικατέστησαν τὰ σιδηρᾶ καὶ ἀντὶ τῆς μακρᾶς καὶ βαρείας μυκηναϊκῆς ἀσπίδος ἔχομεν στρογγυλήν, ἔλαφοράν, εἰς τὸ μέσον κολπουμένην ἀσπίδα. Οἱ γεωργοὶ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἀκολουθήσουν τοὺς κυρίους των εἰς τὸν πόλεμον, εἶναι ἔλαφορότερον ὥπλισμένοι καὶ πολεμοῦν ὡς πεζοί. Ἀλλὰ δὲν ἔχουν μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἔκβασιν τῆς μάχης, δὲν ὑπολογίζονται εἰς τὸν πόλεμον δπως καὶ εἰς τὴν ἀγοράν.

Οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ εὐγενεῖς κατασκευάζουν ἀνέτους κατοικίας, τῶν δποίων ἡ διάταξις καὶ διακόσμησις ἐνθυμίζουν τὰ μέγαρα τῶν Μυκηνῶν καὶ τῆς Τίρυνθος. Ἰδοὺ πῶς περιγράφει ὁ Ὄμηρος τὰ ἀνάκτορα τοῦ μυθικοῦ βασιλέως Ἀλκινόου.

«Οπως λάμπει δὲ τὸ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη τοιουτορόπως ἀστράπτει μὲ δυνατὴν λάμψιν ἡ ὑψηλὴ κατοικία τοῦ μεγαλοκάρδου Ἀλκινόου. Ἀπὸ τὰ δύο μέρη τῆς ιερόδου ἐκτείνονται χάλκινοι τοῖχοι ἔως τὸ βάθος τοῦ μεγάρου καὶ ἐπάνω διοργάκος εἶναι κατασκευασμένος ἀπὸ κύανον. Αἱ θύραι εἶναι χρυσαῖ, τὸ κατώφλιον εἶναι ἀπὸ χαλκὸν καὶ τὰ σκαλοπάτια ἀπὸ ἀργυροῦν. Ἀπὸ ἀργυροῦν εἶναι ἐπίσης τὸ ὑπέρθυμφον, οἱ κρίκοι ἀπὸ χρυσόν. Ἐκατέρωθεν τῆς θύρας ἵστανται δύο σκύλοι ἀπὸ χρυσόν καὶ ἀργυροῦν, τοὺς δποίους κατεσκεύασεν διοίης Ἡφαιστος μὲ τὴν θαυμασίαν τέχνην του, διὰ νὰ φυλάττουν τὴν κατοικίαν τοῦ Ἀλκινόου... Ἐντὸς τοῦ μεγάρου, κατὰ μῆκος τῶν δύο πλαγῶν τοίχων, ἥσαν στημένα καθίσματα, τὰ δποῖα ἔκεπταζον λεπτά ἔλαφορά νηράσματα, ἔργα γυναικῶν. Εἰς αὐτὰ κάθηνται οἱ ἀρχοντες τῶν Φαιάκων, δταν δίδωνται συμπόσια. Ἐπὶ τῶν βωμῶν ἵστανται χρυσᾶ ἀγάλματα ἐφήβων, οἱ δποῖοι κρατοῦν εἰς τὰς χειράς των δᾶδας καιομένας καὶ φωτίζουν τὴν νύκτα τοὺς δαιτυμόνας».

«Ο βασιλεὺς προσκαλεῖ τοὺς εὐγενεῖς εἰς συμπόσιον, τὸ δποῖον ἀρχίζει διὰ θυσίας καὶ διαρκεῖ συνήθως πολλὰς ὥρας. Οἱ

διμηρικοὶ ἡρωες τρώγουν πολὺ κρέας, πίνουν τὸν αἴθοπα, (μαῦρον) οἶνον, τέρπονται ἐκ τοῦ ἄσματος τῶν ἀοιδῶν, οἱ δποῖοι ψάλλουν τὰ κλέα ἀνδρῶν, τὰ κατορθώματα δηλ. τῶν ἡρώων, καὶ εἶναι εὔτυχεῖς, διότι δὲν ἔχουν μεγαλυτέραν ἀπαίτησιν ἀπὸ τὴν ζωῆν.

Τὸν νεαρὸν καὶ εὔθυμον αὐτὸν κόσμον μᾶς περιγράφουν μὲν ἀπαράμιλλον τέχνην τὰ διμηρικὰ ποιήματα. Ἡ γεωργικὴ Ἑλλὰς ἐγέννησε δύο ὑπέροχα ἔργα, εἰς τὰ ὅποια ἔξεδηλώθησαν ζωηρότατα αἱ κυριώτεραι ἴδιοτητες τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς. Διὰ τοῦτο τὰ διμηρικὰ ποιήματα ἔλαβθεν σπουδαιοτάτην θέσιν εἰς τὸν βίον τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἡσκησαν μεγάλην ἐπιφέρονταν εἰς τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξίν του. Οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ λογογράφοι ἐθεώρησαν τὸν Ὄμηρον πρότυπον, οἱ γλύπται καὶ οἱ ζωγράφοι αὐτὸν εἶχον ἀκένωτον πηγὴν ἐμπνεύσεως. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐλληνικὴ θρησκεία καὶ ὁ κόσμος τῶν θεῶν καὶ ἡρώων εἰς τὰ διμηρικὰ ποιήματα διφείλουν τὴν ὁριστικὴν διαμόρφωσίν των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Ζ' ΚΑΙ ΣΤ' ΑΙΩΝΑ

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ζ' καὶ ΣΤ' αἰώνος ἔγινες βαθεῖα μεταβολὴ εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῆς Ἑλλάδος. Εἰς πολλὰ μέρη, ίδιως εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἀνεπτύχθη ἐμπόριον, ναυτιλία καὶ βιομηχανία. Οὕτω δημαρτικὸν μέρος τοῦ θηνους ἐγκατέλειψε τὸν ἀγροτικὸν βίον καὶ ἐδημιούργησε νέους τρόπους βιοποιισμοῦ.

Συνέπεια τῆς μεταβολῆς ἦτο ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῆς παλαιᾶς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς νέας τάξεως τῶν ἐμπόρων καὶ βιομηχάνων, ὁ ὅποιος κατέληξεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν νέου πολιτεύματος, τῆς δημοκρατίας.

Οἱ νέοι δροι τῆς ζωῆς ἔδωδαν ιδιαίτερα ὕθηδιν εἰς τὴν ἀποικιακὴν ἔξαπλωσιν καὶ δλα όμοιο τὰ γεγονότα ταῦτα προκαλοῦν τὴν μεγάλην διανοτικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ θηνους κατὰ τὸν Ζ' καὶ ΣΤ' αἰώνα.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Τὸν Θ' καὶ Η' αἰῶνα ἡ Ἑλλὰς εἶναι γεωργικὴ καὶ κυβερνᾶται ἀπὸ τοὺς γαιοκτήμονας εὐγενεῖς. Ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος εἰς πολλὰ μέρη, ίδιως εἰς τὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, ἀρχίζει τὸ ἐμπόριον μὲ τὰς ἔνας χώρας καὶ ζωογονεῖται ἡ ναυτιλία καὶ ἡ βιομηχανία. Ἡ Μίλητος ἀποβαίνει μεγάλῃ ἐμπορικῇ πόλις, πρωτεύουσσα τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Μετ' ὀλίγον ἀφυπνίζονται τὰ παραλία τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, αἱ πόλεις τῆς Εύβοίας Χαλκίς καὶ Ἐρέτοια, ἡ Κόρινθος καὶ ἡ μικρὰ νῆσος Αἴγινα. Τοιουτοτρόπως δημιουργεῖται νέον μέσον βιοποιισμοῦ καὶ σημαντικὸν μέρος τοῦ λαοῦ ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὴν ἔξαρτησιν τῶν εὐγενῶν, ἐνῶ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης διὰ τοὺς ἀκτήμονας ἡ ζωὴ ἦτο δυνατὴ μόνον ὑπὸ τὸν ὄρον γὰ ἐργάζωνται ὡς δοῦλοι εἰς τὰ κτήματα τῶν εὐγενῶν. Ἀποτέλεσμα τῆς μεταβολῆς ταύτης ἦτο ἡ δημιουργία ἰσχυρᾶς τάξεως ἐμπόρων καὶ βιομηχάνων, τῆς λεγομένης ἀστικῆς τάξεως, ἡ δποία ζητεῖ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους.

'Ιστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος—γ' ἔκδοσις

‘Η μεταβολὴ αὕτη, ἡ δποία ἔγινεν εἰς εὐρεῖαν κλίμακα πρώτην φορὰν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔχει μεγάλην ἐπιφέρονταν εἰς τὴν περιφέρειαν ἀνάπτυξιν τοῦ ἔθνους.

Η ΠΟΛΙΣ

Τὴν μεταβολὴν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἐβοήθησε πολὺ ἡ ἀνάπτυξις τῶν πόλεων. Οἱ Ἑλληνες κατ’ ἀρχὰς ἐγκατεστάθησαν εἰς κώμας καὶ οἱ ἀνήκοντες εἰς μίαν φυλὴν ἀνεγνώριζον τοὺς ίδίους ἀρχοντας, ἀπετέλουν δηλ. ἐν κράτος. Ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ ὁ σύνδεσμος μεταξὺ αὐτῶν ἐχαλαρώθη καὶ μετ’ αὐτοῦ ἡ συνοχὴ τοῦ κράτους. Τὸν τύπον τοῦτον τοῦ χαλαροῦ κράτους διετήρησαν τὰ γεωργικὰ διαιμερίσματα, ἡ βόρειος καὶ ἡ δυτικὴ Ἑλλὰς καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Πελοποννήσου.

Αἱ κῶμαι ὅμως ἔνεκα τῆς περιωρισμένης περιοχῆς ἦσαν ὑποχρεωμέναι νὰ ἀνταλλάσσουν τὰ προϊόντα των. Ὅθεν εἰς θέσεις κεντρικάς, ίδιως εἰς τοὺς πρόποδας τῶν ἀκροπόλεων, ἐδημιουργήθη τόπος ἀνταλλαγῆς, ἡ ἀγορά, ἡ δποία ἀπέβη μετ’ ὀλίγον ἀπαραίτητος διὰ τὴν συντήρησιν τῆς περιοχῆς.

Ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἀνεπτύχθη ἡ πόλις, ἡ δποία συνεδέθη διὰ τείχους μὲ τὴν ἀκρόπολιν. Ἡ ἀγορὰ ὅμως ἔμεινε πάντοτε τὸ κέντρον τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, διότοι τῶν συγκεντρώσεων καὶ τῶν πολιτικῶν συζητήσεων. Ὅθεν ἀγορὰ σημαίνει εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν συνάρτησιν.

Εἰς τὴν πόλιν συνεκεντρώθησαν εἴτε ἕκουσίως εἴτε διὰ τῆς ἐπιβολῆς τοῦ ἀρχοντος οἱ εὐγενεῖς τῶν πέριξ μερῶν καὶ τοιουτοτρόπως ὀλόκληρος περιφέρεια συνηνώθη ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν τῆς πόλεως εἰς ἐν κράτος. Οὗτος εἶναι ὁ λεγόμενος *συνοικισμός*. Κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦτο ἔπραξεν εἰς τὴν Ἀττικὴν ὁ Θησεύς, ὃς γράφει ὁ ιστορικὸς Θόμουδίδης «καταλύσας τῶν ἄλλων πόλεων τὰ τε βουλευτήρια καὶ τὰς ἀρχὰς, εἰς τὴν νῦν οὖσαν ἐν βουλευτήριον ἀποδεῖξας καὶ προτανεῖν, ξυνώκισε πάντας».

Τοιούτοις πόλεως ἐδημιουργήθη ὁ νεώτερος τύπος τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ἡ πόλις – κράτος, δηλ. μία περιοχὴ συγκεντρωμένη ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν τῆς πόλεως, καὶ πόλις εἰς τὴν ἑλληνικὴν κατήντησε νὰ σημαίνῃ κράτος.

Ο ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΣ

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πόλεων συμβαίνει τὸ ἄλλο σημαντικότατον γεγονός τῆς περιόδου ταύτης, ἡ ἔξαπλωσις

τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς ἀποικίας. Κατὰ τὸν Ζ' καὶ ΣΤ' αἰῶνα ἔγινε μεγάλη ἔξοδος τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῆς μητροπόλεως. Ἡ Μεσόγειος ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου μέχρι τοῦ Γιβραλτάρ ἐσκεπάσθη ἀπὸ Ἑλληνικὰς ἀποικίας, ἥ μικρὰ Ἑλλὰς ἐμεγάλωσε καὶ ἐδημιουργήθησαν νέα σημαντικά κέντρα Ἑλληνισμοῦ.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΩΝ

Κατὰ τὸν διμηρικοὺς χρόνους ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ κράτη εἶχον βασιλεῖς. Βραδύτερον οἱ εὐγενεῖς κατήργησαν τὴν βασιλείαν καὶ ἐκυβέρνησαν οἱ ἄδιοι. Ἡ μεταβολὴ αὕτη ἔγινε χωρὶς σοβαροὺς κλονισμούς, διότι οἱ εὐγενεῖς ἀφήρεσαν βαθμηδὸν τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλέως καὶ ἀνέθεσαν αὐτὰ εἰς αἴρετοὺς ἀρχοντας Οὗτῶς ἀντὶ ἐνδὲ ἰσοβίου ἀρχοντος ἐδημιουργήθησαν πολλοὶ ἀρχοντες ἐκλεγόμενοι δι’ ὀρισμένον χρονικὸν διάστημα, δι’ ἓν ἐτος συνήθως, ὑπὸ τῶν εὐγενῶν. Τὸν Ζ' αἰῶνα ἡ βασιλεία εἶχε καταργηθῆ σχεδὸν εἰς δλην τὴν Ἑλλάδα καὶ μόνον εἰς τὰ σύνορα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ εἰς τὴν Κύπρον διετηρεῖτο εἰσέτι, ἐνῶ οἱ δύο βασιλεῖς τῆς Σπάρτης ἀπέβαλον σχεδὸν δλοκληρωτικῶς τὴν ἔξουσίαν των. "Εκτοτε κυβερνοῦν οἱ ἀριστοκρατικοὶ καὶ τὸ πολίτευμα γίνεται καθαρῶς ἀριστοκρατικόν.

Οἱ πολλὰ μέρη διμοις οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἀναγκάζονται νὰ συμβιβασθοῦν μὲ τὸν ἴσχυροὺς τοῦ χοίματος, μὲ τὸν μεγάλους κεφαλαιοκράτας, δπως λέγομεν σῆμερον, τὸν δποίους ἐδημιούργησε τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία. Πάντοτε διμοις κυβερνοῦν οἱ δλίγοι καὶ τὸ πολίτευμα λέγεται δλιγαρχικόν.

Οἱ γεωργοὶ διμοις καὶ οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων, ἐμποροι, τεχνῖται, βιομήχανοι κτλ., δ δῆμος δπως ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, ἀποκλείεται ἐκ τῆς διοικήσεως τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο ἀρχίζει σφροδόδες ἀγῶν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τούτων, δηλ τοῦ δήμου καὶ τῶν δλιγαρχικῶν, καὶ κατὰ τὸν Ζ' καὶ ΣΤ' αἰῶνα τὰ Ἑλληνικὰ κράτη ταράσσονται ἀπὸ πολιτικοὺς ἀνταγωνισμούς, ἀπὸ τὰς στάσεις, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι. Εἰς πολλὰς πόλεις, ἵδιως εἰς τὰς πόλεις τῆς Μ. 'Ασίας ἐπικρατεῖ δ δῆμος, λαμβάνει αὐτὸς τὴν ἔξουσίαν καὶ ἐπιβάλλει τὴν δημοκρατίαν.

"Ἐν τούτοις μέγα μέρος τοῦ ἔθνους, τὰ γεωργικὰ κράτη τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου, γενικῶς οἱ Δωρεῖς, διατηροῦν τὸ παλαιὸν ἀριστοκρατικὸν ἢ δλιγαρχικὸν καθεστώς.

ΟΙ ΝΟΜΟΘΕΤΑΙ

‘Η πρόδος πρὸς τὴν δημοκρατίαν διῆλθεν ἀπὸ διαμέσους σταθμούς. Κατὰ πρῶτον αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ δήμου ἦσαν πολὺ μετριοπαθεῖς. Ὁ λαὸς ἥθελε γραπτοὺς νόμους, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν εὐγενῶν εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ κοινοῦ δικαίου. Τὰ δικαστήρια δηλ. ἦσαν εἰς τὰς χειρας τῶν ἀριστοκρατικῶν, οἱ ὅποιοι ἔδικαζον κατὰ τὰ παλαιὰ ἔθυμα, δηλ. κατὰ τὸ συμφέρον εἰς αὐτούς. Τὸν Ζ' αἰῶνα λοιπὸν βλέπομεν εἰς πολλὰ μέρη τοῦ ἐλληνισμοῦ νὰ γίνεται προσπάθεια καταγραφῆς τῶν νόμων. Συνήθως ἔκλεγεται ἐπιφανῆς πολίτης μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ τακτοποιήσῃ καὶ νὰ ἀναγράψῃ τοὺς νόμους.

Ἀρχαιότερος ἐκ τῶν νομοθετῶν ἀναφέρεται ὁ **Ζάλευκος**, ὁ ὅποιος ἐνομοθέτησεν εἰς τὸν Λοκροὺς τῆς Ἰταλίας. Ὁ νομαστότερος ἔγινεν ὁ νομοθέτης τῆς Κατάνης **Χαρώνδας**, τοῦ ὅποιον ἦν νομοθεσία εἰσῆχθη εἰς πολλὰς πόλεις. Ἡ παραδοσίς περὶ τῶν δύο τούτων παλαιοτέρων νομοθετῶν εἶναι ἀναμεμιγμένη μὲ μύθους. Ὁ νομαστὸς νομοθέται εἶναι ἐπίσης ὁ **Δεάκων** καὶ ὁ **Σόλων** εἰς τὰς Ἀθήνας, ὁ **Φείδων** εἰς τὴν Κόρινθον, ὁ **Πιττακὸς** εἰς τὴν Μυτιλήνην. Αἱ νομοθεσίαι αὐτῶν πλὴν ἄλλων εἴχον διατάξεις περὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν παίδων καὶ περὶ συμπεριφορᾶς τῶν πολιτῶν κτλ. Τοιουτούρπως σχεδὸν ὅλαι αἱ πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἀπέκτησαν γραπτὴν νομοθεσίαν καὶ μόνον ἡ **Σπάρτη** ἔξηκολούθησε νὰ κυβερνᾶται κατὰ τὰς παλαιὰς συνηθείας.

Η ΤΥΡΑΝΝΙΣ

Τὸ δεύτερον στάδιον, ἀπὸ τὸ ὅποιον διῆλθε τὸ πολίτευμα διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν δημοκρατίαν, εἶναι ἡ τυραννίς. Κατὰ τὴν ἔξαψιν τοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ τοῦ δήμου καὶ τῆς ἀριστοκρατίας κατώρθωσαν πολλάκις φιλόδοξοι ἄνδρες προστάται τοῦ δήμου, ἀνήκοντες συνήθως εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν, νὰ γίνουν κύριοι τῆς ἔξουσίας καὶ νὰ καταστήσουν αὐτὴν κληρονομικὴν εἰς τὴν οἰκογένειάν των. Οὗτοι ὠνομάσθησαν τύραννοι καὶ ἡ ἔξουσία των τυραννίς.

Πολλοὶ τῶν τυράννων ἦσαν ἀνθρώποι εὐφυεῖς καὶ μεγάλης ἀναπτύξεως. Ἐκυβέρνησαν κατὰ τρόπον εὐνοϊκὸν διὰ τὸν λαὸν καὶ ἰδίως ἐφρόντισαν διὰ τὰς κατωτέρας τάξεις καὶ διὰ τὴν πρόοδον τοῦ ἐμπορίου. Ἐξέτειναν τὰς ἔξωτερικὰς κτήσεις τοῦ κράτους καταλαμβάνοντες νέας ἐμπορικάς βάσεις ἢ ἀποστέλλοντες

ἀποικίας. Ἀλλ' ἡ μεγίστη ὑπηρεσία τῶν τυράννων εἶναι ὅτι ἀπῆλλαξαν τοὺς γεωργούς ἐκ τῆς δουλοπαροικίας. Διὰ τοῦτο εἰχον ἀσπόνδους ἔχθροὺς τοὺς ἀριστοχρατικούς, οἱ δποῖοι διέσυραν καὶ ἐδυσφήμησαν αὐτούς. Ἐπίσης θανάσιμον ἔχθρὸν είχον οἱ τύραννοι τὴν ἀριστοχρατικὴν Σπάρτην, ἡ δποία κατώρθωσε νὰ ἀνατρέψῃ αὐτοὺς σχεδὸν πανταχοῦ.

Οἱ τύραννοι ὑπεστήριξαν τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα καὶ πολλοὶ ἔξι αὐτῶν ἀπέκτησαν μέγα δόνομα, ὡς δὲ **Περίανδρος** τῆς Κορίνθου, πολλοὶ τύραννοι τῶν σικελικῶν πόλεων καὶ δὲ **Πεισίστρατος** τῶν Ἀθηνῶν Ἡ τυραννὶς ἐμφανίζεται εἰς τὰς προηγμένας χώρας καὶ εἶναι συνήθως προάγγελος τῆς δημοκρατίας.

Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εἰς δόσας πόλεις ἐπεκράτησεν δὲ δῆμος, κατέλυσε τὴν κυριαρχίαν τῶν εὐγενῶν καὶ κατήργησε τὴν διάκρισιν τῶν κοινωνικῶν τάξεων. Ἡ γῇ ἐμοιράσθη εἰς τοὺς καλλιεργητάς, ἐσχηματίσθησαν μικρὰ κτήματα, εἰς τὰ δποῖα ἔζων οἱ ἀγρόται μὲ τὴν οἰκογένειάν των καὶ εἰργάζοντο τὴν γῆν ὡς ἐλεύθεροι γεωργοὶ μὲ περισσότεραν προθυμίαν. Τοιουτορόπως ἡ χώρα ἐκαλλιεργήθη καλύτερον καὶ ηὗξησεν δὲ ἀπόδοσίς της.

Πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων ἐστοράφησαν εἰς ἄλλα βιοποιιστικὰ ἐπαγγέλματα, εἰς τὴν ναυτιλίαν, τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν. Οἱ τεχνῖται ἐπλούτησαν καὶ ἐσχηματίσθη ἵσχυος τάξις ἐφοπλιστῶν καὶ ναυτικοῦ πλήθους εἰς τοὺς λιμένας. Παρετηρήθη τότε ἔλλειψις ἐργατικῶν χειρῶν καὶ ἔγινε χρῆσις ἀγοραστῶν δούλων εἰς εὐρεῖαν κλίμακα. Ἡ βιομηχανία τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς της ἦτο κυρίως βιομηχανία δούλων.

Πολιτικῶς οἱ κάτοικοι ἦσαν ἴσοι, εἶχον τὰ αὐτὰ πολιτικὰ δικαιώματα, συνήρχοντο εἰς κοινάς συνεδριάσεις, συνεζήτουν τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους, ἐξέλεγον τοὺς ἀρχοντας. Κυρίαρχος εἰς τὰς δημοκρατικὰς πόλεις εἶναι δὲ λαός, δὲ δποῖος ἐξασκεῖ τὰ δικαιώματά του ἀπ' εὐθείας καὶ ὅχι δι' ἀντιπροσώπων δπως εἰς τὰς νεωτέρας δημοκρατίας.

Η ΙΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ

Ἀποτέλεσμα τῆς μεγάλης αὐτῆς κινήσεως ἦτο δὲ ἀφύπνισις τῆς διανοίας. Ὁ Ἑλλην τοῦ Ζ' καὶ Ἰδίως τοῦ ΣΤ' αἰῶνος δὲν εἶναι πλέον δὲ ἀφελῆς ἄνθρωπος, δὲ δποῖος κάθεται εἰς τὸ συμπόσιον, πίνει τὸν οἶνον καὶ ἀκροᾶται τὰς μυθικὰς διηγήσεις. Ἡ

ἀπλοϊκὴ ἐκείνη γαλήνη ἐταράχθη, ὁ ἄνθρωπος ἔγινε, λεπτότερος ἀπαιτητικώτερος καὶ ἀνήσυχος.

Δὲν ἴκανοποιεῖται πλέον ἀπὸ τὴν παλαιὰν μυθολογικὴν ἔρμην νείαν τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὰς μυθικὰς κοσμογονίας. Ἐρευνᾷ διὰ τοῦ λογικοῦ τὰ φαινόμενα καὶ προσπαθεῖ νὰ εῦρῃ τὴν ἔρμηνείαν αὐτῶν ἐκ φυσικῶν αἰτίων. 'Ο Ζ' καὶ ΣΤ' αἰώνι εἶναι περίοδος μεγάλης διανοητικῆς κινήσεως, ἡ ὅποια προετοιμάζει τὴν ἀκμὴν τοῦ Ε' αἰῶνος.

ΦΥΛΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΛΕΚΤΟΙ

Οἱ Ἕλληνες τῶν ἰστορικῶν χρόνων διακρίνονται εἰς τρεῖς φυλάς, τὴν Ἰωνικήν, τὴν δωρικήν, καὶ τὴν αἰολικήν. "Ιωνες ἦσαν οἱ ἀπόγονοι τῶν Ἀχαιῶν, Δωριεῖς οἱ κατακτηταί. 'Υπὸ τὸ ὄνομα Αἰολεῖς οἱ ἀρχαῖοι περιέλαβον ἵδιως τοὺς ἀναμίκτους πληθυσμούς, (αἰόλος εἰς τὴν ἀρχαίαν σημαίνει ποικίλος, πολύχρωμος), οἱ ὅποιοι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ καταλεχθοῦν οὕτε εἰς τοὺς "Ιωνας οὕτε εἰς τοὺς Δωριεῖς.

Ἐπίσης διέκρινον τρεῖς διαλέκτους, τὴν Ἰωνικήν, τὴν δωρικήν καὶ τὴν αἰολικήν. Δὲν ὑπῆρχε πλήρης ἀντιστοιχία φυλῆς καὶ διαλέκτου. Διότι εἰς πολλὰ μέρη οἱ Δωριεῖς ὠμίλησαν τὴν γλῶσσαν τῶν ἐγχωρίων, τοὺς ὅποιους ὑπέταξαν, δπως εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Βοιωτίαν. Ἀλλαχοῦ τουναντίον οἱ ὑποτελεῖς παρέλαβον τὴν δωρικὴν διάλεκτον, δπως οἱ περίοικοι τῆς Λακωνικῆς.

Τὴν Ἰωνικὴν ὠμίλουν οἱ "Ιωνες τῆς Μ. Ἀσίας, οἱ κάτοικοι τῶν Κυκλαδῶν, τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Ἀττικῆς. Εἰς τὴν δωρικὴν δμάδα ἀνῆκον αἱ δωρικαὶ διάλεκτοι τῆς Πελοποννήσου, τῶν νήσων, τῆς Κρήτης, τῶν δωρικῶν ἀποικιῶν τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς μέσης Ἑλλάδος (Δωρίδος κλπ.). Αἰολικὴν εἰς τὴν αὐστηρὰν ἔννοιαν θεωροῦν τὴν γλῶσσαν τῶν Θεσσαλῶν, τῶν Βοιωτῶν καὶ τῶν αἰολικῶν πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας, εἰς τὴν εὐρυτέραν ἔννοιαν καταλέγουν εἰς αὐτὴν τὴν ἀρκαδικὴν καὶ τὴν κυπριακὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Οι "Ελληνες δὲν κατώρθωσαν νὰ δκηματίδουν ἑνιαῖον κράτος, ἀλλὰ ἔζησαν διηρημένοι εἰς πολλὰ κράτη.

'Απὸ τὰ κράτη τῆς Ἑλλάδος ἄλλα ἔμειναν γεωγρικὰ καὶ διετήρησαν τὴν παλαιὰν ἀριστοκρατικὴν μορφήν, ἄλλα ἀνεπτύχθησαν εἰς κράτη βιομηχανικὰ καὶ δημοκρατικά,

Δημιουργοί τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ιδίως τὰ βιομηχανικὰ καὶ δημοκρατικὰ κράτη.

Η ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ

"Η Ἑλλὰς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δὲν κατώρθωσε νὰ ἔνωθῃ εἰς κράτος ἑνιαῖον, δπως τὰ μεγάλα κράτη τῆς ἀνατολῆς ἢ τὸ κράτη τὰ σημερινά. Παρέμεινε μέχρι τέλους χωρισμένη εἰς μικρὰ κράτη ἢ πολιτείας, αἱ δποῖαι ζήτημα τιμῆς ἐθεώρουν τὴν διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας των. Οἱ κυριώτεροι λόγοι τοῦ χωρισμοῦ εἶναι οἱ ἔξης :

1) Εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπῆρχεν ἐκτεταμένη πεδινὴ περιοχή, ἡ δποία νὰ ἀποκτήσῃ δύναμιν καὶ νὰ ἔξαναγκάσῃ ὅλην τὴν χώραν εἰς ὑποτέλειαν.

2) Γουναντίον τὰ ὅρη, ἡ θάλασσα καὶ αἱ φάραγγες τῶν ποταμῶν χωρίζουν τὴν Ἑλλάδα εἰς διαμερίσματα διακεκριμένα σαφῶς ἀπ' ἀλλήλων. Ἡ γεωγραφικὴ διάσπασις εἶχε φυσικὸν ἐπακολούθημα τὴν πολιτικὴν διάσπασιν.

3) Οἱ Ἑλληνες εἶχον τὸ σύστημα τῆς προσωπικῆς διοικήσεως. Συνήθιζον δηλαδὴ νὰ διαχειρίζωνται οἱ ἴδιοι τὰ κοινὰ καὶ ὅχι ὑι' ἀντιπροσώπων (πληρεξουσίων, βουλευτῶν κλπ.) δπως σήμερον. Ἀλλὰ κράτος μεγαλυτέρας ἐκτάσεως καθιστῷ ἀδύνατον τοιοῦτον σύστημα διοικήσεως.

Τὰ ἑλληνικὰ κράτη ἦσαν κατ' ἀρχὰς γεωγρικὰ καὶ ἐκυβερνῶντο ὑπὸ τῆς ἀριστοκρατίας. Πολλὰ διετήρησαν τὸν τύπον τοῦτον. Ἀλλα ἐδημιούργησαν ἐμπόριον καὶ βιομηχανίαν καὶ ἀ-

νέπτυξαν νέον είδος κοινωνικής και πολιτικής ζωῆς. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ταύτην προηγήθησαν αἱ ἀποικίαι, ἵδιως αἱ πόλεις τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Σικελίας, καθὼς καὶ αἱ πολιτεῖαι τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, αἱ πόλεις τῆς Εὐβοίας, ἡ Κόρινθος κλπ. Βραδύτερον πρότυπον βιομηχανικῆς καὶ δημοκρατικῆς πόλεως έγιναν αἱ Ἀθῆναι.

Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΛΛΑΣ

Ἡ ἐγκατάστασις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας εἶχεν ἀρχίσει εἰς τοὺς χρόνους τῆς θαλασσοκρατορίας τῶν Ἀχαιῶν (1300), συνεπληρώθη ὅμως μετὰ τὴν δωρικὴν μετανάστευσιν. Ἀπὸ τότε οἱ μικρασιαῖται Ἑλληνες, ἵδιως οἱ Ἰωνες, πρωτοστατοῦν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὥστε μόνον καταχρηστικῶς δυνάμεθα νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ ἀποικιῶν τῆς Μ. Ἀσίας, ἐνῶ αὗται εἶναι σημαντικὸν μέρος τῆς μητροπόλεως.

Κατὰ τοὺς ἴστορικοὺς χρόνους οἱ Ἑλληνες τῆς Μ. Ἀσίας διεκρίνοντο κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἔθιμα εἰς τρεῖς φυλάς, τοὺς Ἀλολεῖς τοὺς Ἰωνας καὶ τοὺς Δωριεῖς.

Οἱ Ἀλολεῖς (δηλ. μικτοῦ αἴματος Ἑλληνες) κατεῖχυν τὴν μικρασιατικὴν παραλίαν ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρι τοῦ κόλπου τῆς Σμύρνης. Ἐκ τῶν νήσων ἀνήκεν εἰς αὐτοὺς ἡ Τένεδος καὶ ἡ Λέσβος, ἐπὶ τῆς δυοῖς ἔκειτο ἡ σημαντικότερα αἰολικὴ πόλις ἡ Μυτιλήνη.

Οἱ Ἰωνες προερχόμενοι κυρίως ἀπὸ τὴν Εὔβοιαν, τὴν Ἀττικὴν καὶ τὰ βόρεια τῆς Πελοποννήσου κατέλαβον τὰς Κυκλαδίδες, τὴν Χίον, τὴν Σάμον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ παράλια τῆς Αυδίας καὶ Καρίας, εἰς χώραν ὀνομασθεῖσαν Ἰωνίαν, ἐκτεινομένην ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς Σμύρνης μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Μαιάνδρου. Περὶ τὸ 700 ἡ Ἰωνία ἀριθμεῖ δώδεκα πόλεις, τῶν δυοῖς αἱ σημαντικότεραι εἶναι ἡ Μίλητος, ἡ Φώκαια, ἡ Ἐφεσος, ἡ Χίος. Αἱ Ἰωνικαὶ πόλεις ἀνεπτύχθησαν ταχέως καὶ συνηγόρησαν εἰς διοισπονδίαν, τῆς δυοῖς κέντρον ᾄτο δ ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Μυκάλης, τὸ λεγόμενον Πανιώνιον.

Νοτίως τῆς Ἰωνίας δωριεῖς ἀποικοι ἰδουσαν τὰς δωρικὰς ἀποικίας. Ἡ Δωρὶς ἀποτελουμένη ἀρχικῶς ἀπὸ ἔξ πόλεις περιώρισθη εἰς πέντε, ἀφότου ἡ σπουδαιότερα ἔξ αὐτῶν Ἀλικαρνασσὸς προσεχώρησεν εἰς τοὺς Ἰωνας καὶ ὅμιλησε τὴν Ἰωνικήν.

Ἐκ τῶν νήσων κατεῖχον τὴν Ρόδον, τὴν Κῶ αλπ., ἀφοῦ εἰς προγενεστέραν ἐποχὴν εἶχον καταλάβει τὴν Κρήτην καὶ τὰ Κύθηρα. Ἡ δωρικὴ ἔξαπολις συνηνώθη εἰς διμοσπονδίαν, τῆς διοίας κέντρον ἦτο ὁ ναὸς τοῦ Τριοπίου Ἀπόλλωνος.

ΙΩΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Μετὰ τὴν δωρικὴν μετανάστευσιν πρώτη ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν ἀκμάζει ἡ Ἰωνία. Ἐκεῖ ἀναπτύσσεται ὁ πρῶτος Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς τῶν ἴστορικῶν χρόνων, ὁ διοίος ἡσκησεν ἀνυπόλογιστον ἐπίδοασιν εἰς τὴν περιοχέων πρόοδον τοῦ ἔθνους.

Ποιηταὶ καὶ λογογράφοι ἔξυμνησαν τὸ γλυκὺ κλῖμα καὶ τὸν διαυγῆν οὐρανὸν τῆς Ἰωνίας. Ὁ ἴστορικὸς Ἡρόδοτος γράφει «Οὗτοι δὲ οἱ Ἰωνες, εἰς τοὺς διοίους ἀνήκει τὸ Πανιώνιον, ἔκτισαν τὰς πόλεις των ὑπὸ τὸν λαμπρότατον οὐρανὸν καὶ τὸ ὄραιότατον κλῖμα, ἀπὸ ὅσα γνωρίζουμεν νὰ κατοικοῦν ἀνθρωποι». Εἰς τὴν Ἰωνίαν καταλήγουν τινὲς τῶν σημαντικωτέρων ὁδῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ, αἱ διοίαι συνδέονταν αὐτὴν μετὰ τῶν μεγάλων λαῶν τῆς Ἀσίας. Ἄφ' ἑτέρου ἀσφαλεῖς λιμένες εἰς τὴν παραλίαν ἐβοήθησαν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ναυτιλίας. Τὸ ἐμπόριον, ἡ ναυτιλία καὶ ἡ βιομηχανία ἥκμασαν εἰς τὰ Ἰωνικὰ παράλια καὶ ἀνεπτύχθησαν ἐπ' αὐτῶν ἀξιόλογοι πόλεις.

Κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα ὑπόδειγμα Ἰωνικῆς πόλεως εἶναι ἡ Μίλητος. Οἱ τέσσαρες δομοὶ τῆς παρέχουν ἀσφαλὲς ἄσυλον εἰς τὸ ναυτικόν. Ἡ καρδία τῆς πόλεως εἶναι ὁ μέγας λιμήν, τοῦ διοίου τὴν εἴσοδον φυλάέτουν δύο τεράστιοι λέοντες. Τρεῖς σειραὶ προκυμαιῶν καὶ στοῖων περιβάλλουν τὸν λιμένα καὶ ἀνωθεν δεσπόζει ὁ ναὸς τοῦ Δελφινίου Ἀπόλλωνος. Ἡ Μίλητος δπως καὶ αἱ ἄλλαι Ἰωνικαὶ πόλεις, ἡ Φώκαια, ἡ Ἐφεσος, εἶναι μεγάλῃ κοσμόπολις, εἰς τὴν διοίαν συναντῶνται ἀνθρωποι πάσης προελεύσεως καὶ πλούσιοι ἐμπορῷ ἐπιδεικνύουν τὴν πολυτέλειάν των.

Ἀνάλογος εἶναι καὶ ἡ ἄλλη ἀνάπτυξις τῆς Ἰωνίας. Ἡ ἀριστοκρατία κατελύθη καὶ καθιδρύθη ἡ δημοκρατία εἰς τὰς πόλεις. Οἱ γλύπται τῆς Σάμου καὶ τῆς Χίου κατασκευάζουν ὄνομαστὰ ἔργα. Περίφημος εἶναι ἡ κομψότης καὶ ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις τῶν γυναικῶν τῆς Ἰωνίας. Ὁ Ἑλληνικὸς νοῦς ἀφυπνίζεται πρώτην φοράν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰωνίας. Ὁ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος περιιδεύσας τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς ἀποκτᾷ φήμην μεγάλου σοφοῦ, προλέγει ἔκλειψιν ἡλίου καὶ ὁ μαθητής του Ἀνα-

ξίμανδρος ὑποστηρίζει ὅτι ή γῆ εἶναι κυκλικὴ καὶ ὅτι ή σελήνη τὸ φῶς της λαμβάνει ἀπὸ τὸν ἥλιον. Ἡ Ἰωνία ἔχει ἀξιολόγους ποιητὰς καὶ πεζογράφους, οἵ δοποῖοι δημιουργοῦν τὸν πεζὸν ἰωνικὸν λόγον, τὴν κοινὴν ἰωνικήν. Ἡ ἐπίδρασίς των εἶναι τόσον μεγάλη, ὡστε οἱ λόγιοι τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σικελίας καὶ τῆς Ἰταλίας γράφοιν εἰς τὴν ἰωνικήν.

‘Αλλ’ αἱ βάσεις τοῦ ἰωνικοῦ πολιτισμοῦ δὲν εἶναι πολὺ στερεαί.

526

Οἱ Ἰωνες κατέχουν μόνον στενὴν λωρίδα γῆς ἐπὶ τῆς παραλίας καὶ συνορεύουν πρὸς ἐπικινδύνους γείτονας. Ἀπὸ τοῦ Ζ’ αἰῶνος ἀναγκασθέντες νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἐπικυριαρχίαν τῶν βασιλέων τῆς Λυδίας ὑποτάσσονται τὸ 526 εἰς τὸν βασιλέα τῆς Περσίας Κῦρον.

Μὴ δυνάμενοι νὰ ζήσουν ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ ἔνου οἱ καλλιτέχναι καὶ οἱ σοφοὶ τῆς Ἰωνίας διασκορπίζονται εἰς τὰ τέσσαρα ἄκρα τοῦ ἑλληνισμοῦ. Χιοὶ καὶ Σάμιοι γλύπται ἐργάζονται εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ Σάμιοι Πυθαγόρας, ὁ ἐπιβλητικώτερος τῶν ἑλλήνων σοφῶν, μεταναστεύει εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ ἰωνικὸς πολιτισμὸς μαραίνεται, ἀλλὰ διὰ τῆς διασπορᾶς ἔκεινης τὸ ἰωνικὸν πνεῦμα εἰσδύει βαθύτερον καὶ ζωογονεῖ τὴν Ἑλλάδα.

Η ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

‘Η Πελοπόννησος κατὰ τὸ πλεῖστον μένει γεωργικὴ καὶ ἀριστοχρητικὴ καὶ κατ’ ἀκολουθίαν καθυστερημένη πολιτικῶς καὶ πνευματικῶς. Ἡ παραλία της, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀλίμενος, δὲν εὔνοει τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ναυτιλίας. Δύο πόλεις μόνον, ἡ Κόρινθος καὶ ἡ Σικυών, ἀκολουθοῦν διάφορον ἀνάπτυξιν.

‘Η **Κόρινθος**, ἡ περίφημος πόλις τοῦ ἴσθμου, ὀφείλει τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἵσχυν της εἰς τὴν ἔξαιρετικὴν τοποθεσίαν της, διότι κεῖται εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν ὅδῶν τῆς ἔηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Κειμένη εἰς μικρὸν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς θαλάσσης, εἰς τοὺς πρόποδας ἀποτόμου λόφου, ἐπὶ τοῦ δοποίου ἐκτίσθη ἡ ἀκρόπολις, ὁ περίφημος Ἀκροκόρινθος, ἔχει δύο τεχνητοὺς λιμένας, τὸ Λέχαιον ἐπὶ τοῦ Κορινθιακοῦ, τὰς Κεχρεάς ἐπὶ τοῦ Σαρωνικοῦ. Ἡ ἀπόστασις μεταξὺ αὐτῶν εἶναι τόσον μικρά, ὡστε ἡ θαλασσία δύδας συνεχίζεται διὰ τῆς Κορίνθου. Οἱ ναυτικοὶ διὰ νὰ ἀποφύγουν τὸν περίπλουν τῆς Πελοποννήσου καὶ τὸν δυσοίωνον Μαλέαν, ἐκφορτώνουν εἰς τὸν ἴσθμὸν καὶ μεταβιβάζουν διὰ ἔηρᾶς τὰ ἐμπορεύματά των εἰς τὴν ἀλλην θάλασ-

σαν. Ὁ περίφημος τύραννος Περίανδρος ἐσκέφθη μάλιστα νὰ ἔνωσῃ διὰ διώδυγος τὰς δύο θαλάσσας. Ἀντὶ ταύτης κατεσκεύασαν ἔυλίνην ὅδον, τὴν δίολκον, διὰ τῆς δυοῖς σύρονται τὰ σκάφη ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην θάλασσαν.

Ἡ ἴσχυρὰ οἰκογένεια ἐφοπλιστῶν καὶ ἐμπόρων, οἱ **Βακχιάδαι**, κυβερνοῦν τὴν πόλιν. Ἄλλ' ἔχουν ἀντιπάλους τὸν ὅχλον τοῦ λιμένος. Ἐκ τῶν πολιτικῶν ταραχῶν ὡφελούμενος ὁ **Κύψελος** ἰδούει τὴν τυραννίδα (655 π. Χ.). Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ του **Περιάντας δρους**, δ ὅποιος ἐκυβέρνησε 44 ἔτη, ἡ Κόρινθος εἶδε λαμπρὰς ἥμέρας. Πλουσίᾳ ἐκ τοῦ ἐμπορίου ἴσχυρὰ διὰ τοῦ στόλου καὶ τῶν ἀποικιῶν, κεκοσμημένη ὑπὸ τῶν καλλιτεχνῶν της, ἐμφανίζεται ὡς Ἱωνικὴ κοσμόπολις, ὡς τόπος τουφῆς καὶ πολυτελείας. Τὰ κομψὰ ἀγγειά της, τὰ ἀρώματα, τὰ περίφημα ἐξ ὀρειχάλκου κατοπτρά της, τὰ εἴδη τῆς πολυτελείας είναι περιζήτητα πανταχοῦ καὶ εἰσδύουν εἰς τὰ ἀπώτατα ἄκρα τῆς Μεσογείου.

Τὸν Ε' αἰῶνα τὸ πολίτευμα τῆς Κορίνθου είναι περιωρισμένη ἀριστοκρατία. Δὲν ἔχει τὴν παλαιὰν λαμπρότητά της, ἀλλὰ παραμένει πάντοτε ἀξία λόγου δύναμις, πόλις εὐδαιμων, μεγάλη ἐμπορικὴ ἀγορὰ καὶ μία ἀπὸ τὰς πρωτευούσας τῆς Ἑλλάδος, μέχρι τῆς ἥμέρας καθ' ἥν θὰ ἀποτεφρώσῃ αὐτὴν ὁ Μόρμυιος.

Ἡ **Σικυών**, ἡ δευτέρα ναυτικὴ καὶ ἐμπορικὴ πόλις τῆς Πελοποννήσου, είναι μικρογραφία τῆς Κορίνθου. Ἀκμάζει ἐπὶ τῶν **Ορθαγοριδῶν** τυράννων κατὰ τὸν ΣΓ' αἰῶνα. Τὴν ἀριστοκρατίαν ἀποτελοῦν οἱ κατακτηταὶ Δωριεῖς, τὸν δῆμον οἱ ἀπόγονοι τῶν Ἀχαιῶν. Ἡ τυραννίς ἀνατρέπεται ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, οἱ δόποι οι βιηθοῦν τοὺς δωριεῖς ἀριστοκράτας. Κατὰ τοὺς καλοὺς χρόνους ἡ Σικυὼν ἔχει δόνομαστὴν σχολὴν γλυπτικῆς καὶ ἀναδεικνύει ἀξιολόγους ζωγράφους.

Τὰ λοιπὰ διαμερίσματα τῆς Πελοποννήσου μένουν ἀγροτικὰ καὶ ἀριστοκρατικά. Ἐκ τούτων ἡ **Αρκαδία**, ὑψηλὸν καὶ ἀπόκεντρον δροπέδιον, χωρὶς πρόσοψιν εἰς τὴν θάλασσαν, μένει μία ἀπὸ τὰς πλέον καθυστερημένας χώρας τῆς Ἑλλάδος. Μέχρι τέσσους δὲν κατώρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ πολιτικὴν ἐνότητα. Αἱ πόλεις λησ, ἡ Τεγέα καὶ ἡ Μαντίνεια, είναι ἀσήμιαντοι, ἔχουν προστριβάς καὶ προκαλοῦν τὴν ἔνην ἐπέμβασιν.

Ἐπίσης αἱ δυτικῶτεραι χῶραι, ἡ **Αχαΐα** καὶ ἡ **Ηλις**, μένουν ἀγροτικαὶ καὶ καθυστερημέναι, οἱ κάτοικοι των, «κονιόπο-

θες» γεωργοί, κατοικοῦν εἰς κώμας. Μόλις μετὰ τὰ μηδικὰ δημιουργεῖται πόλις ἀξέια λόγου, ή "Ηλις." Άλλα πολλοὶ εὐγενεῖς καυχῶνται ὅτι δὲν ἐπάτησαν εἰς τὴν πόλιν. Εἰς τὴν "Ηλιδα δίδει ἔξαιρετικὴν σημασίαν τὸ μέγα προσκύνημα τῶν Ἑλλήνων, ή "Ολυμπία, ή δποία ενδίσκεται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους της. Καὶ αἱ τρεῖς χῶραι δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους καὶ οὐδὲν ἀξιονόμοις εἴησαν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας.

Σημαντικώτεραι είναι αἱ τρεῖς πεδιναὶ χῶραι τῆς Πελοποννήσου, ή "Αργολίς, ή Μεσσηνία καὶ ή Δακωνική. Περιμάχητος διὰ τὴν εὐφορίαν της ή Ἀργολίς, τὸ πολύπνυχον καὶ ἵπποβοτὸν Ἀργος, ὃς λέγει δ Ὁμηρος, εἶδεν ἐνδόξους ἡμέρας κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ἀχαιῶν. Μετὰ τὴν δωρικὴν κατάκτησιν οἱ παλαιοὶ κατοικοὶ ὑπεδουλώθησαν, ὁνομασθέντες γυμνῖται. Ἄλλος ή διάκρισις κατακτηῶν καὶ ὑποτελῶν δὲν διετηρήθη μέχρι τέλους καὶ εἰς πολλὰ μέρη ἐπεκράτησε τὸ ἀχαϊκὸν στοιχεῖον ὡς πολυπληθέστερον. Οἱ Δωριεῖς παρέμειναν γαιοκτήμονες ἀριστοκρατικοί, οἱ ἀπόγονοι τῶν Ἀχαιῶν ἀπετέλεσαν τὸν δῆμον. Τὸν Ζ' αἰῶνα τὸ Ἀργος εἶναι ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένον καὶ δ βασιλεὺς Φείδωρ ἐκτείνει τὴν ἔξουσίαν του μέχρι τοῦ Σαρωνικοῦ. Ἄλλος αἱ ναυτικαὶ πόλεις Κόρινθος καὶ Σικυὼν περισσότερουν τὴν ἥγεμονίαν τοῦ Ἀργούς, τὴν δποίαν ὑποσκάπτει Ἰδίως ή ἀνάπτυξις τῆς Σπάρτης.

Τὸν Ε' αἰῶνα γίνονται ἐπανειλημμένως ἀπόπειραι πρὸς ἐγκαθίδρυσιν τῆς δημοκρατίας, τὴν δποίαν ἀντιπροσωπεύει τὸ ἀχαϊκὸν στοιχεῖον. Τὸ Ἀργος διετήρησε πάντοτε ἵχνη τῆς παλαιᾶς ἀναπύξεως καὶ ἀνέδειξε τινας τῶν ἀξιολογωτέρων καλλιτεχνῶν τῆς Ἐλλάδος.

Ἡ δμαλὴ ἀνάπτυξις τῆς Μεσσηνίας ἀνεκόπη διὰ τῆς σπαρτιατικῆς κατακτήσεως. Οἱ Σπαρτιάται φιβούμενοι τὴν ἐπικράτησιν τοῦ πολυπληθεστέρου ἀχαϊκοῦ στοιχείου ἐκήρυξαν ἀμείλικτον πόλεμον, τοῦ δποίου ἀποτέλεσμα ήτο ή ὑποδούλωσις τῆς Μεσσηνίας.

Περὶ τῆς Λακωνικῆς, εἰς τὴν δποίαν ἀνεπτύχθη τὸ ἰσχυρότερον κράτος τῆς Πελοποννήσου, ή Σπάρτη, θὰ δμιλήσωμεν εἰς Ἰδιαίτερον κεφάλαιον.

ΒΟΙΩΤΙΑ ΚΑΙ ΦΟΚΙΣ

Ἡ Βοιωτία είναι πεδιάζ ἀρκετὰ ἐκτεταμένη καὶ εὔφορος, τὴν δποίαν περικλείουν πανταχόθεν τὰ δρη. Μολονότι ἔχει τρεῖς προ-

σόψεις εἰς τὴν θάλασσαν, ἐπὶ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ τῶν δύο βραχιόνων τοῦ Εὐρίπου, αἱ ἀκταὶ τῆς στεροῦνται ναυτικῆς ἀξίας. Μόνον δὲ λιμὴν τῆς Αὐλίδος ἔχει σημασίαν τινά. Οἱ Βοιωτοὶ διὰ τοῦτο οὐδέποτε διεκρίθησαν ὡς ναυτικοί.

Ἡ Βοιωτία ἔκ τῆς θαλάσσης ἐδέχθη τὸν πολιτισμόν. Ἐλέγετο δὲ διὰ τοῦ Κάδμος ἔκ τῆς Φοινίκης ἐκόμισε τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἀνθρωπίνης ἀναπτύξεως καὶ ἡ παραδοσίς διέσωσε τὴν ἀναμνησιν μεγάλου λαοῦ, τῶν **Μινυῶν**, οἵ διοῖσι εἶχον ἔξουσιάσει εἰς παλαιοτάτους χρόνους τὴν Βοιωτίαν. Πιθανώτατα δὲ Κάδμος καὶ οἱ Μινύαι ἦσαν Αἰγαῖοι. Βραδύτερον ἥλθον οἱ Ἀχαιοὶ καὶ δικυνηαῖκὸς πολιτισμὸς διεδέχθη τὸν αἰγαϊκόν. Περὶ τούτου μαρτυροῦν ἀφθονα εὐθύμιατα, τὸ ἀνάκτορον τῆς Καδμείας, οἱ θολωτοὶ τάφοι, Ιδίως δὲ λεγόμενος θῆσαν υρδός τοῦ Μινύου. Οἱ Δωριεῖς κατέκτησαν τὴν χώραν, ἀλλ᾽ ὡς δλιγαριθμότεροι ἀφωμοιώθησαν καὶ ὡμίλησαν τὴν γῆν τισαν τῶν ἐντοπίων, ὡς συνέβη τοῦτο καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Διὰ τοῦτο ἡ Βοιωτία καὶ ἡ Θεσσαλία ὁμίλουν τὴν αἰολικήν.

Ἡ Βοιωτία, γεωργικὴ καὶ ἀποκλειομένη ὑπὸ τῶν δρέων, ἀνεπτύχθη βραδύτερον ἀπὸ τὴν γείτονα Ἀττικήν. Οἱ Ἀθηναῖοι δύως διέσυρον ἀπὸ πνεῦμα ἀντιζηλίας τοὺς Βοιωτοὺς καὶ παρέστησαν αὐτοὺς ὡς εὐτραφεῖς ἀγρότας, οἵ διοῖσι ὡς μόνην τέρψιν εἶχον τὴν καλοφαγίαν καὶ τὴν πλουσίαν ἐσοδείαν. Βοιωτὸς εἰς τὴν γῆν τοῦτον τῶν ἐσήμαινεν ἀνθρωπον, δὲ διοῖσι δὲν ἔννοεῖ τὴν λεπτότητα τῆς τέχνης. Ἀλλ᾽ ἡ Βοιωτία ἀνέδειξεν ἀξιολόγους ἄνδρας. Ὁ Ἡσίοδος, δὲ Πίνδαρος, ἡ Κορίννα ἀνήκουν εἰς τὰ μεγάλα δύναματα τῆς Ἑλληνικῆς ποιῆσεως, τὰ εἰδῶλα τῆς Τανάγρας εἰς τὰ κομψότερα προϊόντα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης καὶ τὸν Δ' αἰῶνα δὲ Ἐπαμεινῶνδας ἐθεωρήθη ὡς δὲ τελειότερος τύπος Ἐλληνος.

Τὴν πρόσοδον τῆς Βοιωτίας φανερώνει ἡ ἀνάπτυξις πόλεων. Πλὴν τῶν Θηβῶν ἔχει καὶ ἄλλας ἀξιολόγους πόλεις, τὴν Χαιρώνειαν, τὸν Ὀρχομενόν, τὴν Ἀλίαστον, τὴν Τανάγραν. Ἡ Βοιωτία ἐνοῦται εἰς δύμασπονδίαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Θηβῶν. Ἀλλ' ἡ δύμασπονδία εἶναι χαλαρὰ καὶ αἱ διενέξεις δὲν λείπουν μεταξὺ τῶν πόλεων καταλήγουσαι πολλάκις εἰς αίματηροὺς πολέμους καὶ ἔνεικην ἐπέμβασιν. Τὴν δύμασπονδίαν διοικοῦν οἱ δύο βοιωταρχοὶ ἐκλεγόμενοι δι' ἓν ἔτος.

Βορειοδυτικῶς τῆς Βοιωτίας ἡ Φωκίς εἶναι ἡ χώρα τῶν ἀπο-

κρήμνων ὁρέων και τῶν βαθειῶν και στρογγυλῶν κοιλάδων. Εἰς τὰς κοιλάδις, αἱ δόποιαι εἶναι καλλιεργήσιμοι, ἔζησεν δὲ φωκικὸς λαός, δὲ δόποιος ἔμεινε γεωργικὸς κυβερνώμενος ὑπὸ τῶν γαιοκτημόνων και δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους, εἰμὴ κατὰ τὸ τέλος τῶν κλασσικῶν χρόνων. "Οπως εἰς τὴν Ἡλιδα οὗτο και εἰς τὴν Φωκίδα σημασίαν ἔδωσε τὸ δεύτερον προσκύνημα τῶν Ἑλλήνων, τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν.

Η ΘΕΣΣΑΛΙΑ

"Η πλατυτέρα τῶν ἐλληνικῶν πεδιάδων, περικλειομένη μεταξὺ ὑψηλῶν ὁρέων, εἶναι χώρα μᾶλλον μεσογειακή, ψυχρὰ τὸν χειμῶνα, καυστικὴ τὸ θέρος και ἀποτελεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἄλλας ἐλληνικὰς χώρας. Ο φραγμὸς τῶν ὁρέων διακόπτεται μόνον εἰς τὸ βάθος τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου και εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἡσαν οἱ κυριώτεροι λιμένες τῆς Θεσσαλίας, ἡ Ἰωλκὸς κατὰ τοὺς μυθικοὺς χρόνους, αἱ Πλαγασαὶ κατὰ τοὺς ἴστορικούς.

Εἶναι παροιμιώδης ἡ εὐφορία τῆς γῆς. "Η Θεσσαλία παραγεῖ ἀφθονα σιτηρά και τρέφει ὀνομαστοὺς ἵππους. Κατὰ τοὺς ἴστορικοὺς χρόνους ἀξιόλογον ἵππικὸν ἔχουν μόνον οἱ Θεσσαλοί. Εἰς τοὺς πανελλήνιους ἀγῶνας συνηθέστατα νικοῦν οἱ ἵπποι τῆς Θεσσαλίας.

"Η Θεσσαλία εἶναι δὲ τόπος τῶν μεγάλων κτημάτων. Τὴν χώραν κυβερνοῦν οἱ μεγαλοκτηματίαι εὐγενεῖς, τινὲς τῶν δόποιων εἶναι τόσον ἴσχυροί, ὡστε ἰδρύουν ἀληθινὴν δυναστείαν, ὡς οἱ Ἀλευάδαι τῆς Λαρίσσης, οἱ Σκοπάδαι τῆς Κρανῶνος, ἐνῶ οἱ δουλοπάροικοι γεωργοὶ διάγουν βίον ἀθλιον. Γεωργικὴ και ἀριστοκρατικὴ, ἔμεινε ἔνει τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἄλλης Ἑλλάδος. Δὲν ἔχει μεγάλας πόλεις. "Η Φάρσαλος, ἡ Λάρισα, ἡ Κρανών, αἱ Φεραὶ εἶναι ἀγροτικαὶ κωμοπόλεις. "Η Θεσσαλία δὲν ἀποτελεῖ πολιτικὴν ἐνότητα. Μόλις κατώρθωσε νὰ σχηματίσῃ ὅμοσπονδίαν, ἡ δόποια ἔμεινε πάντοτε χ' λαρά. Οἱ εὐγενεῖς ἐκλέγουν ἔνα ἀνώτατον διοικητὴν τῆς ὅμοσπονδίας, δὲ δόποιος εἶναι ἴσοβιος και λέγεται ταγός. Ἀλλὰ οἱ ταγοὶ τῶν Θεσσαλῶν ἔθεωροῦντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς ἡγεμόνες ἡμιβάρβαροι.

"Η Θεσσαλία δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὸν πνευματικὸν βίον τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους. Οὐδένα ἀξιόλογον καλλιτέχνην ἢ συγγραφέα παρήγαγε. Μόλις τὸν Δ' αἰῶνα θὰ ἀποκτήσῃ σχετικὴν ἀνάπτυξιν και οἱ ταγοὶ της, ὡς δὲ περίφημος Ἰάσων και δὲ Ἀλέξανδρος

τῶν Φερῶν, θὰ φιλοδοξήσουν νὰ παιξουν σημαντικώτερον πρόσωπον εἰς τὴν Ἑλλάδα.

ΑΙΤΩΛΙΑ, ΑΚΑΡΝΑΝΙΑ, ΗΠΕΙΡΟΣ, ΜΑΚΕΔΩΝΙΑ

Αἱ δυτικώτεραι χῶραι, ἡ Αἴτωλία, Ἀκαρνανία καὶ Ἡπειρος ἔλαβον ἀκόμη μικρότερον μέρος εἰς τὸν βίον τοῦ ἔθνους κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Καὶ εἰς τὰς τρεῖς χώρας εἰσεχώρησαν σὺν τῷ χρόνῳ Ἰλλυριοί, οὕτως ὥστε παρουσίασαν ὅψιν ἡμιβάρβαρον. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐδυσκολεύοντο νὰ ἐννοήσουν τὴν γλῶσσάν των καὶ ὠνόμαζον τοὺς Αἴτωλοακαρνάνας μιξοβαρβάρους. Ὁρειναί, δύσβατοι, κεκαλυμμέναι ἀπὸ δάση, στερούμεναι λιμένος καταλλήλου διὰ ναυτιλίαν, ἔμειναν κτηνοτροφικαὶ καὶ γεωργικαὶ κυβερνώμεναι ὑπὸ τῆς ἀριστοκρατίας καὶ οὐδὲν ἄξιον λόγου προσέφεραν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμόν.

Καὶ ἡ Μακεδονία ἐπίσης, περιωρισμένη εἰς τὰ μεσόγεια διαμερίσματα χωρὶς διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν, ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἦτο χώρα γεωργικὴ καὶ κτηνοτροφική, ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ τοὺς πλουσίους γαιοκτήμονας καὶ μόνον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη οἱ βασιλεῖς της ἀπέκτησαν δύναμιν καὶ ἐφιλοδόξησαν κατακτήσεις καὶ θριάμβους. Οἱ Μακεδόνες τὸν Γ' αἰῶνα θὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ θὰ κατακτήσουν τὸν κόσμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΠΟΙΚΙΩΝ

'Από τῶν μέδων τοῦ Η' αἰώνος ἡρχισέ μεγάλη μεταναστευτική κίνησις εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ζ' καὶ ΣΤ' αἰώνος δὲν ἡ παραλία τῆς Μεσογείου ἀπὸ τοῦ βάθους τοῦ Εὐξείνου γέγονε τῶν Ἡρακλείων στηλῶν ἐπιληφθεῖ ἀπὸ Ἑλληνικάς ἀποικίας.

Αἱ παλαιότεραι ἀποικίαι ιδούθηδαν εἰς πεδινάς καὶ εὐφόρους χώρας, δῆπος π. κ. εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Κυρηνην, καὶ ἥδαν κυρίως γεωργικαὶ ἀποικίαι ἡ, δῆπος λέγουν, ἀποικίαι ἐγκαταστάθεως.

Βραδύτερον αἱ βιομηχανικαὶ πόλεις κατέλαβον ἐπίκαιρα σημεῖα, δῆπος π. κ. εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου, διὰ νὰ προμηθεύωνται τὰς πρώτας ὄχλας καὶ νὰ ἔχοδεύουν τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας των. Αὕτα πέσαν ἀποικίαι ἐκμεταλλεύσεως.

ΘΑΛΑΣΣΟΠΛΟΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Οἱ ἀρχαῖοι "Ελληνες εἶναι δι μεγαλύτερος ἀποικιακὸς λαὸς τῆς ἀρχαιότητος. Κατὰ τοὺς ἴστορικοὺς χρόνους ἐπίστευσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅτι οἱ Φοίνικες ὑπῆρξαν οἱ διδάσκαλοί των εἰς τὰ ναυτικά. Σήμερον γνωρίζομεν ὅτι οἱ Φοίνικες εἶναι ἀπλῶς συναγωνισταὶ καὶ ἀντίπαλοι τῶν Ἑλλήνων, ἐνῶ κοινὸν διδάσκαλον εἶχον τοὺς Κρῆτας. Ἀλλὰ μεταξὺ τῆς δράσεως τῶν δύο λαῶν ὑπάρχει διαφορά. Οἱ Φοίνικες εἶναι κυρίως πονηροὶ ἔμποροι, ἀποκρύπτουν ἐπιμελῶς τὰς δόδους καὶ τὰς χώρας, τὰς δροίας ἀνακαλύπτουν. Τούναντίον οἱ "Ἐλληνες συνδυάζουν τὸ κέρδος μὲ τὴν περιέργειαν καὶ τὴν φιλομάθειαν, πλέοντες «κατ' ἔμποριαν καὶ θεωρίαν», δῆπος ἔλεγον, καὶ διηγοῦνται περισσότερα ἀπὸ δσα εἰδον. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς οἱ πρῶτοι ἔξερευνηταὶ τῆς ἀρχαιότητος. Δὲν ἔμεινε γωνία τῆς Μεσογείου ἢ πτυχὴ τῆς παραλίας, τὴν δροίαν δὲν ἔξερεύνησαν καὶ δὲν διεφώτισαν. Τὸ σκότος τοῦ μυστηρίου διασκορπίζεται, τὰ θαλάσσια τέρατα, ἡ Σκύλλα, ἡ Χάρουβδις, αἱ "Αρπυιαι κρημνίζονται ἀπὸ τοὺς βράχους, ἀπὸ τοὺς δροίους παρεμόνευον τὰ εὖθραυστα σκάφη τῶν πρώτων ναυτιλλομένων.

ΑΙΤΙΑ ΤΟΥ ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΥ

Μετά τὴν ἔξερεύνησιν ἥρχισεν ἡ ἔξοδος τῶν Ἐλλήνων εἰς τὰς ἀποικίας. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς δις κυριωτάτην αἰτίαν τοῦ ἐκπατρισμοῦ τῶν Ἐλλήνων θεωροῦν τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς γῆς. Ἄλλ' ἡ ἀνεπάρκεια τῆς γῆς διφείλεται εἰς τὴν κακὴν κατανομὴν τῆς κτηματικῆς περιουσίας. Εἰς πολλὰ μέρη τὰ κτήματα ἐκληρονόμουν μόνον οἱ πρωτότοκοι. Τὰ ἄλλα τέκνα τῶν εὐγενῶν ἦσαν ὑποχρεωμένα δπως καὶ οἱ πτωχότεροι κάτοικοι νὰ ζητήσουν νέαν γῆν ἐκτὸς τῆς πατρίδος των. Οἱ Ἐλληνες μετέβησαν εἰς τὰς νέας χώρας, διὰ νὰ ἔγκατασταθοῦν μονίμως καὶ νὰ καλλιεργήσουν τὴν γῆν καὶ νὰ σχηματίσουν νέαν πατρίδα. Αἱ παλαιότεραι ἀποικίαι λοιπὸν ἦσαν ἀποικίαι ἔγκαταστάσεως.

Τὴν τάσιν ταύτην πρὸς ἐκπατρισμὸν ἐνίσχυσαν αἱ πολιτικαὶ ταραχαί, τῶν δποίων θέατρον ἦσαν τὰ ἔλληνικὰ κράτη κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα. Ὁ ἴστορικὸς Θουκυδίδης γράφει συντόμως: «οἱ ἐκ τῶν στάσεων ἐκπίπτοντες ἔκτιζον τὰς ἀποικίας».

Βραδύτερον, δταν ἀνεπτύχθη τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία, βλέπομεν τοὺς Ἐλληνας νὰ διευθύνωνται πρὸς τοὺς τόπους τῆς μεγάλης παραγωγῆς, πρὸς τὴν Αἴγυπτον, τὴν νότιον Ρωσίαν, αἱ δποῖαι παράγουν ἀφθονα σιτηρά, τὸν Καύκασον, ὁ δποῖος δίδει ξυλείαν, τὴν Ἰσπανίαν, ἡ δποία δίδει ἔρια, καὶ νὰ ἰδρύουν εἰς τὴν παραλίαν τῶν χωρῶν τούτων σταθμοὺς ἐμπορικούς. Ταύτας δνομάζομεν ἀποικίας ἐκμεταλλεύσεως.

ΙΔΡΥΣΙΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ

Ἡ ἀποικία εἶναι κατ' οὐσίαν ἰδιωτικὴ ἐπιχείρησις. Τὸ κράτος, ἐννοεῖται, παρέχει συνήθως τὴν ὑποστήριξίν του, ἐνίοτε δμως περιορίζεται μόνον εἰς τὸ νὰ δώσῃ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐπιχειρήσεως, τὸν οἰκιστήν, δ δποῖος λαμβάνεται ἀπὸ τὰς ἀρχαιοτέρας οἰκογενείας. Ἡ ἀναχώρησις ἐκ τῆς πατρίδος γίνεται κατόπιν ἱεροτελεστίας καὶ ἐν μέσῳ μεγάλης πομπῆς. Οἱ ἀποικοι λαμβάνουν ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Ἔστιας τὸ ἱερὸν πῦρ, τὸ δποῖον τοποθετοῦν εἰς τὸν ναόν, τὸν δποῖον ἰδρύουν εἰς τὴν νέαν πατρίδα των.

Κατὰ τύπους ἡ ἀποικία εἶναι τελείως ἀνεξάρτητος, κατ' οὐσίαν δμως ὑπάρχουν πολλοὶ δεσμοὶ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς μητροπόλεως, ἡ κοινὴ θρησκεία, ἡ κοινὴ γλῶσσα, τὰ ἔθιμα, οἱ νόμοι, οἱ δποῖοι συνήθως ἀντιγράφουν τὴν νομοθεσίαν τῆς μητροπόλεως.

'Ιστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος—γ' ἔκδοσις

6

λεως. Οι ἄποικοι σέβονται τὴν μητρόπολιν, λαμβάνουν μέρος εἰς τὰς ἑορτάς των, ἐν περιπτώσει κινδύνου καταφεύγουν εἰς τὴν συνδρομήν της ἢ βοηθοῦν αὐτὴν κινδυνεύουσαν. Ἐνίστε ὅμως ἔχονται εἰς οὗξιν καὶ εἰς αἵματηροὺς πολέμους. Ἀλλὰ πόλεμος ἀποικίας κατὰ τῆς μητροπόλεως θεωρεῖται πρᾶξις ἀσεβῆς. Γενικῶς παρὰ τὴν φαινομενικὴν ἀνεξαρτησίαν ἡ ἄποικία ἔξαρταται οἰκονομικῶς ἀπὸ τὴν μητρόπολιν.

ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΠΑΡΑΛΙΑΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Τὰ παραλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης προσείλκυσαν ἐνωρὶς τοὺς Ἑλληνας ἔνεκα τῆς ναυπηγησίμου ἔυλείας, τὴν ὅποιαν παρεῖχον τὰ δάση των, καὶ ἔνεκα τῶν μεταλλείων Αἱ δύο πόλεις τῆς Εὐβοίας, ἡ Χαλκὶς καὶ ἡ Ἐρέτρια, ἀνέπτυξαν μεγάλην δραστηριότητα πρὸς τὴν διεύθυνσιν ταύτην καὶ ἰδρυσαν πολλὰς ἀποικίας ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου, ἡ δποία ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τῆς Χαλκίδος. Ἡ σημαντικωτέρα τῶν χαλκιδικῶν ἀποικιῶν ἦτο ἡ Ὄλυνθος. Οἱ Κορίνθιοι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' αἰῶνος ἰδρυσαν τὴν Ποτείδαιαν. Ἑλληνας μετανάστας ἐδέχθη ταυτοχρόνως καὶ ἡ Θρακικὴ παραλία. Πάροιοι καταλαμβάνουν τὴν Θάσον καὶ ἔκμεταλλεύονται τὰ μεταλλεῖα αὐτῆς καθὼς καὶ τῆς ἀπέναντι παραλίας, τῆς Σκαπτῆς ὑλῆς καὶ τοῦ Παγγαίου.

ΑΠΟΙΚΙΑΙ ΠΡΟΠΟΝΤΙΔΟΣ ΚΑΙ ΕΥΞΕΙΝΟΥ

Οἱ ἔλληνικοὶ μῆθοι τῆς ἀργοναυτικῆς ἔκστρατείας καὶ τῶν Συμτηγάδων διατηροῦν τὴν ἀνάμνησιν τῆς προσπαθείας τῶν Ἑλλήνων νὰ ἔξιγνιάσουν τὸ μυστήριον τῶν στενῶν καὶ τῆς διμιχλώδους θαλάσσης, ἡ δποία ἔκτεινεται ἐκεῖθεν τῶν στενῶν.

Κατὰ τοὺς ἴστορικοὺς χρόνους, δύοτε κατενοήθη ἡ σημασία τῶν πορθμῶν, Λέσβιοι ἰδρυσαν τὴν Σηστὸν ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Ἑλλησπόντου, Μιλήσιοι τὴν Ἀβυδον καὶ Φωκαεῖς τὴν Λάμψακον ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς. Πέραν τοῦ στενοῦ οἱ Μιλήσιοι ἔκτισαν τὸ 675 τὴν Κύζικον καὶ ἐκεῖθεν δρμώμενοι ἀπώκισαν δλην τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν μέχρι τοῦ Βοσπόρου. Ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου οἱ Μεγαρεῖς ἰδρυσαν τὴν Χαλκηδόνα καὶ δλίγον βραδύτερον τὸ Βυζάντιον ἐπ τῆς εὐρωπαϊκῆς.

὾ ἀποικισμὸς τοῦ Εὐξείνου εἶναι σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἔργον τῶν Μιλήσιων. Περὶ τὸ 630 ἰδρύουν τὴν Σινώπην ἐπὶ τοῦ σημείου, εἰς τὸ ὅποιον καταλήγει ἡ ἐμπορικὴ ὁδὸς ἡ φέρουσα διὰ μέσου τῆς Μ. Ἀσίας εἰς τὴν Μεσοποταμίαν. Ἡ ἀκμὴ τῆς ἀποικίας ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε αὐτὴ ἀποικίζει τὴν παραλίαν

μέχρι τῆς Κολχίδος. Ἡ Ἀμισδός καὶ ἡ Τραπεζοῦς εἶναι αἱ σημαντικώτεραι πόλεις εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο.

Σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὴν Σινώπην οἱ Μιλήσιοι ἰδρύουν τὸν Ἰστρον ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου, διάγον νοτιώτερον τῶν ἔκβολῶν τοῦ διμωνύμου ποταμοῦ, δηλ. τοῦ Δουνάβεως, τοῦ διποίου ἐκμεταλλεύονται τὸν ροῦν καὶ τὰς δύος, αἱ δοποῖαι διὰ τῆς κοιλάδος αὐτοῦ φθάνουν εἰς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην. Οἱ Τόμοι καὶ ἡ Ὁδησσός ἰδρύονται ἐπὶ τῆς αὐτῆς παραλίας.

Αἱ ἀκταὶ τῆς σημερινῆς νοτίου Ρωσσίας, αἱ κατοικούμεναι ὑπὸ τῶν ἀτιθάσσων Σκυθῶν, ἐλκύουν τοὺς Μιλησίους διὰ τοῦ πλούτου τῶν σιτηρῶν. Ἡ σημαντικώτερα ἐγκατάστασις πρὸς τὸ μέρος τοῦτο εἶναι ἡ Ὄλβια. Εἰς τὸ βάθος τῆς Μαιώτιδος λίμνης ἰδρύονται τὸ Παντικάπαιον καὶ ἡ Φαραγοοία καὶ εἰς τὰς ἔκβολὰς τοῦ διμωνύμου ποταμοῦ (τοῦ σημερινοῦ Δόν) ἡ Τάρας, τὸ βορειότερον σημεῖον τῆς ἐλληνικῆς ἔξαπλώσεως.

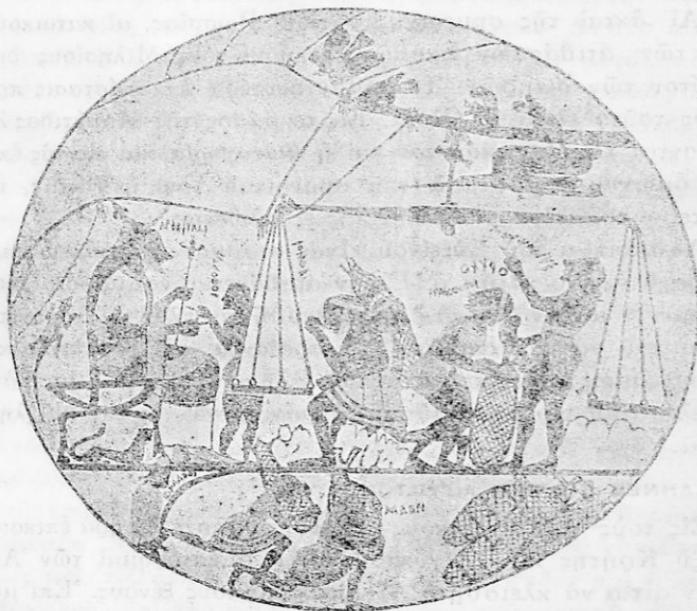
Αἱ ἀποικίαι τοῦ Εὐξείνου εἶναι σταθμοὶ ἐκμεταλλεύσεως. Εἰς τὸ τραχὺ ἐκεῖνο κλῖμα δὲ Ἑλλην αἰσθάνεται ἔαυτὸν ὡς ἔνενον καὶ παραμένει μόνον διὰ νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὰ πλούσια προϊόντα τοῦ τόπου καὶ νὰ καταναλώσῃ τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας του. Μένουν διμως πάντοτε ἐκτὸς τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου μακρὰν ἐκεῖ ὡς τελευταῖοι φρουροὶ αὐτοῦ ἔξηφανισμένοι εἰς τὴν διμήλην τοῦ βορρᾶ.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟΝ

Εἰς τὸν προϊστορικὸν χρόνον τοῦ Εὐξείνους ἡ ζωηρὰ ἐπιχοινωνία μεταξὺ Κρήτης καὶ Αἴγυπτου. Ἀλλ' αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Ἀχαιῶν ἔγιναν αἰτία νὰ κλεισθῇ ἡ Αἴγυπτος εἰς τὸν ἔνοντα. Ἐπὶ μακρὸν οἱ Αἴγυπτοι αἰσθάνονται ἀποστροφὴν εἰς τὸν ἄλλοφύλους καὶ ἀντιμετωπίζουν μὲ νόποψίαν τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλὰ μετὰ πολλὰς ἀποπείρας οἱ Μιλήσιοι ἐπιτυγχάνουν νὰ ἀνοιχθῇ πάλιν ἡ Αἴγυπτος εἰς τὸν Ἕλληνας. Οἱ βασιλεὺς Ψαμμήτιχος ἐπιτρέπει νὰ ἐγκατασταθῶν εἰς τὴν Ναύκρατιν, ἡ δοπία γίνεται τὸ σημεῖον ἐπαφῆς Ἑλλάδος καὶ Αἴγυπτου. Ἡ πόλις εἶναι ἀνοικτὴ δι' ὅλους τοὺς Ἕλληνας, δηλ. εἶναι ἡ μόνη διεθνῆς ἐλληνικὴ ἀποικία, καὶ μετ' διάγον ἀποβαίνει σπουδαιοτάτη ἀγορά, κέντρον ἐμπορίου καὶ βιομηχανίας ἐλληνικῆς.

τοντο ίσο πολεμώντων ή τοις γόνιμαί. Η αποδημία της ισχύος
Η ΚΥΡΗΝΑΙΚΗ

τό Δωριεῖς ἐκ τῆς νήσου Θήρας ἵδρυσαν περὶ τὸ 631 εἰς μικρὰν
ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς παραλίας τῆς σημερινῆς Τριπόλεως τῆς Ἀφρι-
κῆς τὴν πόλιν *Κυρήνην*. Ἡ Κυρήνη ἦτο πρότυπον γεωργικῆς
ἀποικίας. Το παχὺ ἔδαφός της ποτιζόμενον ἀπὸ περιοδικὰς βρο-
γὰς παρῆγεν ἀφθόνως κοιτήν, σῖτον καὶ εἶδός τι δημητριακοῦ,
τὸ σίλφιον, ἐνῶ οἱ λόφοι της ἐκαλύπτοντο ἀπὸ ὅμπελους καὶ καρ-

τὸ βασιλεὺς Ἀρχεσίλας ζυγίζων τὸ σίλφιον

Τὸ περίφημον ἀγγεῖον τοῦ Ἀρχεσίλα (μουσεῖον Παρισίων). Ἀρχα
ικὴ παράστασις, ἵσως γελοιογραφία. Ὁ βασιλεὺς τῆς Κυρήνης μὲ περίερ-
γον ἐνδυμασίαν κάθεται ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ ἐπιβλέπει τὴν φρότωσιν τοῦ
σιλφίου. Κάτω ἡ ἀποθήκη τοῦ πλοίου μὲ τὸν φύλακα εἰς τὴν θύραν.

ποφόρα δένδρα. Τέλος οἱ ἐκτεταμένοι λειμῶνες ἔτρεφον μεγάλα
κτήνη καὶ ἵππους. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Κυρήνης ἥσαν περίφημοι
ἴπποτορόφοι, πολλάκις ἐνίκησαν εἰς τὸν Δελφούς καὶ τὴν Ὄλυμ-
πίαν καὶ ὁ Ηίνδαρος διὰ μεγάλης φδῆς ἐξύμνησε τὴν νίκην τοῦ
βασιλέως Ἀρχεσίλα.

ΚΑΤΩ ΙΤΑΛΙΑ ΚΑΙ ΣΙΚΕΛΙΑ

Ο τόπος, εἰς τὸν δποῖον ἔξαιρετικῶς ηὔδοκίμησαν αἱ ἐλληνικαὶ ἀποικίαι, εἶναι ἡ Κάτω Ιταλία καὶ ἡ Σικελία. Ἡδη τὸν ΙΓ' αἰώνα οἱ Ἀχαιοί, καθὼς γνωρίζουμεν, εἶχον φθάσει εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος. Μετὰ τὴν δωρικὴν μετανάστευσιν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἴδρυθησαν τρεῖς σημαντικαὶ ἀποικίαι, τὸ Μεταπόντιον, ἡ Σίβαρις καὶ δὲ Κρότων, αἱ δποῖαι βραδύτερον ἐδέχθησαν ισχυρὰν ἐποίκισιν δωρικὴν καὶ ώμηλησαν τὴν δωρικὴν διάλεκτον. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους μετανάσται ἀπὸ τῆς Σπάρτης ἔκτισαν τὴν μόνην σπαρτιατικὴν ἀποικίαν, τὸν Τάγαρτα, εἰς τὸ βά-

θος τοῦ ὁμωνύμου κόλπου. Αἱ ἀποικίαι τῆς Ιταλίας ηὔξηθησαν εἰς πληθυσμόν, ἥκμασαν πολὺ καὶ ἔδωσαν εἰς τὴν χώραν ἐλληνικὴν δψιν, ὡστε ὀνομάσθη Μεγάλη Ἐλλάς.

Αἱ ἀποικίαι τῆς Σικελίας ἴδρυθησαν βραδύτερον. Μετὰ σφρόδοντος ἀγῶνας πρὸς τοὺς Καρχηδονίους καὶ τοὺς ἐντοποίους οἱ Ἐλληνες ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ μεσημβρινὴν παραλίαν τῆς νήσου, ἐνῶ ἡ νοτία καὶ δυτικὴ ἔμειναν εἰς τὰς κείσας τῶν Καρχηδονίων. Πρῶτοι ἐφθασαν οἱ Χαλκιδεῖς, οἱ δποῖοι περὶ τὰ μέσα τοῦ Η' αἰώνος ἔκτισαν τὴν Νάξον, τὴν ἀρχαιοτέραν τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς Σικελίας. Ἐκ ταύτης ὁρμήςενοι ἴδρυσαν

πρὸς νότον τὴν Κατάνην καὶ τοὺς Λεοντίνους, πρὸς βιοφρᾶν τὴν Ζάγκλην καὶ τὸ Ρήγιον εἰς τὰς δύο παραλίας τοῦ μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Σικελίας στενοῦ καὶ ἔγιναν οὕτω κύριοι τῆς εἰσόδου εἰς τὴν Τυρρηνικὴν θάλασσαν. Ἡ Ζάγκλη δεχθεῖσα βραδύτερον μεσσηνίους φυγάδας ὀνομάσθη Μεσσήνη.

Τεσσαράκοντα ἔτη μετὰ τὸν Χαλκιδεῖς ἔφθασαν οἱ Κορίνθιοι, οἵ δοποὶ εἶχον ἥδη θέσει στερεὰν βάσιν τοῦ ἀποικισμοῦ τῶν εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος ἰδρύσαντες σπουδαιοτάτην ἀποικίαν ἐπὶ τῇ νήσου Κερκυρᾶς. Βραδύτερον ἡ Κόρινθος θὰ ἰδρύσῃ σειρὰν ἀποικιῶν ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Ἀκαρνανίας, τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Ἰλλυρίας. Εἰς τὴν Σικελίαν οἱ Κορίνθιοι ἰδρυσαν περὶ τὸ 730 τὰς Συρακούσας, αἱ δοποὶαι θὰ ἀποβοῦν ἡ σημαντικωτάτη Ἑλληνικὴ πόλις τῆς δυτικῆς Μεσογείου. Ταχέως ἀκμάσασα ή νέα ἀποικία κτίζει νοτίως τῆς νήσου τὴν Καμάριαν καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τὴν Ἀκραν. Σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὸν Κορινθίους ἀποικισθέντες οἱ Μεγαρεῖς εἰς τὴν Σικελίαν κτίζουν τὰ Ὑβλαῖα Μέγαρα, τὰ διπλαῖα ἀποστέλλουν εἰς τὴν μεσηβρινὴν παραλίαν τὴν Σελινοῦντα. Ρόδιοι καὶ Κορῆτες ἰδρυσαν βραδύτερον τὴν Γέλαν, ἡ δοποία ἔκτισε τὸν Ἀκράγαντα, τὴν δευτέραν μετὰ τὰς Συρακούσας πόλιν τῆς Σικελίας. Τέλος οἱ Χαλκιδεῖς, κύριοι τοῦ στενοῦ, ἰδρύουν τὴν μόνην ἐπὶ τῆς βορείου παραλίας Ἑλληνικὴν ἔγκατάστασιν, τὴν Ἰμέροαν.

Ἐπίσης οἱ Χαλκιδεῖς ἀναπλεύσαντες τὴν Τυρρηνικὴν θάλασσαν ἔκτισαν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Καμπανίας τὴν Κύμην, ἡ δοποία ἀπέβη ζωηρότατον κέντρον Ἑλληνικῆς ζωῆς καὶ μετέδωσε τὴν Ἑλληνικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸ ἀλφάριθμον εἰς τὸν λαοὺς τῆς Ἰταλίας. Οἱ Ρωμαῖοι πολλὰ ἐδιδάχθησαν ἀπὸ τὸν Κυμαίους.

ΑΚΜΗ ΤΩΝ ΑΠΟΙΚΙΩΝ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΣΙΚΕΛΙΑΣ

Αἱ ἀποικίαι τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας ἦσαν προωρισμέναι ἐκ τῆς φύσεως τῶν χωρῶν τούτων νὰ γίνουν κατ' ἔξοχὴν ἀποικίαι ἔγκαταστάσεως. Οἱ Ἐλληνες εὑρισκον ἐδῶ χώραν γοθόν δλα δομοίαν πρὸς τὴν ἴδιαν τῶν, ἀλλὰ ἀσυγκρίτως εὐφοριωτέραν.

Αἱ ἀποικίαι κατ' ἀρχὰς ἀποκλειστικῶς γεωργικαὶ ἀντλοῦν τὸν πλοῦτον ἀπὸ τὴν γῆν. Ἡ Σικελία ἐφημίσθη ὡς μέγας ειτοβολῶν. Βραδύτερον ὅμως ἀνέπτυξαν ἐμπόριον καὶ βιομηχανίαν. Πλούσιαι καὶ πολυάνθρωποι αἱ πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας προηγοῦνται τῆς κυρίως Ἐλλάδος εἰς τὴν πολιτικὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ ἀριστοχρατία καταλύεται εἰς πολλὰ μέρη καὶ τὴν ἔξουσίαν κατελαμβά-

νούν ἵσχυοι τύραννοι, οἱ δποῖοι προπαρασκευάζουν τὴν ὁδὸν εἰς τὴν δημοκρατίαν.

Ο τύραννος τοῦ Ἀκράγαντος **Θήρων** (489-472) καὶ ὁ **Πέλλων** (485-477) τῶν Συρακουσῶν συνήνωσαν ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν των σχεδὸν δλας τὰς πόλεις τῆς Σικελίας. Ἐν στενῇ συνεργασίᾳ ἀπέκρουσαν τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Καρχηδονίων εἰς τὴν περίφημον παρὰ τὴν Ἰμέραν μάχην (479). Ο ἀδελφὸς τοῦ Γέλωνος **Ιέρων** συνήνωσε τὰ δύο κράτη καὶ ἀπέβη ὁ ἵσχυρότερος ἡγεμὼν τῆς δύσεως. Ἡ αὐλὴ του εἶναι δνομαστὴ διὰ τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν φιλοξενίαν. Ο Ἀθηναῖος ποιητὴς **Αἰσχύλος**, ὁ Θηβαῖος **Πίνδαρος**, δ Ἐπίχαρμος, δ δημιουργὸς τῆς οικειλικῆς κωμῳδίας, δ **Κόραξ**, δ ἰδρυτὴς τῆς οητορικῆς, ἔτυχον θερμῆς ὑποδοχῆς ὑπὸ τοῦ ἵσχυροῦ τυράννου.

Συνέπεια τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐτυχίας εἶναι ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων. Τὰ ἔρείπια τοῦ Ἀκράγαντος καὶ τῆς Σελινοῦντος εἶναι ἀπὸ τὰ ἐπιβλητικώτερα λείψανα τῆς ἀρχαιότητος. Μεταξὺ αὐτῶν ὑψοῦνται διατηρούμενοι εἰς ἀρκετὰ καλὴν κατάστασιν ἀξιόλογοι ναοὶ δωρικοῦ ρυθμοῦ. Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν αὐτῶν εἶναι τὸ κολοσσιαῖον. Γενικῶς οἱ οικειλιῶται Ἑλληνες ἔχουν εἶδός τι «ἀμερικανισμοῦ». Συνηθίζουν νὰ βλέπουν ὅλα μεγάλα, ἀγαποῦν τὴν πολυτέλειαν, τὴν σπατάλην καὶ τὰς ἐπιδείξεις. Ἡ τέχνη των δὲν ἔχει τὴν βαθυτέραν ἀντίληψιν τοῦ μέτρου καὶ τοῦ ἀρμονικοῦ, ἡ δποία χαρακτηρίζει τοὺς Ἑλληνας τῆς κυρίως. Ἑλλάδος.

Εἰς τὰ γράμματα καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν οἱ ἀποικοὶ τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας ἐδέχθησαν, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι Ἑλληνες, τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἰώνων. Ἰωνες σοφοί, ὃς ὁ περίφημος **Πυθαγόρας**, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς ἀποικίας καὶ μετέδωσαν τὴν ἐπιστήμην. Ἀλλὰ ἡ ἐπιστήμη εἰς τὰς ἀποικίας ἐλαβε πρακτικωτέραν κατεύθυνσιν. Ἐκαλλιεργήθησαν τὰ μαθηματικά, ἡ οητορική, ἡ πολιτικὴ ἐπιστήμη κλπ. Ἡ Ἰταλία καὶ Σικελία παρήγαγον ποιητάς, λογίους καὶ καλλιτέχνας.

ΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

Ἐκεῖθεν τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι εἶναι σποραδικαὶ καὶ κατεσπαρμέναι ἐν μέσῳ ἀπεράντου βαρβαρικοῦ κόσμου, ὅπως αἱ ἀποικίαι τοῦ Ενεέινου. Εἶναι ὅπως ἔκειναι ἐμπορικοὶ σταθμοί, ἀποικίαι ἐκμεταλλεύσεως.

Περὶ τὸ 600 π. Χ. οἱ Φωκαῖς ἔδουσαν παρὰ τὴν ἐκβολὴν τοῦ Ροδανοῦ τὴν *Μασσαλίαν*. Εἰς αὐτὴν κατέληγεν ἡ δόξα, ἡ δύναμις διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ροδανοῦ ἔθετε τὸν ἑλληνικὸν κόσμον εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Γαλατίας καὶ πέραν αὐτῆς μὲ τὴν Βρειτανίαν. Ἡ Μασσαλία ἀναπτυχθεῖσα ταχέως ἔδουσε πληθυντικῶν σταθμῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Ισπανίας.

Οι Ἑλληνες ἥγγισαν τοιουτορόπως τὰς Ἡρακλείους στήλας, τὸ τέρμα τῆς Μεσογείου. Ἐκεῖθεν τοῦ πορθμοῦ ἔκτείνεται δι μυ-
στηριώδης ὁκεανός, ἀχανής, χωρὶς νήσους, τὸ σύνυορον τῆς γῆς
κατὰ τοὺς ἀρχαίους. Τὸ πολὺ δύναται τις νὰ περιπλεύσῃ τὴν
παραλίαν. Οἱ ναυτικοὶ τῆς Μασσαλίας δὲν ὑποχωροῦν πρὸ τῆς
τολμηρᾶς ἐπιχειρήσεως. Ὁ Σὲνθυμένης ἀκολουθήσας τὴν ἀφι-
κανικὴν παραλίαν φθάνει εἰς τὴν Σενεγάλην, δι Πυθέας, δι με-
γαλύτερος Ἑλλην ἔξερευνητῆς, πλέει πρὸς βορρᾶν καὶ ἔξιχνιάζει
τὰς χώρας, αἱ ὅποιαι κρύπτονται εἰς τὴν ὁμίχλην καὶ τὰ ὄγη
τῶν δρκτικῶν θαλασσῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΗΘΙΚΟΙ ΔΕΣΜΟΙ

'Η θρησκεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐγεννήθη αὐθογύντως καὶ ἀνεπτύχθη βαθύπιόν δὲ ἀκολουθοῦσα τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θόνους.

Εἶναι κυρίως λατρεία τῶν φυσικῶν φαινομένων, τὰ δοπιά οἱ "Ἑλλήνες προσδικοῖσιν καὶ φαντάζονται ως ἀνθρώπους, ἀλλὰ τελειοτέρους καὶ ἴσχυροτέρους.

Οἱ "Ἑλλήνες προσδικοῦνται ἐπίσης τοὺς προγόνους των. Διετήρουν τὴν γνήσιαν τῶν ἐπιφανεστέρων ἐξ αὐτῶν, ἀπέδωσαν εἰς αὐτοὺς θαυμαστὰ κατορθώματα καὶ δινόμασιν αὐτοὺς ἄρωας καὶ ἡγυιέσους.

Περὶ τῶν Θεῶν καὶ τῶν ἄρωαν διηγήθησαν οἱ "Ἑλλήνες πολλοὺς γύθους. Αἱ διηγήδεις αὐταὶ ἀποτελοῦν τὴν Ἑλληνικὴν γυθολογίαν καὶ φανερώνουν τὴν ἔξοχον καλιόπιδιαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἡ κοινὴ θρησκεία, ἡ κοινὴ γλώσσα, τὰ κύνη καὶ ἔθιμα, εἶναι οἱ δεδυοί, οἱ δοποί συνδέονται τοὺς "Ἑλλήνας καὶ παρέχουν εἰς αὐτοὺς τὴν συνείδησιν δι τὸν ἀποτελοῦν ἐν θόνος.

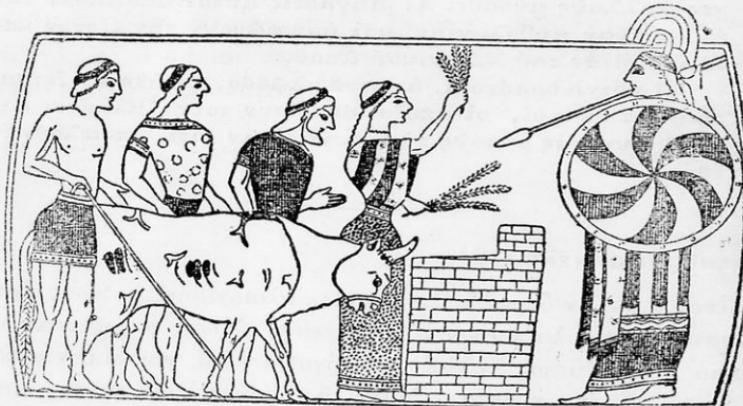
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Εἶναι πιθανὸν δι τοιούτους οἱ "Ἑλλῆνες εἰς παλαιοτέρους χρόνους εἰχον ἀπλουστέραν καὶ λοιπωτέραν θρησκείαν. Ἱπσως ἐλάτερευσαν μὲν θους καὶ ζῷα, δπως πολλοὶ πρωτόγονοι λαοί, καὶ ἔδιδον μεγάλην πίστιν εἰς τὴν μαγείαν. Ἰκανὴ τῆς πρωτογόνου ταύτης θρησκείας διετηρήθησαν εἰς πολλὰς προλήψεις καὶ δειπιδαιμονίας τοῦ λαοῦ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Γνωρίζουμεν ἐπίσης δι τοῦ παλαιότερον ἐλάτερευσον δύο μεγάλας θεότητας, τὴν Γῆν καὶ τὸν Οδραῖόν. Βραδύτερον δὲ παλαιὰ θρησκεία ἀπώλεσε τὴν ομιασίαν της καὶ ἀντικατεστάθη διὰ τῆς λατοσίας νέων θεῶν. Τὴν ἀντικατάστασιαν ταύτην οἱ "Ἑλλῆνες ἐφαντάσθησαν ως πάλην μεταξύ τῶν θεῶν. Ο Ζεὺς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν νέων θεῶν συντοίβει τοὺς παλαιοὺς τεφατομόρφους θεούς, τοὺς Τιτᾶνας καὶ Κύκλωπας, καὶ κατακρημνίζει αὐτοὺς εἰς τὰ Τάρταρα. Ἔκποτε βασιλεύουν οἱ νέοι, οἱ ἀνθρώποι μορφοὶ ἐλληνικοὶ θεοί.

Ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀνεπιγυμένην μορφήν

της είναι λατρεία τῆς φύσεως. Αἱ φυσικαὶ δυνάμεις καὶ τὰ φυσικὰ φαινόμενα, ὁ ἥλιος, ἡ βροντή, ὁ ὥκεανός, ἡ τρικυμία, οἱ ποταμοί, αἱ πηγαί, οἱ ἄνεμοι, αἱ βροχαὶ προσωποποιοῦνται, ἀποδίδονται δηλ. εἰς ἀόρατα καὶ μυστηριώδη δύντα, τὰ δύοια οἱ λῆστροι φαντάζονται ὡς ἀνθρώπους. Ἡ θρησκεία τῶν Ἑλήνων είναι φυσιολατρεία καὶ ἀνθρωπομορφισμός. Οἱ θεοὶ ὅμοιά-ι ζουν ἀνθρώπους, ἀλλὰ είναι πολὺ μεγαλύτεροι, πολὺ δυνατώτεροι, καὶ ὀραιότεροι. Δὲν ἔχουν ἀσθενείας καὶ λύτας καὶ δὲν γηράσκουν.

Βραδύτερον οἱ θεοὶ γίνονται προσωποποίησις ἡθικῶν δυνάν μεων. Ὁ Ζεύς, ὁ θεὸς τοῦ αἰθέρος ἀρχικῶς, προσωποποεῖ τὴς φρόνησιν, τὴν πατρικὴν φιλοσοφίαν καὶ μακροδυνμίαν, ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ προσωποποίησις τῆς ψυχῆς κατ' ἀρχάς, γίνεται θεὰ τῆς σοφίας, ὁ Ἀπόλλων, ὁ θεὸς τοῦ ἥλιου, γίνεται θεὸς τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ποιήσεως.

Θυσία (ἀγγειογραφία)

Δεξιά ἵσταται ἡ Ἀθηνᾶ πάνοπλος. Πρὸ τοῦ βωμοῦ ἡ λέθεια φαντίζει μὲν ὑδωρ καθαρότητον. "Οπισθεν αὐτῆς τὸ θυμία, τὸ δύοιον κρατεῖ ὑπηρέτης δεμένον ἀπὸ τὸν πόδα. Τὰ δύο ἄλλα πρόσωπα είναι οἱ προσφέροντες τὴν θυσίαν. "Ολα τὰ πρόσωπα φέρουν στεφάνους καὶ ἰορτάσιμα ἐνδύματα.

Οἱ Ἑλληνες ἐπλασαν τοὺς θεούς των κατ' εἰκόνα καὶ ὅμοιωσίν των, ἀπέδωσαν εἰς αὐτοὺς τὴν εὐθυμίαν των καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν διάθεσιν των. Περὶ τῆς γεννήσεως, τῆς ἀνατροφῆς καὶ τοῦ βίου τῶν θεῶν διηγήθησαν διαφόρους μύθους, εἰς τοὺς δύοις τὸ εὐκίνητον πνεῦμα καὶ ἡ καλαισθησία τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἐδωσαν μορφὴν ὑψηλῆς ποιήσεως.

Οι Ἔλληνες ουδένα μαῦρον ἢ κακοποιὸν δαίμονα ἐφαντάσθησαν οὕτε ἔχωρισαν τὸν κόσμον εἰς δύο βασίλεια, εἰς τὸ βασίλειον τοῦ φωτὸς καὶ τὸ βασίλειον τοῦ σκότους, εἰς θεοὺς ἀγαθοποιοὺς καὶ εἰς θεοὺς κακοποιούς. Τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν προέρχεται ἀπὸ τὸν αὐτὸν θεόν. Οἱ θεοὶ δογγίζονται, εἶναι δυνατὸν νὰ προξενήσουν κακόν, ἀλλ' εὐκόλως μεταβάλλουν γνώμην καὶ ἔξεμενίζονται διὰ θυσιῶν καὶ προσευχῶν. Οἱ Ἔλληνες ἐφαντάσθησαν ὅλους τοὺς θεοὺς των λευκοὺς καὶ ώραιούς, ἀστράπτοντας ἀπὸ φῶς καὶ τερπομένους ἐκ τῆς μουσικῆς. Διὰ τοῦτο αἰσθάνονται ἀσφαλειαν ἐνώπιον αὐτῶν καὶ ἔχουν μεγάλην οἰκειότητα πρὸς τοὺς θεούς.

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΠΑΝΘΕΟΝ

Οἱ μεγαλύτεροι Ἑλληνικοὶ θεοὶ εἶναι προσωποποίησις τῶν οὐρανίων φαινομένων. Διὰ τοῦτο κατοικοῦν εἰς τὸν οὐρανόν, εἶναι οἱ οὐρανοὶ θεοί, ἢ εἰς τὸν Ὀλυμπὸν, τὸ θαυμασιώτερον τῶν Ἑλληνικῶν ὄρέων, δποιού δ ἔξοχος τεκνίης Ἡφαιστος κατεσκεύασε τὰ χαλκόστρωτα ἀνάκτορά των.

Πατὴρ καὶ βασιλεὺς τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων εἶναι ὁ Ζεύς. Μετ' αὐτοῦ βασιλεύει ἡ Ήρα, ἡ σύζυγός του, ἡ θεὰ τοῦ γάμου. Ἡ Εστία εἶναι προστάτις τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου καὶ λατρεύεται εἰς ὅλας τὰς οἰκογενείας. Εἰς τὸν Ὁλυμπὸν ἐπίσης ξῆδις ὁ ώραιότερος τῶν θεῶν, διὸ Απόλλων, λευκός, ὑψηλός, δυνατός. Θεῖον φῶς περιλούει τοὺς βοστρύχους, οἵ δποιοι κοσμοῦν τὴν κεφαλήν του. Εἶναι διὸ θεὸς ἥλιος ἀρχικῶς, διὸ Φοῖβος, βραδύτερον διὸ θεὸς τῆς μουσικῆς καὶ τῆς καλλιτεχνίας. Ἡ ἀδελφή του Αρτεμις εἶναι ἡ θεὰ τῆς σελήνης, ἀλλὰ καὶ τοῦ κυνηγίου καὶ τῶν δασῶν. Οἱ οὐρανὸς ἔχει τὸν ταχυδρόμον του. Εἶναι διὸ Ερμῆς, εὑκίνητος, ζωηρός, φορεῖ πτερωτὰ πέδιλα, μὲ τὰ δποια πετεῖ ἐπάνω ἀπὸ βουνὰ καὶ θαλάσσας, εἶναι καὶ αὐτὸς δπως διὸ Απόλλων καὶ ἡ Αρτεμις υἱὸς τοῦ Διός, ἀλλὰ ἀπὸ ἄλλην μητέρα. Ἀρχικῶς ἦτο ἡ βροχή, ἡ δποία πίπτει ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ εἰσδύει εἰς τὴν γῆν. Διὰ τοῦτο ἔχει σχέσιν μὲ τὸν Ἀδην καὶ τοὺς νεκρούς. Οἱ Ερμῆς εἶναι διὸ ψυχοπομπὸς θεός. Εἰς τὸν Ὁλυμπὸν οἱ Ἔλληνες ἐτοποθέτησαν τρεῖς θεότητας, τὸν Αρην, τὴν Αθηνᾶν καὶ τὴν Αφροδίτην, οἵ δποιοι κατ' ἀρχὰς ἦσαν προσωποποίησις ικανοτήτων τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ Αρης εἶναι διὸ ἄγριος θεὸς τῶν πολέμων, γιγαντόσωμος, πάνοπλος, ἀγριωπός,

ἢ Ἀθηνᾶ εἶναι θεὰ τῆς εὐφυΐας καὶ τῶν ἔργων τῆς εἰρήνης· ἀτρόμητος ἐπίσης εἰς τοὺς πολέμους, ἢ Ἀφροδίτη, ἢ θεὰ τῆς γυναικείας ὥραιοτητος, ἐλέγετο δὲ ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν ἀφρόδον τῆς θαλάσσης.

Εἰς τὴν θάλασσαν βασιλεύει δὲ *Ποσειδῶν*, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Διός. Εἶχοντες τοι δὲ ὡς ἄνθρωπος μεγαλοπρεπῆς, ὅπως ὁ Ζεύς, ἀλλὰ ἔχει ἔκφρασιν αὐτοτηθοτέραν. Ἡ κόμη του εἶναι ἐν ἀταξίᾳ, ἢ γενειά-

Ἀθηνᾶ καὶ Ποσειδῶν

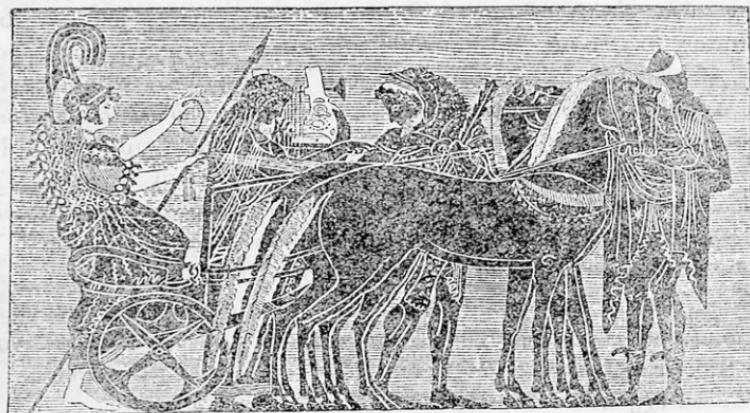
(ἀπὸ μελανόμορφον ἀμφορέα τοῦ ἀθηναϊκοῦ τεχνίτου Ἀμάσιος,
Σον ἥμισυ τοῦ ΣΤ' οἰδῶνος)

Ἡ Ἑλληνικὴ θρησκεία, οἱ μῦθοι καὶ αἱ μορφαὶ τῶν Θεῶν ἔξελίσσονται καὶ ἐξευγενίζονται μὲ τὴν γενικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ λαοῦ. Αἱ μορφαὶ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος, ὥπως τὰς φαντάζεται δὲ τεχνίτης τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, δὲν εἶναι πλέον αἱ ἀπλοῖκαι καὶ πρωτόγονοι τῶν παλαιοτέρων αἰώνων, ἀλλὰ δὲν ἔφθασαν ἐπίσης τὴν λεπτότητα τοῦ Ε' ἢ Δ' αἰῶνος.

τους πυκνὴν καὶ δασεῖν. Κρατεῖ τὴν τρίαιναν, μὲ τὴν ὅποιαν ταράσσει τὴν θάλασσαν, προκαλεῖ τὴν τρικυμίαν καὶ σείει τὴν γῆν. Ἡ μορφὴ τῶν ἄλλων θεοτήτων τῆς θαλάσσης μένει ἀκαθόριστος. Ἡ Ἀμφιτρίη, ἢ σύζυγος τοῦ Ποσειδῶνος, ἀντιπροσωπεύει τὴν

θάλασσαν τῶν αἰγαίων, ὁ γέρων Νηρεὺς τὴν γαλήνην, ἡ Θέτις, ἡ ἀργυρόπεζα, προστατεύει τὴν ἔκβολὴν τῶν ποταμῶν. Εἰς τὸν πάταγον τῶν κυμάτων οἱ Ἑλληνες ἀκούουν τὴν φωνὴν τῶν Τοι-τώρων. Τὰ ἥσυχα παιδάλια, αἱ ἔρημοι νῆσοι, τὰ σπήλαια τῆς παραλίας καὶ τοῦ πυθμένος τῆς θαλάσσης κατοικοῦνται ἀπὸ τὰς Νηρηίδας.

Ἐπίσης ἡ γῆ ἔχει τὰς θεότητάς της. Ἡ μεγαλύτερα καὶ ἀρχαιότερα ἀπ' αὐτὰς εἶναι ἡ Δημήτηρ, προσωποποίησις τῆς

Παλαιότεραι μορφαι τεων (ἀγγειογραφία)

“Η Ἀθηνᾶ ὀπλισμένη ἐτοιμάζεται ν ἀναβῆ εἰς τὸ ἄρμα. Πλησίον τῆς είναι δὲ Ἀπόλλων κρατῶν τὴν λύγαν. Εἰς τὸ μέσον είναι δὲ Ἡρακλῆς. Τοὺς ἵππους κρατεῖ δὲ Ἐρμῆς, δὲ δόποιος φορεῖ πτεριστὰ πέδιλα.

γονιμότητος τῆς γῆς, ἡ θεὰ τῶν σιτοφόρων ἀγρῶν. Είναι ἀπα-
ογόρητος, διότι δὲ θεὸς τοῦ Ἀδού Πλούτων ἡρπασε τὴν θυγα-
τέρα της, τὴν Κέρονη, τὴν δοπίαν θέλει νὰ ἔχῃ σύζυγον. Ἐμεσο-
λάβησεν δὲ Ζεὺς καὶ ἔγινε συμφωνία νὰ ἐπανέρχεται τὴν ἀνοιξιν
εἰς τὴν γῆν καὶ τὸ φινόπωρον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ θλιβεόλι βα-
σίλεια τοῦ Πλούτωνος, διότι βασιλεύει μὲ τὸ ὄνομα Περσε-
φόνη. Ἀλλ᾽ δὲ λαϊκώτερος θεὸς τῆς γῆς είναι δὲ Διόνυσος, ὁ
θεὸς τῶν ἀμπέλων καὶ τοῦ τρυγητοῦ. Κατῆλθεν ἀπὸ τὴν βόρειον
πατρίδα του, τὴν Θράκην, καὶ περιάγει εἰς τὴν Ἑλλάδα τοὺς
θιουρβώδεις χορούς του, συνοδευόμενος ἀπὸ Σατύρους καὶ Σειλη-
τούς. Ἀλλοτε φαντάζονται αὐτὸν ὡς ἄνδρα μὲ μεγάλην καὶ

δέξειαν γενειάδα, ἄλλοτε ὡς νεανίαν θηλυπροεπῆ. Τὴν γῆν στολίζουν καὶ φαιδρύνουν αἱ Νύμφαι τῶν δασῶν, τῶν δένδρων καὶ τῶν κρηνῶν.

Εἰς τὸν Ἀδην βασιλεύει ὁ *Πλούτων* ἢ Ἀδης, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος. Οἱ ἀρχαῖοι ἔφαντάσθησαν τὸν Ἀδην ὡς κοῦλον καὶ βαθὺ σπήλαιον ὑπὸ τὴν γῆν. Δὲν εἶχον σαφῆ παράστασιν τῆς τοποθεσίας του καὶ τοῦ σημείου τῆς γῆς, διότι οὐδὲν ἦτο ἢ εἴσοδός του. Συνήθως ἔφαντάζοντο ὅτι η κάθοδος εἰς τὸν Ἀδην γίνεται διὰ τοῦ Ταινάρου. Ἐφαντάζοντο ἔνα τερατώδη κύνα, τὸν Κέρβερον, ὃ ὅποιος ἐφύλαττε τὴν εἴσοδον, δύο ποταμοὺς σκοτεινοὺς καὶ ἡσύχους καὶ μίαν λίμνην, τὴν Ἀχερονίαν, τὴν ὅποιαν διέρχονται οἱ νεκροὶ ἐπιβαίνοντες τοῦ ἀκατίου τοῦ Χάρωνος. Ταῦτα ὅμως ἦσαν πεποιθήσεις τῶν ἀπλουστέρων. Παράδεισον, δπως ἡμεῖς, τόπον δηλ. διότι εὑρίσκουν τὴν αἰωνίαν μακαριότητα οἱ δικαιοι, δὲν ἔφαντάσθησαν οἱ ἀρχαῖοι. Τὰ Ἡλύσια καὶ αἱ ἥσσοι τῶν μακάρων ἦσαν εὐδόκιματα τῶν σοφῶν καὶ τῶν ποιητῶν καὶ δὲν ἀπέκτησαν διάδοσιν παρὰ τῷ λαῷ.

Οἱ περίφημοι χωλὸς υἱὸς τοῦ Διὸς Ἡφαίστος εἶναι ὑποχθόνιος θεός, προσωποποίησις τῆς ἡφαιστιώδους ἐνεργείας, κατεργάζεται εἰς τὰ ὑποχθόνια ἐργαστήριά του τοὺς κεραυνούς τοῦ Διός. Εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του ὁ Ζεὺς ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ ἔχῃ κατοικίαν εἰς τὸν Ὁλυμπον.

Δώδεκα ἔκ τῶν θεῶν ἐθεωρήθησαν οἱ σπουδαιότεροι, ἔξιψώθησαν εἰς τὸν Ὁλυμπον καὶ ἀπετέλεσαν τὸ δωδεκάθεον. Εἶναι δηλ. οἱ δώδεκα Ὁλύμπιοι, οἱ ὅποιοι κυβερνοῦν τὸν κόσμον. Ζεύς, Ἡρα, Ἀθηνᾶ, Ἄρτεμις, Δημήτηρ, Ἀφροδίτη, Ἀπόλλων, Ἔριν, Ἄρης, Ἡφαίστος, Ποσειδῶν, Ἔστια. Οἱ Ἑλληνες λατρεύουν τοὺς θεούς των μὲν θυσίας, προσευχάς, μὲν ἄσματα καὶ χορούς. Πρὸς τιμὴν αὐτῶν τελοῦν ἔօρτας καὶ ἀγῶνας.

ΟΙ ΗΡΩΕΣ

Πλὴν τῶν φυσικῶν δυνάμεων οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες ἐλάτευσαν τοὺς νεκρούς. Ἡσθάνοντο βαθυτάτην εὐλάβειαν πρὸς τοὺς νεκρούς προγόνους των, ἐτέλουν τακτικῶς θυσίας καὶ σπονδάς εἰς αὐτούς, ὥστε πολλοὶ ἴσχυρίσθησαν ὅτι η ἀρχικὴ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων ήτο ἡ λατρεία τῶν νεκρῶν. Οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευον ὅτι οἱ νεκροὶ ἔξακολουθοῦν νὰ ζοῦν εἰς τὸν Ἀδην, ὅτι ἀπέκτησαν θεῖκὴν δύναμιν καὶ δύνανται νὰ ὠφελήσουν ἢ νὰ βλάψουν τοὺς ἀνθρώ-

πους. Διερχόμενοι πρὸ τῶν τάφων ἐψιθύριζον «Σύ, δστις εἰσαι θεός ὑπὸ τὴν γῆν, ἔσο ἔλεως». Ἐπίστευον ἐπίσης δτι οἱ νεκροὶ ἔχουν ἀνάγκην τροφῆς εἰς τὴν ὑπόγειον κατοικίαν των. Διὰ τοῦτο προσέφερον εἰς αὐτοὺς θυσίας καὶ χοάς. Τόπος λατρείας τῶν νεκρῶν ἦτο ἴδιαίτερον δωμάτιον τῇ; οἰκίας, ἢ λεγομένη ἐστία, καὶ ἕιρεὺς ὁ πατὴρ τῆς οἰκογενείας ἢ ὁ πρεσβύτερος υῖος.

Πολλοὶ ἔνδοξοι νεκροὶ τῶν προϊστορικῶν χρόνων, πρόγονοι βασιλικῶν γενῶν, ἰδρυταὶ πόλεων, περίφημοι πολεμισταί, ἔτυχον εὐρυτέρας λατρείας. Οἱ Ἑλληνες ὀνόμασαν αὐτοὺς ἥρωας καὶ ἡμιθέους, διότι ἐπίστευον δτι εἰς ἐκ τῶν γονέων των ἦτο θεός

Ἐκάστη πόλις είχε τὸν ἐπιτόπιον ἥρωα τῇ, εἰς τὸν δποῖον ἵδρυσε βωμοὺς καὶ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἐτέλει ἕοιτάς καὶ θυσίας. Πολλοὶ τῶν ἥρωών τούτων ἔξηλθον ἀπὸ τὰ δρια τῆς πατρίδος των, ἔγιναν γνωστοὶ καὶ ἐτιμήθησαν εἰς δλην τὴν Ἑλλάδα. Ἔγιναν δηλ. πανελλήνιοι ἥρωες. Ὁ κατ' ἔξοχὴν ἐλληνικὸς ἥρως εἶναι δ Ἡρακλῆς. Ἡρως τῶν Δωριέων ἀρχικῶς, ἡγαπήθη καὶ ἐλατρεύθη ἀπὸ δλους τοὺς Ἑλληνας. Ἐκ τῆς Ἀττικῆς κατήγετο δ Θησεύς, δ τύπος τοῦ Ἰωνικοῦ ἥρωος, δ δποῖος ἐκτελεῖ τὰ κατορθώματα ὅχι μόνον διὰ τῆς σωματικῆς ἴσχυος, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐφυΐας. Εἰς τὰς Θήβας μᾶς δδηγεῖ δ κύκλος τῶν διηγήσεων περὶ Λαβδακιδῶν καὶ τοῦ Οἰδίποδος. Ὁ Οἰδίποις εἶναι δ προσωποπίησις τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας ἀπέναντι τῆς ἀδυναπήτου μοίρας, τὴν δποίαν οἱ Ἑλληνες ἐφαντάσθησαν ὡς μυστηριώδη δύναμιν ἴσχυροτέραν καὶ τοῦ Διὸς ἀκόμη. Ὅποφέρει δι' ἀμαρτήματα, διὰ τὰ δποῖα δὲν εἶναι ὑπεύθυνος καὶ τὰ δποῖα προσεπάθησε νὰ ἀποφύγῃ διὰ παντὸς μέσου. Ὁ μῦθος τοῦ Οἰδίποδος, ἔξαιρετικῶς περιπετειώδης καὶ θλιβερός, ἔγινε τὸ κατ' ἔξοχὴν θέμα τῆς τραγικῆς ποιήσεως.

Ἄλλοι μῦθοι συνδέονται μὲ τὰς προσπαθείας τῶν Ἑλλήνων νὰ ἔξερευνήσουν τὴν θάλασσαν καὶ νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὰ πλούτη μακρινῶν χωρῶν. Περίφημος ἔγινεν δ ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία, τὴν δποίαν διηύθυνεν δ Θεοσαλὸς ἥρως Ἰάσων, διὰ νὰ φέρῃ τὸ χρυσόμαλλον δέρας ἀπὸ τὴν Κολχίδα.

Ἄλλος δ εὐδύτερος μυθικὸς κύκλος εἶναι τῶν Ἀτρειδῶν καὶ τῆς τρωικῆς ἐκστρατείας. Οἱ Ἀτρεῖδαι ἔχουν τραγικὴν ἴστορίαν δπως οἱ Λαβδακίδαι, ἀλλ ἐδῶ πρόκειται περὶ φρικτοῦ ἀσεβήματος τοῦ προγόνου των Ταντάλου, τὸ δποῖον πληρώνουν οἱ ἀπόγονοι. Ὁ ἔγγονος αὐτοῦ Ἀγαμέμνων, δ υῖος τοῦ Πέλοπος, δ

πλούσιος καὶ ισχυρὸς βασιλεὺς τῶν Μυκηνῶν, εἶναι δὲ ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς Τροίας. Μετὰ τοῦ τρωικοῦ πολέμου συνεδέθησαν αἱ περιπλανήσεις τοῦ Ὀδυσσέως εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὸ δλον ἐπεισόδιον διεκοσμήθη καὶ ἀνεπτύχθη εἰς πολύπλοκον καὶ περιπετειώδη μῦθον, τὸν δποῖον ἀπεθανάτισεν ἡ ποίησις τοῦ Ὁμήρου.

Εἰς ἄλλην σφαῖραν ἵδεων μᾶς φέρουν οἱ περίεργοι μῦθοι τῶν Ἑλλήνων, οἱ δποῖοι προσπαθοῦν νὰ ἔρμηνεύσουν τὴν προέλευσιν τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν ἀναφέρεται ὁ βαθυνούστερος τῶν ἑλληνικῶν μύθων, δὲ μῦθος περὶ Προμηθέως· Ο τιτάν Προμηθεὺς ἔπλασε τὸν ἀνθρώπον ζυμώσας δλίγην ἀργιλλον. Διὰ νὰ δώσῃ ζωὴν εἰς τὸ πλάσμα του, ἔκλεψε σπινθῆρα τοῦ οὐρανίου πυξός. Ἄλλ' δὲ Ζεὺς δργισθεὶς ἐκάροφωσεν αὐτὸν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Καυκάσου, δπου ἀγριος γὺψις κατατράγει τὰ σπλάγχνα του.

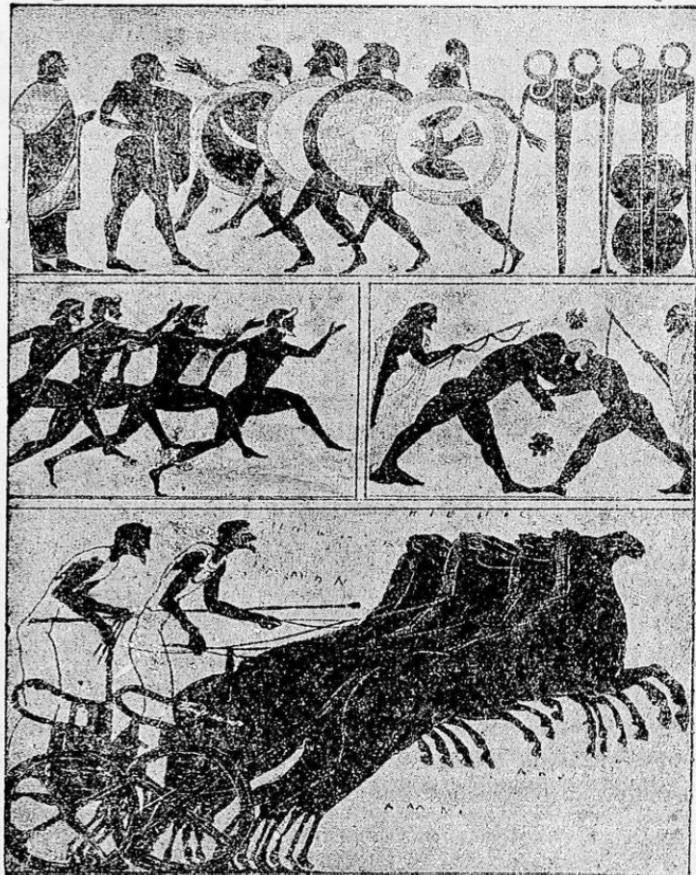
ΘΟΙΚΟΙ ΔΕΣΜΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Διεσκορπισμένοι καθ' ὅλην τὴν Μεσόγειον, διηρημένοι εἰς ἀπειρίαν κρατῶν οἱ Ἑλληνες εἶχον ἀνέκαθεν ζωηρὰν συνείδησιν δτι εἶναι μέλη μιᾶς μεγάλης οἰκογενείας. Ἀπέναντι τοῦ βαρβαρικοῦ κόσμου τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ Ἑλληνικόν, δπως ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, ἀπετέλει ἀνωτέραν, ἔξαιρετικὴν φυλήν, τὴν δποίαν συνδέουν ἀδιάσπαστοι ἡμικοὶ δεσμοί. Οἱ δεσμοὶ οὗτοι εἶναι κοινότης καταγωγῆς, κοινότης γλώσσης, θρησκείας καὶ ἡθῶν, δπως ζωηρότατα ἐκφράζεται εἰς τὴν περίφημον ἀπάντησιν τῶν Ἀθηναίων πρὸ τοὺς Σπαρτιάτας. «Τὸ Ἑλληνικὸν ἐὸν δύαιμόν τε καὶ δύμγλωσσον, καὶ θεῶν ἰδρύματά τε κοινὰ καὶ θυσίαι, ἥθεα τε δμότροπα». Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προσθέσωμεν τὴν τέχνην καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν.

Οἱ ισχυρότεροι τῶν δεσμῶν εἶναι ἡ θρησκεία. Μολονότι ἔκαστη πόλις ἔχει τοὺς ἐπιτοπίους θεούς της, τὴν πολιούχον θεότητά της, οἱ κυριώτεροι ἑλληνικοὶ θεοὶ εἶναι πανελλήνιοι καὶ λατρεύονται κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου τρόπον. Ὑπάρχει λοιπὸν μία πανελλήνιος θρησκεία καὶ μία πανελλήνιος λατρεία. Οἱ Ἑλληνες ἔχουν κοινοὺς ναούς, κοινοὺς τόπους προσκυνήματος, δπου συνέρχονται κατὰ περιόδους, διὰ νὰ τελέσουν ἔσοτάς καὶ ἀγῶνας.

Ἡ γλῶσσα παρὰ τὰς διαλεκτικὰς διαφορὰς δὲν ἔμποδίζει τὴν συνεννόησιν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ζωηρὰ ἐπικοινωνία, τὰ

μεγάλα ἐμπορικὰ κέντρα τείνουν νὰ ἔξαφανίσουν τὰς τοπικὰς διαφορὰς καὶ νὰ δημιουργήσουν μίαν κοινὴν πανελλήνιον γλῶσσαν. Ἡ γραφομένη τῆς ἐπιχρατεστέρας φυλῆς γίνεται ή κοινὴ γραφομένη ὅλων τῶν Ἑλλήνων, ή Ἰωνικὴ τὸν ΣΤ' αἰώνα, ἀπὸ τοῦ Ε'

Σκηναὶ ἀπὸ τὸν ἀγῶνας

Ἡ πρώτη ἐπάνω είναι δρόμος δπλιτῶν, δηλ.οἱ ἀγωνισταὶ τρέχουν μὲ τὸν ὄπλισμόν των. Εἰς τὸ ἄκρον περιμένει ὁ ἐλλανοδίκης. Εἰς τὸ μέσον ἀριστερὰ είναι δρόμος κοινὸς καὶ δεξιὰ πάλη. Οἱ παλισισταὶ ἔχουν συμπλακῆ καὶ οἱ ἐλλανοδίκαι προσέχουν νὰ μὴ γίνη καμμία ἀπάτη. Κάτω είναι τὸ περίφημον ἀγώνισμα τέθριππον. Δύο ἄρματα μὲ τέσσαρας ἵππους τὸ καθὲν τρέχουν πρὸς τὸ τέρμα. Αἱ εἰκόνες προέρχονται ἀπὸ ἀγγεῖα.

**Ιστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος—γ' ἔκδοσις*

ἡ ἀττική. Ή κοινότης τῆς γλώσσης διευκολύνει τὴν διάδοσιν τῶν προϊόντων τῆς διανοίας. Ἐπίσης γίνονται γνωστὰ καὶ θαυμάζονται ἀπὸ ὅλους τοὺς "Ἐλληνας τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα. Τοιουτόδποις δημιουργεῖται κοινὴ πνευματικὴ ἀνάπτυξις" καὶ κοινὴ καλλιτεχνικὴ συνείδησις.

Οἱ "Ἐλληνες εἰναι ὑπερήφαιοι διὰ τὰ ἀνάτερα, τὰ εὐγενέστερα ἥθη των. Τὸ «έλληνικὸν φιλάνθρωπον», λέγει ἀρχαῖος συγγραφεύς. Οὐ οἰκογενειακὸς βίος, ἡ θέσις τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνάτερα παρὰ εἰς τοὺς ἄλλους λαούς. Οἱ "Ἐλληνες πολὺ ἐνωρίς ἔπαινσαν νὰ ὅπλοφοροῦν, ἐνῶ οἱ βάρβαροι

**Αρματοδρομία (ἀγγειογραφία)*

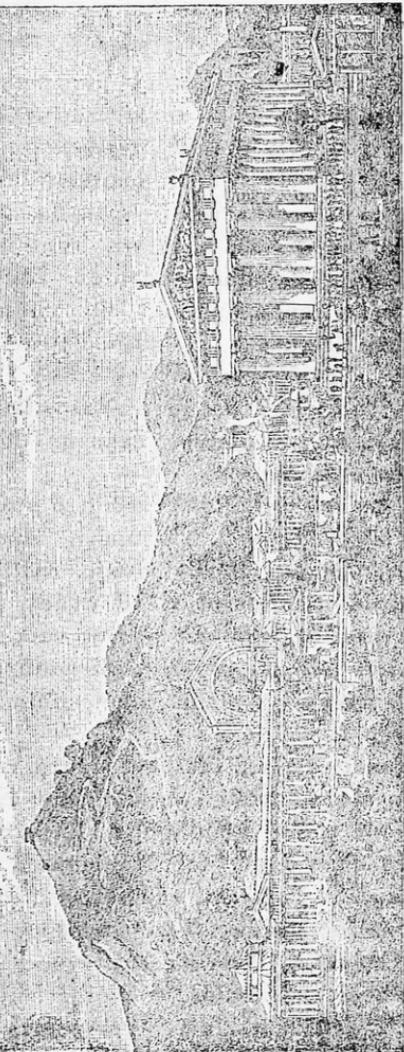
Τὸ ἀγαπητὸν ἀγώνισμα τῶν ἀρχαίων. Τὸ πρῶτον τέθριππον πλησιάζει εἰς τὸ τέρμα, τὸ δποῖον σημειοῦται ὑπὸ τῆς στήλης. Εἰς ἵππος διαφυγῶν τοῦ ἀρμάτος τρέχει μόνος.

τὴν «δίαιταν μεθ' ὅπλων ποιοῦνται». Γνώρισμα τῆς ἔξημερώσεως εἶναι ἐπίσης ἡ οἰκειότης μὲ τὸ γυμνόν. Οἱ καλλιτέχναι παριστάνουν γυμνοὺς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωας. οἱ παιδες γυμνάζονται γυμνοὶ καθὼς καὶ οἱ ἀγωνισταὶ γυμνοὶ ἀγωνίζονται, ἐνῶ ἴδιον τῶν βαρβάρων εἶναι ν' ἀποστρέφωνται τὸ γυμνόν.

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙ ΝΑΟΙ ΚΑΙ ΠΑΝΗΓΥΡΕΙΣ

Ζωηρὰν αἴσθησιν τῆς ἐνότητος τοῦ ἔθνους παρείχεν εἰς τοὺς "Ἐλληνας ἡ συνάμδοισις εἰς τόπους κοινῆς λατρείας καὶ κοινῶν ἔορτῶν. Δύο ἡσαν ἴδιως οἱ κυριώτατοι τόποι προσκυνήματος, ἡ "Ολυμπία καὶ οἱ Δελφοί. Κατὰ τοὺς ἴστορικους χρόνους μεγάλην φήμην ἀπέκτησε τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ θεοραπευτήριον τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἐνῶ ἡ ἔορτὴ τῆς Δήλου εἶχε μᾶλλον περιωρισμένον ἰωακτῆρα.

Προπάντων ὅμως προσείλκυον τοὺς Ἑλληνας οἱ μεγάλοι πανελλήνιοι ἀγῶνες, τὰ *Nέμεα*, τὰ ὅποια ἐτελοῦντο εἰς τὴν Ἀργολίδα πρὸς τιμὴν τοῦ Διός, τὰ *"Ισθμια*, τὰ ὅποια ἐτελοῦντο

Η ἀρχαὶ Οἰνυπία (Διοταράδαστας)

Ἐξ ἀντορῶν πρὸς τὰ δέξιά διαχρινονται κατὰ σειρὰ τὸ *Φιλιππεῖον*, ὃ ναὶς τῆς Ἡρας δηλ. τὸ *Ἡραῖον* τὸ μακρὸν καὶ χομψὸν οἰκοδόμημα *Πεδοπεῖον*, διάγον ὅπισθεν αὐτοῦ τὸ *Μητρεῖον*, καὶ εἰς τὸ βάθος σειρὰ μαρδὸν οἰκοδομημάτων, τὰ ὅποια εἴναι οἱ *Θηρανοὶ*, οὗτος οὐλεγόν, τὸν διαφόρον ἔλληνον πόλεων, εἰς τοὺς ὄποιους ἔθετον τὰ ἀφειδώματα. Δεξιά εἶναι ὁ περιφερεύς γεως τοῦ *Ολυμπίου Διός*, οὗτον ἰστατο τὸ λυκαλεσφαντινὸν ἄγαλμα τοῦ Φειδίου. Ολα τα οἰκοδόμήματα καὶ ἡ ἀπειρία τῶν ἀνθράκων, τὰ ὅποια δὲν φαίνονται ὅλα εἰς τὴν εἰκόνα εὑρίσκονται εἰς τὴν ἀλτριν. Αριστερὰν ἕψοῦνται κατάρτυντον καὶ ὑπερηγμανον τὸ *Κερδον*.

εἰς τὴν Κόρινθον πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος, τὰ Ἄνθια τὰ δόποια ἐτελοῦντο εἰς τοὺς Δελφοὺς πρὸς τιμὴν τοὺς Ἀπόλλωνος, τέλος τὰ Ὀλύμπια, τὰ δονομαστότερα πάντων, τελούμενα εἰς τὴν Ὀλυμπίαν πρὸς τιμὴν τοῦ Διός.

Η ΟΛΥΜΠΙΑ

Κειμένη εἰς τὴν χώραν τῶν Ἡλείων ἐπὶ τῆς συμβολῆς τῶν δύο ποταμῶν Ἀλφειοῦ καὶ Κλαδέου, ἐντὸς πεδινῆς καὶ ἡρέμου τοποθεσίας, μεταξὺ κοιλάδων καὶ καταφύτων γηλόφων, ἡ Ὀλυμπία κατέστη σὺν τῷ χρόνῳ τὸ κατ' ἔξοχὴν προσκύνημα τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἴστορία τοῦ ἱεροῦ εἶναι σκοτεινή. Εἰς προελληνικοὺς χρόνους ἀνέρχεται ἡ λατρεία τοῦ Διός, ἐλθοῦσα ἵσως ἀπὸ τὴν Κρήτην. Ὁ Πέλοψ, ὁ ὅποιος κατὰ τὴν παράδοσιν ἔγινε κύριος τῆς Ὀλυμπίας νικήσας εἰς ἀρματοδρομίαν τὸν Οἰνόμαον, ἀντι-

776

προσωπεύει τοὺς Ἀχαιούς. Οἱ Δωριεῖς ἔφεραν τὸν ἥρωά των Ἡρακλέα, ὁ δοποῖος ἐπιστεύθη ὅτι ἀναδιωργάνωσε τοὺς ἄγῶνας δρίσας ἀπὸ τοῦ ἔτους 776 νὰ τελοῦνται κατὰ τετραετίαν. Ἀπὸ τοῦ ἔτους ἔκεινου ἀρχίζει ἡ ἐλληνικὴ κατὰ Ὀλυμπιάδας μέτρησις τοῦ χρόνου, ἔκαστης Ὀλυμπιάδος ἀποτελουμένης ἀπὸ τέσσαρα ἔτη.

Οἱ ἱερὸς χῶρος, ἐπὶ τοῦ δοποίου κεῖται ὁ ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ τελοῦνται οἱ ἄγῶνες, ἡ λεγομένη Ἀλτις, ἐπληρώθη μὲ οἰκοδομάς, ναούς, βωμούς, ἥρη, στοάς, ἄγαλματα κτλ. Ἐκάστη πόλις ἐφιλοτιμήθη ἔξαιρετόν τι νὰ στήσῃ ἐπὶ τοῦ περιβλέπτου χώρου. Οἱ παλαιός, πιθανῶς ἑύλινος ναὸς τοῦ Διός, ἀντικατεστάθη δι' ἔξαισιον μαρμαρίνου δωρικοῦ ναοῦ, ἐντὸς τοῦ δοποίου ἐτέθη τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Φειδίου, καὶ ὅλη ἡ περιοχὴ ἔγινεν ἔξαισιόν τι θαῦμα.

Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἄγῶνες ἐτελοῦντο κατὰ τετραετίαν. Ὅταν ἐπλησίαζεν ἡ ἔօρτη, ἐκηρύττετο εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἡ Ἱερὰ ἐκκεχειρία, ἐπαυε δῆλ. πᾶσα ἔχθροπραξία. Κύματα κόσμου συνέρρεον ἀπὸ τὰ ἀπώτατα ἄκρα τοῦ ἐλληνισμοῦ. Οἱ περὶ τὸν Ἀλφειὸν χῶρος ἐλάμβανε ζωὴν καὶ οἱ Ἐλληνες ἥσθιάνοντο ἔαυτοὺς ἰσχυροὺς ἐν τῇ συναδελφώσει. Οἱ ὠραιότερος τίτλος τιμῆς ἦτο ἡ νίκη εἰς τὴν Ὀλυμπίαν. Βασιλεῖς καὶ ἰσχυροὶ εὐγενεῖς ἥγωνίζοντο διὰ τὸν κλάδον τῆς ἐλαίας, ὁ δοποῖος ἐδίδετο ὡς ἔπαθλον εἰς τὸν νικητήν. Οἱ νέοι ἐπεδείκνυν τὴν ρώμην τοῦ σώματος, οἵ ποιηταί, οἵ σοφοί, οἵ μουσικοί, τὰ προϊόντα τῆς διανοίας των-

ΤΟ ΜΑΝΤΕΙΟΝ ΤΩΝ ΔΕΛΦΩΝ

Εἰς ὅλως διάφορον περιβάλλον μᾶς μεταφέρει τὸ πολυύμνητον ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ προσκύνημα τοῦ Ἀπόλλωνος. Οἱ Ἑλλήνες ἐπίστευσαν ὅτι εἰς τοὺς Δελφοὺς ἡτο δὲ μαφαλὸς τῆς γῆς· Ἡ κεντρικὴ θέσις του, τὸ ὑψος του, τὰ δάση καὶ οἱ ἀπόκρημνοι βράχοι του, αἱ πηγαί του, τὰ σπήλαια του μὲ τοὺς σταλακτίτας παρέστησαν τὸν Παρνασσὸν εἰς τὰ ὅμματα τῶν Ἑλλήνων ὡς θαυμαστόν τι καὶ ἄξιον νὰ γίνῃ κατοικία τῆς θεότητος. Ὁχι μόνον δὲ Φοῖβος ἔχει τὴν ἔδραν του, ἀλλὰ καὶ δὲ Διόνυσος μὲ τὰς Μαινάδας, δὲ Πάνη καὶ αἱ Νύμφαι εὐχαρίστως διαιτῶνται ἐκεῖ. «Ιεροποεπῆς δὲ» ἐστὶ πᾶς δὲ Παρνασσός», γράφει ὁ ἀρχαῖος γεωγράφος Στράβων.

Τὸ μαντεῖον κατὰ τοὺς ἴστορικοὺς χρόνους εἶχε τεραστίαν φήμην. Ξένοι ἡγεμόνες, δὲ Κροῖσος τῆς Λυδίας καὶ δὲ Ἄμασις τῆς Αἰγύπτου, καταφεύγοντες εἰς τὰ φᾶτα τοῦ Ἀπόλλωνος ἢ ἀνοικοδομοῦν διὰ τῆς συνδρομῆς των τὸν πυροπληθέντα ναόν του. Εἰς τὴν Ἑλλάδα κυβερνήσεις καὶ ἰδιῶται οὐδὲν ἐπιχειροῦν, πρὶν ἐρωτήσουν τὸν ἐν Δελφοῖς θεόν. Ἀπειροί θησαυροί σωρεύονται εἰς τὸν ναὸν καὶ δὲ περὶ αὐτὸν χῶρος μεταβάλλεται εἰς παμμέγιστον μουσεῖον ἀπὸ καλλιτεχνήματα.

ΤΟ ΘΕΡΑΠΕΥΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

Περισσότερον ἀπὸ τὴν γνῶσιν τοῦ μέλλοντος ἐνδιαφέρει τοὺς ἀνθρώπους νῦν ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ βαρείας καὶ δυσιάτους νόσους. Διὰ τοῦτο εἰναι πολυσύχναστοι οἱ ναοὶ τῶν θεῶν καὶ ἥρωων, οἱ δποῖοι φημίζονται ὅτι ἔχουν θεραπευτικὴν δύναμιν. Κατὰ τοὺς ἴστορικοὺς χρόνους μεγίστην φήμην ἀπέκτησεν δὲ ἐν Ἑπιδαύρῳ ναὸς τοῦ Ιατροῦ Θεοῦ Ἀσκληπιοῦ, τὸ Ἀσκληπιεῖον, κείμενον εἰς θέσιν γραφικωτάτην. Οἱ ἀσθενεῖς συρρέουν ἐκεῖ πανταχόθεν. Κοιμῶνται μίαν ἢ περισσοτέρας νύκτας ἐντὸς τοῦ ιεροῦ χώρου καὶ περιμένουν νὰ δείξῃ τὸ θαῦμα του δὲ θεός. Οἱ θεραπευόμενοι δὲν παραλείπουν νὰ προσφέρουν ἀφιερώματα εἰς τὸν θεόν καὶ πολλοὶ ἀναγράφουν ἐπὶ λιθίνης στήλης τὴν ἴστορίαν, τὸ εἶδος καὶ τὸν τρόπον τῆς θεραπείας τῆς νόσου των. Ἐπίσης καὶ ἐντυῦθα δὲ περὶ τὸν ναὸν χῶρος ἐπιλογῷθη ἀπὸ οἰκοδομήματα καὶ ἔργα τέχνης, τῶν δποίων πολλὰ ἀνήκουν εἰς τοὺς καλοὺς χρόνους καὶ ἔχουν μεγάλην καλλιτεχνικὴν ἀξίαν. Τὰ λείψανα τῆς Θόλου εἰναι ἀπὸ τὰ κομψοτεχνήματα τοῦ Δ' αἰώνος καὶ τὸ περίφημον Θέατρον εἰναι ἀπὸ τὰ τεχνικώτερα καὶ καλύτερον διατηρούμενα.

ΑΜΦΙΚΤΙΟΝΙΑΙ

Πολλάς τῶν ἔιστων τούτων διοργανώνουν οἱ θρησκευτικοὶ σύνδεσμοι ἀποτελούμενοι ἀπὸ τοὺς περιοίκους λαούς, τοὺς ἀμφικτίονας, οἱ δποῖοι διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν ἀμφικτιονίαι. Ἡ ἀοχὴ τῶν ἀμφικτιονιῶν εἶναι πολὺ παλαιὰ καὶ, ἀν ἐνίστετε ἀπέκτησαν πολιτικὴν σημασίαν, ἀρχικῶς ἦσαν σύνδεσμοι θρησκευτικοῖ. Κατὰ τοὺς ἴστορικοὺς χρόνους σημαντικότερα ἦτο ἡ ἀμφικτιονία τῶν Δελφῶν. Περιελάμβανε δώδεκα λαούς, Ἰωνας καὶ δωριεῖς, δηλ. τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἑλλάδος. Ἐκαστος λαὸς ἔστελλε δύο ἀντιπροσώπους, τοὺς λεγομένους *ἱερομνήμονας* καὶ *πυλαγόρας*, εἰς τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον, τὸ δποῖον εἶχεν ἀρκετὰ εὑρεῖαν δικαιοδοσίαν. Διωργάνωντες τοὺς πυθικοὺς ἀγῶνας, διεχειρίζετο τὰ κτήματα καὶ τοὺς θησαυροὺς τοῦ θεοῦ. Ἐλάμβανεν αὐστηρὰς ἀποφάσεις κατ' ἐκείνων, οἱ δποῖοι διετάρασσον τὰς ἔιστας ἢ ἔβλαπτον τὴν ἱερὰν περιουσίαν. Κατὰ τῶν ἀσεβῶν τούτων ἐκήρυξε τὸν ἱερὸν πόλεμον, εἰς τὸν δποῖον ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ λάβουν μέρος ὅλοι οἱ ἀποτελοῦντες τὸν σύνδεσμον λαοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

ΤΟ ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Οἱ Δωριεῖς ἔγκατασταθέντες εἰς τὸν κοιλάδα τοῦ Εὔρωτα
ἰδρυσαν ίδικυρὸν στρατιωτικὸν κράτος.

Οὐλιγαριθμότεροι τῶν ἐντοπίων, τοὺς δποίους ὑπέταξαν,
διετήρησαν τὴν στρατιωτικὴν δργάνωσιν τῶν καὶ ἔζησαν
ώς ἐν στρατοπέδῳ. Διοίκησις, ἀγωγὴ πατῶν, βίος ἀνδρῶν,
εἴχε μοναδικὸν σκοπὸν νὰ διατηρήσουν τὴν δυνοτὴν καὶ τὴν
μαχιμότητα τοῦ σπαρτιατικοῦ λαοῦ.

Ιδικυροὶ διὰ τοῦ δρατοῦ τῶν οἱ Σπαρτιᾶται ὑπέταξαν
τὴν Μεσδηνίαν καὶ δυνήνωσαν εἰς δυυμαχίαν τὸ μεγαλύτε-
ρον μέρος τῆς Πεδοπεννήδου.

Η ΛΑΚΩΝΙΚΗ

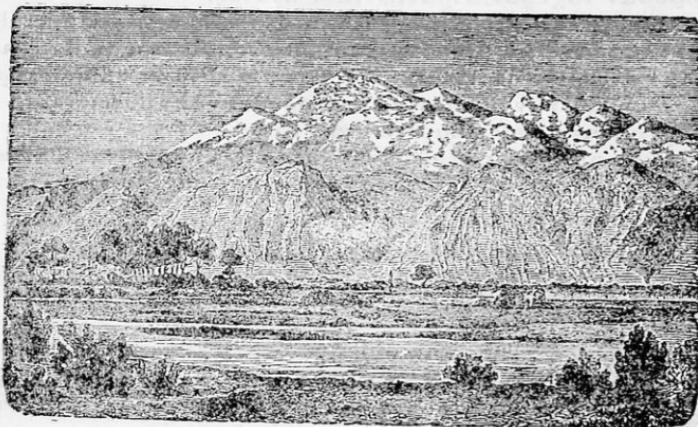
Ἡ Λακωνική, εἰς τὴν δποίαν - ἀνεπτύχθη τὸ ίπειρούτερον
στρατιωτικὸν κράτος τῆς Ἐλλάδος, εἶναι στενὴ καὶ ἐπιμήκης
πεδιάς περικλειομένη ὑπὸ ὑψηλῶν δρέων. Πρὸς δυσμὰς δὲ Ταῦ-
γετος κατερχόμενος ἀπὸ τοῦ δροπεδίου τῆς Ἀρκαδίας καταλήγει
εἰς τὸ Ταίναρον, πρὸς ἀνατολὰς σειρὰ λόφων διψούμενη· βαθμη-
δὸν ἀπολήγει εἰς τὸν Πάρονωνα. Τὰ δροὶ χαμηλώνουν ἀποτόμως
εἰς τὸ μέσον καὶ προσδίδουν εἰς τὴν πεδιάδα δύφιν κοιλώματος.
Οὐδεν «κοίλη Λακεδαίμων» κατὰ τοὺς ἀρχαίους. Εἰς τὸ μέσον
αὐτοῦ δὲ Εὐρώπας κυλίει τὸ Ισχνὸν οεῦμά του. Ἡ γῆ τῆς Λακω-
νικῆς ἀρκετὰ εὔφορος παρήγε σιτηρά, εἰς τὰ πετρώδη μέρη
ἔφυετο ἡ ἐλαία, εἰς τοὺς λόφους ἡ ἄμπελος καὶ τὰ δρηὶ ἥσαν
κατάλληλα διὰ κτηνοτροφίαν.

Ἐπειδὴ ἡ Λακωνικὴ δὲν ἔχει ἄλλον φυσικὸν πλοῦτον, ἢ το
δύσκολον νόματον τοῦ ἀναπτύξῃ βιομηχανίαν. Ἄφ' ἐτέρου ἡ κατασκευὴ τῶν
ἀκτῶν τῆς ἀπέκλεισε τὴν ἀνάπτυξιν ναυτιλίας καὶ ἐμπορίου.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Τὴν ἴστορίαν τῆς Σπάρτης γνωρίζομεν ἀτελῶς, διότι ἡ Σπάρ-
τη δὲν εἶχε γραπτὴν παράδοσιν οὕτε συγγραφεῖς. Ἡδη διὰ
τοὺς ἀρχαίους ἡ παλαιοτέρα ιστορία τῆς Σπάρτης ἡτοι σκοτεινὴ

καὶ παρηλλαγμένη ὑπὸ μύθων καὶ πολλὰ τῶν ἐθίμων καὶ τοῦ βίου τῶν Σπαρτιατῶν ἐφαίνοντο περίεργα καὶ δυσεξήγητα. Αἱ πληροφορίαι μας περὶ τῆς Σπάρτης προέρχονται ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀπὸ μεταγενεστέρους λογίους, οἵ διοῖοι ποικιλοτρόπως παρεμόρφωσαν τὰ γεγονότα. Διὰ τοὺς δὲ λιγαρχικοὺς τῶν Ἀθηνῶν, τοὺς λακωνίζοντας, ὅπως ἦτο δὲ Ξενοφῶν π. χ., ἡ Σπάρτη εἶναι τὸ Ἰδανικὸν πολιτείας, τὰ ἥθη καὶ

Ἡ κοιλὰς τοῦ Εὐρώπης καὶ δὲ Ταῦγετος

ἔθιμά της τὰ τελειότερα ἔξι ὅστων ὑπῆρχον εἰς τὸν κόσμον. Τουναντίον οἱ δημοκρατικοὶ διέσυρον καὶ προσεπάθησαν νὰ γελοιοποιήσουν αὐτήν. Διὰ τοῦτο περὶ Σπάρτης ἐγράφησαν καὶ ἐπιστεύθησαν τὰ παραδοξότερα πράγματα.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΤΑΞΕΙΣ—ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ

Τὸ σπαρτιατικὸν κράτος προῆλθεν ἀπὸ κατάκτησιν. Οἱ Δωριεῖς ὑπέταξαν τοὺς παλαιὸὺς κατοίκους. Οἱ κάτοικοι τῆς πεδινῆς χώρας ὑπεδοινώθησαν καὶ ὑπεζρεώθησαν νὰ καλλιεργοῦν ὡς δουλοπάροικοι τὰ κτήματα τῶν κατακτητῶν. Οὗτοι εἶναι οἱ λεγόμενοι εἴλλωτες. Οἱ κάτοικοι τῶν δρεινῶν καὶ ἀγονωτέρων μερῶν διετήρησαν τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ κτήματά των, ἀλλ' ἔγιναν ὑπήκοοι τῶν Σπαρτιατῶν καὶ δὲν λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Οὗτοι ὠνομάσθησαν περίοι-

και καὶ εἶναι οἱ μόνοι ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Λακωνικῆς, οἱ δποῖοι καταγίνονται εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς τέχνας. Μόνοι κυρίαρχοι εἰς τὸ σπαρτιατικὸν κράτος εἶναι οἱ κατακτηταὶ Δωρεῖς, οἱ Σπαρτῖται ἢ Λακεδαιμόνιοι, οἱ λεγόμενοι δμοῖοι.

Οἱ Σπαρτιᾶται καταγίνονται μόνον εἰς τὰ πολεμικὰ καὶ θεωροῦν ἔξευτελιστικὸν νὰ ἐκτελέσουν χειρωνακτικὴν ἔργασίαν. Συντηροῦνται ἀπὸ τὸ εἰσόδημα τῶν κτημάτων, διότι ἔκαστος Σπαρτιάτης ἔχει τὸ κτῆμά του, τὸν κλῆρόν του, δπως ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, δποῖος ἐκληροδοτεῖτο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, χωρὶς νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ τὸν πωλήσουν.

ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΚΑΙ Ο ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΣΠΑΡΤΙΑΤΩΝ

Τὸ πολίτευμα καὶ δ βίος τῶν Σπαρτιατῶν ἔξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος, δτι οἱ κατακτηταὶ ἡσαν ἀσυγκρίτως διλιγαριθμότεροι ἀπὸ τοὺς ὑποτελεῖς. Φαίνεται δτι δ ἀριθμὸς τῶν γνησίων Σπαρτιατῶν οὐδέποτε ἡτο ἀνώτερος ἀπὸ 9-10 χιλιάδας πολεμιστάς.³ Απέναντι τούτων ὑπῆρχον τούλαχιστον 30 χιλ. περίοικοι καὶ τὸ μέγα πλῆθος τῶν εἰλώτων, οἱ δποῖοι ἐμίσουν θανασίμως τοὺς κυρίους των. Εὰν οἱ κατακτηταὶ δὲν ἥθελον νὰ πνιγοῦν εἰς τὸν ὅρκον τῶν ὑποτελῶν, ἔπρεπε νὰ διατηρήσουν τὴν ἴσχυρὰν στρατιωτικὴν δργάνωσιν, ἡ δποία εἶχε δώσει εἰς αὐτοὺς τὴν νίκην. Διὰ τοῦτο ἡ Σπάρτη παρέμεινεν ὡς διαρκὲς στρατόπεδον καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ὡς στράτευμα ἐντὸς χώρας ἐχθρικῆς.

Τὸ διοικητικὸν σύστημα εἶναι ἀπλούστατον. Η Σπάρτη ἔχει δύο βασιλεῖς, οἱ δποῖοι δμως ἀπὸ μακροῦ ἔχουν κάσει τὴν ἔουσίαν. Τὸ κράτος υβερονᾶται ὑπὸ συμβουλίου εὐγενῶν, τῆς λεγομένης Γερουσίας, ἡ δποία κατὰ τοὺς ἵστορικοὺς χρόνους ἀποτελεῖται ἀπὸ 28 μέλη. Τὸν ΣΓ' αἰῶνα ἡ βασιλεία ὑφίσταται νέον περιορισμὸν διὰ τῆς δημιουργίας νέων ἀρχόντων, τῶν λεγομένων ἐφρόδων Περὶ τῆς προελεύσεως τῶν ἐφρόδων ὑπάρχουν ἀντίθετοι γνῶμαι. Φαίνεται μᾶλλον δτι ἡσαν ἐκτελεστικὰ δργανα τῆς Γερουσίας. Αφοῦ δὲ ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ συνοδεύουν τοὺς βασιλεῖς εἰς τὴν ἐκστρατιάν, περιώρισαν τὴν ἄλλοτε παντοδυναμίαν αὐτῶν εἰς τὸ στράτευμα. Σὺν τῷ χρόνῳ οἱ ἔφοροι, οἱ δποῖοι τὸν Ε' αἰῶνα εἶναι πέντε, ἀπέβησαν ἡ κυριωτάτη ἀρχὴ τῆς Σπάρτης, ουθμισταὶ τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, καὶ συνέβη πολλάκις νὰ εἰσαγάγουν εἰς δίκην καὶ νὰ καταδικάσουν εἰς θάνατον τοὺς βασιλεῖς.

‘Ο βίος τῶν Σπαρτιατῶν εἶναι βίος στρατοπέδου. Νόμοι, ἡθικαὶ διατάξεις, ἀγωγὴ τῶν παιδῶν, σκοπὸν ἔχουν νὰ διατηρήσουν τὴν συνοχὴν καὶ τὴν μαχιμότητα τοῦ σπαρτιατικοῦ λαυῆ. ‘Ο Σπαρτιάτης εἶναι στρατιώτης δι’ ὅλης τῆς ζωῆς, ὑποχρεωμένος ν’ ἀσκεῖται διαφορᾶς, νὰ παραμένῃ εἰς τὴν πόλιν, διὰ νὰ εἶναι ἔτοιμος εἰς πᾶσαν πρόσκλησιν. Δὲν δικαιοῦται νὰ ταξιδεύσῃ εἰς τὸ ἔξωτεροικὸν ἄνευ εἰδικῆς ἀδείας. ‘Οπως ἀσκεῖται μὲ τοὺς συνηλικώτας του, οὕτω συντρόχωγει μετ’ αὐτῶν εἰς κοινὰ συσσίτια. Τὰ περίφημα συσσίτια δὲν ἔχουν σκοπὸν νὰ συνηθίσουν εἰς τὴν λιτότητα, ἀλλὰ νὰ ἀναπτύξουν τὸ συναδελφικὸν πνεῦμα.

‘Απὸ τοῦ ἔβδομου ἔτους στρατολογοῦνται οἱ παιδεῖς καὶ ἀνατρέφονται ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν διδασκάλων, τοὺς ὅποίους διορίζει ἡ πολιτεία. Κοιμῶνται εἰς τὸ ὕπαιθρον, εἰς τὰς ὅχμας τοῦ «δονακοτρόφου» Εὑρώτα, συνηθίζουν εἰς τὴν σκληραγωγίαν, ἀσκοῦνται εἰς τὸ ἀκόντιον, τὸ ἄλμα, τὸν δίσκον. Εἰς τὴν Σπάρτην ὅλοι γυμνάζονται, οἱ νέοι διὰ νὰ γίνουν καλοὶ στρατιῶται, τὰ κοράσια διὰ νὰ γεννήσουν εὔρωστα τέκνα. Διὰ τοὺς Ἐλληνας οἱ Σπαρτιάται ἦσαν οἱ κατ’ ἔξοχὴν διδάσκαλοι τῆς πολεμικῆς τέχνης, «τεχνῖται καὶ σοφισταὶ τῶν πολεμικῶν», ὅπως λέγει ὁ Πλούταρχος. Καὶ δὲ Ἀριστοτέλης γράφει: ὅλη ἡ νομοθεσία τῶν Σπαρτιατῶν προσπαθεῖ ν’ ἀναπτύξῃ μίαν ἀρετὴν, τὴν πολεμικὴν ἀνδρείαν.

‘Επειδὴ ὅλη ἡ ὁργάνωσις τοῦ σπαρτιατικοῦ κράτους, κυβέρνησις, ἀνατοροφὴ παιδῶν, βίος ἀνδρῶν, παρουσιάζει τὴν ἐνότητα ταύτην καὶ ὅλα τείνουν εἰς ἓνα σκοπόν, ὑπέθεσαν βραδύτερον ὅτι ἡτο ἔργον ἐνὸς νομοθέτου, τοῦ *Λυκούργου*.

Οἱ ἀρχαῖοι διὰλησαν πολὺ διὰ τὸν Λυκοῦργον καὶ εἰς παλαιοτέρους χρόνους ἔγραφον πολλὰ δι’ αὐτὸν εἰς τὰς ἴστορίας. ‘Αλλ’ ὁ Λυκοῦργος εἶναι πρόσωπον περισσότερον μυθικὸν παρὰ ἰστορικόν. Οἱ Ἰδιοὶ οἱ Σπαρτιάται δὲν ἔγνωριζον καλῶς πότε ἀκριβῶς ἔζησε καὶ τὸν ἐλάτορευσαν ὡς θεὸν εἴτε ὡς ήρωα. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς ὁ Λυκοῦργος ἔζησε τὸν 9ον ἢ 8ον π. Χ. αἰῶνα καὶ κατήγετο ἀπὸ μίαν τῶν βασιλικῶν οἰκογενειῶν τῆς Σπάρτης. Εἶχε κάμει πολλὰ ταξίδια, ίδιως εἰς τὴν Ἀνατολήν, καὶ εἶχε συμβουλευθῆ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ δὲ Ἀπόλλων εἰχεν ὑπαγορεύσει εἰς αὐτὸν τὰς κυριωτέρας διατάξεις τῆς νομοθεσίας του. Ἀφοῦ ἐνομοθέτησεν, ἔφυγε πάλιν ἀπὸ τὴν Σπάρτην, ἀφοῦ ὑπεχρέωσε τοὺς συμπολίτας του νὰ δρκισθοῦν

ὅτι δὲν θὰ μεταβάλουν τίποτε ἀπὸ τοὺς νόμους του μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς του, καὶ δὲν ἔπειστρεψε πλέον.

Ο ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

Διὰ τῆς μεγάλης προσπαθείας οἱ Σπαρτιάται κατώρθωσαν νὰ ἔχουν τὸν καλύτερον στρατὸν τῆς Ἑλλάδος. Τὸ κύριον σῶμα τοῦ στρατοῦ τούτου ἀποτελεῖ τὸ πεζικόν, οἱ δολῆται. Ἀμυντικὰ δπλα ἔχει ὁ δολίτης δρειχάλκινον θώρακα, περικεφαλαίαν, ἡ δποία προφυλάττει τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ πρόσωπον, κνημῖδας καὶ ἀσπίδα κυκλικὴν ἀπὸ δέρμα καλυπτόμενον ἔξωθεν μὲν μέταλλον. Τὰ ἐπιθετικὰ δπλα του εἶναι ἕιρος βραχὺ καὶ μακρὸν δόρυ. Οἱ δολῆται παρατάσσονται ὁ εἰς πλησίον τοῦ ἄλλου, ὥστε ἡ δεξιὰ πλευρὰ ἑκάστου νὰ σκεπάζεται ἀπὸ τὸ ἄκρον τῆς ἀσπίδος τοῦ παραστάτου. Τοιουτορόπως ἀποτελεῖται πυκνὸν σῶμα, ἡ φάλαγξ, ἡ δποία ἔχει συνήθως βάθος 8—12 ἀνδρῶν. Ἡ σπαρτιατικὴ φάλαγξ εἶναι βαρεῖα πολεμικὴ μηχανή, τὴν δποίαν εἶναι δύσκολον νὰ διαρρήξῃ ὁ ἐχθρός. Κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα οἱ Σπαρτιάται εἶναι ίσχυρὰ πολεμικὴ φυλή, ὁ σπαρτιάτης πολεμιστὴς ἔχει σῶμα καὶ βραχίονα στιβαρόν, ἡ μακρὰ ἔξάσκησις κατέστησεν αὐτὸν ἐπιδέξιον εἰς τὰς κινήσεις καὶ τὸν χειρισμὸν τοῦ δπλου. Ὁ νόμος δὲν ἐπιτρέπει εἰς αὐτὸν νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ πεδίον τῆς μάχης. Εἰσέρχεται εἰς τὴν μάχην ὑπὸ τὸν ἥχον αὐλοῦ καὶ μεθύεται ἐκ τοῦ ἐμβατηρίου ἄσματος, τοῦ παιάνος. Ὁ σπαρτιατικὸς στρατὸς ἐπὶ δύο αἰῶνας καὶ πλέον ἔμεινεν ἀνίτητος καὶ ἐχεισίμευσεν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Ἐχει δόμως μίαν σοβαρὰν πληγὴν, τὴν δλιγανθρωπίαν, ἀπὸ τὴν δποίαν πάσχει δλόκληρος ἡ Σπάρτη. Ἡ σπάνις ἀνθρωπίνου ὑλικοῦ ἀναγκάζει τοὺς Σπαρτιάτας νὰ στρατολογοῦν διαφορᾶς περισσοτέρους περιοίκους καὶ εἴλωτας. Κατ' ἀρχὰς οἱ εἴλωτες στρατεύονται ὡς ὑπηρέται τῶν Σπαρτιατῶν ἢ ἀποτελοῦν ίδιαιτερα σώματα ἐλαφρῶς ὠπλισμένων. Βραδύτερον δόμως παρουσιάζεται ἡ ἀνάγκη νὰ ὑπηρετήσουν καὶ ὡς δολῆται. Ἡ πολιτεία δίδει τότε εἰς αὐτὸὺς τὴν ἐλευθερίαν καὶ εἶναι οἱ νέοι πολῖται, οἱ νεοδαμώδεις.

ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Ἡ αὐστηρὰ στρατιωτικὴ δργάνωσις τῶν Σπαρτιατῶν ἀπέβλεπε κυρίως εἰς τὴν κυριαρχίαν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ. Ἀφοῦ δόμως ἡ συνθάνησαν ἑαυτοὺς ίσχυρούς, ἐστρεψαν τὰ βλέμματα εἰς τὰς γαίας τῶν γειτόνων. Διὰ δύο μακρῶν πολέμων, τῶν λεγομένων

Μεσσηνιακῶν πολέμων (μέσα Η' καὶ Ζ' αἰῶνις), ὑπέταξαν τὴν Μεσσηνίαν καὶ μετέβαλον αὐτὴν εἰς χώραν εἰλάτων, τὴν δοποίαν ἐνέμοντο οἱ παρὰ τὸν Εὐρώπινον ἔγκατεστημένοι αὐθένται.

Συγχρόνως ἡ Σπάρτη προσέβαλε τοὺς ἄλλους δύο γείτονάς της, τὸν Ἀργείους καὶ τὸν Ἀρκάδας. Ἀλλὰ πρὸς τὴν διεύθυνσιν ταύτην εὗρε μεγαλυτέραν ἀντίστασιν. Ἐν τῷ μεταξὺ μετεβλήθη ἡ πολιτικὴ κατάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἰς τὰ βόρεια τῆς χερσονήσου ἐδημιουργήθησαν ἵσχυρὰ κράτη τυράννων. Ὁ Κύψελος καὶ ὁ νῖος του Περιάνδρος, οἱ τύραννοι τῆς Κορίνθου, ἥσαν κύριοι μεγάλου κράτους καὶ ἴδρυετο ἡ τυραννίς τοῦ Κλεισθένους εἰς τὴν Σικυῶνα. Ἡ Σπάρτη παρητήθη τότε τῆς κατακτητικῆς πολιτικῆς καὶ ἐζήτησε νὰ ἔκτείνῃ τὴν ἐπιρροὴν τῆς διὰ συμμαχιῶν. Τὴν πρώτην συνθήκην συμμαχίας συνήψε μὲ τὴν Τεγέαν ὑπὸ τὸν ὅρον οἱ Τεγεᾶται νὰ εἶναι αὐτόνομοι, ἀλλὰ νὰ ἀκολουθοῦν τὸν Σπαρτιάτας εἰς τοὺς πολέμους (μέσα ΣΤ' αἰῶνος).

Ἡ συνθήκη αὕτη ἔθεσε τὴν βάσιν τῆς λεγομένης Πελοποννησιακῆς συμμαχίας, εἰς τὴν δοποίαν προσεχώρησαν βαθμηδὸν ὅλοι οἱ Ἀρκάδες, οἱ Ἡλεῖοι, ἡ Κόρινθος καὶ ἡ Σικυών, τῶν δοποίων κατέλυσε τοὺς τυράννους ἡ Σπάρτη βοηθήσασα τοὺς ἀριστοκρατικούς, καὶ ἔκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ τὰ Μέγαρα καὶ ἡ Αἴγινα. Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη εἶδος ὅμοσπονδίας, τὴν δοποίαν διηγύθυνε συμβούλιον τῶν ἀντιπροσώπων τῶν συμμάχων, ἡ δοποία ὅμως διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Σπάρτης.

Ἄλλ' ἡ Σπάρτη δὲν κατώρθωσε νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις εὐρυτέρας πανελλήνιου πολιτικῆς. Ἡ ὅμοσπονδία, τὴν δοποίαν ἐδημιουργήσεν, ἦτο ἀμορφὸν κατασκεύασμα, τὸ δοποῖον ἀπὸ ἀπόψεως πολιτισμοῦ καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως οὐδὲν ἔπραξε, τούναντίον ἦτο διαρκῆς ἀπειλὴ κατὰ τῆς προόδου, διότι ἀποτελουμένη ἀπὸ γεωργικὰ καὶ ἀριστοκρατικὰ κράτη, ἐστρέφετο κατὰ τῶν δημοκρατικῶν πόλεων. Ἀπὸ μιᾶς ἀπόψεως ὅμως ἐφάνη εὐεργετική. Ὅταν μετ' ὀλίγον δὲ ἵσχυρότατες βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἦπείλησε νὰ συντρίψῃ τὴν Ἑλλάδα, ἡ πελοποννησιακὴ συμμαχία ἦτο ἡ μόνη δύναμις, ἡ δοποία ἦτο εἰς θέσιν ν' ἀντιτάξῃ σοβαρὰν ἀντίστασιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

'Αντιθέτως πρὸς τὴν Σπάρτην εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐδημιουργήθη κοράτος κατ' ἔξοχὴν ναυτικὸν καὶ ἐμπορικὸν ἔνεκα τῆς εὐνοϊκῆς θέσεως τῆς χώρας.

Μετὰ μακρὰς ἐγύφτιλίους ἔρδας μεταξὺ τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τοῦ δῆμου γίνεται προσπάθεια διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος νὰ συμβιβαθοῦν αἱ ἀπαιτήσεις τῶν ἀντιμαχούμενων.

'Αλλ' αἱ Ἀθῆναι ἀναπτυχθεῖσαι οἰκονομικῶς καὶ κοινωνικῶς ἐπὶ τῆς δινετῆς διοικήσεως τοῦ τυράννου Πεισιστράτου δίδουν διαρκῶς λαϊκωτέραν μορφὴν εἰς τὸ πολίτευμά των. "Ηδη πρὸς τελειώδη ὁ ΣΤ' αἰών, διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Κλεισθένους ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς δημοκρατίας, ή ὅποια φθάνει εἰς πλάγη ἀνάπτυξιν τὸν Ε' αἰώνα.

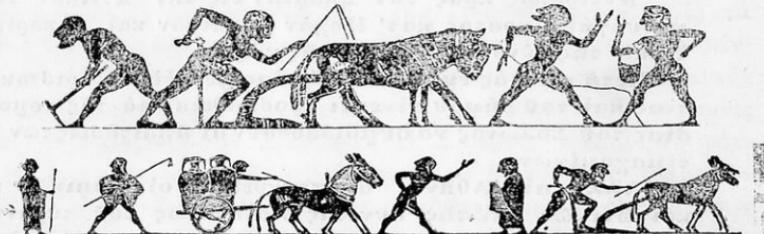
Η ΑΤΤΙΚΗ

'Η Ἀττικὴ εἶναι μικρὰ δρεινὴ χερσόνησος ἔχουσα ἔκτασιν μόλις 2600 χιλιόμετρα, τῆς δποίας τὸ ἥμισυ καλύπτον τὰ δρη. 'Η φύσις τῆς χώρας παρουσιάζει τὰ γνωρίσματα τῆς ἑλληνικῆς γῆς εἰς ἐντονώτερον βαθμόν, τὴν μεγάλην ποικιλίαν καὶ τὸν συνδυασμὸν δρους, πεδιάδος καὶ παραλίας. Τὰ δρη τῆς Ἀττικῆς δὲν εἶναι πολὺ ὑψηλά, ἀλλὰ διακρίνονται διὰ τὴν γραφικότητα καὶ τὴν ἡμερότητα καὶ φέρουν ἔνδοξα ὄνόματα. Ο Κιθαιρῶν καὶ ἡ Πάρνηθης εἶναι τὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς πρὸς τὴν Βοιωτίαν, ὁ Αἰγάλεως προέκτασις τοῦ Κιθαιρῶνος, κατέρχεται εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Σαρωνικοῦ. Πρὸς ἀνατολὰς εἶναι ὁ Υμηττός, δύνομαστὸς διὰ τὸ μέλι του, καὶ τὸ Πεντελικόν, τὸ δποῖον

έκρουπτεν εἰς τὰ σπλάχνα του τὸ εὐγενὲς ὑλικὸν τῶν ἀθηναϊκῶν ἀγαλμάτων.

Αἱ τρεῖς ἀξιολογώτεραι πεδιάδες τῆς Ἀττικῆς, ἡ πεδιάς τῶν Ἀθηνῶν, τὸ λεγόμενον κυρίως Πεδίον, τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῆς Ἐλευσῖνος, εἶναι κοιλώματα μικρᾶς ἐκτάσεως μεταξὺ τῶν δρέων..

Σκηναὶ ἐκ τοῦ γεωργικοῦ βίου (ἀγγειογραφία)

Εἰς τὸ μέσον ἡ τῆς πυστῆς εἰκόνος εἰς γεωργὸς ὅδηγει τὸ ἄροτρον, ἀριστερὰ ἀντὸν εἰς ἔργατης θραύσι τοὺς βώλους καὶ δεξιὰ δύο σπορεῖς. Εἰς τὴν δευτέραν εἰκόνα ἔξι ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά ὁ ἐπόπτης τῆς ἐργασίας, πιθανὸν ὁ ἱδιοκτήτης, ἀμαξι μὲ δύο ἀμφορεῖς, ὁ σπορεὺς καὶ τὸ ἄροτρον.

Τρυγητὸς (ἀγγειογραφία)

Ἡ εἰκὼν παριστάνει ἀμπελόν, τὴν δόπιαν τρυγοῦν Σειληνού, ἀκόλουθοι τοῦ προστάτου τῆς ἀμπέλου Διονύσου. Ἄλλοι κόπτουν τὰς σταφυλάς, ἄλλοι τὰς μεταφέρουν ἐντὸς καλάθων. Εἰς τὸ μέσον εἰς Σειληνὸς πατεῖ ἐντὸς δοχείου σταφυλάς¹ καὶ ὁ οἰνος ρέει εἰς ἐν βαθὺ δοχείον.

Ἡ Ἀττικὴ ἀνέκαθεν ἐχαρακτηρίσθη ὡς ὀλίγον εὔφορος, ὡς λεπτόγεως, ἄλλα διὰ τῆς ἐντατικῆς καλλιεργείας εἶχε καταντήσει ἀρκετὰ παραγωγική. Τὰ πεδινὰ μέρη παρηγον σῖτον καὶ κριθῆν, ἐπὶ τῶν λόφων ἥκμαζεν ἡ ἀμπελός καὶ τὸ πολυύμνητον φυτὸν τῶν Ἀθηναίων, ἡ ἐλαία.

‘Αλλ’ ἔκεινο, τὸ ὄποιον ἔδωσεν ἔξαιρετικὴν σημασίαν εἰς τὴν μικρὰν χώραν, ἥτο δὲ τοποθεσία της. Ἡ Ἀττικὴ ἔκτείνεται βαθέως εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ φαίνεται προωρισμένη νὰ ἔξουσιάζῃ τὴν θαλασσίαν ὅδόν, ἡ δύοια ἄγει πρὸς τὴν Θράκην, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Κορητην. Ἡ πολυσχιδῆς παραλία της ἔχει ὅρμους ἀσφαλεῖς, οἱ δύοιοι ἥτο δυνατὸν νὰ μεταβληθοῦν εἰς λιμένας. Ἀγρόται κατ’ ἀρχὰς οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς, κατέβησαν βραδύτερον εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἔγιναν ἔξαιρετοι ναυτικοί καὶ ἐμποροί. Ἡ Ἀττικὴ εἶχε δύο πρωτευούσας, μίαν μεσογειακήν, τὰς Ἀθήνας, καὶ μίαν παραθαλασσίαν, τὸν Πειραιᾶ.

Σήμερον τὸ κλῖμα τῶν Ἀθηνῶν είναι πολὺ καυστικὸν καὶ παραλύει πᾶσαν ἔργασίαν τὸ θέρος. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἥτο πολὺ ἥπιώτερον. Τὰ δόῃ ἔκαλύπτοντο ἀπὸ δάση, οἱ δύο ποταμοί, δὲ Ἰλισός καὶ δὲ Κηφισός, εἶχον πολὺ περισσότερον ὕδωρ. Οἱ ποιηταὶ ἔξυμνησαν τὸ δροσερὸν οεῦμα τοῦ Κηφισοῦ καὶ τὰ πράσινα φυλλώματά του, ὅπὸ τὰ δύοια ἐψιθύριζε τὸ πανθηρικὸν ψόμα τῆς ἥ ἀηδών. Ὁ δυτικὸς ἄνεμος πνέων ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἔδροσιζε τὸ θέρος καὶ ἐθέρμαινε τὸν χειμῶνα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔξεθείασαν τὸ γλυκὺν κλίμα τῆς πατρίδος των, τὸν λεπτὸν ἀέρα καὶ τὸν διαυγέστατον οὐρανόν της. Εἰς ἐν δράμα τοῦ Εὑριπίδου ὁ χορὸς ψάλλει: «Καλότυχοι οἱ Ἀθηναῖοι. Ζοῦν μέσα εἰς λαμπρότατον αἰθέρα. Εἰς τὸν τόπον αὐτὸν λέγεται ὅτι ἡ ξανθὴ Ἀρμονία ἐγέννησε τὰς ἐννέα μούσας».

Πράγματι τὸ κλίμα ἐπέδρασεν εἰς τὸν χαρακτῆρα τῶν κατοίκων. Κατέστησεν αὐτοὺς ζωηρούς, ἐνεργητικούς καὶ ἐλέπτυνεν εἰς βαθμὸν ἀξιοθαέμαστον τὴν καλαισθησίαν των.

ΤΟ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Ἡ Ἀττικὴ κατ’ ἀρχὰς ἦτο γεωργικὴ καὶ δὲν διέφερε διόλου ἀπὸ τὰς ἀλλας πολιτείας τῆς Ἑλλάδος. Εἶχε δύο κοινωνικὰς τάξεις, τοὺς γαιοκτήμονας εὐγενεῖς, τοὺς εὐτατούδιας, καὶ τοὺς δουλοπαροίκους γεωργούς, τοὺς λεγομένους γεωμόρους ἢ ἀγροίκους. Τὸ κράτος ἔκυβέρνα δὲ βασιλεὺς μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν γενῶν, οἱ δύοιοι ἥτο κατ’ ἀρχὰς διτοικοί, τοι δὲ Γερουσία εἰς τὴν Σπάρτην. Βραδύτερον οἱ εὐγενεῖς κατέλυσαν τὴν βασιλείαν. Ἀπὸ τότε τὴν διοικησιν τῆς πόλεως ἔλαβεν δὲ Ἀρειος Πάγος, δὲ δύοιος ἀντὶ τοῦ βασιλέως διώριζεν ἐννέα ἀρχοντας δι’ ἐν ἔτος. Εἰς ἐξ αὐτῶν, δὲ

λεγόμενος βασιλεύς, διετήρησε μόνον τὴν θρησκευτικὴν ἔξουσίαν, δο πολέμαρχος ἔλαβε τὴν στρατιωτικήν, δο τρίτος, ἀπλῶς ἄρχων ὀνομαζόμενος, ἦτο διοικητὴς τῆς πόλεως καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐλάμβανε τὴν ὀνομασίαν τὸ ἔτος. Διὰ τοῦτο δο ἄρχων ὠνομάζετο ἐπώνυμος¹. Οἱ ἄλλοι ἐξ ἄρχοντες ὠνομάζοντο θεσμοθέται καὶ ἥσαν κυρίως δικαστάι.

Τὸ κράτος ἐκυβέρνων οἱ εὐγενεῖς καὶ αὐτοὶ μόνον ἐξελέγοντο ἄρχοντες ἢ μέλη τοῦ Ἀρείου Πάγου.

ΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΤΑΡΑΧΑΙ

Ἡ κατάστασις αὐτὴ διετηρήθη ἐπὶ αἰῶνας. Ἄλλ' ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας ἐδημιούργησε νέαν κοινωνικὴν τάξιν, ἡ δοπία ἐμελλε νὰ διεκδικήσῃ τὴν ἔξουσίαν πρὸς τοὺς εὐπατρίδας.

Τὸν Ζ' αἰῶνα αἱ Ἀθηναὶ διεξάγουν ἀξιόλογον ἐμπόριον εἰς τὴν θάλασσαν. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντά των, καταλαμβάνουν τὸ Σύγειον εἰς τὴν εἰσόδον τοῦ Ἐλλησπόντου καὶ ἔχουν προστριβάς μὲ τὰ ναυτικὰ καὶ ἐμπορικὰ κράτη τῆς Αἰγαίνης καὶ τῶν Μεγάρων. Ἐπίσης κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἰχε δημιουργηθῆ, ἰδίως εἰς τὰ δορεινότερα μέρη τῆς Ἀττικῆς, τάξις μικροκαλλιεργητῶν, οἱ λεγόμενοι διάκροιοι. Ὁλοι αὐτοί, οἱ ἐμποροι, ναυτικοί, τεχνῖται, ἐλεύθεροι γεωργοί, μὲ ἐν ὅνομα ὁ δῆμος, εἶναι ἀντίπαλοι τῶν εὐπατριδῶν, οἱ δοπῖοι καταπιέζουν καὶ ἐκμεταλλεύονται αὐτούς. Οἱ μικροκαλλιεργηταὶ καὶ οἱ τεχνῖται κατὰ τὰ δύσκολα ἔτη ἀναγκάζονται νὰ δανεισθοῦν ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς μὲ βαρυτάτους δρους. Ὁταν δὲν κατορθώνουν νὰ πληρώσουν, δο δανειστὴς δικαιοῦται νὰ πωλήσῃ αὐτοὺς ὡς δούλους ἢ νὰ ὑποχρεώσῃ αὐτοὺς νὰ ἐργασθοῦν εἰς τὸ κτῆμα του ὡς ἐκτήμοροι, δηλ. νὰ λαμβάνουν μόνον τὸ $\frac{1}{6}$ τῶν προϊόντων. Τοῦτο ἦτο τὸ ἐπὶ τοῖς σώμασι δανείζεσθαι. Τοιουτοτρόπως ὑπῆρχε κίνδυνος οἱ ἐλεύθεροι γεωργοὶ καὶ τεχνῖται νὰ περιπέσουν πάλιν εἰς δουλείαν.

Διὰ τοῦτο ἡ Ἀττικὴ ταράσσεται τὸν Ζ' αἰῶνα ἀπὸ ἐσωτερικὰς ἔριδας. Τὰς ταραχὰς ἐπωφελεῖται δο γεαρὸς εὐπατρίδης **Κύλλων**, ὀλυμπιονίκης καὶ γαμβρὸς τοῦ τυράννου τῶν Μεγάρων

1. Ἐλέγετο οὕτω, διότι ἔδιδε τὸ ὄνομα εἰς τὸ ἔτος. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐχρονολόγουν τὰ γεγονότα κατὰ ἄρχοντας. Ἐλεγον π. χ. δτι δο Πελοποννησιακὸς πόλεμος ἥρχισεν ἐπὶ Πυθοδώρου ἄρχοντος.

Θεαγένους, καὶ προσπαθεῖ νὰ γίνῃ κύριος τῆς ἔξουσίας. Ἡ ἀπό πειρα ἀποτυγχάνει, δὲ Κύλων δραπετεύει, οἱ διπάδοι του πολιορκοῦνται εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὑπὸ τῶν εὐγενῶν καὶ ἴδιως ὑπὸ τῆς μεγάλης οἰκογενείας τῶν Ἀκμεωνιδῶν, παραδίδονται ὑπὸ δρους, ἀλλὰ φονεύονται παρὰ τὴν συνθήκην. Ἡ βιαία αὕτη πρᾶξις, τὸ κυλώνειον ἄγος, ὡς ὀνομάσθη, προκαλεῖ νέας ταραχάς, οἱ Ἀλκμεωνίδαι ἀναγκάζονται νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν πόλιν ὡς ἐναγεῖς, οἱ εὐπατρίδαι δύμας μένουν κύριοι τῆς καταστάσεως.

Διὰ νὰ ἱσυχάσσουν τὰ πνεύματα, ἀναδέτουν εἰς τὸν Δράκοντα νὰ ἀναγράψῃ τὰς παλαιὰς συνηθείας καὶ νὰ παρουσιάσῃ αὐτὰς ὡς γραπτοὺς νόμους, οἱ δροῖοι ἔγιναν περίφημοι διὰ τὴν αὐστηρότητά των (δρακόντειοι νόμοι).

Η ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΤΟΥ ΣΟΛΩΝΟΣ

‘Αλλ’ ἡ ἀπολυτιαχία τῶν εὐγενῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαιωνισθῇ μετὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ἀθηνῶν. Αἱ ἀντιμαχόμεναι μερινὲς κατώρθωσαν νὰ συνεννοθοῦν καὶ ἔξελεξαν τὸν Σόλωνα ἀρχοντα μὲ τὴν ἀπεριόριστον ἔξουσίαν νὰ ουθμίσῃ τὴν πολιτείαν.

595

‘Ο Σόλων, ἀριστοκρατικῆς καταγωγῆς, λέγεται ὅτι εἶχε χάσει τὰ κτήματά του καὶ κατώρθωσε διὰ τοῦ ἐμπορίου νὰ δημιουργήσῃ νέαν περιουσίαν. Ἐταξίδευσε πολύ, εἶδε καὶ ἔμαθε πολλά. Εἶχε συμπαθείας εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐμπόρων, διότι εἶχεν ἐργασθῆ διὰ τὴν ἔξασφάλισιν τῆς κατοχῆς τοῦ Σιγείου καὶ διὰ τῶν ποιημάτων του ἔξηγειρε τοὺς συμπολίτας του διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σαλαμινος. Ἐφ’ ἑτέρου οἱ εὐγενεῖς εἶχον ἐμπιστούνην εἰς αὐτὸν ἔνεκα τῆς καταγωγῆς του.

‘Ο Σόλων διὰ ν’ ἀποκαταστήσῃ τὴν γαλήνην, ἔλαβε οἰζικὸν μέτρα. Διέταξε γενικὴν παραγραφὴν τῶν χρεῶν. ‘Οσοι εἶχον πωληθῆ διὰ χρέη ἀνέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν των, οἱ φυγάδες ἐπέστρεψαν, τὰ ὑποθηκευμένα κτήματα ἀπηλλάγησαν πάσης ὑποχρεώσεως. Τοῦτο ὠνόμασαν σεισάχθειαν, διότι δ λαὸς ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰ βάρον του. Διὰ νὰ προλάβῃ τὴν δημιουργίαν νέας τάξεως δουλοπαροίκων, ἀπηγόρευσε τὸ ἐπὶ τοῖς σώμασι δανείζεσθαι, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ δὲ τὴν δημιουργίαν μεγάλων κτημάτων, ἥλλαξε τὸν κληρονομικὸν νόμον καὶ ἐπέτρεψε τὴν διανομὴν τῆς περιουσίας εἰς ὅλα τὰ τέκνα. ‘Ἐπισης ἔδωκε τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς εὐγενεῖς νὰ πωλοῦν τὸ κτῆμά των.

‘Ιστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος—γ’ ἔκδοσις

8

Τὰ πολιτικὰ δικαιώματα δὲν ἔξετεινεν εἰς ὅλους τοὺς πολίτας, διὰ νὰ μὴ ἔξερεθίσῃ τοὺς εὐγενεῖς. Διῆρεσε τοὺς κατοίκους εἰς τέσσαρας τάξεις λαβὼν βάσιν τὴν κτηματικὴν περιουσίαν. 1) τοὺς πεντακοσιομεδίμυνους, δηλ. μεγαλοκτηματίας ἔχοντας ἑτήσιον εἰσόδημα πετακοσίων μεδίμνων¹, ἡτοι 10.000 δκάδων σίτου, οἴνου ἥ ἐλαίου, 2) τοὺς τριακοσιομεδίμυνους ἥ ἵππεῖς, ἔχοντας 300 μεδίμνους ἡτοι 6.000 δκάδας 3) τοὺς διακοσιομεδίμυνους ἥ ζευγίτας, τοὺς ἔχοντας 200 μεδίμνους ἡτοι 4000 δκάδες, 4) τοὺς θῆτας, τοὺς ἔχοντας κάτω τῶν 200 μεδίμνων.

Οἱ πολῖται ὅλων τῶν τάξεων λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἔχουν δικαίωμα νὰ ψηφίζουν τοὺς ἀρχοντας, ἐκλέγονται δικιαστές μόνον οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς τρεῖς ἀνωτέρας τάξεις αἱ ἀνώτεραι ἀρχαὶ μάλιστα παραμένουν προνόμιον τῶν δύο πρώτων τάξεων. Συγχρόνως δικιαστές οἱ πολῖται τῶν ἀνωτέρων τάξεων ἔχοντας πολὺ μεγαλυτέρας ὑποχρεώσεις, φορολογοῦνται, ὑπηρετοῦν εἰς τὸν στρατὸν ὡς πολῖται καὶ ἵππεῖς, ἐνῶ οἱ θῆτες εἰναι ἀπηλλαγμένοι τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας ἥ ὑπηρετοῦν ὡς ψιλοί.

Ἡ σοιλώνειος νομοθεσία διετήρησε κατὰ ταῦτα ἀριστοκρατικὸν καὶ ἀρχαϊκὸν χαρακτῆρα, ἀφοῦ μάλιστα βάσιν τῆς διαιρέσεως ἔλαβε τὴν κτηματικὴν περιουσίαν. Ἄλλ' ἥ ταχεῖα οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις τῆς χώρας ἀνεστάτωσε τὴν βάσιν ταύτην, διότι τὸ κτῆμα καὶ τὸ εἰσόδημα ἥρχισαν νὰ ὑπολογίζωνται εἰς κρῆμα καὶ δχι εἰς εἶδος. Τοιουτοῦ πολίτευμα ἀνεπτύχθη πολὺ ταχέως εἰς τυμοκρατικὸν καὶ τὰ δρια τῶν τάξεων δὲν ἦσαν πλέον αὐστηρῶς χωρισμένα, διότι διαδέσθησαν τὴν περιουσίαν του εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀνέλθῃ εἰς ὑψηλοτέρων τάξεων. Ὁ Ἀνθεμίων ἀφιέρωσεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἵππον, διότι ἀνῆλθεν ἐκ τῆς τάξεως τῶν θητῶν εἰς τοὺς ἵππεῖς.

Μεγαλυτέραν σπουδαιότητα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς δημοκρατίας είχον ἀλλαι διατάξεις τοῦ Σόλωνος. Ἐδιωσε μεγαλύτερα δικαιώματα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ διωργάνωσε συστηματικώς τὴν βουλὴν τῶν τετρακοσίων. Τὰ δύο ταῦτα κυβερνητικὰ διοικητικὰ σώματα, τὰ δυοῖς ἔλαβον μεγάλην σημασίαν βοαδίτερον, είχον δημιουργηθῆ ἥδη πρὸ τοῦ Σόλωνος, δὲν γνωστοί οὖμεν ἀκοιβῶς πότε. Ἡ Βουλὴ τῶν τετρακοσίων, ἀποτελουμένη ἀπὸ 400 μέλη, ἐκλεγόμενα κατ' ἕτος ἀπὸ τὰς τρεῖς πρώτας

(1) Μέδιμνος=μέτρον χωρητικότητος ίσον πρὸς 20 δκάδας περίπου.

τάξεις, είχε κύριον ἔργον νὰ προετοιμάζῃ τὰ ζητήματα, τὰ όποια θὰ οὐκεβίλλοντο εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Διὰ σειρᾶς διατάξεων ἐφόδησε διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου. Ἐπέτρεψε τὴν ἔξαγωγὴν τοῦ ἑλαίου καὶ εἰσήγαγε τὸ μετρικὸν σύστημα τῶν ἄλλων ἐμπορικῶν πόλεων.

Η ΤΥΡΑΝΝΙΣ

Ο Σόλων προσπαθήσας νὰ εὐχαριστήσῃ καὶ τὰς δύο μερίδας δυσηρέστησεν δύλους κατ’ ὁρχάς. Οἱ εὐγενεῖς ἦσαν ἔξωργισμένοι διὰ τὴν κατάογησιν τῶν χρεῶν, οἱ ἀπορώτεροι, διότι ἀνέμενον διανομὴν τῆς γῆς. Αἱ ταραχαὶ ἐπανελήφθησαν. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν δρεινῶν **Πεισίστρατος**, ἀνὴρ ἔξαιρετικῆς εὐφυΐας, 560

κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὴν ἔξουσίαν καὶ νὰ γίνη τύραννος τὸ 560.

Ἡ τυραννίς δὲν ἐσταμάτησε τὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ἀθηναίων, διότι ὁ Πεισίστρατος διετήρησε τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σόλωνος, μάλιστα ἐστερέωσεν αὐτὴν ἐφαρμόσας κατὰ τὰ μακρὰ καὶ εἰρηνικὰ ἔτη τῆς κυριαρχίας του. Ὁ Πεισίστρατος ἐκυβέρνησε τὰς Ἀθήνας ἐπὶ 33 ἔτη (560—527), ἐδειξε σύνεσιν καὶ μετριοπάθειαν καὶ ἀπέκτησε μεγάλην δημοτικότητα. Εἶναι δὲ μῦθος, ὅτι ἔξεδιώχθη ἐπανειλημμένως ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του καὶ ὅτι κατώρθωσε πάλιν τὰ ἐπανέλθη. Αἱ Ἀθῆναι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του είδον ἡμέρας λαμπράς, διότι ὁ Πεισίστρατος, θέλων νὰ είναι δημοτικός, ἐφόδησε νὰ αὐξήσῃ τὸν πλοῦτον τῆς χώρας καὶ νὰ καταστήσῃ εὐχάριστον τὸν βίον. Εἰργάσθη διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς μηχανῆς Ἰδιοκτησίας ὑποστηρίξας οἰκονομικῶς τοὺς μικροκτηματίας. Ἡ ἀμπελος καὶ ἡ ἑλαία ἐκέδισαν ἔδαφος, ἡ ἀγγειοπλαστικὴ ἀνεπύχθη, ήρχισαν νὰ ἔργαζονται τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρείου. Περὶ τὴν νέαν ἀγορὰν δημιουργεῖται δόλοκληρος συνοικία σιδηρουργῶν καὶ κεραμέων, ἡ σφύρα ἀντηχεῖ ἐπὶ τοῦ ἀκμονος, οἱ τροχοὶ στρέφονται ἀπὸ πρωίας μέχρις ἐσπέρας καὶ ὅλη ἡ πόλις ἔργαζεται ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς Ἀθηνᾶς Ἔργανης. Κατασκευάζονται ὑδραγωγεῖα καὶ κορηναί, ἡ Ἀκρόπολις καὶ ἡ κάτω πόλις κοσμοῦνται διὰ ναῶν καὶ ἔργων γλυπτικῆς, τὰ όποια ἀπομιμοῦνται τὴν Ἰωνικὴν τέχνην καὶ παρέχουν ἔργασίαν εἰς τὸν λαόν. Εορταὶ πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Ἀθηνᾶς φαιδρύνουν τὴν πόλιν. Πρώτην φοράν εἰς τὰς ἕορτὰς ταύτας δίδονται δραματικαὶ παραστάσεις. Εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Πει-

σιστράτου συναντῶνται οἱ ἔξοχώτεροι ποιηταὶ τῶν χρόνων τούτων καὶ συντελεῖται ἡ ἔκδοσις τοῦ Ὁμήρου.

“Ἄλλ’ ἀκριβῶς ἡ ἀνάπτεινεις τοῦ πλούτου ἐπροκάλεσε τὴν πτῶσιν τῆς τυραννίδος. Οἱ Πεισίστρατος ἦτο ἀσφαλῆς, ἐφόσον εἶχεν ἐχθρὸν μόνον τοὺς εὐπατοίδας. ‘Ἄλλ’ ἡ ἐπ’ αὐτοῦ ἀναπτυχθεῖσα ἀστικὴ τάξις ἥθελησε νὰ ἔχῃ πλήρη αὐτοδιοίκησιν καὶ ἀνέτρεψε τοὺς διαδόχους του, οἱ δποῖοι δὲν εἶχον τὴν ἴκανότητά του. Εἰς ἑκ τῶν υἱῶν του, δ “Ιππαρχος, ἐδοιοφονήθη ἐνεκα προσωπικῶλ λόγων ὑπὸ τοῦ Ἀριστογείτονος καὶ τοῦ Ἀρμοδίου, δ “Ιππίας, δ δποῖος εἶχε κυρίως τὴν ἀρχήν, ἔγινεν ἔκτοτε καχύποπτος καὶ τυ·

510 φαννικὸς καὶ τέλος ἐξειδιώχθη ὑπὸ τοῦ σπαρτιατικοῦ στρατοῦ, δ δποῖος ἥλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν ἀριστοχρατικῶν. Οἱ Ἰππίας κατέφυγεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας Δαρείου.

Η ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΙΣ ΕΠΙ ΚΛΕΙΣΘΕΝΟΥΣ

Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς τυραννίδος καὶ μετὰ σφοδρὸν ἀγῶνα οἱ δημοκρατικοὶ ἔγιναν κύριοι τῆς καταστάσεως καὶ ἤλλαξαν φιλικῶς τὸ καθεστώς τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ ἀρχηγός των Κλεισθένης, εὐπατοίδης, ἀνήκων εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Ἀλκεωνίδῶν, ἀλλὰ τολμηρὸς καὶ ἀπηλλαγμένος προλήψεων, εἰσήγαγε μεταρρυθμίσεις, αἱ δποῖαι σημειώνουν τὸ ἀποφασιστικώτερον βῆμα πρὸς λαϊκώτερον πολίτευμα κατὰ τὸν ΣΤ’ αἰῶνα.

Οἱ Κλεισθένης κατήργησε τὴν παλαιάν διάκρισιν τῶν κατοίκων εἰς τάξεις καὶ διέταξε νέαν ἀπογραφὴν τῶν κατοίκων. Τὰ χωρία τῆς Ἀττικῆς καὶ αἱ συνοικίαι τῆς πόλεως ἀπετέλεσαν 100 κοινότητας μὲ τοπικὴν αὐτοδιοίκησιν, τοὺς λεγομένους δήμους. “Ἐκαστος κάτοικος ἀδιακρίτως καταγωγῆς καὶ κοινωνικῆς τάξεως ὑπεχρεώθη νὰ καταγραφῇ εἰς τὸν δῆμον, δπον εἶχε τὴν κατοικίαν του. Οἱ δῆμοι ἀνὰ δέκα ἀπετέλεσαν 10 διοικητικὰς περιφερείας, τὰς λεγομένας 10 φυλάς. “Ἐκτοτε οἱ Ἀθηναῖοι δὲν φέρουν πλέον τὸ ἐπώγυμον τοῦ γένους των, ἀλλὰ μόνον τὸ ὄνομα τοῦ πατρός των καὶ τοῦ δήμου, εἰς τὰ δποῖα ἐνίστεται καὶ τὸ ὄνομα τῆς φυλῆς χάριν ἀκριβείας (π. χ. Θεμιστοκλῆς Νεοκλέους Φρεάρριος Λεοντίδος φυλῆς).

*Ελήφθη δῆμος φροντίς δπως ἡ φυλὴ μὴ περιλάβῃ δήμους μιᾶς περιφερείας μόνον, ἀλλ’ ὅσον τὸ δυνατὸν μεγάλην ποικιλίαν δήμων, δηλ. δήμους τοῦ ἐσωτερικοῦ, τῆς πόλεως, τῆς

παραλίας. Ἡ Ἰπποθοντίς φυλὴ π. χ. συνδέει εἰς μίαν διοικητικὴν ἐνότητα τὴν πεδιάδα τῆς Ἐλευσῖνος, τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς καὶ τοὺς ὁρεινοὺς δήμους τῆς Πάρονθος. Εἰς τὰς ἑας διοικητικὰς ὁργανώσεις οἱ Ἀθηναῖοι συγχωνεύονται, πλούσιοι καὶ πτωχοί, εὐπατρίδαι καὶ ἀνθρώποι τοῦ λαοῦ, ἔμποροι καὶ γεωργοί, ὁρεινοὶ καὶ θαλασσινοί. Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν αὐτὴν φυλὴν συνέχονται εἰς κοινὰς συναθροίσεις, συζητοῦν τὰς ὑποθέσεις τῆς φυλῆς, ἐκλέγουν τοὺς βουλευτάς των, ἔορτάζουν κοινὰς ἔορτάς καὶ αἰσθάνονται δτι ἀποτελοῦντα ἓντα λαὸν καὶ δτι ἔχουν ἵσα πολιτικὰ δικαιώματα. Τοιουτούπως ἀρχίζει νέα πολιτικὴ ζωὴ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ δ λαὸς παιδεύεται πρὸς δημοκρατίαν.

Ἄλλα μεταβολὴ τόσον οἰζικὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ χωρὶς κλονισμούς. Οἱ ἀδιάλλακτοι ἀριστοκρατικοὶ ἔξηγιησαν τὴν ἐπέμβασιν τῆς Σπάρτης. Ο βασιλεὺς Κλεομένης εἰσέβιλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἔξεδίωξε τὸν Κλεισθένην καὶ ταῦς Ἀλκμεωνίδας ὡς ἔναγεις. Ἄλλ' ὁ λαὸς ἔηγέρθη διὰ νὰ πραστατεύσῃ τὰς ἐλευθερίας του, ὑπερχρέωσε τὸν Κλεομένην νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν χώραν καὶ βραδύτεραν οἱ Ἀθηναῖοι ἔνικησαν εἰς λαμπρὰν μάχην τοὺς συμμάχους τῶν Σπαρτιατῶν Βοιωτοὺς καὶ Χαλκιδεῖς.

ΑΡΧΑΙ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑ Ι ΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Τὰ γεγονότα ταῦτα περιέβαλαν μὲ αἴγλην τὴν νεαρὰν δημοκρατίαν καὶ ἀνύψωσαν τὸ φρόνημα τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἥγαπτησαν τῷρα περισσότερον τὴν πατρίδα των, διότι ἦσαν πολῖται ἐλευθέρας πόλεως καὶ εἶχον ὅλοι ἵσα πολιτικὰ δικαιώματα. Ἐπίστευταν εἰς τὴν εὐγένειαν τῆς καταγωγῆς των καὶ εἰς τὴν ἰδίαν ἀξίαν. Ἄλλ' ἡ ἐθνικὴ αὐτὴ ὑπερηφάνεια δὲν ἔκαμεν αὐτοὺς ἀποκλειστικούς. Τοῦναντίον εἶχον τὴν ψυχὴν ἀνοικτὴν εἰς ὅλας τὰς ἐπιδράσεις καὶ ἐδέχοντο προθύμως ὅτι καλὸν εὐρισκον εἰς τοὺς ἄλλους. Οἱ Ἀθηναῖοι ποὺν γίνουν διδάσκαλοι τῆς Ἑλλάδος, ἔλαβον μαθήματα ἀπὸ τὰς φυλάς, αἱ̄ δόποιαι ἀνεπτύχθησαν ἐνωρίτερον.

Κατ' ἀρχὰς ἐδιδάχθησαν πολλὰ ἀπὸ τοὺς Ἰωνας. Ἐκ τῆς Ἰωνίας ἥλθον τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου, ἱωνες τεχνῖται ἐδίδαξαν τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ μαρμάρου. Ἡ Ἀκρόπολις ἐπληρώθη ἀπὸ κόρας, ἀπὸ ἀγάλματα δηλ. γυναικῶν, τὰ δποῖα αἱ κυρίαι τῶν Ἀθηνῶν ἀφιέρωντο εἰς τὴν θεὰν (ἴδε κεφαλ. τέχνης). Ἡ κεραμευτικὴ ἐπίσης ἐδέχθη τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἰώνων. Σχέδια

ἐκ τοῦ φυτικοῦ κόσμου, μεγάλα ἄγρια θηρία, πτερωτοὶ δαίμονες τὰ δποῖα οἱ Ἰωνες εἶχον ἀπομιμηθῆ ἀπὸ τὰ ἀσυριακὰ πρότυπα, ἀναμιγγύονται εἰς τὰ ἐντόπια γεωμετρικὰ σχήματα, τὰ δποῖα τέλος παραγωνίζονται. Ἐπὶ Πεισιστράτου Ἰδίως αἱ Ἀθῆναι παρουσιάζουν ὅψιν Ἰωνικῆς πόλεως, συνδυάζουσαι τὴν οἰκονομικὴν ἀκμὴν μετὰ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς τυραννίδος ἀρχῆς ή δωρικὴ ἐπίδρασις: Ἀκριβῶς τότε ἡ Ἰωνία ἔχανε τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ἐνῶ ἡ Σπάρτη εἶχε γίνει ἡ πρώτη στρατιωτικὴ δύναμις. Ἐκτοτε οἱ Ἀθηναῖοι ἔρχονται εἰς στενωτέραν ἐπαφὴν μὲ τὸν δωρικὸν κόσμον. Ὁ βραχὺς δωρικὸς χιτῶν ἀντικαθιστᾶ τὸν ποδήρη Ἰωνικόν, οἱ ἄνδρες ἀφίνουν τὰ κοσμήματα, τὰ δποῖα ἐφόρουν τὸν Ἰωνικὸν—ἀστατικὸν συμόν, διός γίνεται αὐστηρότερος, ἡ φυσιογνωμία σοβαρωτέρα. Ἀπὸ τὰ ἀγάλματα ἔξαφανίζεται τὸ ἀφελές καὶ δλίγον ἐπιτηδευμένον μειδίαμα, τὸ δποῖον εἶχον αἱ κόραι. Γλύπται τῆς Αἰγίνης καὶ τῆς Σικυῶνος ἐργάζονται εἰς τὰς Ἀθήνας. Μόνον εἰς τὴν λογοτεχνίαν παραμένει κυρίᾳρχος ἡ Ἰωνικὴ ἐπίδρασις, διότι οἱ Δωριεῖς δὲν ἔχουν λογοτεχνίαν.

Ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τοῦ Ἰωνικοῦ καὶ τοῦ δωρικοῦ θὰ διαλάμψῃ τὸ ἀττικὸν πνεῦμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

ΜΗΔΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

'Ο βασιλεὺς τῆς Περσίας, κύριος ἀπεράντου ὑπειρωτικοῦ κράτους, ἐπεχείρησε νὰ δυντρίψῃ τοὺς "Ελληνας, οἱ ὅποιοι ἔξουσιαζον τὴν θάλασσαν.

'Η ὑπαρξίας τοῦ ἔθνους ἐκινδύνευσεν, ἀλλὰ διὰ τῶν νικῶν τοῦ Μαραθῶνος (490), τῆς Σαλαμῖνος (480) καὶ τῶν Πλαταιῶν (479) οἱ "Ελληνες ἀπέκρουσαν τὴν ἐπιδρομήν.

'Η νίκη ἔξυψωσε τὸ φρόνημα τῶν Ελλήνων καὶ ἐπέταχυνε τὴν ἄναπτυξιν μεγάλου πολιτισμοῦ.

ΑΙΤΙΑ ΤΩΝ ΜΗΔΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ

Τὸ ἀχανὲς περσικὸν κράτος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ξῆ, ἂν δὲν ἔξουσίαζε τὴν Μεσόγειον. Διὰ τοῦτο οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας δὲν ἦσθανοντο ἔαυτοὺς ἀσφαλεῖς, ἐφόσον εἰς τὴν θάλασσαν ὑπῆρχε τὸ μικρὸν δραστήριον ἔθνος τῶν Ἐλλήνων καὶ τὰ στενὰ τοῦ Ἐλλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου ἥπειλουν αἱ σκυθικαὶ φυλαί, αἱ κατοικοῦσαι τὴν Θράκην καὶ τὰ βόρεια τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Διὰ τοῦτο δὲ βασιλεὺς τῆς Περσίας ἐπεχείρησεν ἐπανειλημμένως ἐκστρατείας εἰς τὴν Θράκην καὶ προσεπάθησε νὰ συντρίψῃ τοὺς "Ελληνας.

ΙΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΣΤ' αἰῶνος ὁ ἴσχυρότατος καὶ μεγαλοπρεπέστατος βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος δὲ "Υστάσπονς (521—486) ἐπεχείρησε νὰ ἔκτείνῃ τὴν περσικὴν ἔξουσίαν εἰς τὴν Θράκην. Εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτὰς εἶχε προθύμους ὑποστηρικτὰς τοὺς τυράννους τῶν ιωνικῶν πόλεων, τοὺς δῆποίους αὐτὸς εἶχε δημιουργήσει. Περὶ τὸ 514 δὲ Δαρεῖος ἐπεχείρησε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Σκυθῶν, οἱ ὅποιοι κατώκουν ἐκεῖθεν τοῦ Δουνάβεως, καὶ εἰσεχώρησεν εἰς τὰς χώρας τῆς σημερινῆς νοτίου Ρωσίας. "Η Θράκη, ἡ Μακεδονία καὶ αἱ Ἕλληνικαὶ ἀποικίαι τοῦ Ἐλλησπόντου καὶ τῆς Προποντίδος ἀνεγνώρισαν τὴν κυριαρχίαν τῶν Περσῶν. Τὰ περιστατικὰ ταῦτα ἔξηνάγκασαν τὸν ἀθηναῖον Μιλιτιάδην, δὲ ὅποιος ἦτο τύραννος εἰς τὴν Θρακικὴν χερσόνησον

νὰ ἀφήσῃ τὴν θέσιν του καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα του.

Βραδύτερον δὲ τύραννος τῆς Μιλήτου **Ιστιαῖος**, εὐνοούμενος τοῦ Δαιδοῖον καὶ τὸ κυριώτερον στήριγμα τῶν ἐπιχειρήσεών του, ἔχασε τὴν εὑνοιαν τοῦ βασιλέως καὶ προσκληθεὶς εἰς τὰ Σοῦσα ἐκρατήθη ἐκεῖ. Ὁ διάδοχος καὶ γαμβρός του **Ἀρισταγόρας** παρακινηθεὶς ἵσως ὑπὸ τοῦ **Ιστιαίου** ἔπεισε τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ιωνικῶν πόλεων, συνηθοισμένους εἰς τὸ Πανιώνιον, νὰ καταλύσουν τοὺς τυράννους καὶ νὰ ἀποσείσουν τὸν περσικὸν ζυγόν. **Ὕστερον** τεριώδευσε τὴν Ἑλλάδα ζητῶν βοήθειαν. Οἱ Σπαρτιᾶται ἡρῷηθησαν διότι ὑπέθεσαν διι πρόκειται περὶ συνήθους φρασιοργίας τῶν τυράννων διὰ προσωπικὰς ὑποθέσεις. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως ἔστειλαν 20 πλοῖα καὶ οἱ Ἐρετριεῖς 5.

498 Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 498 δὲ στόλος τῶν ἐπαναστατῶν συνηθοίσθη εἰς τὴν Ἐφεσον, δὲ στρατὸς εἰς τὴν πρώτην ὁρμὴν προήλισεν εἰς τὰς Σάρδεις, τὴν πρωτεύουσαν τῆς ιωνικῆς συτραπείας, καὶ ἐπυρπόλησε τὴν πόλιν. Ἀλλὰ τὰ πράγματα ἥλαξαν, ὅταν ἐκινήθη ὁ περσικὸς στρατός. Οἱ Ἰωνες ἡττήθησαν παρὰ τὴν Ἐφεσον, οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἐρετριεῖς ἐγκατέλευψαν αὐτοὺς καὶ δὲ στόλος των ὑπέστη καταστροφὴν παρὰ τὴν νῆσον Λάδην, πλησίον τῆς Μιλήτου (495). Η Μίλητος κατελήφθη καὶ κατεστράφη, ἡ Ἰωνία ὑπέκυψεν.

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΠΕΡΣΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ἡ ἐπανάστασις κατεστάλη, ἀλλ᾽ δὲ μέγας βασιλεὺς κατενόησεν ὅτι δὲν θὰ ἔχειν ήσυχίαν, ἐφόσον ἐκεῖθεν τῆς θαλάσσης ὑπῆρχον ἐλεύθεραι ἐλληνικαὶ πολιτεῖαι. Οἱ δὲ ἐν τῇ αὐλῇ του φυγάδες Ἐλληνες, ως δὲ Ἰππίας, παρέστησαν εἰς αὐτὸν ώς εὐχερῆ ἐπιχειρήσιν τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 492 δὲ νεαρόδες γαμβρὸς τοῦ βασιλέως **Μαρδόνιος** διέβη μὲν στρατὸν τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἐξησφάλισε τὴν περιοχὴν κυριαρχίαν μὲ τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ καταστροφὴ τῆς Μιλήτου ἐποξένησε μεγάλην ἐντύπωσιν. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπεκράτησαν οἱ δημοκρατικοὶ καὶ δὲ ἀρχηγός των, δὲ ὑξεδερόκεστατος πολιτικὸς **Θεμιστοκλῆς**, ἐκλεγεὶς ἀρχων τοῦ ἔτους 493]2, ἦρχισε τὴν πολιτικὴν τοῦ ναυτικοῦ ἐξοπλισμοῦ, ἐνῶ οἱ Ἀλκμεωνίδαι ἐπέμενον εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς. Τότε ἦρχισεν ἡ κατασκευὴ πολεμικοῦ λιμένος εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἀλλὰ τὰ γεγονότα προέλαβον

τὸν Θεμιστοκλῆν. "Αλλωστε ἡ παρουσία τοῦ Μιλιτάδου, ὁ δποῖος φεύγων τοὺς Πέρσας εἰχε κατέλθει εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐνίσχυσε τὴν ἀντίθετον μερίδα καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς παρηγκωνίσθη.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 490 ὁ περσικὸς στρατός, ἀποτελούμενος τὸ πλεῖστον ἀπὸ ἵππεῖς, συνηθοίσθη εἰς τὴν Ἐφεσον, ὅθεν ἐπεβιβάσθη εἰς τὰ πλοῖα. Δὲν γνωρίζουμεν ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ. Ὁ ἴστορικὸς τῶν μηδικῶν πολέμων Ἡρόδοτος ἀναβιβάζει αὐτοὺς εἰς 100 χίλ. Γενικῶς δύμως εἴναι ἔξωγκωμένοι οἱ ἀριθμοί, τοὺς δποῖους; μετέδωσαν οἱ ἀρχαῖοι τόσον περὶ τῶν Περσῶν ὅσον καὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἀρχηγοίς τῆς ἑκστρατείας ὁ Δαρεῖος διώρισε τὸν Δατιν καὶ τὸν Ἀρταφέρην. Ὁ γέρων Ἰππίας ενδίσκετο εἰς τὸ περσικὸν ἐπιτελεῖον καὶ πολλὰς ἐλπίδας ἔστηριζον οἱ Πέρσαι εἰς τοὺς δπαδούς του. Ὁ Περσικὸς στράτος ἔπλευσε διὰ τῶν Κυκλαδῶν, αἱ δποῖαι σχεδὸν ὅλαι ἐδήλωσαν ὑποταγήν, χωρὶς νὰ συναντήσῃ ἀντίστασιν καὶ ἀπεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν Εὔβοιαν, ὁ δποῖος ἔκυροις εἶναι καὶ κατέστρεψε τὴν Ἐρέτρειαν. Ὅγετον διηνθύνθη πρὸς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἀπεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος.

Η ΕΝ ΜΑΡΑΘΩΝΙ ΜΑΧΗ (490 π. X.)

Εἰς τὴν κρίσιμον στιγμὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τὴν Σπάρτην. Οἱ Σπαρτιᾶται ἥρχισαν ἀμέσως νὰ ἔτοιμά-
ζωνται, ἀλλ' ἡ κινητοποίησίς των ἔγινε βραδέως ὅπως πάντοτε.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ἦ ξαστισις ἡτο ἀκαθόριστος. Οἱ δπαδοὶ τοῦ Ἰππίου ἐκινοῦντο καὶ οἱ Ἀλκμεωνίδαι ἦσαν ὕποπτοι. Τινὲς ἐκ τῶν στρατηγῶν ἐπέμενον νὰ πολεμήσουν ὅπισθεν τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Ἀλλὰ τὴν πόλιν ἔσωσεν ἡ ἀκράτητος δρμὴ τῆς νεολαίας παὶ ἡ στρατηγικὴ ἱκανότης τοῦ Μιλιτάδου, ὁ δποῖος ἔγνωριζε τὰς συνηθείας καὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην τῶν Περσῶν. Ἐκλεγεὶς στρατηγὸς μὲ ἄλλους ἐννέα ἐπερλήθη διὰ τοῦ κύρους του καὶ αὐτὸς ὀδήγησε καὶ οὐσίαν τὸν ἀθηναϊκὸν στρατόν. Ἐπὶ κεφαλῆς 9000 Ἀθηναίων, ὡς λέγει ἡ παράδοσις, διηνθύνθη καὶ τῶν Περσῶν εἰς τὸν Μαραθῶνα. Μόνον 1000 Πλαταιεῖς ἦλθον νὰ ἐνισχύσουν τοὺς Ἀθηναίους.

"Οταν ἐφθασαν εἰς τὸν Μαραθῶνα, παρετήρησαν ὅτι ἡ ἀπόβασις ἡτο στρατήγημα, τὸ δποῖον εἰχε ὥκοπὸν νὰ παρισύῃ τὸν δημοκρατικὸν στρατὸν ἐκτὸς τῆς πόλεως. Οἱ Πέρσαι εἰχον κρατήσει τὸ ἵππικὸν καὶ μέρος τοῦ πεζικοῦ εἰς τὰ πλοῖα καὶ

ἥσαν ἔτοιμοι νὰ πλεύσουν κατὰ τῆς πόλεως, τὴν δποίαν θὰ παρέδιδον οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἱππίου. Παράφοροι, μεθύοντες ἀπὸ ὁργὴν καὶ ἐνθουσιασμὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἐρρίφθησαν κατὰ τῶν Περσῶν, διέρρηξαν τὰς τάξεις των καὶ κατεδίωξαν αὐτοὺς εἰς τὴν παραλίαν. Δὲν κατώρθωσαν ὅμως νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐπιβίβασιν τοῦ ἔχθροῦ.

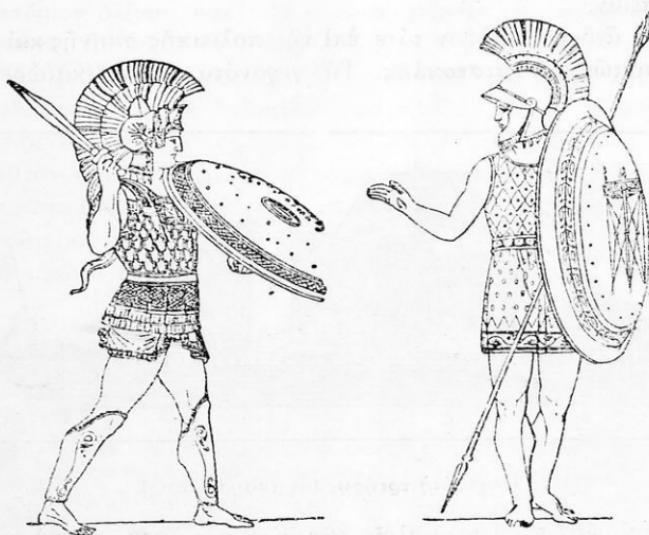
Ο Περσικὸς στόλος ἔκινησεν ἀμέσως κατὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ Φαλήρου. Ἀλλὰ μετὰ τὸ λαμπρὸν κατόρθωμα τοῦ Μαραθῶνος οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ κινηθῇ ἐντὸς τῆς πό-

λεως. Ἀλλωστε δ ἀθηναϊκὸς στρατὸς μὲ τὴν αὐτὴν δρμὴν ἔσπευσε πρὸς τὴν πόλιν καὶ παρετάχθη παρὰ τὴν φαληρικὴν ἀκτὴν. Βλέποντες ταῦτα οἱ Πέρσαι δὲν ἐπέμενον περισσότερον, ἀλλ᾽ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀλλωστε τὴν στιγμὴν ἐκείνην αἱ σπαρτιατικαὶ φάλαγγες διέβαινον τὸν ἴσθμον καὶ τὴν ἐπομένην τῆς μάχης διλόκηρον στρατευμα, 2000 ὁπλῖται, μὲ τοὺς βοηθούς των εἵλωτας καὶ περιοίκους, ἐστρατοπέδευσε πλησίον τῶν Ἀθηνῶν.

· Ή στιγμὴ ἦτο μεγάλη. · Η ἀριστοκρατικὴ Σπάρτη εἶχε σπεύσει νὰ βοηθήσῃ τὴν μικρὰν δημοκρατίαν, ἢ ἡ ποία ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἔκεινης ἔμελλε νὰ γίνη μεγάλη.

· Η νίκη τοῦ Μαραθῶνος εἶχε τεραστίαν σπουδαιότητα. Πρώτην φορὰν ἔλληνικὸς στρατὸς εἶχε νικήσει εἰς ἄνοικτὴν πεδιάδα τοὺς Πέρσας, τῶν ὅποιων τὸ ὄνομα μόνον ἐνέπνεε τρόμον εἰς τοὺς λαούς. · Η λαμπρὰ ἐπιτυχία ἐξύψωσε τὸ φρόνημα τῶν

Οπλῖται

Οἱ δπλῖται φοροῦν περικεφαλαίαν, θώρακα, δ ὅποῖος φθάνει μέχρι τῶν μηρῶν, κνημῖδας εἰς τοὺς πόδας καὶ ἀσπίδα στρογγυλὴν εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα. Αὐτὰ ἡσαν τὰ ἀμυντικὰ δπλα. Ἐπιθετικὰ ἡσαν τὸ δόρυ, τὸ ὅποιον εἶχε μῆκος 2 μ., καὶ κοντόν ἔιφος, τὸ ὅποιον ἐκρεμοῦσαν πλησίον τοῦ δεξιοῦ μηροῦ.

· Αθηναίων, ἐνέπνευσεν εἰς αὐτοὺς αὐτοπεοίθησιν καὶ ἐξύψωσε τὸ γόντρον τῆς πόλεως εἰς δλην τὴν Ἑλλάδα.

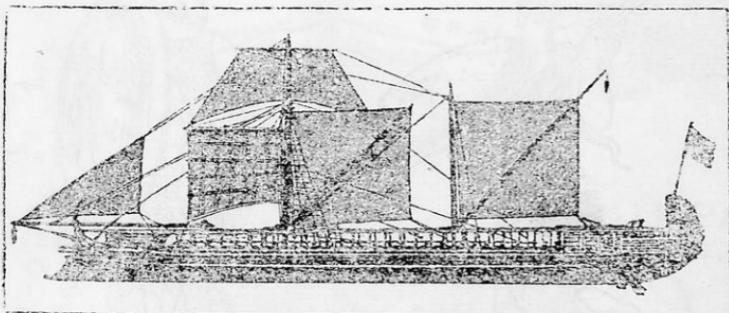
ΜΕΤΑΞΥ ΔΥΟ ΠΟΛΕΜΩΝ

Κατὰ τὸ διάστημα τῶν δέκα ἑτῶν, τὰ ὅποια ἐμεσολάβησαν μεταξὺ τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης καὶ τῆς δευτέρας ἐκστρατείας τῶν

Περσῶν (490 – 480), εἰς τὰς Ἀθήνας συνέβησαν ἀξιοσημείωτα γεγονότα.

Ο Μιλιτάδης, δικηγορὸς τοῦ Μαραθῶνος, ἀπέθανε μετ' ὅλιγον ἀδοξον θάνατον. Ἀποτυχὼν εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τῆς νήσου Πάρου κατηγορήθη ὑπὸ τοῦ Ἀλκμεωνίδου Ξανθίππου, διότι οἱ Ἀλκμεωνίδαι δὲν ἦνείχοντο νὰ ἀναδεικνύωνται ἄλλοι εἰς τὸς Ἀθήνας, κατεδικάσθη εἰς βαρὺ πρόστιμον καὶ ἀπέθανε μετ' ὅλιγον ἐκ τῆς πληγῆς, τὴν ὃποιαν εἶχε ἰάβει κατὰ τὴν ἐκστρατείαν.

Νέοι ἄνδρες ἀνηλθον τότε ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς καὶ πρῶτος ἐξ αὐτῶν ὁ Θεμιστοκλῆς. Τὰ γεγονότα εἰχον δικαιώσει τὰς

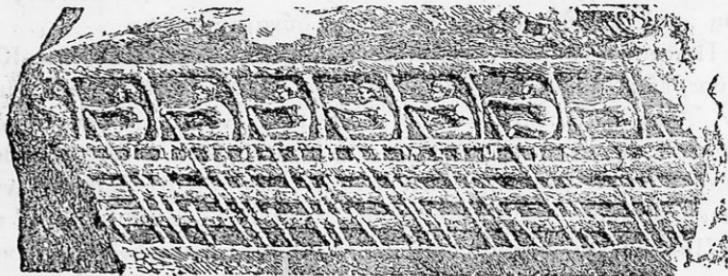
Τιθηνοῦσαν τριήρης (ἀναπαράστασις)

Τὰ παλαιότερα πολεμικὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων ήσαν μακρὰ καὶ χαμηλὰ μὲ μίαν σειρὰν κωπῶν (μακροῖ νῆες). Οἱ Κορίνθιοι πρῶτοι λέγεται ὅτι κατεσκενάσαν τριήρεις, αἱ δόποιαι ἐτελειοποιήθησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Αἱ τριήρεις ήσαν πλοῖα ἔλαφορά μὲ 10-50 μ. μῆκος καὶ μόλις 5 πλάτος. Είχον εἰς τρεῖς σειρὰς 170 κωπηλάτας καὶ περὶ τοὺς 30 ἄλλο πλήρωμα. Αἱ κώπαι τῆς ἀνωτέρας σειρᾶς ήσαν πολὺ μακρότεραι τῶν κάτω. Ἡδύναντο νὰ ἀναπτύξουν σημειωτικὴν ταχύτητα καὶ είχον μεγάλην εύκαμψίαν.

προβλέψεις του καὶ γενικῶς κατενοήθη ὅτι ἡ πόλις θὰ εἶναι διαρκῶς ἐκτεθειμένη, ἐφόσον εἰς τὸ Αἴγαιον ἐκινεῖτο ἐλευθέρως ὁ περσικὸς στόλος. Τὸ ναυτικὸν πρόγραμμα ἔγινε φλέγον ζήτημα εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ Ἀθηναῖοι δηλαδὴ ενρέθησαν πρὸ τοῦ διλήμματος ἀν ἐπρεπε νὰ δώσουν μεγαλυτέραν βαρύτητα εἰς τὸ ναυτικὸν ἢ εἰς τὸν στρατὸν τῆς Ἑρεᾶς καὶ ἀκόμη γενικώτερον ἐπρό-

κείτο περὶ τοῦ προβλήματος ἂν ἡ Ἀττικὴ θὰ ἔμενε χώρα γεωργικὴ ἢ θὰ κατέβαινεν δριστικῶς πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ θὰ ἐγίνετο ναυτική. Εἰς τὴν τελευταίαν περίπτωσιν ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία ἔπειτε νὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς τοὺς θῆτας, οἱ θαλασσινοὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ λιμένος, θὰ ἐκέρδιζον μεγάλην ἴσχυν καὶ θὰ ἔχανον τὰ τελευταῖα προνόμια τῶν οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ ἀγόρται. 'Ο Θεμιστοκλῆς ἐκηρύχθη ἀνεπιφυλάκτως ὑπὲρ τοῦ ναυτικοῦ καὶ «παρασύρων δλίγον κατ' δλίγον κατεβίβασε τὴν πόλιν πρὸς τὴν θάλασσαν», δπως λέγει ὁ Πλούταρχος. Καὶ ὁ Πλάτων ἔγραψεν διτὶ τοὺς Ἀθηναίους «ἀπὸ μονίμων διλιῶν ταυβάτας καὶ θαλασσίους ἐποίησε». Πρὸς ἐπιειδίαν τοῦ σχ δίου του ὁ Θεμιστοκλῆς πρὸς οὐδενὸς μέσου ὑπεκρίθησεν. 'Αλλὰ οἱ ἀριτοκρατικοὶ διέσυραν αὐτὸν καὶ ἐσώρευσαν πλῆθος φευδολογιῶν εἰς βάρος του. 'Ο Θεμιστοκλῆς ὑπῆρξεν ὥρισμένως ὁ δεξιερέστερος καὶ δημιουργικώτερος πολιτικὸς τῶν Ἀθηνῶν.

Τὰ σχέδιά του προσέκρουσαν εἰς τὴν ἀντίδρασιν τοῦ Ἀρι-

Τειήσης (μαρμάρινον ἀνάγλυφον ἀπὸ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν).

στείδουν, ὁ δποῖος φύτει συντηρητικὸς καὶ ἥγετης τῆς ἀριστοχρατικῆς μερίδος, δὲν εἶχε τὴν εὑδύτητα τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἀντιπάλου του καὶ ἐφοβεῖτο τοὺς νεωτερισμούς. 'Απέκτησεν δμας μεγάλην δημοτικότητα ἔνεκα τῆς ευθύτητος τοῦ χαρακτῆρός του καὶ τῆς φημιζομένης δικαιοσύνης. 'Η ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν ἔφμιασεν εἰς μεγάλην δξύτητα.

'Εκτὸς τοῦ ναυτικοῦ προβλήματος ἀπησχόλησε τὸν Ἀθηναίους ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ἡ ἐκκαθάρισις τῆς πόλεως ἀπὸ τὰ ὑποπτα στοιχεῖα, τὸν διπαδοὺς τῶν τυράννων, οἱ δποῖοι ἀπεδείχθησαν τόσον ἐπικίνδυνοι κατὰ τὴν κρίσιμην στιγμήν. Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ὁ δῆμος ἔξωρισε πολλοὺς ἐκ τῶν

τυραννοφίλων καὶ εὐρύνων κατὰ μικρὸν τὸ μέτρον περιέλαβε καὶ ἄλλα πρόσωπα ὕποπτα διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς πολιτείας. Τοιουτορόπως μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην καὶ ὅχι, ὅπως ἐπιστεύθη, ἐπὶ Κλεισθένους, καθιερώθη τὸ ἔθιμον τοῦ δστρακισμοῦ. Τέλος ὁ Θεμιστοκλῆς κατώρθωσε νὰ δστρακισθῇ ὁ Ἀριστείδης καὶ ἀπέκτησεν ἐλευθερίαν δράσεως.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ὅμως ἐδυσκολεύοντο νὰ πιστεύσουν ὅτι θὰ ἐπανήρχοντο οἱ Πέρσαι. Ἄλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπέτυχε νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ ναυτικὸν πρόγραμμα ἐκμεταλλευθεὶς καταλλήλως τὸ μῆσος τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Αἰγινιτῶν. Τότε κατεσκεύασαν διὰ τῶν προσόδων τοῦ Λαυρίου τὰ 200 πολεμικά, μὲ τὰ ὅποια ἔνανυμάχησαν εἰς τὴν Σαλαμῖνα.

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΞΕΡΕΟΥ

Καὶ οἱ Πέρσαι ἐπανῆλθον, ὅπως εἶχε προΐδει ὁ Θεμιστοκλῆς. Ὁ Ξέρξης, διαδεχθεὶς τὸν ἀποθανόντα τὸ 485 πατέρα του Δαρείον, συνεπλήρωσε τὰς παρασκευάς ἐκείνου καὶ ἦτο ἔτοιμος νὰ ἔλθῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος μὲ τεραστίαν δύναμιν.

Πρὸ τοῦ κινδύνου αἱ ἡγέτιδες πόλεις Σπάρτη, Ἀθῆναι, Κόρινθος, ἐπεχειρησαν νὰ ἐνώσουν τοὺς Ἑλληνας εἰς κοινὴν ἄμυναν. Ἄλλὰ ἐφάνη τότε καθαρὰ ἡ ἐλλειψις ἐνότητος μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν κρατῶν. Ἡ Θεσσαλία, ἡ Βοιωτία καὶ τὸ Ἀργος ἔδειξαν ἀδιαφορίαν καὶ ἦτο φανερὸν ὅτι δὲν θὰ ἀντιτάξουν ἀντίστασιν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἄλλων κρατῶν συνηθροίσθησαν εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ ὠρκίσθησαν ὅτι θὰ πολεμήσουν ἡνωμένοι, κατέπauσαν τὰς μεταξύ των ἔχθρας καὶ ἀνεγνώρισαν ὡς ἀρχηγοὺς τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐπίσης ἔστειλαν πρεσβείας εἰς διαφόρους πόλεις καθὼς καὶ εἰς τὸν Γέλωνα τῶν Συρακουσῶν, ὁ δοποῖος μόνον ὑποσχέσεις ἔδωσεν. Ἅλλωστε μετ' ὀλίγον ὅμοιος κίνδυνος ἥπελησε τὸν Ἑλληνας τῆς Σικελίας, οἱ δοποῖοι εὑρεθῆσαν εἰς τὴν ἀνάγκην ν ἀγωνισθοῦν ὑπὲρ τῆς ίδιας ἀνεξαρτησίας κατὰ μεγάλης ἐπιδρομῆς τῶν Καρχηδονίων. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔδωσαν γενικὴν ἀμνηστίαν καὶ οἱ ἔξοριστοι ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πόλιν καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὁ Ἀριστείδης.

Τὸ ἔαρ τοῦ 480 ὁ Ξέρξης ἔξεκίνησεν ἀπὸ τὰς Σάρδεις. Ὁ **480** Ἡρόδοτος ἀναβιβάζει τὸ πεζικόν του εἰς τὸν μυθώδη ἀριθμὸν τῶν 2.500.000, τὸν στόλον του εἰς 1200 πολεμικά καὶ 3000 μεταγωγικά καὶ ἀπαριθμεῖ καὶ περιγράφει τὸν

ποικιλωνύμους λαούς, οἱ διοῖοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν πελαργίαν αὐτὴν στρατιωτικὴν ἐπιχείρησιν. Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι εἶναι ἔξωγκοι· μένοι. Εἶναι δῆμος βέβαιον δτὶ δ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἔκινητοποίησε πρωτοφανεῖς μάζας ἀνθρώπων, Μήδους, Πέρσας, Ἀσυρίους, Αἰθίοπας, Ἀραβίας, Ἰνδούς, καὶ ἐπέταξε τοὺς λιμένας τῆς Φοινίκης, τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, διὰ νὰ παρασκευάσῃ ἀνάλογον ναυτικὴν δύναμιν

‘Η τεραστία στρατιὰ τοῦ Ξέρξου καὶ ἡ προπορευομένη φῆμα διέσπειραν τὸν τρόμον καὶ οὐδεὶς βάρβαρος ἢ “Ελλην ἐτόλμησε νὰ ἀντισταθῇ μέχρι Θεσσαλίας.

ΘΕΡΜΟΠΥΛΑΙ (480 π.Χ.)

Σοβαρὰ παρασκευὴ δὲν εἶχε γίνει εἰς τὴν ἔηράν, διότι ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ ζητήσουν τὴν κρίσιν

Τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν ἐσχηματίζετο μεταξὺ τῆς θυλάσσης, τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου καὶ τῶν δρόων τῆς Τραχίνος. Ἡτο τότε ἡ μόνη εὐρύχωρος καὶ διμάλη δάσασις πρός τὴν Βοιωτίαν. Σήμερον ἐκ τῶν προσχώσεων τοῦ Σπερχειοῦ ἡ ἀκτὴ ἐπιχωρώσησε πρός τὴν θύλασσαν, εἰς τρόπον ὥστε τὸ μέρος δὲν εἶναι πλέον στενόν. Οἱ Πέρσαι ἐκύκλωσαν τοὺς “Ἐλληνας διὰ τῶν διαφόρων διαβάσεων τοῦ δρόους Καλλιδρόμου. Ο ‘Ἡρόδοτος ἀναφέρει δτὶ οἱ Πέρσαι ἐβάδισαν διὰ τῆς ἀτραποῦ Ἀνοπαίας.

τοῦ πολέμου εἰς τὴν θύλασσαν. Τὸ ἀρχικὸν σχέδιον νὰ σχηματίσουν πρῶτον μέτωπον ἀμύνης εἰς τὰ Τέμπη ἐγκατελείφθη, δταν

έμήδισαν οἱ Θεσσαλοί. Τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἐσπευσμένως ἔστειλαν τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης **Δεωνίδαν** μὲ 300 Σπαρτιάτας καὶ ἄλλους 7000 Ἑλληνας εἰς τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διάβασιν τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὴν μέσην Ἑλλάδα.

Ἐνκοιλώτερον ἔκινητοποιῆθη τὸ ναυτικόν. Τὰ 180 πλοῖα τῶν Ἀθηναίων μετὰ τῶν πλοίων τῶν ἀλλων πόλεων ἀπετέλεσαν σημαντικὴν δύναμιν ἐκ 400 πολεμικῶν. Γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ στόλου ἦτο ὁ σπαρτιάτης **Εὐρυβιάδης**, ναύαρχος τῶν Ἀθηναίων ὁ Θεμιστοκλῆς. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔπλευσεν εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς Εὐβοίας, εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον, ὅπαμένων τὸν περιστόν, ὁ δποῖος περιπλέων τὴν παραλίαν τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Μαγνησίας θὰ ἔφθανεν ἐκεῖ.

“Οιαν ἔφθασεν εἰς τὰς Θερμοπύλας ὁ Ξέρξης, ἔμεινε κατάπληκτος, διότι ἡ μικρὰ ἐκείνη δύμας ἀνθρώπων εἶχεν ἀπόφασιν νὰ κλείσῃ τὴν δόδον. Ἄλλ’ αἱ Θερμοπύλαι δὲν ἔπεσαν, παρὰ ὅταν ὁ ὅγκος τοῦ Περσικοῦ στόλου παρακάμψας διὰ τῶν στενοποριῶν ἐκνήλωσε τὸν δημοκριτὸν ὑπερασπιστάς. Ὁ Λεωνίδας ἀπέπεμψε τότε τοὺς Ἀλλούς Ἑλληνας, διὰ νὰ ὑπορετήσουν ἀλλαχοῦ τὴν πατρίδα «Ἐίτε ξαντὸν δὲ καὶ εἰς τὸν Σπαρτιάτας ἐφρόγει ὅτι δὲρ εἴται εὑπρεπὲς τὰ ἀφήσουν τὴν θέσιν, τὴν δποίαν ἥλθον ἐξ ἀρχῆς τὰ φυλάξουν... Μέριων ἐκεῖ καὶ κλέος μέγα ἥθελεν ἀφήσει καὶ ἡ ενδαιμονία τῆς Σπάρτης δὲν ἥθελεν ἐξαλειφθῆ», ώς γράφει ὁ Ηρόδοτος. Ἐπηκολούθησεν ἡ μνημειώδης σύγκρουσις κατὰ τὴν δποίαν ἐθυσιάσθη ὁ Λεωνίδας καὶ οἱ τριακόσιοι του.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἑλληνικὸς στόλος συνεπλάκη πρὸς τὸν περικόν περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον, ἐσημείωσεν ἐπιτυχίας καὶ ἔβλαψε τὸν ἐχθρόν, ὁ δποῖος εἶχε πάθει ζημίας ἀπὸ τὴν τρικυμίαν. Ἄλλ’ ὅταν ἔφθασεν ἡ ελλησίς ὅτι ἔπεσαν αἱ Θερμοπύλαι, διέκοψε τὴν ναυμαχίαν, ὑπερώθησε διὰ νυκτὸς εἰς τὸν Σαρωνικὸν καὶ ἐστάθμευσεν εἰς τὸ στενὸν μεταξὺ τῆς νήσου Σαλαμῖνος καὶ τῆς Ἀττικῆς. Οἱ Πελοποννήσιοι φοβούμενοι περὶ τῆς χώρας των ἐσπευσαν πρὸς τὸν Ἰσθμόν, τὸν δποῖον εἶχεν ἀρχίσει ἥδη νὰ τειχίζει δι στρατὸς τῆς Ἕρας.

Ἡ δδὸς πρὸς τὰς Ἀθήνας ἦτο ἀνοικτή, οἱ Θηβαῖοι ἐμήδισαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἤσαν εἰς θέσιν νὰ ἀναχαιτίσουν μόνοι τὴν προέλασιν τῶν Περσῶν. Ὁ Ξέρξης κατέλαβε τὴν πόλιν, τὴν

δποίαν είχον ἔγκαταλείψει οἱ κάτοικοι, ἐπυρπόλησεν αὐτὴν καὶ κατέστρεψε τὰ ἱερὰ τῆς Ἀκροπόλεως.

Η ΕΝ ΣΑΛΑΜΙΝΙ ΝΑΥΜΑΧΙΑ (480 π. Χ.)

Ο στόλος τοῦ Ξέρξου περιπλεύσας τὴν Εὔβοιαν καὶ τὸ Σούνιον ἤγκυροβόλησεν εἰς τὸ Φάληρον. Εἰς τὴν Σαλαμῖνα, εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων, ἐπεκράτει μεγάλη ταραχή. Ο Θεμιστοκλῆς εἶχε πείσει τὸν Εὑρυθιάδην νὰ μείνουν καὶ νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὰ στενά, δπου τὰ μεγάλα περσικὰ πλοῖα δυσκόλως θὰ ἐκινοῦντο. "Αν ἔφευγον, ήτο κίνδυνος νὰ διασπασθοῦν οἱ Ἑλλήνες καὶ τότε θὰ ήτο εὔχολον εἰς τὸν Ξέρξην νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα. 'Αλλ' δταν εἰδον τὰς φλόγας τῆς πυροπολουμένης πόλεως, ὁ δὲ στόλος τῶν Περσῶν περιπλέων τὴν Ἀττικὴν ἀπέκρυψε τοὺς πέριξ αἰγιαλούς καὶ ὁ βασιλεὺς καταβάς πρὸς τὴν θάλασσαν ἐφάνη μὲ δλον τὸν δγκον τοῦ στρατοῦ του, οἱ Πελοποννήσιοι ἐδειλίασαν καὶ ήχισαν νὰ σκέπτωνται ὅτι ίσως ήτο προτιμώτερον νὰ πλεύσουν πρὸς τὸν Ἰσθμόν, ὅθεν ήτο δυνατὸν ἐν ἀνάγκῃ νὰ ἐλκύσουν τὰ πλοῖα διὰ ξηρᾶς εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Τοῦτο θέλων νὰ προλάβῃ ὁ Ξέρξης διέταξεν ἀμέσως τὴν νύκτα μέρος τοῦ στόλου του νὰ ἀποκλείσῃ τὸ στενόν.

Τὴν αὐγὴν τῆς ἐπομένης, τῆς 1ης Σεπτεμβρίου, οἱ Πέρσαι ενύρθησαν πρὸ στόλου ὅχι τεταραγμένον καὶ ἐτοίμου πρὸς ὑποχώρησιν, ἀλλὰ ἐν πλήρει τάξει καὶ φλεγομένου ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ ἐπιτεθῇ. Τὸ σύνθημα ἔδωσαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ μετ' ὀλίγον ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τὰ μικρὰ ἐλληνικὰ πλοῖα ὥρμησαν ἐναντίον τῶν μεγάλων περσικῶν σκαφῶν. Ο Θεμιστοκλῆς προσέβαλε κυρίως τὰ δύο κέρατα τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, συνώθησεν αὐτὸν εἰς τὸ μέρον καὶ ἐφέρει μεγάλην ταραχήν. Τὰ

**Ιστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος—γ' ἔκδοσις*

480

9

μεγάλαι περσικὰ πλοῖα ἐδυσκολεύοντο νὰ κινηθοῦν εἰς τὸ στενόν, προσέκρουον πρὸς ἄλιηλα, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες περιπλέοντες ἔβινθιζον αὐτὰ μὲ τὰ ἔμβολά των καὶ ἔθραυσον τὰς κώπας των. Πρὸν τελείωσης ἡ ἡμέρα, ἐκρίθη ἡ μάχη. Τὸ ἥμισυ τοῦ περσικοῦ στόλου ἔβινθισθη ἡ ἐτέθη ἐκτὸς μάχης. Τὸ ὑπόλοιπον ἀπεσύρθη εἰς τὸ Φάληρον ἐν κακῇ καταστάσει.

Τὴν μέθην τῆς μεγάλης ἡμέρας διέσωσεν ὁ Αἰσχύλος εἰς τοὺς Πέρσας, τὸ ἔνδοξον δρᾶμα του, τὸ δποῖον ἐπαίχθη δκτὸς ἔτη μετὰ τὴν ναυμαχίαν εἰς τὰς Ἀθήνας.

Οταν ἡ ἡμέρα μὲ τοὺς λευκοὺς ἵππους τῆς ἔξηπλώθη λαμπρόφωτος εἰς ὅλην τὴν γῆν, ἀμέσως ἡκούσθη μία φωνὴ ἀρμονικὴ ἀπὸ τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων, ἔνα ἔσμα ἀρμούσον καὶ εὐοίωνον, καὶ ἀπὸ τοὺς βράχους τῆς νήσου ἀντήχησε μεγαλοφώνως ἡ ἥχω. Τρύμος ἐκυρίευσε τότε τοὺς βαρβάρους, διότι διεψεύσθησαν οἱ ὑπολογισμοὶ των. Διότι δὲν ἀνέπειπον διὰ φυγὴν τὸν πανηγυρικὸν ἐκεῖνον παιᾶνα εἰς Ἑλληνες, ἀλλὰ διὰ νὰ ὅρμησον εἰς τὴν μάχην μὲ γενναίαν ἀπόφασιν. Ἡ δὲ σάλπιγξ μὲ τὴν βοήν της ἀνέφλεξε τὰς τάξεις των. Καὶ εὐθὺς μόλις ἐδόθη τὸ σύνθημα, αἱ κῦπαι κτυποῦν δλαι μαζὶ τὴν θάλασσαν, σχίζουν ωυθμικὰ τὸ βαθὺ κῦμα καὶ δλαι προβάλλουν εἰς τὸ φανερόν. Τὸ δεξιὸν κέρας προπορεύεται μὲ τάξιν, δλος δὲ ὁ στόλος ἀκολουθεῖ κατόπιν. Καὶ ἡκουες τότε μεγάλην φωνὴν ἀπὸ δλον τὸ στρατεύμα «ὦ παῖδες Ἑλλήνων, ἐμπρός, ἐλευθερώσατε τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναικάς σας, τὰ ἴερά τῶν πατρικῶν θεῶν καὶ τοὺς τάφους τῶν προγόνων. Τώρα δὲ ἀγώνιν είναι ὑπὲρ πάντων».

Τοιουτορόπως διεξήκθη εἰς τὰς γενικὰς γραμμαίς τῆς ἡ μεγάλη ναυμαχία. Βραδύτερον ἔπλασαν διαφρόους μύθους, οἱ δποῖοι κυρίως είναι ἀθηναϊκῆς προελεύσεως καὶ σκοπὸν ἔχουν νὰ ἔξαρσουν τὴν δρᾶσιν τῶν Ἀθηναίων καὶ νὰ κακολογήσουν τοὺς Σπαρτιάτας. Διηγήθησαν δηλαδὴ ὅτι κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ναυμαχίας ἐφιλονίκησαν οἱ στρατηγοί, ὅτι ὁ Εὐρυβιάδης ἐσήκωσε τὴν ράβδον του διὰ νὰ κτυπήσῃ τὸν Θεμιστοκλέα, ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς ἡπείλησε νὰ ἔγκαταλείψῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ κτίσῃ νέαν πόλιν εἰς Ἰταλίαν ἢ Σικελίαν καὶ τέλος ὅτι ὑπεχρέωσε τοὺς Ἑλληνας διὰ παραδόξου στρατηγήματος νὰ μείνουν εἰς τὴν Σαλαμῖνα καὶ νὰ ναυμαχήσουν.

Η ΕΝ ΠΛΑΤΑΙΑΙΣ ΜΑΧΗ (479 π. Χ.)

Μετὰ τὴν ἡτταν τοῦ στόλου ὁ Ξέρξης δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μείνῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι οἱ Ἑλληνες, κύριοι τῆς θαλάσσης, ἤδυναντο νὰ διακόψουν τὴν συγκοινωνίαν του μὲ τὴν Ἀσίαν. Ἐπίσης είχε λάβει ἀνησυχητικάς εἰδήσεις ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ

κράτους του. Διέταξε λοιπὸν τὸν στόλον του νὰ κατευθυνθῇ πρὸς τὸν Ἐλλήσποντον καὶ δ ἕδιος μετὰ τοῦ πεζικοῦ ἐπέστρεψε διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν χώραν του ἀφήσας εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Μαρδόνιον μὲ στρατόν, διὰ νὰ ἔξασφαλίσῃ τὴν ὑποχώρησίν του.

Ο Μαρδόνιος διαχειμάσας εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐπεχείρησε τὴν ἄνοιξιν τοῦ 479 νὰ προσεταρισθῇ τοὺς Ἀθηναίους, ἀφοῦ ἔστειλε τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρον καὶ ὑπερσχέθη νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὴν πόλιν των καὶ τὰ ιερὰ καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς ἡγεμόνας τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, τῶν δποίων στρατηγὸς ἦτο τῷρα δ Ἀριστείδης, ἔδωσαν τὴν περίφημον ἀπάντησιν, τὴν ὅποιαν διέσωσεν δ ἰστορικὸς Ἡρόδοτος.

Οι Σπαρτιάται ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον προβῆ εἰς σοβαρὰν προετοιμασίαν καὶ δ ἡνωμένος στρατὸς τῶν Ἑλλήνων ἀπετέλεσεν ἀξιόλογον δύναμιν, 100 χιλ. λέγει δ Ἡρόδοτος. Γενικὸς ἀρχιστράτηγος ἦτο δ σπαρτιάτης **Παυσανίας**, στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων δ Ἀριστείδης. Ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη ἐδόθη εἰς τὴν Βοιωτίαν παρὰ τὰς **Πλαταιαίς**. Ἐκ τῶν διηγήσεων τῶν ἀρχαίων δὲν δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν σαφῆ ἵδεαν τῆς μάχης. Παρὰ τὰς Πλαταιαίς συνεκρούσθη πρώτην φοράν δ σπαρτιατικὸς στρατὸς πρὸς τὸν περσικὸν καὶ ἐφάνη πολὺ ἀνώτερος. Οι ὁπλῖται εὐκόλως διέρρηξαν τὰς τάξεις τοῦ ἔχθροῦ, δ Μαρδόνιος 479 ἐφονεύθη, δ στρατός του διελύθη. Συγχρόνως οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν τοὺς συμμαχούς του Θηβαίους. Ἡ νίκη τῶν Πλαταιῶν ἀπῆλλαξε τὴν Ἑλλάδα τελειωτικῶς ἀπὸ τὴν εἰσβολῆν.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τὴν ἴδιαν ἡμέραν, ὡς λέγει ἡ παράδοσις, δ ἡνωμένος στόλος ὑπὸ τὸν ἀθηναῖον **Ξάνθιππον** καὶ τὸν σπαρτιάτην **Δεωτυχίδην** ἐνίκησε τὸν περσικὸν στόλον παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς **Μυκάλης**, ἀπεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν ἔηράν, δ δποῖος διεσκόρπισε τὸν ἐκεὶ συγκεντρωμένον περσικὸν στρατόν. Τοιουτορόπως ἥρχιζεν ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἰωνίας.

Κατὰ τὸ αὐτὸν ἔτος ἐκρίθη καὶ δ ἀγὼν τῶν Σικελιωτῶν κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Ἡ μεγάλη παρὰ τὴν Ἰμέραν νίκη τῶν ἡνωμένων τυράννων Θήρωνος καὶ Γέλωνος ἀπῆλλαξε τὴν Σικελίαν ἐκ τῆς καρχηδονικῆς ἐπιδρομῆς.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΗΔΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ

Οι μεταγενέστεροι Ἐλληνες ἐφαντάσθησαν τοὺς Πέρσας ὡς βαρβάρους καὶ ὅμιλησαν περὶ αὐτῶν μετὰ περιφρονήσεως. Ο

στρατός των, ἔλεγον, ἵτο ἀσύντακτος ἄγέλη ἀνθρώπων. «Πολλοὶ ἀνθρώποι καὶ ὀλίγοι στρατιῶται», λέγει ὁ Ἡρόδοτος. Οἱ ἕδιος περιγράφει τὸ μωσαϊκόν, τὸ ὅποῖον ἀπετέλει ὁ στρατὸς τοῦ Ξέρξου, τοὺς Θρᾷκος φοροῦντας εἰς τὴν κεφαλὴν δέομα ἀλώπεκος, τοὺς Χάλυβας ὡπλισμένους μὲ ἀσπίδας ἀπὸ ἀκατέργαστον δέομα βίος, τοὺς Κόλχους μὲ τὰς ἔυλίνας περικεφαλαίας, τοὺς Αἰθίοπας βαμμένους τὸ ἥμισυ τοῦ σώματος μὲ γύψον, τὸ ἄλλο ἥμισυ μὲ μίτον, ἐνδεδυμένους μὲ δέομα παρδάλεων καὶ λεόντων καὶ κοδαίνοντας ἀκόντια, τὰ ὅποῖα εἰς τὸ ἄκρον ἔφερον κέρας δορκάδος.

Ἡ εἰκὼν αὐτὴ δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν πραγματικότητα. Οἱ Πέρσαι τοῦ Δαρείου καὶ τοῦ Ξέρξου δὲν ἦσαν βάρβαροι. Τούναντίον εἰς πολλὰ εἶχον μεγάλας δόμοιότητας μὲ τοὺς Ἕλληνας. Ανήκοντες εἰς ἀνωτέραν ἴνδοευρωπαϊκὴν φυλὴν εἶχον δεῖξει τεραστίαν δραστηριότητα. Ὑπέταξαν λαοὺς καὶ φυλάς, ἔδρυσαν ἀπέραντον αὐτοκρατορίαν, διωργάνωσαν αὐτὴν καλῶς, ἔφάνησαν συνετοί καὶ φιλάνθρωποι. Ὁρμηθέντες ἐκ τοῦ δροπεδίου τοῦ Ἰηδαγ ἥρχοντο νὰ κτυπήσουν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν χώραν των.

Ἐν τούτοις ἡττήθησαν ὑπὸ τοῦ μικροῦ καὶ διεσπασμένου εἰς κράτη ἔλληνικοῦ ἔθνους. Διότι εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ εἰς τὴν Σαλαμίνα ἐπολέμησαν δύο κόσμοι. Ἄφ' ἐνὸς πλήθη χωρὶς πρωτοβουλίαν, συνηθισμένα νὰ κύπτουν πρὸ τοῦ αὐθέντιου, ἀφ' ἐνέρου πολίται αὐτοκυβερνώμενοι, ὑπερόφανοι διὰ τὴν ἐλευθερίαν των. Τοῦτο δὲν εἶχον παρατηρήσει οἱ Πέρσαι. «Δὲν φοβοῦμαι τοὺς ἀνθρώπους αὐτούς, ἔλεγεν ὁ Κῦρος, οἱ ὅποιοι ἔχουν εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως των πλατείαν, εἰς τὴν δύοιαν συναθροίζονται, διὰ νὰ ἔξαπατῷ ὁ εἰς τὸν ἄλλον», ἐννοῶν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου.

Πρὸς τούτοις οἱ Ἕλληνες ἦσαν γυμνασμένοι ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας εἰς τὰς παλαίστρας, εἶχον σῶμα εὐκίνητον καὶ στιβαρὸν βραχίονα. Ἡ προηγμένη βιομηχανία των κατεσκεύαζεν ὅπλα καλύτερα καὶ ἦσαν ἐπιτηδειότεροι ναυτικοί.

Ἡ νίκη τῶν Ἕλλήνων ἔχει κοσμοῦστοικὴν σημασίαν, διότι δι' αὐτῆς ἐσώθη ἡ ἔλληνικὴ φυλὴ καὶ ὁ ἔλληνικὸς πολιτισμός, ὁ ὅποιος θὰ φθάσῃ εἰς τὴν μεγάλην ἀκμήν του ἀμέσως μετὰ τὰ μηδικά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Αφού ἀπέκρουσαν τὴν ἐπιδογυὴν οἱ Ἔλληνες, ἔξικο-
λούθησαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν καὶ κατώρθωσαν
νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς δύο γενεῖς των τῆς Μ. Ἀδίας.

Ψυχὴ τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ
ὅποιοι δυνάνωσαν εἰς δυμμαχίαν τὰς πόλεις καὶ τὰς νῆ-
δους τῆς Μ. Ἀδίας.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου οἱ Ἀθηναῖοι ἐκράτησαν ὑπὸ^{τοῦ}
τὴν ἔξουσίαν των τοὺς δυμμάχους καὶ ἰδούσαν τοιουτο-
τρόπως ἀξιόλογον ναυτικὸν κράτος, τὸ ὅποιον ἐχροπίευ-
σεν ὡς βάσις τῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ μεγαλείου των.

Ο ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Μετὰ τὴν νίκην οἱ Ἐλληνες ἀπέκτησαν συνείδησιν τῆς ὑπε-
ροχῆς των καὶ ἥρχισαν ἐπιθετικὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν.
Ἐπομένως ὁ ἄγων εἰσῆλθεν εἰς νέαν φάσιν καὶ διήρκεσεν ἄλλας
τρεῖς δεκαετίας (478—448). Ἀλλὰ οἱ Ἐλληνες δὲν εἶχον δμόνοιαν
οὔτε ἔνοτητα ἐνεργείας.

Κατ’ ἀρχὰς ὁ συμμαχικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Παυ-
σανίου ἀνέπλευσε νικηφόρος τὸ Αἴγαιον καὶ ἐποιόρχησε τὸ Βυ-
ζάντιον, τὸ ὅποιον παρεδόθη μετὰ ζωηρὰν ἀντίστασιν. Ὁ Παυ-
σανίας ἔστησεν ἐκεῖ τὸ στρατηγεῖόν του. Ἀλλὰ τοῦτο ἀνησυχήσε
τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὅποιοι ἥθελον νὰ βλέπουν ἐλεύθερα τὰ
στενὰ ἢ νὰ ἔξουσιαζουν οἱ ἵδιοι τὴν σπουδαιοτάτην ἐμπορικὴν
ὅδον, διὰ τῆς ὅποιας αἱ Ἀθῆναι ἐπρομηθεύοντο τὸν σῖτον. Ἀφ-
έτερον οἱ Σπαρτιᾶται μετὰ δυσφορίας ἔβλεπον τοὺς Ἀθηναίους
νὰ κερδίζουν διαρκῶς ἔδαφος.

Οὐδὲν κατὰ τὴν διαμονὴν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου εἰς τὸ Βυ-
ζάντιον συνέβησαν προστριβαὶ μεταξὺ τῶν συμμάχων καὶ ἔγιν
σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν συμμαχίαν. Ἡ παράδοσις παρεμόρ
φωσε τὰς λεπτομερείας τῶν γεγονότων. Φαίνεται ὅτι εἰς
τὴν Σπάρτην ὑπῆρχε μία μερίς, ἡ ὅποια ἥθελε νὰ θέσῃ φραγ-

μὸν εἰς τὴν πρόοδον τῶν Ἀθηναίων, ἔστω καὶ συνεννοούμενη μὲ τοὺς Πέρσας. Ὅποιονούμενος ὑπὸ τῶν ἀδιαλλάκτων τούτων δὲ Παυσανίας ἥρχισε μυστικὰς συνεννοήσεις μετὰ τῆς περσικῆς αὐλῆς Ἄλλὰ τοῦτο ἐκίνησε τὴν δυσπιστίαν τῶν συμμάχων, οἵ διοῖοι ἐκτὸς τούτου ἦσαν ἔξηρεθισμένοι ἔνεκα τῆς ὑπεροψίας καὶ τῆς ἀποτόμου συμπεριφορᾶς τοῦ σπαρτιάτου στρατηγοῦ. Ὅθεν οἱ Ἰωνες καὶ οἱ Ἑλλησπόντιοι ἐδήλωσαν ὅτι δὲν εἶναι διατεθειμένοι νὰ ὑπηρετήσουν ὑπὸ τοιοῦτον ἀρχηγόν.

Η ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΥΜΜΑΧΙΑ

Τὴν εὐκαιρίαν ἔξεμεταλλεύθη ἐπιτηδείως δὲ ναύαρχος τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου Ἀριστείδης, δὲ διὸ τῶν καλῶν τρόπων του εἰχεν ἀποκτήσει πολλὰς συμπαθείας. Οἱ σύμμαχοι ἔστραφησαν πρὸς τὸν Ἀθηναίους καὶ ἀνεγνώρισαν αὐτοὺς ὡς ἀρχηγοὺς τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου. Τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθη ἡ ἀθηναϊκὴ συμμαχία, ἡ διοία, ἐπειδὴ εἰχεν ἔδραν τὴν νῆσον Δῆλον, ὧνομάσθη **Συμμαχία τῆς Δήλου**.

Ἄπο τὰ πρῶτα ἔτη ἡ συμμαχία παρέλαβε τὴν Χαλκιδικήν, τὴν Εὔβοιαν, τὰς Ἰωνικὰς Κυκλαδάς, τὴν Λέσβον, τὴν Χίον, τὴν Σάμον καὶ τὰς αἰολικὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Προποντίδος. Οἱ Ἀριστείδης διωργάνωσε τὴν συμμαχίαν δρίσας τὰς ὑποχρεώσεις ἐκάστης πόλεως καὶ λέγεται ὅτι ἔπραξε τοῦτο μὲ τὸσην εὐθυκρισίαν καὶ ἴστρητα, ὥστε ἐφημίσθη ὡς δίκαιος. Ἐκάστη πόλις ὑπεροέθη νὰ δίδῃ ὀδησμένον ποσὸν πλοίων καὶ ἀνδρῶν ἡ ἀντί τούτων χρήματα, τοὺς λεγομένους φόρους. Η πρώτη συνεισφορὰ τῶν συμμάχων ἀνῆλθεν εἰς 460 τάλαντα ἢτοι 2 ἑκατομμύρια χρυσᾶς δραχμᾶς περίπου. Τὴν συμμαχίαν διηνέθυνε σύνοδος ἀντιπροσώπων τῶν πόλεων, συνερχομένη εἰς τὸν περίφημον ἐν Δήλῳ ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, διόπου ἐψυλάττετο καὶ τὸ ταμεῖον.

ΟΙ ΠΕΡΣΑΙ ΕΚΔΙΩΚΟΝΤΑΙ ΕΚ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Τὴν συμμαχίαν ἔδέξασε μετ' ὀλίγον δὲ Κίμων, διοῖς τοῦ νικητοῦ τοῦ Μαραθῶνος Μίλιτιάδου. Κάτοχος μεγάλης περιουσίας δὲ Κίμων, ἀπέκτησε τὰς συμπαθείας τῶν συμπολιτῶν του διὰ τοῦ σοβαροῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς γενναιοδωρίας εἰς κοινωφελῆ ἔργα. Κυρίως στρατιωτικός, μὲ τρόπους ἀπλοῦς καὶ αὐστηρούς ὡς σπαρτιάτης, ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα, ἡ διοία ἵσχε τότε εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀφοῦ δὲ οἱ δύο πρεσβύτεροι πολιτικοί, δὲ Θεμιστοκλῆς καὶ δὲ Ἀριστείδης, ἐξέλιπον σχεδὸν συγχρόνως (470)

δι μὲν ἔξορισθείς, δι δὲ ἀποθανών, δι Κίμων ἔγινεν δι ἡγέτης τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτικῆς καὶ ἐπὶ 15 περίπου ἔτη διηγήθυνε τὴν συμμαχίαν (476 – 461).

Ο Κίμων ἀφοῦ ἔξεδίωξεν δριστικῶς τοὺς Πέρσας ἀπὸ τὰς θέσεις, τὰς διοίας κατεῖχον ἀκόμη εἰς τὴν Θράκην (475), μετέφερε τὸν πόλεμον εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἡ ἀποφασιστικὴ ὅμως μάχη ἐδόθη βραδύτερον. Οἱ Πέρσαι εἶχον συγκεντρώσει στόλον καὶ στρατὸν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Παμφυλίας παρὰ τὴν ἐκβολὴν τοῦ Εὐρυμέδοντος ποταμοῦ. Ο Κίμων ἐκυρίευσε τὸν ἔχ-467 θρικὸν στόλον, ἀπεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν ἔηρὰν καὶ διε- σκόρπισε τὸ πεζικὸν τῶν Περσῶν (φθινόπωρον τοῦ 467 ή 466). Ἡ νίκη αὕτη κατέστρεψε τὴν περσικὴν κυριαρχίαν εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Στόλος περσικὸς δὲν ὑπῆρχε πλέον εἰς τὸ Αἴγαιον.

ΠΡΟΣΤΡΙΒΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΑΘΗΝΩΝ

Τοιουτορόπως δι περσικὸς πόλεμος ἐδημιούργησε νέαν δύναμιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὰς Ἀθήνας. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἀποδειχθῆ ἄξιοι πολεμισταὶ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὴν ἔηρὰν καὶ συγχρόνως εὐκίνητοι καὶ ἀποφασιστικοί. Ὅθεν οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον λόγους νὰ ἀνησυχοῦν καὶ νὰ προσπαθήσουν νὰ θέσουν φραγμὸν εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ἐπικινδύνου ἀντιπάλου.

Κατ' ἀρχὰς ἐπεχείρησαν νὰ ἐμποδίσουν τὴν τείχισιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἄλλ ὁ Θεμιστοκλῆς διὰ τῆς ἐπιτηδειότητός του κατώρθωσε νὰ ματαιώσῃ τὰ σχέδιά των. Τὸ τεῖχος ἐκτίσθη δὲν γον ἐσπευσμένως καὶ ὅπισθεν αὐτοῦ ἡ πόλις ἀνεγεννᾶτο μεγαλυτέρᾳ καὶ ὠραιοτέρᾳ. Ἀφορμὴν εἰς νέας δυσαρεσκείας ἐδωσεν ἡ συμμαχία τῆς Δήλου. Οἱ ἀδιάλλακτοι τῶν δύο πόλεων, οἱ δημοκρατικοὶ εἰς τὰς Ἀθήνας ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Θεμιστοκλῆν, εἰς τὴν Σπάρτην ἡ ἀντιαθηναϊκὴ μερίς, ἐφρόνουν ὅτι ἡ διαφορὰ ἐπρεπε νὰ λυθῇ διὰ τῶν ὅπλων. Οἱ Σπαρτιᾶται δυσηρεστημένοι ἀκεσύρθησαν ἀπὸ τὴν συμμαχίαν. Ἄλλα δι Παυσανίας ἦλθεν ὡς ἴδιωτης εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ ἐπανέλαβε τὰς συνεννοήσεις μετὰ τῶν Περσῶν.

Ἡ σύγκρουσις τῶν δύο πόλεων ἐφαίνετο ἀναπόφευκτος, δόποτε τὴν ἀρχὴν ἔλαβον εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ἀριστοκρατικοὶ (472), τῶν διοίων δι ἡγέτης Κίμων ἥτο δεδηλωμένος φιλολάκων. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐθυσίασαν τότε τὸν Παυσανίαν, δι δόποιος κατὰ τὴν

διαμονήν του εἰς τὸ Βυζάντιον δὲν εἶχε κατορθώσει τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ διασύρῃ τὸ ὄνομα τῆς Σπάρτης. Οἱ Κίμων ἔξεδίωξεν αὐτὸν βιαίως ἐκ τοῦ Βυζαντίου καὶ οἱ ἔφοροι προσεκάλεσαν αὐτὸν εἰς τὴν Σπάρτην καὶ μετὰ ἐπεισόδιά τινα, τὰ δποῖα δὲν εἶναι σαφῶς γνωστά, κατεδικάσθη εἰς θάνατον (περὶ τὸ 470).

Ἡ πτῶσις τοῦ Παυσανίου παρέσυρε καὶ τὸν Θεμιστοκλέα. Οἱ νικητὴς τῆς Σαλαμῖνος εἶχεν ἀσπόνδους ἔχθρους εἰς τὴν πατρίδα του, ίδιως μεταξὺ τῶν ἀριστοκρατικῶν. Οἱ Ἀλκμεωνίδαι κατεδίωξαν αὐτόν, δπως πρὸ εἴκοσι ἐτῶν τὸν Μιλτιάδην, καὶ καὶ τώριθωσαν τέλος νὰ τὸν διστρακίσουν (472). Ἐλλ' ἡ ἀνήσυχος φύσις ἔρριψε τὸν Θεμιστοκλέα εἰς νέας περιπτετίας. Ἐγκατασταθεὶς εἰς τὸ Ἀργος ἀνέπτυξεν εὐδοτάτην δρᾶσιν, μὲ σκοπὸν νὰ συνενώσῃ κατὰ τῆς Σπάρτης τοὺς δημοκρατικοὺς τῆς Πελοποννήσου, οἱ δποῖοι εἶχον αὐξηθῆ μετὰ τὰ μηδικά. Εἰς τὸ Ἀργος ἐγκαθιδρύθη ἡ δημοκρατία, εἰς τὴν Ἡλιδα ἔγινεν ἔξεγερσις δημοκρατική, ἐκινεῖτο δὲ καὶ ἡ Ἀρκαδία. Ἐφάνη τότε δτι κλονίζεται σοβαρῶς ἡ ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου κυριαρχία τῆς Σπάρτης. Οἱ Σπαρτιάται ὅμως ἐνίκησαν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς Ἀργείους καὶ τοὺς Ἀρκάδας καὶ ἀποκατέστησαν τὸ γόντρόν των. Τότε κατήγγειλαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸν Θεμιστοκλέα ἐπὶ μηδισμῷ, δτι δηλ. καὶ αὐτὸς ἦτο περιπεπλεγμένος εἰς προδοτικὰς ἐνεργείας, ὃς εἶχεν ἀποδειχθῆ δῆθεν ἐκ τῆς δίκης τοῦ Παυσανίου. Ἡ ἀντιπολίτευσις κατεδίκασεν ἐρήμην εἰς θάνατον τὸν ἄνδρα, τὸν δποῖον πρὸ δλίγων ἐτῶν δλη ἡ Ἑλλὰς εἶχε χαιρετίσει ὡς σωτῆρα. Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιάται ἔστειλαν ἀνθρώπους πρὸς καταδίωξιν του καὶ μετὰ πολλὰς περιπτετίας δ Θεμιστοκλῆς κατέφυγεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Περσίας, δ δποῖος ἔδωσεν εἰς αὐτὸν ὃς τιμάριον τὴν Μαγγησίαν. Ἐκεῖ ἔζησεν δλίγα ἔτη καὶ ἀπέθανεν δ ἔξοχος πολιτικός.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα πιθανώτατα δὲν ὑπῆρχον προδόται κατὰ τὴν μεγάλην αὐτὴν ἐποχήν, ὑπῆρχον δμως δυστυχῶς σκοτεινὰ πάθη κομματικὰ καὶ τώρα ἥρχισε νὰ γεννᾶται ἀδιάλλακτον μῆσος μεταξὺ τῶν πολιτειῶν, τὸ δποῖον θὰ δδηγήσῃ τὸ ἔθνος εἰς τὴν καταστροφήν.

ΟΙ ΣΥΜΜΑΧΟΙ ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΥΠΗΚΟΟΙ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

Ἄφοι ἔλειψεν δ περσικὸς κίνδυνος, οἱ νησιῶται καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι, φιλήσυχοι ἔμποροι κατὰ τὸ πλεῖστον, δὲν ἔφανησαν

πρόθυμοι νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὸν στρατόν. Ἐπειτίμησαν λοιπὸν ἀντὶ πλοίων καὶ στρατιωτῶν νὰ δίδουν μόνον χρήματα. Οἱ Ἀθηναῖδοι διὰ τῆς φορολογίας τῶν συμμάχων κατήρισαν ἴσχυρὸν στόλον, εἰσῆγαγον εἰς τὰ πλοῖα Ἰδικούς των ἀνθρώπους καὶ ναύτας μισθοφόρους. Τοιουτοδόπως ὁ στόλος κατ’ οὐσίαν ἔγινεν ἀθηναϊκὸς καὶ οἱ σύμμαχοι κατήντησαν ὑπήκοοι φόρου ὑποτελεῖς. Ὅταν δὲ μερικαὶ πόλεις, ὅπως ἡ Νάξος καὶ ἡ Θάσος, ἥθελησαν νὰ ἀποσχισθοῦν ἐκ τῆς συμμαχίας, ἐτιμωρήθησαν αὐστηρῶς. Ἐξωτερικῶς ἔγινε φανερὰ ἡ μεταβολὴ διὰ τῆς μεταφορᾶς τοῦ συμμαχικοῦ ταμείου ἐκ τῆς Δήλου εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὸν Παρθενῶνα. Ἐπίσης κατηργήθη τὸ 452 διοικητικὸν συμβούλιον τῶν συμμάχων, αἱ κοιναὶ σύνοδοι, καὶ ἡ διοίκησις τῆς συμμαχίας ἐτέθη ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἀθηναϊκῆς ἐκκλησίας.

Τοιουτοδόπως ἰδρύθη τὸ ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηναίων, τὸ δποῖον περὶ τὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνος περιελάμβανε πλὴν τῆς Ἀττικῆς τὴν Εὔβοιαν, τὰς Κυκλαδας, τὰς νήσους καὶ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, τὸν Ἐλλήσποντον, τὰ παράλια τῆς Θρακῆς καὶ τῆς Μακεδονίας καὶ ὑπολογίζεται ὅτι εἶχε πληθυσμὸν περίπου 1', - 2 ἑκατομμύρια. Ἄλλὰ τὸ μικρὸν τοῦτο κράτος ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα εἰς τὴν ἴστορίαν, διότι ἔδωσεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰ ὑλικὰ μέσα νὰ ἀναπτυχθοῦν καὶ νὰ δημιουργήσουν τὸν ὑπέροχον πολιτισμὸν τοῦ Ε' αἰῶνος.

Ο ΑΓΩΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΗΓΕΜΟΝΙΑΝ

Μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀθηναϊκῆς δυνάμεως ἐτέθη καθαρῶς τὸ ποδόβλημα ποία ἐκ τῶν δύο μεγάλων πόλεων θὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ποία δηλ. θὰ ἔχῃ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, ὅπως ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι.

Ἡ εἰρήνη μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀθηνῶν διετηρήθη, ἐφόσον τὴν ἀρχὴν εἶχον εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ἀριστοκρατικοί. Ἄλλὰ μετὰ τὴν μεγάλην βιομηχανικὴν καὶ ἐμπορικὴν ἀνάπτυξιν, ἡ δποία ἡκολούθησε τοὺς πολέμους, δὲν ἦτο δυνατὸν οἱ ἀριστοκρατικοὶ νὰ κρατήσουν ἐπὶ μακρὸν τὴν ἔξουσίαν. Ἡ δημοκρατικὴ μερὶς ἔχουσα ἐπὶ κεφαλῆς δραστηρίους ἀρχηγούς, τὸν τολμηρὸν πολιτευτὴν Ἐφιάλτην καὶ τὸν νεαρὸν Περικλέα, τὸν υἱὸν τοῦ νικητοῦ τῆς Μυκαλίης Ξανθίππου, παρουσιάσθη μὲ νέας ἀπαιτήσεις. Ἐξωτερικῶς ἥθελε νὰ καταστήσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν λαϊκώτερον

τὸ πολίτευμα, ἔξωτερικῶς νὰ δημιουργήσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν εὐρύτερον κράτος, διότι ἡ ἀθηναϊκὴ βιομηχανία ἔχοιειάζετο διαρκῶς νέας ἀγοράς. Ἡ ἴμπεριαλιστικὴ αὐτὴ πολιτική, δηλαδὴ λέγομεν σήμερον, περιέπλεξε τοὺς Ἀθηναίους εἰς μακροὺς πολέμους ἀφ' ἐνὸς μὲν πρὸς τοὺς Πέρσας, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τοὺς ἄλλους "Ἐλληνας.

Κατ' ἀρχὰς τὰ πράγματα ἐφάνησαν εὐνοϊκὰ διὰ τὰ μεγάλα σχέδια τῶν Ἀθηναίων. Τὸ θέρος τοῦ 464 ἡ Σπάρτη κατεστράφη ἀπὸ σεισμόν, ὁ δποῖος ἔθαψε σημαντικὸν μέρος τῶν κατοίκων ὑπὸ τὰ ἐρείπια (περὶ τὰς 20 χιλ. ὁς λέγεται). Ἐπωφελούμενοι ἐκ τῆς γενικῆς συγχύσεως οἱ εἴλωτες ἐπανεστάτησαν καὶ ὠχυρώθησαν εἰς τὴν Ἰθώμην, ὅπου ἀντέταξαν πείσμονα ἀντίστασιν. Οὗτος εἶναι ὁ λεγόμενος *Τρίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος* (464—459). Οἱ Σπαρτιάται περιελθόντες εἰς δύσκολον θέσιν ἔζητησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων καὶ ὁ Κίμων, ὁ δποῖος εἶχεν ἀκόμη μέγα κῦρος, κατώρθωσε νὰ στολῇ ἐπὶ κεφαλῆς στρατοῦ. Ἄλλ' ὁ ἀθηναϊκὸς στρατός, δημοκρατικῶν φρονημάτων καὶ συμπαθῶν τοὺς ἐπαναστάτας, ἐκίνησε τὴν ὑποψίαν τῶν Σπαρτιατῶν, οἱ δποῖοι ἀπέπεμψαν εὐσχήμως τὸν Κίμωνα. Τὸ γεγονός ἐκλόνισε τὴν θέσιν τῶν ἀριστοκρατικῶν καί, δταν ὁ Κίμων ἥθελησε νὰ ἐναντιώθῃ εἰς τὰς πολιτικὰς μεταρρυθμίσεις, αἱ δποῖαι εἶχον γίνει κατὰ τὴν ἀπουσίαν του, κατεψηφίσθη καὶ ὠστρακίσθη (461).

Ἡ δημοκρατικὴ μερὶς ἐλθοῦσα εἰς τὴν ἀρχὴν ἀνέπτυξε μεγάγαλην δραστηριότητα. Ἐκήρουξε διαλυθεῖσαν τὴν μετὰ τῆς Σπάρτης συμμαχίαν, συνεδέθη μετὰ τοῦ Ἀργούς καὶ τῶν Θεσσαλῶν καί, δταν τὸ 459 οἱ εἴλωτες ἡναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκατέστησαν αὐτοὺς εἰς τὴν Ναύπακτον καὶ ἔξησφάλισαν τοιουτούροπως σπουδαίαν βάσιν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Μετ' ὀλίγον τὰ Μέγαρα προσεχώησαν εἰς τὴν συμμαχίαν των. Συγχρόνως δμως ἀνέλαβον οἱ Ἀθηναῖοι παράτολμον ἐκστρατείαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου δλίβις πρῆγκιψ *Ιναρος* εἶχεν ἐπαναστατῆσει ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Ἀρταξέρξου, διαδόχου τοῦ Ξέρξου, καὶ ἔζητησε τὴν ὑποστήριξιν τῶν Ἀθηναίων. Τὰ 200 ἀθηναϊκὰ πλοῖα, τὰ δποῖα ἐστάθμευον παρὰ τὴν Κύπρον, ἀνέπλευσαν τὸν Νεῖλον, ἐνίκησαν τὸν περσικὸν στρατὸν καὶ ἐνέκλεισαν αὐτὸν εἰς τὴν Μέμφιν (459). Συγχρόνως ἄλλος ἀθηναϊκὸς στόλος ἀπέκλειε τὴν Αἴγυπτα, ἐνῶ τρίτη μοῖρα τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου, εἰς τὸν Κοριν-

θιακὸν κόλπον, ἐκώλυε τὴν διάβασιν διὰ πλοίων εἰς τὴν Πελοπόννησον τοῦ σπαρτιατικοῦ στρατοῦ, ὁ δόποιος εἶχε μεταβῆ δι' ἐπιχείρησίν τινα εἰς τὴν Δωρίδα. Ὁ πόλεμος ἐγενικεύθη τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνικήθησαν ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὴν Τανάγραν τῆς Βοιωτίας (457), ἀλλ' ἡ μεγάλη νίκη εἰς τὰ Οἰνόφυτα τὸ αὐτὸν ἔτος κατὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ τῶν συμμάχων των ἐξέψωσε τὸ γόνητρόν των.

Ἡ νίκη αὕτη σημειώνει τὴν ὑψίστην ἀκμὴν τῆς ἀθηναϊκῆς δυνάμεως εἰς τὴν ἔηράν. Βοιωτία, Φωκίς καὶ Ὄπουντιοι Λοκροὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου προσεχώρησεν ἡ Ἀχαΐα. Μετ' δλίγον παρεδόθη ἡ Αἴγινα καὶ ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος περιπλέων τὴν Πελοπόννησον ἔκαυσε τὸ Γύθειον, τὸν ναύσταθμον τῶν Λακεδαιμονίων (455).

Η ΕΙΡΗΝΗ

Μετ' δλίγον ὅμως ἐπῆλθε σοβαρὰ μεταστροφή. Ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἀπεκλείσθη ὑπὸ τῶν Περσῶν εἰς τὸν Νεῖλον καὶ κατεστράφη, οἱ Πέρσαι ὑπέταξαν τὴν Αἴγυπτον καὶ ἔγιναν ἀπειλητικοὶ εἰς τὴν θάλασσαν, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι χάριν ἀσφαλείας μετέφεραν τὸ συμμαχικὸν ταμεῖον ἀπὸ τὴν Δῆλον. Ὁ ἴδιος ὁ Περικλῆς ἐνήργησε νὰ ἀνακληθῇ ὁ Κίμων, ὁ δόποιος ἀναλαβὼν τὴν στρατηγίαν ἔκλεισεν ἀνακωχὴν διὰ πέντε ἔτη μὲ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ παρεσκεύασε τὴν τελευταίαν του ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν. Προσέβαλε τὴν Κύπρον καὶ ἀπέθανε κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Κιτίου (449), ἀλλ' ὁ φοινικικὸς στόλος κατεστράφη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ πόλεμοι ἦναψεν ἐκ νέου εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπέστησαν σοβαρὰν ἀποτυχίαν εἰς τὴν Κορωνειαν τῆς Βοιωτίας (447), ἡ δοπία εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν κατάρρευσιν τῆς ἀθηναϊκῆς κυριαρχίας εἰς τὴν ἔηράν. Βοιωτοί, Φωκεῖς, Λοκροί, Ἀχαιοί καὶ Μεγαρεῖς ἀπεσύρθησαν ἐκ τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας. Ἡ Εὔθοια ὑποκινούμενη ὑπὸ τῆς Σπάρτης ἀπεστάτησε καὶ ὁ σπαρτιατικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικήν. Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν ὁ Περικλῆς ἀνέπτυξε μεγάλην δραστηριότητα, κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης ν' ἀποσύρῃ τὸν στρατὸν καὶ ὑπέταξε τὴν Εὔβοιαν.

Μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα ὁρίμασσεν ἡ ἴδεα τῆς εἰρήνης. Ἡ ἡγεμονία τῆς ἔηρᾶς εἶχε διαφύγει ὁριστικῶς τὰς κεῖρας τῶν

Αθηναίων, ἀφ' ἑτέρου δύμας ἀπεδείχθη ἀκλόνητος ἡ κυριαρχία των εἰς τὴν θάλασσαν. Εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος

449 πρεσβεία ἀθηναϊκὴ ὑπὸ τὸν Καλλίαν ἀνέβη εἰς τὰ Σοῦσα καὶ συνῆψεν εἰρήνην μετὰ τοῦ Ἀρταξέρξου. Ὁ μέγας βασιλεὺς ἔλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ στέλλῃ πολεμικὰ πλοῖα εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ὁ περσικὸς στρατὸς νὰ μὴ πλησιάζῃ τὴν παραλίαν μέχρις ἀποστάσεως ἡμερησίας πορείας. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη καταχρηστικῶς **Κιμώνειος εἰρήνη**.

Ολίγα ἔτη βραδύτερον εἰρήνευσεν ἡ Ἑλλάς. Τὸ **445** «μετ' Ἕνδροίας ἄλωσιν», ὅπως λέγει ὁ ἵστορικὸς Θουκυδίδης, Ἀθηναῖοι

445 καὶ Σπαρτιᾶται κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ ἔκλεισαν εἰρήνην διὰ τριάκοντα ἔτη, τὰς λεγομένας **Τριακοντάεις σπονδάς**, αἱ ὅποιαι διεπορθήσαν μόνον 14 ἔτη, δηλαδὴ μέχρι τοῦ 431, δύπτε **ἔξερραγη** ὁ καταστρεπτικὸς Πελοποννησιακὸς πόλεμος.

Μέσα στα προτοτυπανούσα διάταξη τοιοῦ τρόποῦ η τελείωσις των αρχαίων πολεμών την τοποθετεῖ νὰ καλούλητη μορφή ἐσται, πρέπει τούτη την απόδειξην να φέρει ταῦτα μὲν ἴσα τοῖς αρχαίοις για τὸ πολεμεῖσθαι οὐδὲν τοτέποτε. Οι πολέμοι για τὴν κατάκτηση τῆς Αιγαίου την τελείωσιν φέρουν δύναμιν οὐδὲν πολέμου τοῦ πατέρος του οὔτε την τελείωσιν της αποδείξεως της πολεμικῆς τάσης τοῦ πολέμου της αρχαίας αρχιτεκτονικῆς. Η πολεμική τάση της πολιτικής της πολιτικής της αρχαίας αρχιτεκτονικῆς οὐδὲν τοτέποτε τούτη την τελείωσιν φέρει, διότι η πολιτική της πολιτικής της αρχαίας αρχιτεκτονικῆς οὐδὲν τοτέποτε την τελείωσιν φέρει. Οι πολέμοι οὐδὲν πολέμου τοῦ πατέρος του οὔτε την τελείωσιν της αποδείξεως της πολεμικῆς τάσης τοῦ πολέμου της αρχαίας αρχιτεκτονικῆς. Η πολεμική τάση της πολιτικής της αρχαίας αρχιτεκτονικῆς οὐδὲν τοτέποτε την τελείωσιν φέρει, διότι η πολιτική της πολιτικής της αρχαίας αρχιτεκτονικῆς οὐδὲν τοτέποτε την τελείωσιν φέρει.

Η πολιτική της πολιτικής της αρχαίας αρχιτεκτονικῆς οὐδὲν τοτέποτε την τελείωσιν φέρει, διότι η πολιτική της πολιτικής της αρχαίας αρχιτεκτονικῆς οὐδὲν τοτέποτε την τελείωσιν φέρει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ—Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Μετὰ τὴν μεγάλην οἰκονομικὴν καὶ πνευματικὴν πρόσδοσην, ἡ ὅποια ἡκολούθησε τὰ μηδικὰ, ἡ ἀθηναϊκὴ δημοκρατία λαμβάνει τὴν ὁριστικὴν διαμόρφωσίν της.

Ἡ κυριαρχία περιέρχεται ὁριστικῶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δῆμου, δῆλοι οἱ πολῖται ἀποκτοῦντα πολιτικῶν δικαιωμάτων.

Ἄλλῃ ἡ ἰδότης περιορίζεται εἰς τοὺς γνησίους Ἀθηναίους καὶ ἔκουμεν κατ' οὐδίαν διαιγαρχίαν μικρᾶς δῆμοτικῶς μειοψηφίας, τῶν Ἀθηναίων πελιτῶν. Οἱ ἄλλοι κάτοικοι τοῦ κράτους, δοῦλοι, μέτοικοι καὶ δύμημαχοι εἶναι ύποτελεῖς εἰς αὐτούς.

Ἡ ἀνιδότης αὐτὴ ἀποτελεῖ δοσαργὰν ἀδυναμίαν τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους.

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Μετὰ τοὺς μηδικοὺς πολέμους ἀρχίζει ἡ μεγάλη ἀκμὴ τῆς Ἑλλάδος. Ἄμεσως μετὰ τὴν νίκην παρατηρεῖται πανταχοῦ διάθεσις πρὸς δρᾶσιν καὶ δημιουργίαν. Τὰ οἰκονομικὰ τῆς χώρας εὑρίσκονται εἰς ἀνθηρὰν κατάστασιν, παρατηρεῖται μεγάλη αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ, αἱ πόλεις μεγαλώνουν.

Ἡ ἀνθησις εἶναι γενικὴ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ἰδίως δμως ἀκμάζουν αἱ Ἀθῆναι, αἱ δῆλοι γίνονται τὸ σημαντικώτερον κέντρον τῆς Ἑλλάδος. Ὁ, τι θεωροῦμεν κυρίως ἐλληνικόν, ἥμεροτης ἥθων, λεπτότης βίου, δημοκρατικὸν πολίτευμα, ἀνωτέρα διανόησις καὶ καλλιτεχνικὴ δημιουργία, φθάνουν εἰς τὴν ζωηροτέραν ἐκδήλωσίν των τὸν Ε' αἰῶνα εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐπειδὴ κατὰ τοὺς εὐτυχεῖς αὐτοὺς χρόνους τὴν πόλιν ἐκυβέρνησεν ἀνήρ ἀνωτέρας ἀντιλήψεως, ὁ Περικλῆς, ὁ δῆποιος ποικιλοτρόπως συνέβαλεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πατρίδος του, συνήθισαν νὰ ὀνομάζουν τοὺς χρόνους τῆς μεγάλης ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν *Αἰῶνα τοῦ Περικλέους*.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο οταματῶμεν, διὰ νὰ μελετήσωμεν τὸν

ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πολιτισμὸν εἰς τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις του, τὸ πολίτευμα, τὸν ἰδιωτικὸν βίον, τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα, δῆπος ἐμφανίζονται εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸ δεύτερον οἷμισυ τοῦ Ε' αἰῶνος.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΤΑΞΕΙΣ

Εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος ὑπάρχουν τέσσαρες κατηγορίαι ἀνθρώπων, οἱ ἀθηναῖοι πολῖται, οἱ δοῦλοι, οἱ μέτοικοι καὶ οἱ σύμμαχοι.

Ἀθηναῖοι πολῖται εἶναι οἱ ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς Ἀττικῆς. Ἐπειδὴ ἡ Ἰδιότης τοῦ πολίτου ἀσφαλίζει μεγάλα ὠφελήματα, οἱ Ἀθηναῖοι εἶναι πολὺ φειδωλοὶ εἰς τὴν χορήγησιν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Μόνον οἱ ἔχοντες πατέρα καὶ μητέρα ἀθηναίους, οἱ ἔξ ἀμφοῖν ἀστοῖν, θεωροῦνται γνήσιοι πολῖται. Αὐτοὶ εἶναι οἱ μόνοι χυρίαρχοι, αὐτοὶ κυβερνοῦν τὴν πολιτείαν καὶ τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος. Ὅπολογίζουν ὅτι ἡ Ἀττικὴ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους εἶχε περίπου 400 χιλ. κατοίκους. Ἐκ τούτων μόνον 100 χιλ. εἶναι ἀθηναῖοι πολῖται. Ἐὰν ἀφαιρέσωμεν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά, μένουν τὸ πολὺ 20—25 χιλ. ἀνθρώποι, οἱ δοῦλοι κυβερνοῦν κράτος ἀπὸ 2 ἑκατομμύρια. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς εἶναι πλούσιοι ἐργοστασιάρχαι ή ἐφοπλισταὶ καὶ ἔχουν κτήματα εἰς τὴν πόλιν ή εἰς τοὺς ἄγρους.

Δοῦλοι ήσαν αἰχμάλωτοι πολέμου, ἀνθρώποι ήγορασμένοι (ἀνδράποδα=ἀνθρώποι πωληθέντες) ή ἀπόγονοι αὐτῶν. Ἡ ἀθηναϊκὴ βιομηχανία χρησιμοποιεῖ μέγαν ἀριθμὸν δούλων. Τινὲς ὑπολογίζουν ὅτι πρὸς ἓνα πολίτην ἀντιστοιχοῦν δέκα δοῦλοι. Πολλοὶ Ἀθηναῖοι εἶχον 50 καὶ 100 δούλους. Ἡ Ἀττικὴ ἐπὶ Περικλέους εἶχε τούλαμιστον 200—300 χιλ. δούλους. Οἱ περισσότεροι ήσαν ἀσιᾶται (Φούγες, Κάρδες, Παφλαγόνες) ἀνθρώποι μικρόσωμοι καὶ μελαχροινοί, διακρινόμενοι ἐκ τῆς ἐνδυμασίας καὶ τῆς κουρᾶς τῆς κόμης. Οἱ δοῦλοι οὐδὲν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ἔχουν, εἶναι πράγματα, δῆπος τὰ φορτηγὰ ζῷα. Ὁ κύριος των ἔχει δικαίωμα νὰ πωλήσῃ, νὰ κακοποιήσῃ ή καὶ νὰ φονεύσῃ αὐτούς. Ἄλλ' ή πρόοδος τοῦ ἀνθρωπισμοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας κατέστησεν ἀνθρωπινώτερον τὸν βίον τῶν δούλων. Ἰδιαίτερος νόμος ἀπαγορεύει εἰς τὸν κύριον νὰ φονεύῃ τὸν δοῦλόν του. Οἱ Ἀθηναῖοι προσπαθοῦν νὰ εἶναι λεπτοὶ πρὸς αὐτούς,

ἀποφεύγοντας τὰς προσβλητικὰς ἐκφράσεις, δινομάζουν αὐτοὺς οἰκέτας (δηλ. ἀνθρώπους τῆς οἰκίας), προσφωνοῦν αὐτοὺς—παῖ! Πολλοὶ δοῦλοι μανθάνουν γράμματα καὶ λογιστικὴν καὶ ἡ πολιτεία χρησιμοποιεῖ αὐτοὺς εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς γραφικὰς καὶ λογιστικὰς ὑπηρεσίας. Ἀλλὰ τιμωρεῖ αὐτοὺς αὐτηρότατα διὰ τὸ ἔλαχιστον παραπτωμα.

Μέτοικοι εἶναι Ἐλληνες ἀπὸ ἄλλας πόλεις, οἱ ὅποιοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ Ἰδίως εἰς τὸν Πειραιᾶ χάριν ἐμπορίου. Οἱ Ἀθηναῖοι προσπαθοῦν νὰ προσελκύσουν ἔνους εἰς τὴν χώραν των, διότι δίδουν ζωὴν εἰς τὸ ἐμισόφιον, πληρώνουν φόρον εἰς τὸ δημόσιον, τὸ μετοίκιον λεγόμενον, καὶ ἐνοίκιον εἰς τὰ κτήματα, τὰ δποῖα μισθώνουν. Οἱ μέτοικοι ἥσαν ὅπως σήμερον οἱ ἔνοι ὑπήκοοι. Δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν διοίκησιν ταῦ κράτους καὶ δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἀγοράζουν κτήματα. Ἀλλ' εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετήσουν εἰς τὸν στρατόν.

Σύμμαχοι ἥσαν οἱ κάτοικοι τῶν συμμαχικῶν πόλεων, ἀνθρώποι, οἱ δποῖοι κυβερνοῦν οἱ ἔδιοι τὴν πόλιν των, κατ' οὐσίαν ὅμως εἶναι ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ σύμμαχοι δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους.

Η ΦΥΣΙΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος λοιπὸν ὑπῆρχον κύριοι καὶ ὑποτελεῖς. Ἡ φημιζομένη ἀπεριόριστος δημοκρατία καὶ ἴσοτης δικαιωμάτων περιορίζεται μόνον εἰς τοὺς ἀθηναίους πολίτας. Ἡ ἀθηναϊκὴ δημοκρατία κατ' οὐσίαν ἦτο διλγαρχία μεταξύ τάξεως τῶν κατοίκων, τῶν ἀθηναίων πολιτῶν.

Τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος, ὅπως ὅλα τὰ κράτη τῆς ἀρχαιότητος, ὅπως τὸ περσικὸν καὶ βραδύτερον τὸ ρωμαϊκόν, εἶναι ἀθροισμα πολλῶν μικροτέρων κρατῶν, τὰ δποῖα συνήνωσε βιαίως τὸ ἴσχυρότερον. Δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐπαρχίας, τῶν δποίων οἱ κάτοικοι ἔχουν τὰ αὐτὰ δικαιώματα, ἐκλέγονται ὅπως εἰς τὰ σημερινὰ κράτη βαυλευταί, ὑπουργοί, πρωθυπουργοί ἀκόμη, ἀλλὰ ἀπὸ ἐν κράτος κυρίαρχον καὶ ἄλλα ὑποτελῆ. Οἱ κάτοικοι τῆς Χίου ή τῆς Μυτιλήνης π. χ., καίτοι Ἐλληνες, δὲν λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, εἰς τὸ δποῖον ἀνήκουν. Τοῦτο ἀποτελεῖ μεγάλην ἀδυναμίαν τοῦ κράτους.

Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Άλλα μεταξύ τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν ὑπάρχει ἀπόλυτος ἴσοτης δικαιωμάτων καὶ ἴδεώδης ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου. Διὰ τοῦτο ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία ἔφημίσθη ὡς ὑπόδειγμα ἴδανικῆς δημοκρατίας. Τὴν ἀνάπτυξιν ταύτην ἔλαβεν ἡ ἀθηναϊκὴ δημοκρατία εἰς τὰ ἔτη τῆς δομῆς καὶ δημιουργίας, τὰ δποῖα ἥκολούθησαν τοὺς αηδικοὺς πολέμους, ἴδιως ἀπὸ τὸ 470—450, μετὰ σφιδροὺς ἐσωτερικοὺς ἀγῶνας.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ περσικοῦ πολέμου ὁ Ἀρειος Πάγος εἶχεν ἀποκτήσει γόνητρον καὶ ἵσχυν ἔνεκα τῆς τολμηρᾶς καὶ συνετῆς πολιτικῆς κατὰ τὰς κρισίμους περιστάσεις. Τὴν ἵσχυν ταύτην διετήρησε σχεδὸν ἐπὶ δύο δεκαετίας, διότι μετὰ τὸν πόλεμον τὴν ἔξουσίαν ἔλαβον οἱ ὀλιγαρχικοί. Ἐνισχυθέντες ὅμως οἱ δημοκρατικοὶ ἐστραφήσαν κατὰ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Εἰς τὴν ὀξύτητα τοῦ ἀγῶνος ἐδολοφονήθη ὁ περίφημος πολιτευτὴς **Ξεφιάλτης**, ὁ τρομερὸς ἀντίπαλος τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἀλλ᾽ ἐπεκράτησαν εἰς τὸ τέλος οἱ δημοκρατικοί. Ὁ Ἀρειος Πάγος ἀπεγυμνώθη ἀπὸ τὰ δικαιώματά του, τὰ δποῖα διεμοιράσθησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὴν βουλὴν καὶ τὰ ἥκλιαστικὰ δικαστήρια.

Μετὰ ταῦτα τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν ἔλαβε τὴν μορφὴν ἀπεριορίστου δημοκρατίας καὶ ὡς τοιαύτη εἶναι γνωστὴ εἰς τὴν ἴστορίαν. Αἱ θεμελιώδεις ἀρχαί, ἐπὶ τῶν ὄποιων στηρίζεται, εἶναι αἱ ἑξῆς :

- 1) Κυρίαρχος εἶναι ὁ δῆμος, δηλ. ὅλος ὁ λαὸς καὶ ὅχι μία κοινωνικὴ τάξις, ὅπως ἄλλοτε οἱ εὐπατρίδαι.
- 2) Ὄλοι οἱ πολῖται ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν καὶ νὰ ἐκλέγωνται εἰς ὅλας τὰς ἀρχάς.
- 3) Ἡ ἐκλογὴ διὰ τὰς περισσοτέρας ἀρχαὶς (ἐκτὸς ἐκείνων, διὰ τὰς δποίας χρειάζονται εἰδικαὶ γνώσεις, γίνονται διὰ κλήρου (*κυαμεντοί*), διὰ νὰ μὴ ἐμποδίζωνται οἱ πολῖται ὑπὸ τῶν φατριῶν καὶ τῶν ἴσχυροτέρων νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν διοίκησιν.
- 4) Εἰσάγεται τὸ σύστημα τῆς ἀποζημιώσεως, τῆς μισθοφορᾶς, διὰ νὰ δύνανται καὶ οἱ ἀπορώτεροι νὰ ἔξασκοῦν τὰ δικαιώματά των. Οἱ βουλευταί, οἱ δικασταί, οἱ προσερχόμενοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν, βραδύτερον οἱ μετέχοντες τῶν δημοσίων θεαμάτων λαμβάνουν ἀποζημίωσιν.
- 5) Οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται, ὅπως ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες, ἔξα-

σκοῦν μόνοι καὶ αὐτοπροσώπως τὰ κυριαρχικά δικαιώματά των καὶ δχι δι' ἀντιπροσώπων (πληρεξουσίων, βουλευτῶν) ὅπως οἱ-μερον (προσωπικὴ διοίκησις).

Ο κυριαρχος δῆμος ἔξασκει τὴν νομοθετικὴν ἔξουσίαν διὰ τῆς ἐκκλησίας, τὴν ἐκτελεστικὴν διὰ τῆς βουλῆς, διὰ τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων, τὴν δικαστικὴν διὰ τοῦ δικαστηρίου τῶν ἐνόρκων, δηλ. τῆς ἡλιαίας.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Εἶναι ἡ συνάθροισις τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ, τὸ κυριαρχον σῶμα, τὸ δποῖον ψηφίζει τοὺς νόμους, ἐκλέγει τοὺς ἀρχοντας, ἀποφασίζει περὶ πολέμων καὶ εἰρήνης καὶ γενικῶς ἔχει τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τοῦ κράτους. Τρεῖς ἡ τέσσαρας φορὰς τὸν μῆνα οἱ ἀθηναῖοι πολεῖται συνέρχονται εἰς κοινὴν συνάθροισιν. Ὁλοι οἱ ἔχοντες ἡλικίαν δικαιοῦνται νὰ λάβουν μέρος εἰς αὐτήν. Συνήθως δύμως δὲν προσέρχονται δλοι καὶ σπανίως οἱ παρόντες ὑπερβαίνουν τὰς δ χιλιάδας. Εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν τόπος συναθροίσεως ἦτο ἡ ἀγορά, ἐπὶ Περικλέους τὸν Ε' αἰῶνα συνήρχοντο εἰς τὴν Πνύκα, λοφίσκον ἀπέναντι τῆς Ἀκροπόλεως, καί, ὅταν τὸν Δ' αἰῶνα ἐκτίσθη τὸ θέατρον τοῦ Διονύσου, αὐτὸ ἔγινε κατ' ἔξοχὴν δ τόπος τῆς ἐκκλησίας.

Η συνεδρίασις ἀρχίζει διὰ μυσίας. Ο κήρυξ ἀπαγγέλλει τὰς προσευχὰς καὶ τὰς ἀρὰς ἐναντίον ἐκείνων, οἱ δποῖοι θὰ ἥθελον νὰ ἔξαπατήσουν τὸν δῆμον. "Υστερὸν προσκαλεῖ τὸν λαὸν νὰ λάβῃ τὸν λόγον «Τίς ἀγορεύειν βούλεται ;». Ολοι ἔχουν δικαιώματα νὰ εἴπουν τὴν γνώμην των κατὰ σειρὰν ἡλικίας. Ο ὁρτώδ ἀνέρχεται τὸ βῆμα φέρων στέφανον ἐκ μύθων, τὸ δποῖον προσδίδει ιερότητα καὶ ἀπαραβίαστον εἰς τὸ πρόσωπόν του, οἱ Ἀθηναῖοι ἀκούουν ἀπλήστως, ἀλλὰ σιωπηλῶς τοὺς καλοὺς διμιλητάς.

Μετὰ τὴν συζήτησιν δ λαὸς ψηφίζει εἴτε δ' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν (χειροτονία) εἴτε διὰ ψηφων (μυστικὴ ψηφοφορία δι' δστράκων). Εἰς τὸ τέλος ἐκάστης ἀποφάσεως δρίζεται δ μέλλων νὰ ἐκτελέσῃ αὐτήν, ἡ βουλὴ, δ στρατηγὸς ἢ ἄλλος ἐκ τῶν ἀρχόντων. Η ἐκκλησία τοῦ δήμου λοιπὸν ἔχει περίπου τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς βουλῆς ἢ μᾶλλον εἶναι διαρκῆς ἐθνοσυνέλευσις.

Η ΒΟΥΛΗ

Ἐκαστον ἔτος οἱ Ἀθηναῖοι ἐκλέγουν διὰ κλήρου καὶ ἀπὸ τοὺς ὑπερβάντας τὸ τριακοστὸν 500 βουλευτάς, 50 ἐξ ἐκάστης φυλῆς. Ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀναλήψεως τῆς ἀρχῆς ἡ βουλὴ τοῦ λήγοντος ἔτους δοκιμάζει τοὺς κληρωθέντας, ἐξετάζει δηλ. τὸν βίον των, τὸν δημόσιον καὶ ἴδιωτικόν. Ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συνεδριάζουν δῆλοι διοῦ, διαιροῦνται εἰς 10 διμίλους, οἱ 50 βουλευταὶ δηλαδὴ ἐκάστης φυλῆς ἀποτελοῦν ἴδιατερον δημιλον. Ἐπίσης τὸ ἔτος διαιρεῖται εἰς 10 κυβερνητικὰς περιόδους ἀπὸ 35 ἡμέρας. Οἱ 50 βουλευταὶ μιᾶς φυλῆς κυβερνοῦν ἐπὶ 35 ἡμέρας καὶ δυναμάζονται τότε πρωτάρεις, ἢ δὲ φυλή των πρωταρεύουσα. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο διαμένουν διαρκῶς εἰς τὸ πρωταρεῖον (εἰς τὸ ὑπουργεῖον θὰ ἐλέγομεν σήμερον) καὶ τρέφονται ἐκεῖ. Ἐκάστην πρωταίαν ἐκλέγουν ἕνα πρόεδρον, τὸν λεγόμενον Ἐπιστάτην τῶν πρωτάρεων. Οἱ Ἐπιστάτης κρατεῖ τὴν σφραγίδα τῆς πόλεως καὶ τὰς κλεῖδας τοῦ δημοσίου θησαυροῦ. Προεδρεύει τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, εἶναι δηλ. ἐπὶ 24 ὥρας πρόεδρος τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας.

Κύριον ἔργον τῆς βουλῆς εἶναι νὰ προετοιμάζῃ τοὺς νόμους καὶ τὰ θέματα, τὰ δποῖα θὰ συζητήσῃ ἡ ἐκκλησία, τὸ προβολεύειν, καὶ νὰ ἐκτελῇ τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐκκλησίας. Ἡ βουλὴ τῶν Ἀθηναίων ἔχει περίπου τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς κυβερνήσεως.

ΟΙ ΑΡΧΟΝΤΕΣ

Οἱ ἔννεα ἄρχοντες, ὅργανα τοῦ παλαιοῦ ἀριστοκρατικοῦ πολιτεύματος, παρηγκωνίσθησαν τελείως. Ἀπολαύουν ἀκόμη σεβασμοῦ, ἀλλὰ ἀπώλεσαν τὴν ἔξουσίαν των. Εἶναι τὸ πολὺ πρόεδροι τῶν δικαστηρίων. Ἡ δημοκρατία ἐδημιούργησε νέους ἄρχοντας. Ἀνώτεροι λειτουργοὶ τῆς δημοκρατίας εἶναι κυρίως οἱ Στρατηγοί, ἀρχηγοὶ τοῦ κατὰ ἔηραν καὶ θάλασσαν τσαρατοῦ, ἀλλὰ καὶ ἥγεται τῆς πολιτικῆς κατ' οὐσίαν. Ἐκλέγονται κατ' ἔτος 10 στρατηγοὶ ὅχι διὰ κλήρου, ἀλλὰ διὰ χειροτονίας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ (χειροτονητοί), διότι ἡ θέσις των ἀπαιτεῖ εἰδικὰς γνώσεις. Οἱ στρατηγοὶ ἐκτελοῦν πολλὰ ἀπὸ τὰ καθήκοντα τῶν σημερινῶν ὑπουργῶν. Φροντίζουν διὰ τὴν συντήρησιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, τῶν λιμένων, τῶν φρουρῶν καὶ τῶν ὁδῶν, διὰ τὴν προμήθειαν σίτου, δέχονται τοὺς ξένους ἀπεσταλμένους, διευθύνουν τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικήν.

ΕΛΛΑΣ

“Οπως ἀντὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τῶν 9 ἀρχόντων ἡ δημοκρατία ἐδημιούργησε νέα δημοκρατικὰ σώματα, τοιουτορόπως ἀντὶ τῶν παλαιῶν δικαστῶν, οἱ δῆμοι διετήρουν πάντοτε τὰς συνηθείας καὶ ἀντιλήψεις τῶν χρόνων τῆς ἀριστοκρατίας, ἐδημιούργησε νέα δικαστήρια. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκλέγουν κατ’ ἔτος 6000 πολίτας, οἱ δῆμοι σχηματίζουν τὸ ἡλιαστικὸν δικαστήριον ἢ τὴν ἡλιαίαν. Δι’ ἑκάστην δίκην κληρώνουν ὀρισμένον ἀριθμὸν ἐξ αὐτῶν τὴν πρωίαν τῆς ἡμέρας, κατὰ τὴν δομίαν θὰ συνέληῃ τὸ δικαστήριον, ὥστε οὗτε οἱ δικαζόμενοι γνωρίζουν τοὺς δικαστάς, οἱ δῆμοι θὰ δικάσουν τὴν ὑπόθεσίν των, οὕτε οἱ δικασταὶ ποίαν ὑπόθεσιν θὰ δικάσουν. Οἱ ἡλιασταὶ δὲν εἰναι ἐξ ἐπαγγέλματος δικασταί, ἀλλὰ πολίται δικάζοντες πολίτας. “Ωστε 2^{1/2} χιλ. ἔτη ἀπὸ σήμερον οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον εἰσαγάγει τὰ δικαστήρια τῶν ἐνόρκων, τὰ δῆμοια θεωροῦνται σήμερον τὸ τελείτερον σύστημα ἀποδόσεως δικαιοισύνης. Τοῦ δικαστηρίου προήδηρεν εἷς ἐκ τῶν ἐννέα ἀρχόντων. Γενικῶς ὅμως αἱ ποιναὶ ἡσαν αὐστηραί. Διὰ τὰς ἴδιωτικὰς ὑποθέσεις ἐπέβαλλον χρηματικὰς ποινάς, διὰ τὰς δημοσίας καὶ σωματικάς, θάνατον, ἀειφυγίαν, στέρησιν πολιτικῶν δικαιωμάτων (*ἀτιμία*) καὶ δήμευσιν περιουσίας.

Η ΥΠΑΛΛΗΛΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΙΣΘΟΙ

“Η διοίκησις τῆς δημοκρατίας καὶ τοῦ κράτους εἶχον ἀνάγκην πολυαριθμού προσωπικοῦ. “Οθεν σημαντικὸν μέρος τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς εἴχεν δῶς ἀποκλειστικὸν ἔργον τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους. Εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους περισσότεροι ἀπὸ 20 χιλιάδες πολῖται ἦτορέφοντο ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου, ὑπηρετοῦντες δῶς δηλῖται καὶ ναῦται, δῶς δικασταί, βουλευταί, ἀρχοντες. Τοιουτορόπως ἐμορφώθη ἡ ἀθηναϊκὴ ὑπαλληλία, ἡ δῆμοια ὅμως δὲν ἐξέπεσεν εἰς γραφειοκρατίαν, διάτι διετήρησε τὴν ἀπλῆν καὶ πρακτικὴν δργάνωσιν καὶ δὲν τελευταῖος τῶν ὑπαλλήλων διετήρει τὴν πρωτοβουλίαν του.

Γενικῶς οἱ διαχειρισθέντες ἀρχὴν τινὰ ἢ ἄλλην κρατικὴν ὑπηρεσίαν ἡσαν ὑποχρεωμένοι, ἐξερχόμενοι αὐτῆς, νὰ δώσουν εὐθύνας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἡσαν αὐστηροὶ πρὸς τοὺς δημοσίους λειτουργοὺς καὶ ἐγίνοντο πολλάκις κατάφοροι ἀδικίαι, διότι δὲν ἐλειπον-

οί φθονεροί καὶ οἱ συκοφάνται. Ἰδίως οἱ δοῦλοι διὰ τὸ ἐλάχιστον παράπτωμα κατεδικάζοντο εἰς ἄγριον θάνατον. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον καὶ τὸ μετακλητὸν τῶν ἀρχόντων, τὸ δποῖον δλίγαι προηγμέναι πολιτεῖαι ἐφαρμόζουν σήμερον. Οἱ ἐκλογεῖς δηλ. εἶχον δικαίωμα νὰ παύσουν τὸν βουλευτὴν ἢ ἄλλον δημόσιον λειτουργόν.

ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ

Διὰ νὰ ἔξασφαλίσουν τὴν ὑπακοὴν τῶν συμμάχων καὶ διὰ νὰ ὑπηρετήσουν τὰς μεγάλας φιλοδοξίας των, οἱ Ἀθηναῖοι διετήρουν ἀξιόλογον ναυτικὴν καὶ πεζικὴν δύναμιν.

Οὐδέποτε ἐλληνικὴ πόλις ἀπέκτησε θαλασσίαν δύναμιν δσην αἱ Ἀθῆναι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Ὁ Πειραιεὺς ἦτο μέγας πολεμικὸς λιμὴν μὲ ναυπηγεῖα καὶ τοὺς νεωσοίκους, δηλ. τὰ παραπήγματα, εἰς τὰ δποῖα ἐπροφυλάσσοντο αἱ τριήρεις. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐτελειοποίησαν τὴν κατασκευὴν πολεμικῶν πλοίων καὶ τὴν ναυτικὴν τέχνην.

Οἱ Ἀθηναῖοι διέθετον ἐπίσης ἀκμαίαν πεζικὴν δύναμιν. Ὁ στρατός, δπως ὅλων τῶν ἐλληνικῶν πόλεων, ἀπετελεῖτο ἀπὸ πολίτας στρατευομένους ἐν ὕρᾳ ἀνάγκης. Τὴν στρατολογίαν ἔσυστηματοποίησαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἡ κινητοποίησις τῶν «Ἀθηναίων ἐκ καταλόγου» διεκρίνετο διὰ τὴν ταχύτητα. Ὁ πεζικὸς στρατός των ἀνήρχετο εἰς 13 περίπου χιλ. καὶ διέπρεψε πάντοτε διὰ τὴν ἀποφασιστικότητα καὶ ἐπινοητικότητα. Ὁ στρατὸς αὐτὸς τῶν δπλιτῶν συνεπληροῦτο διὰ τῶν μισθοφόρων (τοξόται, σφενδονῆται, ἀκοντισταί), ἔνων πάσης προελεύσεως.

«Ἄλλος δεῖ τῶν Ἀθηναίων δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀποκρούσῃ ἐπίθεσιν τῆς πελοποννησιακῆς συμμαχίας. Διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ ἐνδεχόμενον μεγάλης ἐπιδρομῆς κατὰ ἔηράν, οἱ Ἀθηναῖοι ἔκτισαν τὰ Μακρὰ τείχη τοῦ Πειραιῶς καὶ τοῦ Φαλήρου. Τοιουτότοποις ἡ πόλις συνεδέθη μετὰ τοῦ λιμένος, μετεβλήθη εἰς κολοσσιαῖον φρούριον καὶ ἀπέβη εἶδος νήσου.»

Διὰ νὰ ἔξασφαλίσουν τὴν κατοχὴν ἐπικαίων σημείων καὶ νὰ ἐπιβλέπουν τοὺς συμμάχους, οἱ Ἀθηναῖοι εἰσήγαγον τὸ σύστημα τῶν αληρούχων. Οἱ αληροῦχοι ἦσαν ἀποικοὶ ἀθηναῖοι, οἱ δποῖοι ἐγκαθίσταντο εἰς σημεῖα, τὰ δποῖα ἔξελεγεν ἡ κυβέρνησις. Εἰς τὴν Εὔβοιαν, εἰς τὴν Θράκην (Ἀμφίπολιν), εἰς πολλὰς νήσους, εἰς τὴν Θρακικὴν χερσόνησον ἐγκατεστάθησαν ἀθηναῖοι

κληροῦχοι. Ἀντιμέτως πρὸς τοὺς ἄλλους ἀποίκους οἱ κληροῦχοι διετήρουν τὸν τίτλον καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀθηναίου πολίτου.

ΟΙ ΠΟΡΟΙ

Διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰς μεγάλας δαπάνας τῆς διοικήσεως καὶ τοῦ ἔξοπλισμοῦ, οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἀνάγκην πολλῶν χρημάτων. Οἱ πόροι τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας ἦσαν τὰ εἰσοδήματα τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρίου, τῆς Θάσου καὶ τῆς Θράκης, ἰδίως δῆμως οἱ φόροι τῶν συμμάχων, οἱ δύοιοι ἀνήρχοντο εἰς 600 τάλαντα, ἐπίσης ἡ φορολογία τῶν μετοίκων, τῶν ἐμπορευμάτων κτλ.

Ἐκτὸς τούτου ἡ πολιτεία ἔπειβαλλεν εἰς τοὺς πλουσίους ὥρισμένας ὑποχρεώσεις, τὸν ἔξοπλισμὸν καὶ τὴν συντήρησιν τριήρων, τὴν ἐκγύμνασιν καὶ τὴν διατροφὴν μουσικῶν καὶ δραματικῶν χορῶν κτλ. Αἱ ὑποχρεώσεις αὗται ὠνομάζοντο **λειτουργίαι**. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ἐλέγετο τριηραρχία, εἰς τὴν δευτέραν χορηγία.

Ο ΠΕΡΙΚΛΗΣ

Ἀφότου ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἔγινε τὸ κυρίαρχον σῶμα, ἢτοι φυσικὸν δ καλὸς διμιλητής, δ ὅξενς τὴν ἀντίληψιν καὶ πειστικός, νὰ ἀποκτήσῃ μεγάλην ἐπιφορὴν ἐπὶ τοῦ πλήθους. Ο πολιτευόμενος λοιπόν, δ δημαγωγός, δ φήτωρ, δπως ἔλεγον τότε, ἔγινε πανίσχυρος, δ καθαυτὸν ουθμιστής τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτεικῆς.

Ο μικρὸς λαὸς τῶν ἀθηναίων πολιτῶν ἦτο πλήρης αὐτοπεποιηθήσεως, ὑπερήφανος, διότι ἔκυβερνα δ ἵδιος τὰς ὑποθέσεις του καὶ δὲν εἶχεν ἐπὶ κεφαλῆς βασιλέα ἢ ἄλλον ἀνώτερον ἄρχοντα. Ἄλλ' ἤκουε προθύμως ἐκείνους, οἱ δύοιοι ἔδιδον καλὰς καὶ ὠφέλιμους συμβουλάς. Ἐπὶ πολλὰ ἔτη οἱ Ἀθηναῖοι σύμβουλον καὶ ὁδηγὸν εἶχον τὸν Περικλέα. Ο Περικλῆς κατήγετο ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν εὑπατριδῶν, ἀνῆκε μάλιστα εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην οἰκογένειαν τῶν Ἀλκμεωνιδῶν. Ἡτο υἱὸς τοῦ Ξανθίπου, τοῦ νικητοῦ τῆς Μυκάλης, καὶ εἶχε μητέρα ἀνεψιάν τοῦ Κλεισθένους. Ἐγεννήθη περὶ τὰ 500 π. Χ. καὶ τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς νεότητός του διέπλασαν τὸν χαρακτῆρα καὶ ἐξύψωσαν τὸ φρόνημά του. Ο Περικλῆς εἶναι πρότυπον τοῦ Ἀθηναίου κατὰ τοὺς χρόνους, οἱ δύοιοι μεσολαβοῦν μεταξὺ τῶν μηδικῶν καὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, δ τύπος τοῦ ἀνθρώπου, δπως εἶχε τελειοποιηθῆ κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην δημιουργικὴν περίοδον.

Περιεβάλλετο ἀπὸ ἔξαίρετα χαρίσματα. Τὸ πρόσωπόν του

ήτο ἐπιβλητικόν, ἡ διμιλία του σοβαρὰ καὶ πειστική. Εἶχε τρόπους ἀρχοντικούς καὶ ὅλη ἡ συμπεριφορά του ἔδεικνυεν ὅτι δὲν καταδέχεται νὰ κολακεύσῃ τὸ πλῆθος, ἀλλὰ νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὸ διὰ τῆς λογικῆς. Ἡ ορηφική του δὲν ἔγνωριζε τὰς μεγάλας χειρονομίας οὕτε ἐκρήξεις φωνῆς, ἀπευθύνετο μᾶλλον εἰς τὸ λογικόν.

Οἱ Ἀθηναῖοι εὔρισκον αὐτὸν πειστικώτατον. "Οταν διμιλῇ, ἔλεγον, ἀστράπτει, βροντᾷ καὶ συγκλονίζει τὴν Ἑλλάδα. Ἐκτὸς τῶν φυσικῶν χαρισμάτων δι Περικλῆς ἔτυχεν ἔξαιρέτου μορφώσεως. Ὁ γυριώτερος διδάσκαλός του ἦσαν τὰ μεγάλα γεγονότα, τὰ δποῖα διεδραματίσθησαν περὶ αὐτὸν. Κατὰ τὴν νεότητά του διδάσκαλον εἶχε τὸν Ἀναξαγόραν Παρ' αὐτοῦ ἐδιδάχθη νὰ ἔξετάζῃ ψυχραίμως τὰ πάντα διὰ τοῦ λογικοῦ καὶ νὰ μὴ θορυβεῖται ἀπὸ τὰ περιστατικὰ τῆς ζωῆς. Τοιουτορρόπως δι Περικλῆς ἐπίστευεν ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποτάξῃ τὰ πάντα εἰς τὴν λογικὴν καὶ τὴν βούλησίν του. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθαύμαζον τὴν γαλήνην καὶ τὸ ἐπιβάλλον του καὶ ὠνόμαζον αὐτὸν Ὀλύμπιον.

Ο Περικλῆς

τος ἡγέτης τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη Δὲν εἶχεν ἔξαιρετικὸν ἀέιωμα, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἔξελεγον αὐτὸν κατ' ἔτος στρατηγὸν καὶ ἀνέθεσαν εἰς αὐτὸν τὴν ἐπιστασίαν τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων. Ἀλλὰ μὲ τὴν ἴσχυρὰν προσωπικότητα καὶ τὸ ὑψηλὸν φρόνημά του ἀπέκτησε δύναμιν σχεδὸν μονάρχου καὶ ὠδήγησε τοὺς συμπολίτας του εἰς ἔργα ὑψηλὰ καὶ ὠραῖα. Ὁ ιστορικὸς Θουκυδίδης λέγει: τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν ἦτο «λόγω μὲν δημοκρατίᾳ, ἔργῳ δὲ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχῆς».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

Ο ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

· Η ἀνεδίς, τὴν δοπίαν ἔξησθάλιζεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ή ἀνεπιτυγμένην βιομηχανία καὶ ἡ ἐκμετάλλευσις τοῦ ναυτικοῦ κράτους των, ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἀναπτυχθοῦν καὶ νὰ λεπτύνουν τὸν βίον των.

Τὰ μέδα τοῦ βίου τότε δὲν παρεῖχον εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰς εὐκολίας, τὰς δοπίας ἔχουν οἱ ἀνεπιτυγμένοι λαοὶ δῆμερον. 'Αλλ' ὁ ἄνθρωπος τῶν περικλείων χρόνων κατώρθωσε μὲ τὰ μέδα, τὰ δοπία διέθετε, νὰ φθάσῃ εἰς βαθὺδον ἄνθρωποιδού, τὸν δοπίον βλέπομεν δῆμερον μὲ συγκίνησίν καὶ ἀγάπην.

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

Τὸν Ε' αἰῶνα προχωρεῖ βαθύτερον ἡ μεταβολὴ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, ἡ δοπία εἶχεν ἀρχίσει τὸν Ζ' καὶ ΣΤ' αἰῶνα. Εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος παραμελεῖται ἡ γεωργία καὶ ἀναπτύσσεται ἡ βιομηχανία. Μετ' ὀλίγον ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν πόλεων τίθενται αἱ Ἀθῆναι, ἐνῶ ἡ Σπάρτη μένει γεωργικὴ μέχρι τέλους καὶ περιφρονεῖ τὰς «βαραύσους τέχνας».

Ο Πειραιεὺς κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Ε' αἰῶνος εἶναι ἦδη μεγάλη ἀγορά, εἰς τὴν δοπίαν συναντῶνται οἱ ἐμποροὶ ὅλης τῆς Μεσογείου. Τὰ προϊόντα τῆς ἀττικῆς βιομηχανίας κατικτοῦν διαρκῶς νέας ἀγοράς. Τὸ ἀττικὸν νόμισμα γίνεται δεκτὸν πανταχοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ Ἰδίως οἱ μέτοικοι, οἱ ἐγκατεστημένοι εἰς τὸν Πειραιᾶ, ἀναπτύσσουν τὸ ἐμπόριον τοῦ χρήματος. Οἱ τραπεζῖται πλούσιζουν διὰ τοῦ τοκισμοῦ καὶ ἄλλων χρηματιστικῶν ἐπιχειρήσεων. Ο τόκος εἶναι ἀρκετὰ ὑψηλός, 12—18 %, ὑψηλότερος ἀκόμη ἐπὶ ναυτοδανείων.

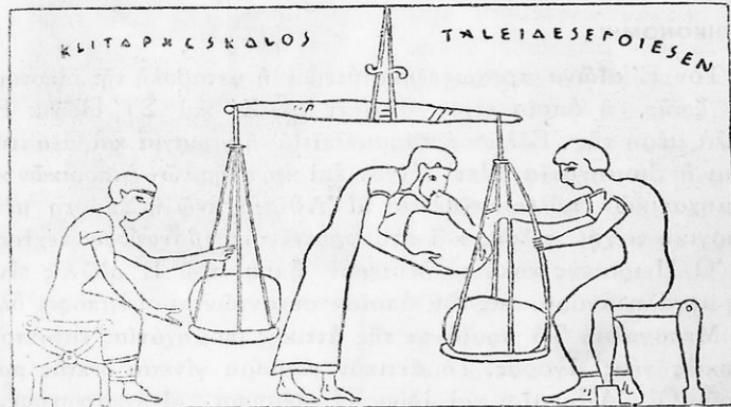
Ως ἐμποροί, ως ἐφοπλισταί, ως τοκισταί καὶ βιομήχανοι οἱ Ἀθηναῖοι ἔξασφαλίζουν σημαντικὰ κέρδη. 'Αλλὰ τὸν πλοῦτον τῶν Ἀθηναίων πρέπει νὰ ἐκτιμήσωμεν ἀναλόγως τῶν τότε συνθηκῶν τοῦ βίου. Ἐπὶ Δημοσθένους (μέσος Δ' αἰῶνος) τὸ σύνολον τῆς περιουσίας τῶν Ἀθηναίων ὑπολογίζεται εἰς 6000 τάλαντα (36 ἑκατομ. χρυσᾶ φράγκα). Ο ἐμπορος Πασίων θεωρεῖται

ύπεροχλουτος, διότι έχει 50—60 τάλαντα (δηλ. 300 χιλ. φράγκα περίπου). Ἐπίσης δύμως γνωρίζουμεν ὅτι εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Σωκράτους τετραμελής οἰκογένεια πρὸς διατροφὴν καὶ ἱματισμὸν δὲν ἔχοιείται περισσότερον ἀπὸ 350 φρ. τὸ ἔτος! Τὸ ἐργατικὸν ἡμερομίσθιον ἦσαν 2 διβολοὶ (30 λεπτά)!

Ἡ μεταβολὴ τῶν ὅρων τῆς ζωῆς ἔχει συνέπειαν τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὴν ἀνάγκην εἰσαγωγῆς ἔνουσι σίτου. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ Δ' αἰῶνος ἡ Ἀττικὴ εἰσάγει 800 χιλ. μεδίμνους σίτου (420210 ἔκατον λιτρα), ἐνῶ ἡ ἐγχώριος παραγωγὴ δὲν ἔφθανε τὸ ἥμισυ τοῦ ποσοῦ τούτου.

ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Ἡ θέσις τοῦ Πειραιῶς ἦτο ἐπικαιροτάτη διὰ τὸ ἐμπόριον τῶν τότε χρόνων. Ἡ ναυτιλία κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἦτο κυρίως ἀκτοπλοΐα. Ὅσα πλοῖα λοιπὸν κατέπλεον ἀπὸ τὸν Εὔξεινον καὶ

Σκηνὴ ἐμπορίου

Εἰς τὸ μέσον μεγάλη ζυγαριά, κρεμαστὴ ἀπὸ τὴν στέγην, μὲ τὴν δύοις ζυγίζουν δέματα. Εἰκὼν ἐπὶ ἀγγείου.

ἀπὸ τὰ παρόλαυ τῆς Μ. Ἀσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ παρέπλεον διὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν, ἦσαν ὑποχρεωμένα νὰ προσεγγίσουν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἄνεμοι εἰς τὸ Αἴγαον πνέουν κανονικῶς, ἢ ἀφιέις καὶ ἀναχώρησις τῶν ἴστιοφόρων ἐγίνετο εἰς ὧδισμένον χρόνον καὶ οὕτω τὸ ἐμπόριον τῶν Ἀθηναίων εἶχε μεγάλην κανονικότητα.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἰσῆγον ἐκ τοῦ ἔξωτεροικοῦ τρόφιμα, σῖτον, λαχανικά, ἀλίπαστα καὶ πρώτας ὄλιας διὰ τὴν βιομηχανίαν των, ἔνλια διὰ τὴν ναυπηγίαν, κάνναβιν διὰ τὰ σχοινία, πίσσαν, λινᾶ, πάπυρον τῆς Αἰγύπτου, ἔρια, δέρματα, σίδηρον, χαλκόν, κασσίτερον, χρυσόν. Ἀπέναντι τούτων ἔξηγον τὰ προϊόντα τῆς πλουσίας βιομηχανίας των.

Διὰ νὰ ἔξασφαλίσουν τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντά των, οἱ Ἀθηναῖοι κατέλαβον ἐπικαιρούς θέσεις ἢ συνῆψαν συμβάσεις μὲ ἔνοντος ἡγεμόνας. Τὸ ἀθηναϊκὸν ἐμπόριον ἔχει διαφέροντα κατευθύνσεις. Διὰ νὰ ἔξασφαλίσουν τὸ ἐμπόριον τοῦ Εὐξείνου,

Σιδηρουργεῖον

Μιὰ πολὺ ζωηρὰ εἰςών ζωγραφισμένη ἐπίσης εἰς ἀγγεῖον. Μᾶς παρουσιάζει ἐν σιδηρουργεῖον. Εἰς τὸ μέσον δούλος κρατεῖ σίδηρον, τὸν δόπιον εἶναι ἔτοιμος νὰ κτυπήσῃ ἄλλος δούλος μὲ τὴν σφύραν. Δεξιὰ εἶναι δὲ καταστηματάρχης, δὲ δόπιος δόδηγει τὴν ἐργασίαν. Εἰς τὸ βάθος εἶναι ἄλλος ἄνθρωπος δὲ δόπιος φαίνεται νὰ εἶναι ἐπισκέπτης. Εἰς τὸν τοίχον εἶναι κρεμασμένα δάφνοςα ἐργαλεῖα.

δόποθεν εἰσάγονταν σῖτον, κατέλαβον τὴν Θρακικὴν χερσόνησον ἐγκαταστήσαντες ἐκεῖ κληρούχους. Διὰ νὰ ἔξασφαλίσουν τὸν πλοῦν διὰ τοῦ Βοσπόρου, συνεννοήθησαν μὲ τὸν βασιλέα τῶν Σκυθῶν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Ὁ Εὔξεινος πλὴν τῶν σιτηρῶν δίδει τὰ περίφημα ἀλίπαστα καὶ ἀφθόνους πρώτας ὄλιας. Ἀπὸ τὴν Χαλκιδικὴν προμηθεύονται ναυπηγήσιμον ξυλείαν.

Πρὸς ἀνατολὰς τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων κατευθύνονται εἰς

τοὺς λιμένας τῆς Μ. Ἀσίας, εἰς τὴν Ἐφεσον, τὴν Φώκαιαν, τὴν Σμύρνην, τὴν Μίλητον. Ἐκεῖθεν λαμβάνουν ἔρια καὶ τάπητας τῆς Μίλήτου καὶ διὰ τῶν λιμένων τούτων ἐπικοινωνοῦν μὲ τὸ περσικὸν κράτος. Νοτιώτερον τὰ ἀθηναϊκὰ πλοῖα φθάνουν εἰς τοὺς λιμένας τῆς Φοινίκης, εἰς τὴν Τύρον, τὴν Σιδῶνα, τὴν Βύβλον, ὅθεν φορτώνουν ἔυλειαν τοῦ Λιβάνου καὶ πορφυρᾶ ὑφάσματα. Ἀπὸ τοὺς λιμένας τῆς Αἴγυπτου λαμβάνουν τὰ προϊόντα τῆς πλουσίας κοιλάδος τοῦ Νείλου, ἵδιως σίτον, συγχρόνως

Ἐργαστήριον ὑποδηματοποιοῦ

Εἰκὼν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μελανούρφου ἀγγείου. Ὁ ὑποδηματοποιὸς (ἀριστερὰ) λαμβάνει μέτρον δι' ἱπόδημα τῆς χυρίας, ἢ ὅποια ἔχει ἀνέλθει ἐπὶ τῆς τραπέζης, κόπτων τεμάχιον δέρματος διὰ σιόλων μὲ τὸ ἡμισεληνοειδές ἐργαλείον του. Εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς τραπέζης δι' βοηθός του, δοῦλος πιθανῶς, ὃς φαίνεται ἐκ τοῦ ἔνικοῦ τίπου τῆς κεφαλῆς, κάμπτει τεμάχιον δέρματος, τὸ ὅποιον θὰ δοκιμασθῇ ὡς πρόσωπον τοῦ ὑποδήματος. Ὁ λευκόθιοι ἄνθρωπος (δεξιά), διποιὸς δρυιος καὶ μὲ ἐκτεταμένην χεῖρα δίδει δόηγιαν, εἰναι εἴτε ὁ συνοδεύων τὴν χυρίαν εἴτε ὁ καταστηματάρχης. Εἰς τὸν τείχον τεμάχια δέρματος, καλαπόδια καὶ καλάθιον, ὑπὸ τὴν τράπεζαν λεκάνην χρησιμεύοντα διὰ τὸ κατάβυθεγμα τῶν δερμάτων, καὶ ἵως σανδάλιον ἡμιτελὲς.

ὅμως προμηθεύονται προϊόντα τῆς ἀπωτέρας Ἀνατολῆς, τῶν Ἰνδῶν καὶ τῶν νήσων τοῦ Ἰνδικοῦ ὥκεανοῦ, ἀρώματα, κανέλλαν, γαρύφαλον, μοσχοκάρυδον, ἐπίσης λιβανωτὸν τῆς Ἀραβίας.

Πρὸς δυσμὰς εἰς τὴν Μ. Ἐλλάδα συνιήντησαν ἵσχυρὸν συναγωνιστὴν τὴν Κόρινθον, ἡ δοῦλοι εἶχε προηγηθῆ εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν μερῶν ἔκείνων. Οἱ ἀποικοὶ τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας, τὸ πλεῖστον Δωριεῖς, ἐπροτίμων τοὺς Κορινθίους. Βραδύτερον οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκατέστησαν κληρούχους εἰς τὸ Θουρίους καὶ εἰσέδυσαν διὰ ἔηρᾶς εἰς τὴν Ἰταλίαν. Συγχρόνως ὅμως ἔρριψαν τὰ σπέρματα τῶν ἐρίδων, αἱ δοῦλοι θά καταλήξουν εἰς τὴν κατὰ τῆς Σικελίας ἐκστρατείαν καὶ τὴν μεγάλην καταστροφήν. Εἰς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον συνήντησαν ἀντιμετώπους τοὺς Καρχηδονίους. Ἐν τούτοις τὰ πλοῖα τῶν ἔφθανον μέχρι Μασσαλίας καὶ ἔξεμεταλλεύμησαν τὰς ἄκτας τῆς Ἰσπανίας.

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Αἱ Ἀθῆναι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς εἶναι μεγάλη βιο-

Τὸ ἑσωτερικὸν ἐργαστηρίου ἀγγειοπλαστικῆς

‘Η ἔξαίρετος εἰκὼν προέρχεται ἀπὸ ἐρυθρόμορφον ἀγγεῖον. Τέσσαρες ζωγράφοι, ἐκ τῶν δούλων μία γυνὴ (δεξιὰ εἰς τὸ ἄκρον), καταγίνονται εἰς τὴν εἰκονογράφισιν ἀγγείων, τὰ δοπίσια ἔχουν τὰ προσφιλῆ εἰς τοὺς Ἀθηναῖους σχήματα. Ὁ δεύτερος ἔχει πρὸ αὐτοῦ δύο κανθάρους καὶ ἐντὸς ἐνὸς ἐξ αὐτῶν μίαν οἰνοχόην, οἱ τρεῖς ἀλλοι διαφόρους τύπους κρατήρων. Εἰς τὸν τείχον είναι κρεμασμένος εἰς κάνθαρος καὶ μία οἰνοχόη. Ἡ Ἀθηνᾶ μὲ δύο Νίκας ἥλθεν αὐτοπροσώπως εἰς τὸ ἐργαστήριον διὰ νὰ στεφανώσῃ τοὺς ἐπιδεξίους τεχνίτας. Ἐντύπωσιν προξενεῖ ἡ εὐγένεια τῶν μορφῶν. Λεπτότης καὶ ἀπαράμιλλος ἀττικὴ χάρις είναι χυμένη εἰς ὅλην τὴν παράστασιν.

μηχανικὴ πόλις. Τὰ ἐργαστήρια διευθύνονται ἐλεύθεροι πολῖται, ἀλλ᾽ ἡ ἐργασία γίνεται ὑπὸ τῶν δούλων. Ἡ ἀθηναϊκὴ βιομηχα-

νία είναι κυρίως βιομηχανία δούλων. Οὐχ ἡτον ὁ τεχνίτης διευθυντής τοῦ ἐργαστηρίου διατηρεῖ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πρωτοβουλίαν του καὶ εἶναι χαρακτηριστικόν, ὅτι κατὰ τὴν ὥραιάν αὐτὴν ἐποχὴν καὶ ὁ ἀσημότερος ἀκόμη τεχνίτης φιλοδοξεῖ νὰ φθάσῃ τὸ τέλειον καὶ ἀβιάστως, ἀπὸ φυσικὴν προδιάθεσιν, δημιουργεῖ μικρὰ ἀριστοτεχνήματα.

Τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν βιομηχανίαν τῶν Ἀθηνῶν κατέχει ἡ κεραμευτική. Μετ' αὐτὴν ἔρχεται ἡ βιομηχανία τῶν μετάλλων, οἰκιακῶν σκευῶν, ὄπλων. Τὰ βυθοσοδεψεῖα παρέχουν τὰ κατειργασμένα δέρματα, τὰ ὑποδηματοποιεῖα ὑπο-

Συμπόσιον (Ἐπινθρόμοφρον ἄγγειον τοῦ Βρύγου)

Οσον ἀτλᾶ ἦσαν συνήθεις τὰ γεύματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τόσον πολυτελῆ κατηγοριαν σὺν τῷ χρόνῳ τὰ συμπόσιά των. Οἱ προσκεκλημένοι ἀποῦ ἐλούνοντο, ἡλείφοντο μὲν μύρα, ἐνεδύνοντο λεπτὰ καὶ καθαρὰ ἐνδύματα, ἐζητοῦντο ἐπὶ κλινῶν, ἐτρωγον καὶ ἔπινον ἀνακεκλιμένοι. Τὰ συμπόσια διήρκουν πολλάκις μαρούς ὕδας, ἐνίστε μέχρι πρωίας, καὶ διεξήγοντο μὲν ἄκρων εὐθυμιάν. Οἱ συνδαιτυμόνες ἐτρωγον, ἔπινον, ἐψαλλον καὶ διεσκέδαζον. Πολλάκις εἰσήγοντο γυναικες αὐλητρίδες καὶ κιθαρίστραι, αἱ ὁποῖαι μὲ τὴν μουσικὴν, μὲ τὸ ἄσμα καὶ τὸν χορὸν ἐφαίδρυντο τὰ δεῖπνα. Ἐνίστε ἡ συνομιλία ἐλάμβανε σοβαρώτερον τόνον καὶ συνεζητοῦντο ὑψίστης σπουδαιότητος ζητήματα, πολιτικά, καλλιτεχνικά, λογοειδεικά, φιλοσοφικά, ὅτως π. χ. εἰς τὸ περίφημον Συμπόσιον τοῦ Πλάτωνος.

δήματα. Αἱ Ἀθηναὶ, ὅπως εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους οἱ Παρίσιοι, ἐπρομήθευον ὅλα ὅσα χρειάζονται διὰ τὸν κομψότερον βίον, εἰδὴ πολυτελείας, ἀρώματα, ἐνδύματα, βιβλία.

Ο ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ, ΚΑΤΟΙΚΙΑ—ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ

‘Ο βίος τῶν Ἕλλήνων διεκρίθη ἀνέκαθεν διὰ τὴν λιτότητα. Ζῶντες εἰς κλῆμα θεομὸν δὲν εἶχον μεγάλας ἀνάγκας. Ἡ κατοικία των ἦτο ἀπλουστάτη, ἐπίσης ἡ ἐνδυμασία καὶ ἡ τροφή των. Μόνον εἰς τὰς βιομηχανικὰς πόλεις καὶ Ἰδίως εἰς τὰς Ἀθήνας διὸ βίος κατέστη πολυτελέστερος καὶ λεπτότερος. Ὁ Περικλῆς εἰς τὸν περίφημον ἐπιτάφιον του καυχᾶται ὅτι οἵ Ἀθηναῖοι κατεσκεύ-

Ἐνδυμασίαι γυναικεῖν

Τὰ ἐνδύματα τῶν ἀνδρῶν καθὼς καὶ τῶν γυναικῶν εἰναι δύο εἰδῶν, διχών, δηλ. τὸ συνηθισμένον ἐνδυμα, τὸ δόποιν φοροῦν ἀπὸ κάτω, καὶ τὸ ἱμάτιον, τὸ δόπειον φοροῦν ἀπὸ πάνω, δῆπος τὸ σημερινὸν ἐπανωφόριον. Ἀπὸ τὰς γυναικας αἱ δύο φοροῦν χιτῶνα, ἡ τρίτη ἀριστερὰ ἔχει καὶ ἱμάτιον. Αἱ γυναικεῖς ἐκτένιζον δραῖα τὴν κόμην καὶ ἤσαν πολὺ κομψαί, πρὸ πάντων αἱ γυναικεῖς τῆς Ἰωνίας καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Τὰ ἱμάτια ἐσχημάτιζον δραῖας πτυχάς.

ασαν ἀνέτους κατοικίας, αἱ δόποιαι αὐξανοῦν τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ζωῆς καὶ μετριάζουν τὰς λύπας της. Ἀλλὰ καὶ τῶν Ἀθηναίων ὁ ἴδιωτικὸς βίος δὲν δύναται νῦ συγκριθῆ πρὸς τὸν βίον τῶν λαῶν τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ.

Αἱ Ἀθηναί, δῆπος δῆλαι αἱ πόλεις τῆς ἀρχαιότητος, ὥμοιαζον μὲ τὰς ἐπαρχιακὰς πόλεις τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος. Οἱ δρόμοι ἤσαν στενοί, ἀνώμαλοι, ἀκάθαρτοι καὶ σκοτεινοὶ τὴν νύκτα.

Ἐκαστος ἔκτιζε τὴν οἰκίαν του ὅπου ἦδύνατο καὶ ὅπως ἥθελε.
Μετὰ τὴν πυροπόλησιν ὑπὸ τῶν Περσῶν αἱ Ἀθῆναι ἀνεκαίνι-

Γυναῖκες ἐπιδιδόμεναι εἰς τὴν μουσικήν

Ἡ λύθρα καὶ ὁ αὐλὸς ἡσαν τὰ συνηθέοτερα μουσικὰ ὅργανα τῶν ἀρχαίων. Ἡ εἰκὼν μᾶς δίδει ἰδέαν τῶν ὄργανων τούτων καὶ τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὥποιον ἐπαίξοντο, καὶ συγχρόνως μᾶς δεικνύει ὅτι καὶ αἱ γυναῖκες ἐπεδίδοντο εἰς τὴν μουσικήν.

Γυναῖκες εἰς τὴν βρύσιν (εἰκών ἀπὸ ἀγγείου)

Ἐξ γυναικες πρὸ τῆς δημοσίας κορήνης, ἣ ὁποία κομεῖται μὲ κίονα καὶ κεφαλὴν λέοντος. Ἐνῷ γεμίζουν τας ὑδρίας των, δὲν παραλείπουν νὰ ἀνακοινώσουν ἡ μία εἰς τὴν ἄλλην τὰ νέα τῆς ἡμέρας. Φέρουν τὸν ἔλληνικὸν τύπον, εἰναι ὑψηλαὶ, λευκαὶ, μὲ κανονικὸν σῶμα καὶ λεπτὰ χαρακτηριστικά. Ὁλαιέκτος μιᾶς φοροῦν ἴματιον. Ἄξιος προσοχῆς εἰναι ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὥποιον βαστάζουν τὰς πλήρεις καὶ τὰς κενάς ὑδρίας.

συνησαν, ἐκτίσθησαν μεγαλύτεραι κατοικίαι, ἐφυτεύθησαν δένδρα. Ἄλλοι δὲ κατοικίαι κατὰ μέγα μέρος ήσαν πάντοτε πενιχραί.

Ἄλλοι δὲ ἀθηναϊκὴ κοινωνία εἶχε φθάσει εἰς μεγάλην λεπτότητα. Εἰς τὴν ἐνδυμασίαν, τοὺς τρόπους καὶ τὴν διαιλίαν τῶν οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἴδιαιτέραν χάριν καὶ ἀβρότητα. Καθαροί, εὐθυτενεῖς, ζωηροί, εὔθυμοι μὲ τὴν ἀμεμπτὸν περιβολήν τῶν ήσαν πραγματικῶς κύριοι εἰς τὴν σιάσιν, τὸν χαιρετισμὸν καὶ τὴν διαιλίαν.

Γνωρίζουν νὰ καταστῆτον εὐχάριστον τὴν ζωὴν, μοιράζονται τὸν χρόνον τῶν μεταξὺ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ψυχαγωγίας. Οἱ ἀρχαῖοι "Ελληνες" εἶναι εὔθυμοι ὅπως οἱ σημερινοί. Εὐρωπαῖοι, λατρεύουν τὴν ζωὴν καὶ τὰς ἀπολαύσεις της. Τελοῦν μὲ πολλὴν φαιδρότητα τὰς ἔσορτὰς καὶ τὰς σιμπόσιά των ἔχουν ἔξαιρετικὴν χάριν.

"Ἡ ἐνδυμασία τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν ἔχει ἀπλότητα

Σκηνὴ γάμου (εἰκὼν ἐπὶ ἀγγείου Ἐρετρίας)

Αἱ φίλαι τῆς νύμφης φέρουν δῶρα τὴν ἐπομένην τοῦ γάμου. "Ἡ νύμφη εἰς τὴν δεξιὰν ἄκραν στηρίζεται ἐπὶ τῆς κλίνης. Ἀπὸ τὰς φίλας ἡ τρίτη ἔξι ἀριστερῶν ἐκόμισεν ὑψηλὴν λουτροφόρον, ἀγγεῖον δηλαδὴ μὲ τὸ δόπιον ἐφέρον τὸ ὄνδωρ διὰ τὸν νυμφικὸν λουτρόν. Αἱ δύο ἄλλαι ἐπίσης ἀγγεῖα, τὰ δόπια σπώς καὶ αὐτὴ στολίζουν μὲ ἀνθη. "Ολαὶ εἶναι ἔστεφανωμέναι. Στέφανοι κρέμανται καὶ εἰς τοὺς τοίχους. "Αξία προσοχῆς ἡ χάρις τῶν προσώπων τῶν γυναικῶν καὶ η λεπτότης τῶν ἐνδυμασιῶν.

καὶ χάριν. Οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ δόπιοι ἐφόροιν ἀνέκαθεν τὴν ιωνικὴν ἐνδυμασίαν, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ Εἴαλωνος ἐδέχθησαν τὴν πολὺ ἀπλουστέραν δωρικὴν. "Ἡ ἐνδυμασία τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν ἀποτελεῖται κατ' οὐσίαν ἀπὸ τὸν χιτῶνα καὶ τὸ ἱμάτιον. "Ἡ κομψότης σωνισταται εἰς τὸν τρόπον τῆς περιβολῆς τοῦ ἱματίου καὶ εἰς τὰς περιτέχνους πτυχώσεις.

ΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ

Οἱ Σπαρτιάται ἥθελον νὰ καταστήσουν τὰ τέκνα τῶν ρωμαλέα καὶ τολμηρὰ εἰς τοὺς πολέμους. Οἱ Ἀθηναῖοι τοῦναντίον ἐπεδίωξαν τὴν ἀρμονικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος. Μετὰ τὰ μηδικὰ δὲ βίος ἔγινε πολυπλοκώτερος καὶ ἡ μόρφωσις τῶν νέων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀρκεῖται εἰς τὴν παλαιὰν ἀπλότητα. Ἐχρειάζοντο τώρα περισσότεραι γνώσεις καὶ προάσκησις διὰ τὴν ζωὴν. Οὕτω βλέπομεν ἡ ἀγωγὴ τῶν παίδων νὰ γίνεται σπουδαῖον μέλημα τῶν γονέων εἰς τὰς Ἀθήνας. Κατὰ τὸ πλεῖστον ὅμως μένει τὸν Ε' αἰῶνα ἰδιωτικὴν ὑπόθεσις.

Μέχρι τοῦ ἑβδόμου ἔτους οἱ παῖδες μένουν εἰς τὴν οἰκίαν

Σχολεῖον

“Ωραία εἰκὼν” ἀπὸ ἐρυθρόμιοφον κύλικα τοῦ Δούριδος, ἡ δποία παριστάνει σχολεῖον τῆς ἀθηναϊκῆς ἐποχῆς. Εἰς τὸ μέσον κάθεται διδάσκαλος, κρατεῖ χειρόγραφην ποίημα καὶ ἀκούει τὸν μαθητήν, διδοῖος ἀπαγγέλλει δειλά. Ὁπίσω ἀπὸ τὸν μαθητήν εἶναι δι Παιδαγωγός, δι δποίος ἢτο συνήθως δοῦλος καὶ σινάδευε τὰ παιδία εἰς τὸ σχολεῖον, εἰς τὴν παλαιότεραν ηλικίαν. Εἰς τὸ ἄκρον ἀριστερὰ κάθεται διδάσκαλος τῆς μουσικῆς καὶ ἀκούει τὸν μαθητήν, δι δποίος ἀσκεῖται εἰς τὴν κιθάραν. Εἰς τὸν τοῖχον εἶναι κρεμασμένα δργανα μουσικά.

μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ ἔχουν ἐλευθερίαν νὰ παιζούν ὅπως θέλουν. Ἐπὶ τῶν ἀγγείων βλέπομεν μικρὰ παιδία νὰ παιζούν μὲ τὰ χώματα, νὰ κατασκευάζουν διάφορα πρόγραμματα μὲ τὴν λάσπην, νὰ ζευγνύουν εἰς τὰ ἀμάξια σκύλους καὶ πάπιες. Μετὰ τὸ ἑβδόμον τὴν ζωὴ των γίνεται σοβαρωτέρα. Ἄρχιζουν νὰ μανθάνουν τὰ πρῶτα γράμματα. Οἱ ἀρχαῖοι δὲν εἶχον δημόσια σχολεῖα ὅπως

ῆμεῖς σήμερον, ἀλλὰ μερικοὶ συνήθως πτωχοὶ γραμματοδιδάσκαλοι συνήθοιζον τὰ παιδιὰ τῆς συνοικίας των εἰς τὴν οἰκίαν των καὶ ἐδίδασκον ἀνάγγωσιν, γραφήν, δίλιγην ἀριθμητικήν, συγχρόνως ὅμως μουσικήν καὶ ποίησιν. Ἀπὸ παιδικῆς ηλικίας οἱ ἀρχαῖοι ἐδιδάσκοντο τὰ ἔργα τῶν μεγάλων ποιητῶν καὶ ἀπήγγελον αὐτὰ ἐν συνοδείᾳ λύρας ἢ αὐλοῦ. Ἐδιδον μεγάλην σημασίαν

παιδεία—
παιδικά
παιδικά

Ἀσκήσεις ἐφήβων

Ἐξωτερικὴ διακόσμησις ἐρυθρομόρφου φιάλης, παριστάνουσα τὴν ζωὴν εἰς τὰς παλαίστρας. Οἱ ἐφῆβοι ἐπιδίδονται εἰς διάφορα γυμνάσματα. Εἰς τὴν πρώτην εἰκόνα δύο νέοι γυμνάζονται εἰς τὴν πυγμαχίαν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ γυμναστοῦ (παιδοτρίβον). Ἀριστερά ἀλλος νέος μαζεύει σχοινίον, δεξιά τέταρτος τρέχει κρατῶν ἀλτῆρας. Εἰς τὴν δευτέραν δύο ἐφῆβοι παλαίσσουν, ἀριστερά ἄλλος νέος ζητεῖ νά χαράξῃ γραμμὴν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Εἰς τὸ μέσον είναι ὁ παιδοτρίβης.

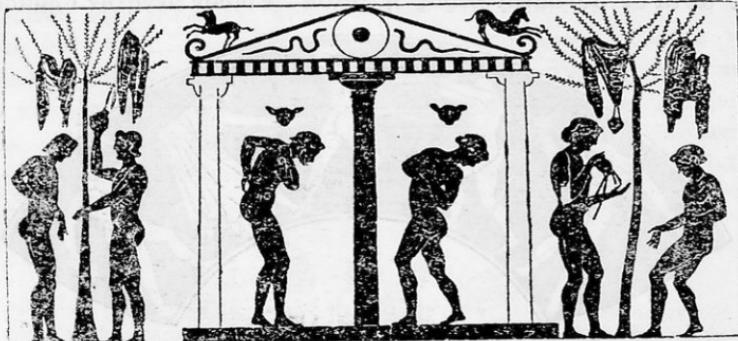
εἰς τὴν μουσικήν, διότι ἐφρόνουν ὅτι αὐτὴν ἀνυψώνει καὶ ἐξευγενίζει τὰ συναισθήματα.

Ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου ἔτους τὰ παιδιὰ ἀρχίζουν τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις εἰς τὰς παλαίστρας. Ἀσκοῦνται εἰς τὴν πάλην, εἰς τὴν πυγμήν, εἰς τὸν δρόμον, μανθάνουν νά ωπτουν τὸν δίσκον

*Ιστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος—γ' ἔκδοσις

καὶ τὸ ἀκόντιον. Τώρα οἱ πατέρες λαμβάνουν τοὺς υἱούς των μεθ' ἑαυτῶν καὶ εἰσάγουν αὐτοὺς εἰς τὰς συναναστροφὰς μετὰ τῶν ἀνδρῶν, διὰ νὰ συνηθίσουν εἰς τὴν ποβαρωτέραν σκέψιν καὶ συμπεριφοράν.

*Απὸ τοῦ δεκάτου δύγδου ἔτους ἐγγράφονται εἰς τὸν κατά-

Παλαιστρα

*Η εἰκὼν παριστάνει σκηνὴν ἀπὸ τὸ γυμναστήριον, τὴν *Παλαιστραν* ὅπως οὖτην ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι. Εἰς τὸ μέσον εἶναι μία στοὰ μὲ δύο βούσεις καὶ δύο νέοι, οἱ δόποι οι λούνονται. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀλεύρονται μὲ ἔλαιον καὶ μύρον. Εἰς τὰ δένδρα εἶναι κρεμασμένα τὰ ἐνδύματά των.

Παιδιά μὲ σφαῖραν (ἀπὸ μελανόμορφον λήκυθον τῆς Γέλας)

Δὲν ἐννοοῦμεν πᾶς ἀκριβῶς διεξάγεται ἡ παιδιά. Εἰς τὰ ἀριστερὰ εἶναι ὁ γυμναστής, ὁ δόποις φορεῖ τὸ ἱμάτιον καὶ στηρίζεται διὰ τῆς γάρδου εἰς τὴν ὑψώνων διὰ τῆς χειρὸς τὴν σφαῖραν. Οἱ γυμναζόμενοι νέοι εἶναι γυμνοί.

λογον τοῦ δήμου καὶ ἀρχίζουν τὴν ζωὴν τοῦ ἐφήβου. Λαμβάνουν τὰ ὅπλα ἀπὸ τὴν χεῖρα τοῦ ἀρχοντος καὶ δίδουν τὸν περίφημον ὅρκον τοῦ ἐφήβου «οὐ καταισχυνῶ ὅπλα τὰ ἵερά, οὐδὲ καταλείψω τὸν παραστάτην κλπ.». *Ἐξησκοῦντο εἰς τὰ πολεμικὰ ὑπὸ τὴν

ὅδηγίαν τοῦ στρατηγοῦ, ἐμάνθανον τὴν ταχικὴν τοῦ πολέμου, τὴν τέχνην τῆς στρατοπεδεύσεως, τὴν χρῆσιν τῶν πολεμικῶν μηχανῶν καὶ τὴν διοίκησιν πολεμικῶν πλοίων.

Συγχρόνως συνεπλήρωνον τὴν πνευματικὴν μόρφωσίν των. Οἱ ἀρχαῖοι δὲν εἰχον ἀνώτερα σχολεῖα, ἀλλ' ἡ πόλις, ἵδιως αἱ Ἀθῆναι, ἦσαν εὐχὺ παιδευτήριον, εἰς τὸ δποῖον ὁ νέος ἀνεπτύσ-

Ἡγησάω

Τὸ περίφημον ἐπιτύμβιον μνημεῖον ἀπὸ τοὺς λεγόμενους Τάφους τοῦ Κεραμεικοῦ (Δ' αἰών). Ἡ νεαρὰ γυνὴ παριστάνεται ὡς ἀποχωρίζομένη ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, τὰ δποῖα συμβολίζει τὸ περιδέραιον. Ἡρεμος καὶ λεπτὴ παράστασις τῆς θλίψεως. Χαρακτηριστικὰ προσώπου, κόμμωσις, ἐνδυμασία, ἀποπνέουν εὐγένειαν καὶ χάριν. Ἄξια προσοχῆς ἡ διαφορὰ χαρακτηριστικῶν τῆς ἀθηναίας κυρίας καὶ τῆς δούλης, ἡ δποία ἔφερε τὴν πνεῦμα τοῦ κοσμήματος.

σετο συναναστρεφόμενος μετὰ τῶν ἀνδρῶν εἰς τὰς παλαίστρας καὶ συχνάζων εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ εἰς τὰ θέατρα. Αἱ Ἀθῆναι ἦσαν τότε μέγα πνευματικὸν κέντρον καὶ οἱ νέοι εὔρισκον πρόχειρον πᾶν εἶδος συγγράμματος εἰς τὰ βιβλιοπωλεῖα

καὶ εἰχον πολλὰς¹ εὐκαιρίας νὰ ἀναπτυχθοῦν. Φύσει φιλομαθεῖς
ἔξηκολούθουν νὰ διδάσκωνται καὶ νὰ προάγουν τὰς γνώσεις των
μέχρι γήρατος.

Τὰ τέκνα τῶν πλουσιωτέρων ἐδιδάσκοντο τὴν πολιτικὴν καὶ
οπισθικὴν ἀπὸ εἰδικοὺς διδασκάλους, οἵ δποιοὶ ὠνομάζοντο σοφι-
σταὶ καὶ εἶχον ἔλθει ἀπὸ διάφορα κέντρα τῆς Ἑλλάδος. Ιδίως
ἀπὸ τὰς ἀποικίας.

Οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἔμανθανον πολλὰ γράμματα εἰς τὰς γυναι-
κας. "Ἡθελον τὰ κοράσια νὰ γίνουν πρὸ πάντων οἰκοδέσποιναι,
νὰ γνωρίζουν καλῶς τὰς οἰκιακὰς ὑπηρεσίας, νὰ είνα σεμναί, νὰ
δημιουργοῦν δλίγον καὶ νὰ μὴ γίνεται θόρυβος περὶ τὸ ὄνομά των.

"Ἡ ὥραια αὐτὴ ζωὴ ἔχει καὶ τὸ τέλος της. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλ-
λην ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὴν ζωὴν ὡς² ἀπὸ συμπόσιον. Αἰσθάνεται
βαθεῖαν θλῖψιν, διότι ἀποχαιρετᾷ τὸ γλυκύτερον αὐτὸ πρᾶγμα,
τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ θλῖψις του εἶναι σεμνὴ καὶ μετρημένη. "Εχει
καὶ αὐτὴ λεπτότητα καὶ χάριν. Εἰς τὰ ἐπιτύμβια μνημεῖα, τὰς
εἰκόνας, αἱ δποιαὶ παριστάνουν κηδείαν καὶ θανάτους, δὲν βλέ-
πομεν ἀγρίας κινήσεις καὶ κοπετούς. Τὸ πένθος των εἶναι κό-
σμιον καὶ συγκεκρατημένον καὶ δι³ αὐτὸ⁴ βαθύτερον καὶ περισ-
σότερον συγκινητικόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

ΑΚΜΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

‘Ο Ε’ αἰώνιν εἶναι οἱ χρόνοι τῆς μεγάλης ἀκμῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Μετὰ τοὺς γυνδικοὺς πολέμους ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ἑλληνικῆς φύλακος προχωρεῖ ταχέως εἰς δόλους τοὺς κλάδους καὶ κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Ε’ αἰώνος αἱ τέχναι καὶ τὰ γράμματα φθάνουν εἰς ἀξιοθαύμαστον τελειότητα.

Ἡ ἄνθηδις εἶναι γενικὴ εἰς δλην τὸν Ἑλλάδα, ιδίως δύμως ἀκμάζουν αἱ Ἀθῆναι, αἱ δόποιαι ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων γίνονται ἡ πνευματικὴ ἐδαία τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Ἡ δωρικὴ μετανάστευσις, ὡς γνωστόν, διέκοψεν ἀποτόμως τὴν ἄνθηδιν τῆς κορητομυκηναϊκῆς τέχνης. Ἡκολούθησαν τότε χρόνοι παρακμῆς, κατὰ τοὺς ἡποίους ἐπεκράτησεν δ σκληρός καὶ ἀκαμπτος γεωμετρικὸς ρυθμός. Ἐκ τούτου ἀναπτύσσεται βραδέως ἡ κυρίως ἑλληνικὴ τέχνη. Ἄλλα τὰ προϊόντα της εἶναι καὶ ἀρχὰς ἀτεχνα, ἐχρειάσθη δὲ μακρὰ προσπάθεια καὶ ἐπίπονος ἀσκησις, διὰ νὰ φθάσουν οἱ τεχνῖται εἰς τὴν τελειότητα τοῦ Ε’ αἰώνος. Ἡ προπαρασκευαστικὴ αὐτῆς ἐργασία γίνεται Ἰδίως τὸν Ζ’ καὶ τὸν ΣΤ’ αἰῶνα, κατὰ τοὺς χρόνους δηλ. τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας. Τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς προπαρασκευῆς ὠνόμασαν ἀρχαϊκὴν τέχνην.

ΙΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΔΩΡΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Καθὼς εἰς τὴν γενικὴν ἀνάπτυξιν οὕτω καὶ εἰς τὴν τέχνην προηγήθησαν οἱ Ἰωνες. Τὸν Ζ’ καὶ ΣΤ’ αἰῶνα ἡ Χίος, ἡ Σάμος, ἡ Μίλητος καὶ ἄλλαι πόλεις τῆς Ἰωνίας ἐπιδίδονται μὲ μεγάλην δραστηριότητα εἰς τὰς τέχνας. Ἄλλα καὶ ἡ Πελοπόννησος δὲν καθυστερεῖ. Τὸν Ἀργος, ἡ Σικυών, ἡ Κόρινθος καὶ αὐτὴ ἡ Σπάρτη ἔχουν τὰ ἐργαστήρια των. Τοιουτορρόπως διακρίνονται σαφῶς δύο τάσεις, ἡ Ἰωνικὴ καὶ ἡ δωρικὴ. Ἄλλοι οἱ τεχνῖται τῆς Πελοποννήσου δὲν προέρχονται κυρίως ἀπὸ τοὺς δωριεῖς κατατητάς, οἱ δόποιοι μέχρι τέλους μένουν στρατιωτικοὶ καὶ περι-

φρονοῦν πάσαν τέχνην. Εἶναι ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν κατοίκων, τῶν Ἀχαιῶν, διατηροῦν ἀναμνήσεις τῆς μυκηναϊκῆς τέχνης καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν ἰδιοσυγκρασίαν ἔκείνων. Διὰ τοῦτο ἡ πελοποννησιακὴ τέχνη ἀναπτύσσεται ἴδιως εἰς τὰς πόλεις, ὅπου τὸ ἐγχώριον στοιχεῖον ἔχει σχετικὴν ἀνεξαρτησίαν, ὅπως εἰς τὴν Κόρινθον καὶ πρὸ πάντων εἰς τὸ Ἀργος καὶ τὴν Σικυῶνα.

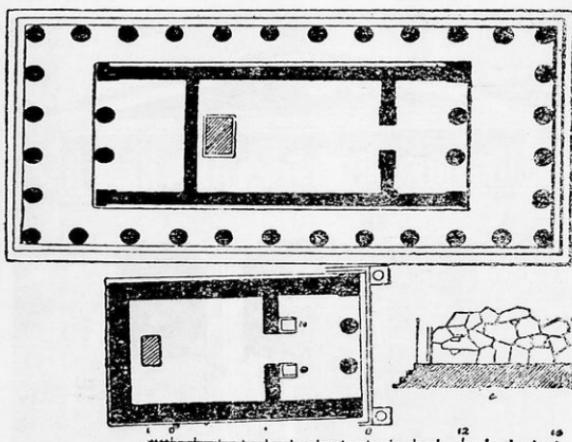
Αἱ δύο τεχνοτροπίαι, ἡ Ἰωνικὴ καὶ ἡ δωρικὴ, παρουσιάζουν ζωηρὰς διαφορὰς. Ἡ Ἰωνικὴ τέχνη ἔχει τὴν ἐπίδρασιν τῆς κρητικῆς καὶ τῆς τέχνης τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν. Ἀπὸ τοὺς Κρῆτας παρέλαβε τὴν ἀγάπην τῆς φύσεως, τὰ φυτικὰ κοσμήματα, τὴν ποικιλίαν καὶ τὰς ζωηρὰς κινήσεις. Ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον τὰ φύλλα καὶ τὰ ἄνθη τοῦ λωτοῦ, ἀπὸ τοὺς Ἄσσουρίους τὰ ἄγρια θηρία κλπ. Γενικῶς ἡ τέχνη τῶν Ἰώνων εἶναι τρυφερὰ καὶ συναισθηματικὴ, ὅπως ἡ Ἰωνικὴ φυλή, ἀγαπᾶ τὰς ἀταλάς γραμμάτας, τὴν πολυχωρομίαν καὶ τὴν ποικιλίαν. Διὰ τοῦτο παριστάνει κατὰ προτίμησιν γυναικεῖα σώματα μὲ λεπτοϋφάντους ἐνδυμασίας καὶ ἀποφεύγει τὸ γυμνόν. Περίφημα εἶναι τὰ ἀγάλματα γυναικῶν μὲ πολύπτυχον Ἰωνικὸν χιτῶνα, αἱ λεγόμεναι Κόραι. Οἱ Ἰωνες τεχνίται προτιμοῦν τὸ μάρμαρον ὡς καταλληλότερον διὰ τὴν παράστασιν τῆς λεπτῆς καὶ ἀπαλῆς σαρκός.

Τουναντίον ἡ δωρικὴ τέχνη παριστάνει τὴν ἀνδρικὴν ωμην. Τὰ κυριώτερα προϊόντα της εἶναι ἀγάλματα ἀθλητῶν, τελείως γυμνά, μὲ ἵσχυροὺς μῆς, καὶ τοὺς θεοὺς πιστάνει ὡς εὐσάρκους ἀδλητάς. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ Κοῦροι, οἱ δροῖοι ἀποτελοῦν ἀντίθεσιν πρὸς τὰς Κόρας τῆς Ἰωνίας. Διὰ τοῦτο οἱ δωριεῖς τεχνίται προτιμοῦν τὸν ὁρείχαλκον, διότι τὸ βαθὺ χρῶμα του ἀρμόδιει περισσότερον εἰς τὴν παράστασιν τοῦ ἀνδρικοῦ σώματος, τὸ δροῖον κατέστησε μελαψὸν δὲ ἀηὸ τῆς παλαίστρας. Οἱ Δωριεῖς ἀγαποῦν τὸ λιτὸν καὶ τὸ σύμμετρον. Τὸ ὡραῖον δι' αὐτοὺς συνίσταται εἰς τὴν ἀπλότητα καὶ ὅχι εἰς τὸ πολύπλοκον. Τὴν ἀντίθεσιν ταύτην τῆς Ἰωνικῆς καὶ τῆς δωρικῆς τέχνης διακρίνομεν σαφῶς εἰς τὰ κατωτέρω παρατιθέμενα ἀγάλματα κορῶν καὶ κούρων καθὼς καὶ εἰς τὸν δωρικὸν καὶ Ἰωνικὸν κίονα.

‘Ἄλλ’ αἱ δύο τάσεις δὲν ἔμειναν χωρισμέναι μέχρι τέλους, ἀλλὰ ἐπέδρασαν ποικιλοτόπως ἡ μία ἐπὶ τῆς ἀλλης. Ἐκ τοῦ ἀρμονικοῦ συνδυασμοῦ τῶν δύο ἐγεννήθη ἡ κυρίως κλασσικὴ τέχνη τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Οἱ συνδυασμὸς οὗτος ἔγινε πρώτην φοράν εἰς τὰς Ἀθήνας..

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΝΑΟΣ

“Οταν οἱ Ἑλληνες ἡθέλησαν νὰ κατασκευάσουν κατοικίας ἀνταξίας τῶν θεῶν, ἔλαβον ὡς ὑπόδειμα τὰ ἀνάκτορα τῶν βασιλέων. Εἰς παλαιοτέρους χρόνους ἔκτισαν ἀτέχνους ἔντλινους ναούς, βραδύτερον μετεχειρίσθησαν τὸν πῶρον καὶ τέλος τὸ μάρμαρον. Γενικῶς οἱ ναοὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦσαν πολὺ μικροί, διότι δὲν ἔχορησίμευον ὡς τόπος συναθροίσεως τῶν πιστῶν, ὅπως αἱ σημεριναὶ ἐκκλησίαι, ἀλλὰ ὡς κατοικίαι τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ δε-

Ἀράπτυξις τοῦ ναοῦ

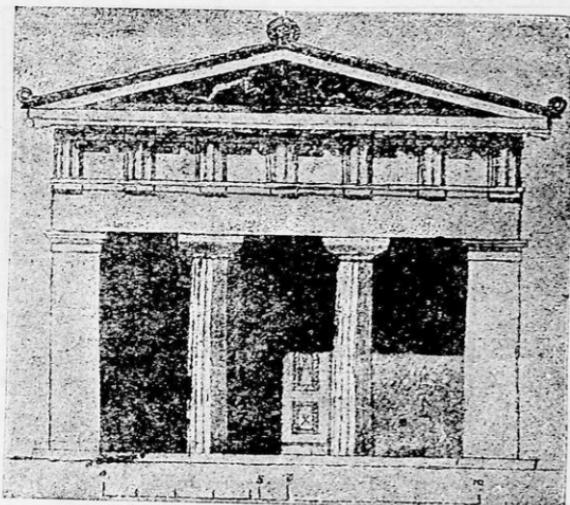
Εἰς τὸ κάτω σχέδιον ἔχομεν τύπον ἀρχαιοτέρου ναοῦ, ὁ ὥποιος διατηρεῖ μεγάλην δμοιότητα πρὸς μυκηναϊκὸν ἀνάκτορον. Ἀποτελεῖται δηλαδὴ ἀπὸ ὀρθογώνιον δωμάτιον (τὸν σηκὸν) καὶ ἀπὸ τὸν πρόναον (εἰδος αἰθουσῆς) καὶ ἔχει δύο κίονας εἰς τὴν μίαν πρόσοψιν. Οἱ ἐπάνω εἰναι ἀνεπτυγμένος ναὸς μὲ κίονας εἰς δλας τὰς πλευρὰς καὶ διαιρεῖται εἰς πρόναον, σηκὸν καὶ διπισθόδομον. Πρὸ τοῦ ἀρχαιοτέρου ναοῦ (κάτω) ἔχομεν δεῖγμα τοιχοδομίας τῶν χρόνων ἐκείνων (X. Τοπονία, Ἰστορία Ἀρ. Ἐλλ. Τέχνης, σ. 92)

χροῦν τὸ ἄγαλμά του. Ἀπετελοῦντο, ὅπως τὸ ἀνάκτορον, ἀπὸ ἐν ὀρθογώνιον δωμάτιον, τὸ ὅποιον εἶχεν εἰς τὴν πρόσοψιν στοὰν μὲ δύο ἢ περισσοτέρους κίονας. Οἱ τοιοῦτος ναὸς ἐκαλεῖτο πρόστυλος. Βραδύτερον προσέθεσαν στοὰν καὶ εἰς τὴν διπισθίαν πλευρὰν καὶ δὲ ναὸς ἔγινεν ἀμφιπρόστυλος. Τέλος περιέβαλον αὐτὸν

πανταχόθεν μὲ κίονας καὶ οὗτοι διεμορφώθη ὁ τελειότερος τύπος τοῦ ἐλληνικοῦ ναοῦ, ὁ περόστυλος.

Χαρακτηριστικὰ τοῦ ἐλληνικοῦ ναοῦ εἰναι ἡ μεγάλη συμμετρία, αἱ εὐθεῖαι γραμμαὶ καὶ πρωτίστως οἱ κίονες. Σὺν τῷ χρόνῳ διεμορφώθησαν τρεῖς τύποι κιόνων καὶ κατ' ἀκολουθίαν τρεῖς οἰκοδομικοὶ τρόποι, τρεῖς ωρμοί, δπως λέγονται.

‘Ο ἀρχαιότερος καὶ ὁ πλέον διαδεδομένος εἰναι ὁ **Δωρικὸς κίων**, ὁ ὅποιος στηρίζεται ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ ἔδαφους, δὲν ἔχει δηλαδὴ βάσιν, καὶ τὸ κιονόκρανόν του εἰναι πολὺ ἀπλοῦν.

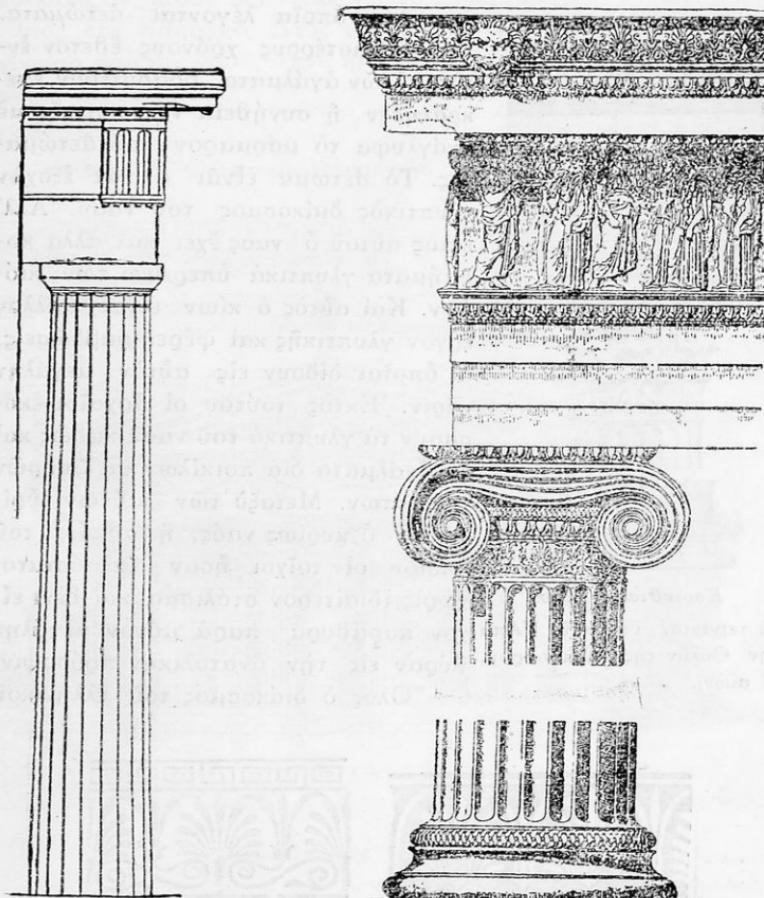

Ναὸς πρόστυλος

Τύπος ἀρχαιοτέρου ναοῦ μὲ δύο κίονας μόνον εἰς τὴν μίαν πρόσοψιν. Πιθανὴ ἀναπαράστασις τοῦ παλαιοτέρου ‘Εκατομπέδου τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Μόνον τὸ ἀέτωμα ἔχει γλυπτικὸν διάκοσμον, ἐνῶ αἱ μετόπαι δὲν φέρουν ἀνάγλυφα. (X. Τσούντα, ‘Ιστορ. Ἀρχ. Ἑλλ. Τέχνης, σ. 84).

Εἶναι ὁ ἀπλούστερος καὶ ἵσως ὡραιότερος κίων καὶ παρέχει τὴν ἐντύπωσιν τῆς ἴοχύος καὶ τῆς σοβαρότητος. “Οταν ἥθελον νψηλοτέρους κίονας, κατεσκεύαζον βάσιν καὶ εἰς τὸ κιονόκρανον προσέθετον κοσμήματα, τὰ δποια ἔλεγον ἔλικας. Αὐτὸς εἰναι ὁ **Ιωνικὸς κίων**. ‘Εκ τούτου ἀνεπτύχθη βραδύτερον ὁ **Κορινθιακὸς κίων**, ὁ ὅποιος εἶχεν ἐπίσης βάσιν καὶ περίκοσμον κιονόκρα-

νον μὲ σχῆμα ἀκάνθης. Ἐπίσης τὸ οἰκοδόμημα ὑφίσταται τροποποιήσεις ἀναλόγως τοῦ κίονος. Διὰ τοῦτο διαχρίνομεν τρεῖς

Δωρικὸς κίονας

μὲ τεμάχιον θριγκοῦ
(τέλος ΣΤ' αἰῶνος)

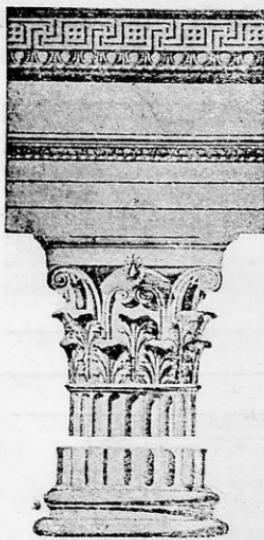
'Ιωνικὸς κίονας

μὲ τεμάχιον θριγκοῦ (ή βιοεία γωνία
τοῦ Ἐρεχθείου, τέλος τοῦ Ε' αἰῶνος).
Οἱ ιωνικὸς κίονας καθώς καὶ δικορινθιακὸς ἔχουν ίδιαιτέραν βάσιν.

Ουθμοὺς τῆς ἐλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τὸν *Δωρικόν*, τὸν *'Ιωνικόν* καὶ τὸν *Κορινθιακόν*.

‘Η στέγη τοῦ ναοῦ εἶναι ἐπικλινῆς πρὸς τὰς δύο πλευρὰς καὶ σχηματίζει ὑπό τρίγωνα εἰς τὴν ἐμπροσθίαν καὶ ὅπισθίαν ὅψιν, τὰ δποῖα λέγονται ἀετώματα. Εἰς παλαιοτέρους χρόνους ἔθετον ἐντὸς αὐτῶν ἀγάλματα, βραδύτερον ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ κοσμοῦν μὲ ἀνάγλυφα τὸ μάρμαρον τοῦ ἀετώματος. Τὸ ἀετωματοῦ διάκοσμος τοῦ ναοῦ. ’Αλλ’ ἐκτὸς αὐτοῦ δὲ ναὸς ἔχει καὶ ἄλλα κοσμήματα γλυπτικὰ ὑπεράνω τῶν κιόνων. Καὶ αὐτὸς δὲ κίων εἶναι μᾶλλον ἔργον γλυπτικῆς καὶ φέρει φαβδώσεις, αἱ δποῖαι δίδουν εἰς αὐτὸν μεγάλην χάριν. ’Εκτὸς τούτου οἱ ἀρχαῖοι ἐκόσμουν τὰ γλυπτικὰ τοῦ ναοῦ καθὼς καὶ τὰ ἀγάλματα διὰ ποικίλων καὶ ζωηρῶν χρωμάτων. Μεταξὺ τῶν κιόνων εὑρίσκεται δὲ κυρίως ναός, ἥ σηκός, τοῦ δποίου οἱ τοῖχοι ἡσαν ἀπλούστατοι χωρὶς ἴδιαίτερον στόλισμα καὶ δὲν εἶμε τεμάχιον θριγκοῦ. (Άπο χον παράθυρα παρὰ μόνον μεγάλην τὴν Θύλον τῆς Ἐπιδαύρου, θύραν εἰς τὴν ἀνατολικὴν πρόσοψιν. Δ’ αἰώνι.)

“Ολος δὲ διάκοσμος τοῦ Ἑλληνικοῦ

Κορινθιακὸς τύπος

μὲ τεμάχιον θριγκοῦ. (Άπο χον παράθυρα παρὰ μόνον μεγάλην τὴν Θύλον τῆς Ἐπιδαύρου, θύραν εἰς τὴν ἀνατολικὴν πρόσοψιν. Δ’ αἰώνι.)

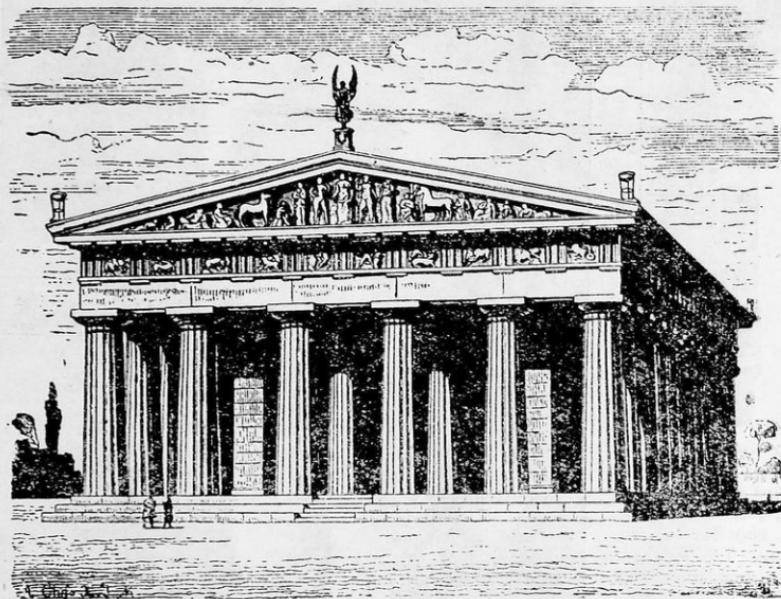
Ἀνθέμια, λωτοί, μαίανδροι.

Οἱ ναοὶ πλὴν τῶν ἀγαλμάτων καὶ τῶν ἀναγλύφων παραστάσεων κοσμοῦνται καὶ μὲ γραμμικὰ ἥ φυτικὰ κοσμήματα, τὰ δποῖα εἶναι ἄλλοτε γραπτὰ (ζωγραφισμένα) καὶ ἄλλοτε γλυπτά. Τὰ ἀνωτέρω εἰς τὸ μέσον ἔχουν ἀνθέμια καὶ λωτούς, τὸ δεύτερον (δεξιά) καὶ μαιάνδρους εἰς τὸ περιθώριον.

ναοῦ εἶναι εἰς τὸ ἔξωτερικόν. Τὸ ἐσωτερικὸν δὲν ἔχει διάκοσμον. Πολλάκις οἱ λίθοι δὲν εἶναι καλῶς ἑξειργασμένοι ἐσωθεν, διότι δὲ λαὸς δὲν εἰσήρχετο ἐντὸς τοῦ ναοῦ δπως σήμερον. Αἱ τελεταὶ ἔγινοντο πρὸ τοῦ ναοῦ, δπου ἦτο καὶ δ βωμός, ἐπὶ τοῦ ὅποίου ἐτελοῦντο αἱ θυσίαι.

Η ΓΛΥΠΤΙΚΗ

Ἐπίση; ή γλυπτικὴ ἀνεπτύχθη βραδέως. Εἰ; παλαιοτέρους

Δωρεικὸς ναὸς (ἀναπαράστασις)

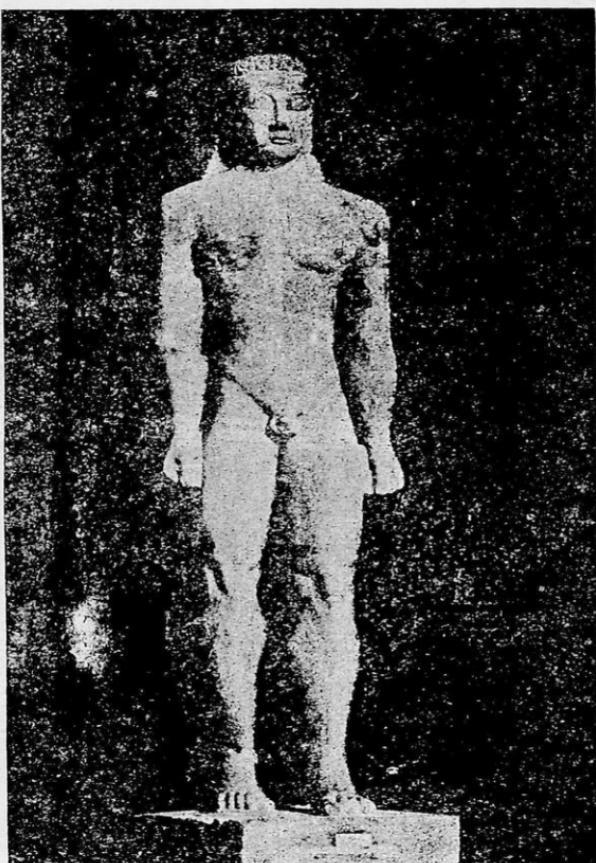
Ο ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐν ἀπὸ τὰ κλασικὰ ὑποδείγματα τοῦ δωρεικοῦ ϕυθμοῦ.

χρόνους οἱ "Ελληνες κατεσκεύαζον καιώτεχνα εἴδωλα ἀπὸ κορμοὺς δένδρων, τὰ λεγόμενα ἔσθαρα, τὰ δποῖα ἐνέδυον καὶ ἐστόλιζον ὡς ἀνθρώπους. Βραδύτερον ἔδοκίμασαν μαλακωτέρους λίθους καὶ τέλος τὸ μάρμαρον. Τὸν Ζ' αἰῶνα οἱ τεχνῖται τῆς Σάμου διδάσκονται ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους νῦ χύνουν ἀγάλματα ἀπὸ δρείχαλκον. Ἀπὸ τότε τὸ μάρμαρον καὶ δ δρείχαλκος ἔγιναν τὸ κύριον ὑλικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλυπτικῆς. Αἱ πρῶται μορφαί, τὰς

δποίας παρίστανον, ήσαν ἀκόμη ἄτεχνοι, μόλις ἔχωρίζετο διὰ γραμμῆς ή κεφαλὴ καὶ τὰ μέλη ἀπὸ τὸν κορμὸν. Παριστάνοντο εἰς στάσιν προσοχῆς, κατὰ μέτωπον ὅπως λέγουν, ἀκαμπτοι καὶ ἀκίνητοι. Ἐλλ' ή ἀνθρωπομορφιστικὴ θρησκεία ἀπήτει μορφὰς

Ἀρχαϊκὸν Ἀγαλμα
Τὸ παλαιότερον
δεῖγμα ἀρχαϊκῆς τέ-
χνης (τέλος Ζ' αἰώ-
νος), εὑρεθὲν εἰς τὴν
Δῆλον. Τὸ ἀγαλμα
τοῦτο καθώς καὶ τοῦ
Κούρου καὶ τῆς Κό-
ρης δίδουν ἐννοιαν
τῆς ἀρχαϊκῆς γλυπ-
τικῆς καὶ τῆς βαθ-
μιαίας ἀναπτύξεώς
της.

Κοῦρος

Δεῖγμα παλαιοτέρας δωρικῆς τέχνης

εὐγενεστέρας. Οἱ Ἑλληνες ἐφαντάσθησαν τοὺς θεοὺς ὠραιοτέ-
ρους καὶ ἥδη δὲ Ὁμηρος καὶ οἱ ἄλλοι ποιηταὶ εἶχον δώσει ὠρι-
σμένους τύπους καὶ πλαστικὰς μορφὰς εἰς τοὺς θεούς. Ἐπρό-
κειτο τώρα οἱ τεχνῖται νὰ ἐνσαρκώσουν τὰ; μορφὰς ἐκείνας εἰς

τὸ μάρμαρον. Ἐπὶ γενεὰς ἐπροσπάθησαν νὰ ἐμφυσήσουν πνοὴν ζωῆς εἰς τὸν λίθον, νὰ δώσουν κίνησιν εἰς αὐτὸν χωρὶς νὰ τὸ κατορθώσουν τελείως.

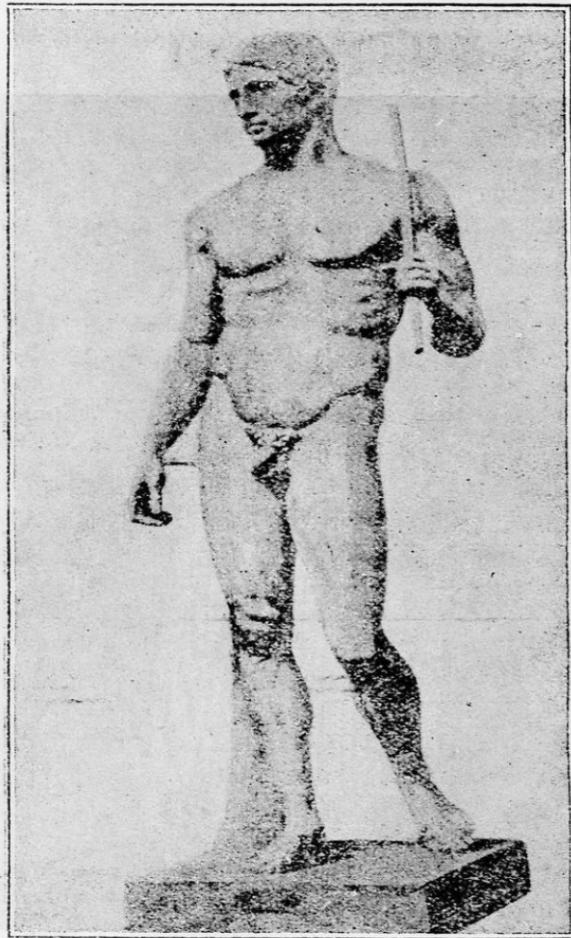
Ἄλλὰ μετὰ τὰ μηδινὰ ἡ τέχνη προχωρεῖ ταχέως ὡς νὰ ἥθελε

Κόρη (δεῖγμα ιωνικῆς γλυπτικῆς)

νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν καθυστέρησιν. Τὸ μάρμαρον καὶ ὁ ὀρείχαλκος λαμβάνουν ζωὴν καὶ κίνησιν καὶ οἱ τεχνῖται ἀμλλᾶνται νὰ δώσουν τολμηρὰς στάσεις εἰς τὰ ἔργα των. 'Ο Ε' αἰών εἶναι περίοδος δρμῆς καὶ διημιουργίας. Εἰς πλεῖστα κέντρα τῆς Ἑλλάδος

ἔχομεν ἐργασιήσια, τὰ δποῖα ἐργάζονται μὲ μεγάλην δραστηριότητα. Ἡ Ἑλλὰς ἀνέδειξε κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πολυαρίθ-

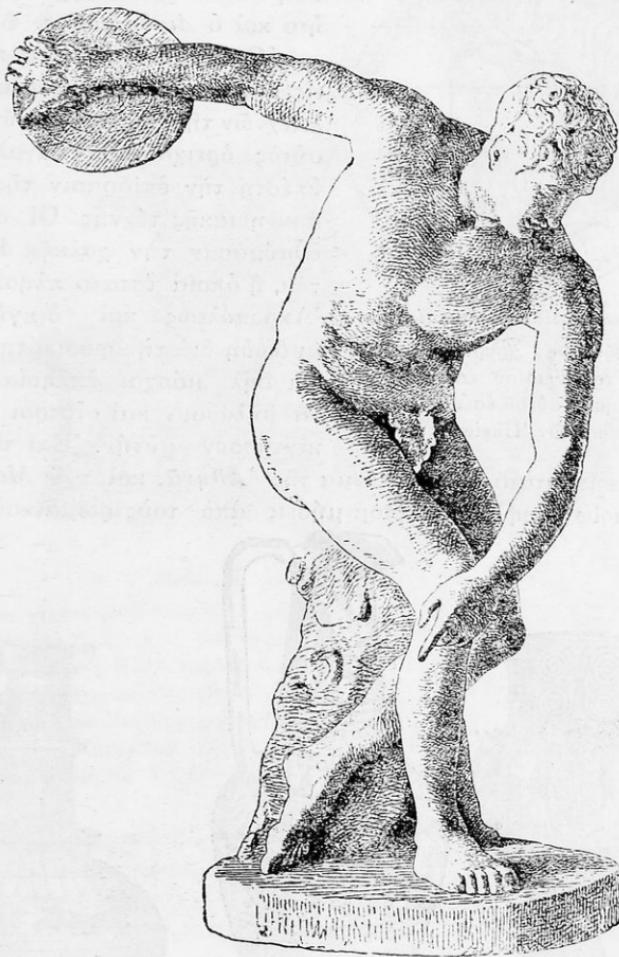

Δορυφόρος

Καταρανής ἡ τελειότης τοῦ ἄγαλματος ἐν συγκρίσει πυὸς τὰ προηγούμενα. Είναι μαρμάρινον ἀντίγραφον τοῦ χαλκινού πρωτοτύπου, τὸ δποῖον ἔχαθη. Ἐλ ἵχιστα πρωτότυπα τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων ἐσώθησαν. Τούτωντινον πολλῶν ἀγαλμάτων ἔχομεν δύο καὶ περισσότερα ἀντίγραφα.

μους καλλιτέχνας. Οἱ ἐνδοξότεροι ἀπ' αὐτοὺς είναι δ Πολύκλειτος, δ Μύρων καὶ δ Φειδίας.

Ο Πολύκλειτος είναι ὁ διασημότερος ἀντιπρόσωπος τῆς πελοποννησιακῆς τέχνης κατά τὸν Ε' αἰώνα. Γεννηθεὶς εἰς τὴν Σικυῶνα εἰδγάσθη εἰς τὸ "Αργος, ἦτο κυρίως χύτης καὶ προή-

Δισκοβόλος

Ἐπίσης μαρμάρινον ἀντίγραφον χαλκίνου πρωτοτύπου. Ἡ τέχνη ἔχει προοδεύσει καὶ δίδει τολμηράς στάσεις εἰς τὰ δημιουργήματά της. γαγε τὴν τεχνικὴν τοῦ ὀρειχάλκου εἰς μεγάλην τελειότητα. Κατεσκεύασε κυρίως γυμνοὺς νεανίας, ἀθλητὰς μὲ στιβαρὸν σῶμα.

Πρότυπον τοιούτου ἀγάλματος είναι ὁ Διοσφόδος, ὁ ὅποιος διὰ τὴν μεγάλην συμμετρίαν ὠνομάσθη κανὼν. Ἐπίσης ὀνομαστὸς ἦτο καὶ ὁ Διαδούμενος.

Κεφαλὴ Διδοῦ Ὀλυμπίας

Τὸ περίφημον χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Φειδίου κατεστράφη Ἀπομιμήσις αὐτοῦ ἐσώθησαν ἐπὶ νομισμάτων τῶν Ἡλείων.

κροπόλεως ἵστατο τὸ σύμπλεγμα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Μαρσύου, τῶν ὅποιων σώζονται ἀπομιμήσεις ἀπὸ τοὺς ωμαῖκους χρό-

Ιωνικὸς ἀμφορεὺς Παλαιοτέρα ἀττικὴ ὑδρία Βοιωτικὴ ὑδρία

νους. Ἐκ τούτων φαίνεται ὅτι ἡ κυρία τάσις τοῦ Μύρωνος ἦτο νὰ εἰκονίσῃ τὰ σώματα ἐν ταχείᾳ κινήσει. Τὸ τελειότερον προϊὸν

τῆς τάσεως ταύτης εἶναι ὁ Διοκοβόλος του, ὁ δποῖος σημειώνει τὴν τελειωτικὴν νίκην τῶν δυσκολιῶν, μὲ τὰς δποίας ἐπάλαισεν ἥ τέχνη κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἔποχήν.

‘Αλλ’ ὁ περιύμνητος ἀθηναῖος καλλιτέχνης τοῦ Ε’ αἰῶνος εἶναι ὁ **Φειδίας**. Ὁλίγον νεώτερος τῶν δύο, προάγει τὴν τέχνην τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ μαρμάρου καὶ διὰ τῆς ἀνωτέρας ἴδιοφυΐας του φθάνει εἰς τελειότητα ἄγνωστον ἥως τότε. Ο Φειδίας δὲν

Συλλογὴ κορινθιακῶν ἀγγείων

Τὸν γεωμετρικὸν ωυθμὸν διαδέχεται ὁ λεγόμενος ἀσιατίζων ωυθμός. Οἱ Ἑλληνες δηλ. κατ’ ἀπομίησιν τῶν ἀσιατικῶν λαῶν ζωγραφίζουν ἐπὶ τῶν ἀγγείων ἄνθη λωτοῦ, φοίνικος καὶ πρὸ πάντων μεγάλα θηρία, λέοντας, πάνθηρας καὶ φανταστικὰς μορφάς, δηλ. σφίγγας κτλ. Ἀπὸ τοὺς Ἰωνας, οἱ δποῖοι πρῶτοι παρέλαβον τὰ ἀσιατικὰ σχέδια, μετεδόθησαν εἰς τὴν Κόρινθον, τὰς Ἀθηνας καὶ εἰς δίην σκεδὸν τὴν Ἑλλάδα, ὃς βλέπομεν εἰς τὰ ἀγγεῖα σελ. 176.

ἀντιγράφει τὴν φύσιν, ἀλλὰ παριστάνει τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα ἔξιδανικευμένα, δηλ. τελειότερα καὶ δραιότερα παρ’ ὅ, τι εἶναι εἰς τὴν φύσιν καὶ προσδίδει εἰς αὐτὰ εὐγένειαν καὶ γαλήνην. Τοιοῦτον ἥτο τὸ ἀγαλμα τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, τὸν δποῖον παρέστησε γαλήνιον καὶ μεγαλοπρεπῆ, μὲ μορφὴν αὐστηράν, ἀλλὰ ἀποπνέουσαν φιλοστοργίαν καὶ ἐπιείκειαν. Τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα ἐπανευρίσκομεν εἰς τὰ σφέζομενα ἀντίγραφα ἄλλων ἔργων του, ὡς τῆς Ἀγμηνίας Ἀθηνᾶς κτλ. Τὴν παράδοσιν ταύτην ἔξακολουθεῖ ὁ ἀξιος μαθητῆς του Ἀλκαμένης. ‘Αλλ’ ἥ

‘Ιστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος—γ’ ἔκδοσις

τελειοτέρα ἐκδήλωσις τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Φειδίου εἶναι τὰ ἀριστουργήματα τῆς Ἀκροπόλεως.

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΑΓΓΕΙΟΓΡΑΦΙΑ

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον προηγμένην ζωγραφικήν· Ἄλλα

'Αθηναϊκὸς ἀμφορεὺς

Τὸ δόνομαστὸν ἄγγειον τοῦ Φρανσοά εὐρισκόμενον εἰς τὴν Βενετίαν. Εἶναι χαρακτηριστικόν, διότι σημειώνει τὴν μεταβασιν ἀπὸ τοῦ ἀσιατίζοντος ρυθμοῦ εἰς τὸν ἀττικόν. Εἰς τὰ ἀττικὰ ἄγγεια δηλαδὴ ὑποχωροῦν σὺν τῷ χρόνῳ αἱ ἀσιατικαὶ παραστάσεις καὶ κυριαρχεῖ ἡ ἀγάπη τῆς ἀφηγήσεως καὶ περιγραφῆς ἀνθρωπίνων πράξεων. Ἀπὸ τότε ἡ μυθολογία καὶ ὁ βίος τῆς πόλεως δίδουν εἰς τὸν ἀθηναϊον τεχνίτην ἀνεξάντλητον πηγὴν ἐμπνεύσεως. Εἰς τὸ ἀνωτέρῳ ἄγγειον ἐμφανίζονται μὲν θηρία καὶ ἄλλα ἀσιατικὰ κοσμήματα, συγχρόνως δῆμος καὶ μυθολογικαὶ παραστάσεις ἀρχετά ἐπιτυχεῖς. Δείγματα παραστάσεων μυθολογικῶν καὶ τοῦ ἴδιωτικοῦ βίου δίδομεν ἀφθονα εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο.

ἀπὸ τὰ προϊόντα τῆς ἐ ληνικῆς ζωγραφικῆς σχεδὸν οὐδὲν διεσώθη. Ὁ Πολύγνωτος, δὲ Ζεῦξις, δὲ Παρράσιος, δὲ Ἀπελλῆς εἶναι δι' ἡμᾶς δνόματα μόνον, ἐνῶ τὰ ἔργα των ἐχάθησαν σχεδὸν χωρὶς ἀφήσουν ἔχνος.

Ἐννοιαν τῆς ἐλληνικῆς ζωγραφικῆς σχηματίζομεν ἀπὸ τὰ ἀγγεῖα καὶ ἀπὸ ἄλλα μικροτεχνήματα (σφραγίδας, νομίσματα κτλ). Ἐσώθησαν χιλιάδες ἀγγεῖα, τὰ δποῖα πληθοῦν τὰ μουσεῖα τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Ἐπίσης πλῆθος ἀγγείων εὑρίσκονται καὶ εἰς τὰ μουσεῖα τῆς Ἑλλάδος. Τὰ ἀγγεῖα δὲν εἶναι κυρίως ἔργα τέχνης, ἀλλὰ προϊόντα βιομηχανίας. Ἀλλὰ κατὰ τὴν γόνιμον ἔκεινην ἐποχὴν καὶ ὁ τελευταῖος τεχνίτης ἐφιλοτιμεῖτο νὰ φθάσῃ τὸ τέλειον. Διὰ τοῦτο πολλὰ τῶν ἀγγείων εἶναι κομψοτεχνήματα. Τὰ ἀγγεῖα τῶν ἀρχαίων ἔχουν ποικιλότατα σχήματα καὶ διάφορα δινόματα ἀναλόγως τοῦ σχήματος καὶ τοῦ προοφίσμου. Αἱ παραστάσεις, μὲ τὰς δποίας κοσμούνται, εἶναι πλήρεις χάριτος καὶ χρησιμεύουσιν ὡς ἀκένωτος πηγὴ πληροφοριῶν περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων.

Εἰς τὰ τέσσαρα ἄκρα τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρχον ἔργα στήριξα κεραμευτικῆς, ίδιως ὅμως ἔχέχουν τὰ ἀγγεῖα δύο πόλεων, τῆς Κορίνθου καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Κατ' ἀρχὰς ἡ ἐπιφάνεια τῶν ἀγγείων ἔμενεν ἐρυθρὰ καὶ αἱ μορφαὶ ἡσαν μέλαιναι, βραδύτερον ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ἀφίνουν ἐρυθρὰς τὰς μορφὰς καὶ νὰ μαυρίζουν τὴν πέριξ ἐπιφάνειαν. Διὰ τοῦτο τὰ ἀρχαῖα ἀγγεῖα διακρίνονται εἰς μελανόμορφα καὶ εἰς ἐρυθρόμορφα. Τὰ τελειότερα ἀττικὰ ἀγγεῖα εἶναι ἐρυθρόμυρφα.

Η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ο Περικλῆς καὶ ὁ φίλος του Φειδίας μετεχειρίσθησαν ἐπὶ 25 ἔτη τοὺς πόρους τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους καὶ τὰ μάρμαρα τῆς Πεντέλης, διὰ νὰ στήσουν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τὸ τελειότερον καλλιτεχνικὸν σύμπλεγμα δλων τῶν αἰώνων. Ἡ ἀρχόπολις τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους ἦτο φρούριον καὶ κατοικία τῶν βασιλέων. Βραδύτερον, δταν κατελύθη ἡ βασιλεία, ἀφιερώθη δλόκληρος εἰς τοὺς θεούς. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν περσικῶν πολέμων ὑπῆρχον ἐπ' αὐτῆς τουλάχιστον τρεῖς ναοὶ καὶ μέγας ἀριθμὸς βωμῶν, ἀγαλμάτων καὶ ἄλλων ἀφιερωμάτων. Οἱ

Παναθηναϊκὸς ἀμφορεύς

Πέρσαι τοῦ Ξέρξου τὸ 480 ἔκαυσαν τοὺς ναοὺς καὶ συνέτριψαν τὰ μνημεῖα. Μετὰ τὴν νίκην ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν νὰ ἀνοικοδομήσουν τὴν Ἀκρόπολιν λαμπροτέραν καὶ νὰ ἀνυψώσουν ἐκεῖ περικαλλὲς μνημεῖον πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς, τῆς πολιούχου ἡ πολιάρδος, εἰς τὴν διόπιαν ἐπίστευον ὅτι ἔχοντες τῆς σωτηρίας

τῆς πόλεως. Ἡ ἐργασία, ἥ διποια εἶχεν ἀρχίσει ἐπὶ τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ Κίμωνος, συνετελέσθη κυρίως ἐπὶ Περικλέους καὶ οὕτω τὸ παλαιὸν φρούριον μετεβλήθη εἰς τέμενος Ἱερόν, τὸ διποίον ἐκάλυψαν μνημεῖα καὶ ἀγάλματα.

Ἄνεβαινέ τις εἰς τὴν Ἀκρόπολιν διὰ μεγαλοπρεποῦς εἰσόδου, τὴν διποίαν ὠνόμαζον Προπύλαια. Τὰ Προπύλαια είναι ὑψηλὴ μαρμαρίνη στοὰ στηριζομένη ἐπὶ δωρικῶν καὶ ίωνικῶν κιόνων. Δεξιά, ἐπὶ τινος προεκτάσεως, ἦτο δικρόδιος ἀμφιπρόστυλος ναὸς τῆς Ἀπτέρου νίκης, κομψοτέχνημα ίωνικοῦ ρυθμοῦ, οἰκοδομηθὲν σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὸν Παρθενῶνα. Προσχωρῶν τις εἶχεν εἰς τὴν ἀριστερὰν τὸ κολοσσιαῖον δρειχάλκινον ἄγαλμα τῆς Προμάχου Ἀθηνᾶς, ὕψους 12 μέτρων, ἔργον τοῦ Φειδίου, τοῦ διποίου οὗ περιπλέοντες τὸ Σούνιον ἔβλεπον τὴν αἰχμὴν τοῦ δόρατος. Δεξιά ὑψοῦτο τὸ σεβαστότερον μνημεῖον τῆς ἀρχαιότητος, διὸ Παρθενῶν, καὶ ἀριστερὰ τὸ Ἑρέχθειον, ναὸς ίωνικοῦ ρυθμοῦ, διὸ διποίος ἐκτίσθη μετὰ τὸν Παρθενῶνα.

Οἱ Παρθενῶν είναι τὸ δινομαστότερον μνημεῖον τῆς ἀρχαιότητος, διὰ πρᾶγμα, τὸ διποίον ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον», γράφει διὸ γάλλος

Ἀήναθος λευκὴ

Ἄπο τὰ λεπτότατα προϊόντα τῆς ἀθηναϊκῆς κεραμευτικῆς. Τὸ ἔθνικὸν μουσεῖον ἔχει μεγάλην συλλογὴν τῶν ὀραιοτάτων τούτων ἀγγείων. Τὰ λευκὰ λεγόμενα ἀγγεία είναι περαιτέρω ἀνάπτυξις τῶν ἔργων μορφών.

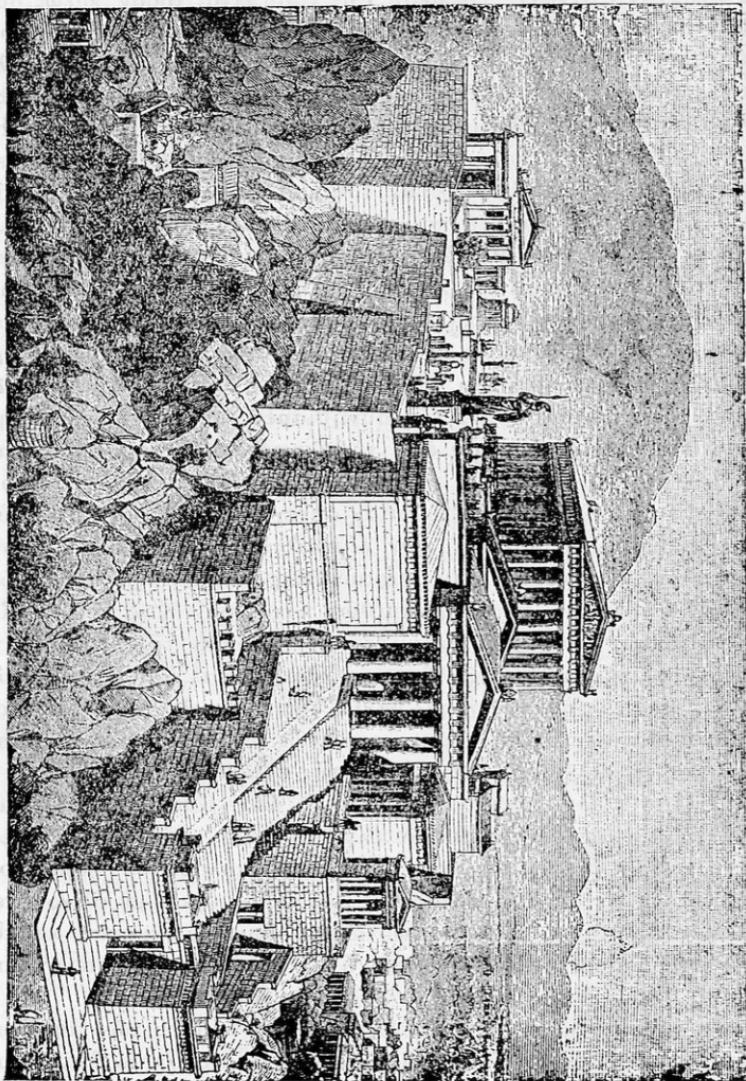
πολλοὺς ἡ τελειοτάτη ἐκδήλωσις τοῦ ὀραιού, «τὸ ὀραιότερον πρᾶγμα, τὸ διποίον ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον», γράφει διὸ γάλλος

ἀρχαιολόγος Ραϊνάχ. Τὰ μέρη τοῦ ναοῦ εἰναι τόσον καλῶς συντηρούμενα, ὥστε νομίζει τις ὅτι ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕνα δύκον μαφιμάρουν. Ἐχει μῆκος 66 μ. πλάτος 30 καὶ ὑψος 20, εἶναι δηλ. ἀσυγκρίτως μικρότερος ἀπὸ τοὺς μεγάλους χριστιανικοὺς ναούς, μολονότι εἶναι ἐκ τῶν μεγαλυτέρων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἡ οχέσις τοῦ πάχους καὶ τοῦ ὑψους τῶν κιόνων, τὸ ὑψος τοῦ ἀετώματος καὶ τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ ναοῦ ὑπελογίσθησαν μὲ τὸ σην τέχνην, ὥστε νὰ μὴ φρίνεται οὕτε πολὺ βαρύς, οὕτε πολὺ ἔλαφος. Αἱ δὲ γραμμαὶ ἔχουν τόσην συμμετρίαν, ὥστε δίδουν τὴν ἐντύπωσιν δυνάμεως καὶ κομψότητος συγχρόνως. Μὲ ἀντέρθητον τέχνην εἶναι κατεσκευασμένα τὰ γλυπτικὰ κοσμήματα τοῦ ναοῦ, τὰ ὅποια εἶναι ἐργασία τοῦ Φειδίου ἢ κατεσκευάσθησαν ὑπὸ τὴν δόηγίαν του, ἐνῶ ἀρχιτέκτων τοῦ ναοῦ ἦτο ὁ Ἰκτῖνος. Ὁ Παρθενών ἔκτος τῶν συνηθισμένων γλυπτικῶν κοσμημάτων τοῦ δωρικοῦ ναοῦ ἔχει τὴν ζωφόρον, ἢ ὅποια ὡς πλατεῖα ταινία περιβάλλει τὰ ἀνώτερα μέρη τῶν τεσσάρων τοίχων τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ ἀπετέλει μίαν συνεχῆ παράστασιν. Εἰς αὐτὴν εἰκονίζεται ἡ Πομπὴ τῶν Παραθηραίων. Αἱ μετόπαι τοῦ Παρθενώνος ἔκοσμοῦντο μὲ παραστάσεις ἐκ τῆς μάχης τῶν θεῶν καὶ τῶν Γιγάντων ἢ τῶν Λαπιθῶν κατὰ τῶν Κενταύρων. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἀέτωμα εἰκονίζετο ἡ γέννησις τῆς Ἀθηνᾶς, ἢ ὅποια κατὰ τὸν μῆθον ἔξηλθεν ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ Διὸς πάντοπλος, εἰς τὸ δυτικὸν ἡ φιλονικία τῆς Ἀθηνᾶς μετὰ τοῦ Ποσειδῶνος διὰ τὴν δυνομασίαν τῆς πόλεως. Αἱ παραστάσεις αὗται εἶναι ἀπὸ τὰ τελειότερα προϊόντα τῆς ἐλληνικῆς γλυπτικῆς.

Ο Παρθενών εἶχε συμπληρωθῆ τὸ 438. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἔκτισθη τὸ χροιέστατον καὶ κομψάτατον τῶν οἰκοδομημάτων τῆς Ἀκροπόλεως τὸ λεγόμενον Ἐρέχθειον, τὸ ὅποιον εἶναι ναὸς Ἰωνικοῦ ρυθμοῦ μὲ δλίγον περίπλοκον σχέδιον. Ἐχει κομψοτάτους Ἰωνικοὺς κίονας καὶ εἰς τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν προεξοχήν, τῆς ὅποιας τὴν στέγην βασάζουν ἀντὶ κιόνων κόραι, αἱ λεγόμεναι Καρυάτιδες.

Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προσθέσωμεν τὸ πλῆθος τῶν ἀφιερωμάτων καὶ τὸν πλοῦτον τῶν χρωμάτων, μὲ τὰ ὅποια ἐκάλυπτον τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἀγάλματα οἱ ἀρχαῖοι. Σήμερον ὁ κόσμος αὐτὸς τοῦ ὠραίου εἶναι θλιβερὸν ἐρείπιον, ἀλλ᾽ ἡ Ἀκρόπολις ἔξακολουθεῖ νὰ εἶναι τὸ Ἱερὸν προσκύνημα ὅλων τῶν λαῶν, δσοι ἔχουν ἀντίληψιν τοῦ ὠραίου καὶ τοῦ ὑψηλοῦ.

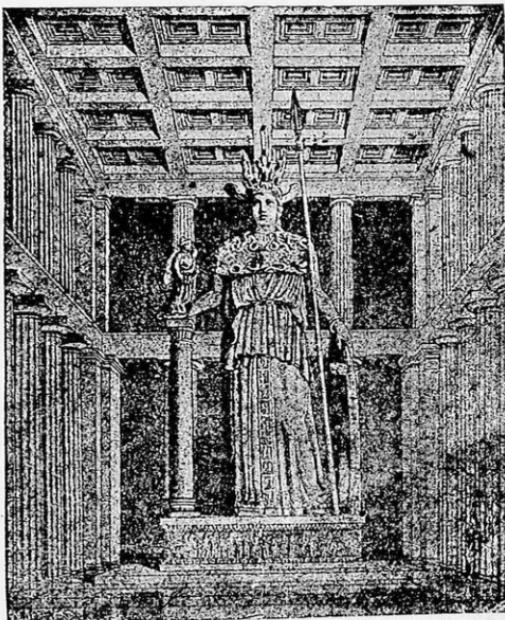
Αγρινίου Αρχαία Στοά

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΠΑΝΗΓΥΡΕΙΣ

‘Η Ἀκρόπολις ἐλάμβανεν εἰς ὀρισμένας ἡμέρας ἔξαιρετικὴν ζωηρότητα, ὁσάκις δηλ. ὁ λαὸς ἀνέβαινεν ἐκεῖ νὰ προσκυνήσῃ τὴν Ἀθηνᾶν κατὰ τὰς πανδῆμους ἑορτάς. Οἱ Ἀθηναῖοι ἥσαν καὶ ἔξοχὴν φιλέορτοι. Ὁγδοήκοντα ἡμέραι τοῦλάχιστον τοῦ ἔτους ἥσαν ἀφιερωμέναι εἰς τὰς ἑορτάς. Ἰδίως ὅμως ἡ πόλις ἐλάμβανε πανηγυρικὴν ὅψιν κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτάς. Ἐγίνοντο τότε ἀγῶνες,

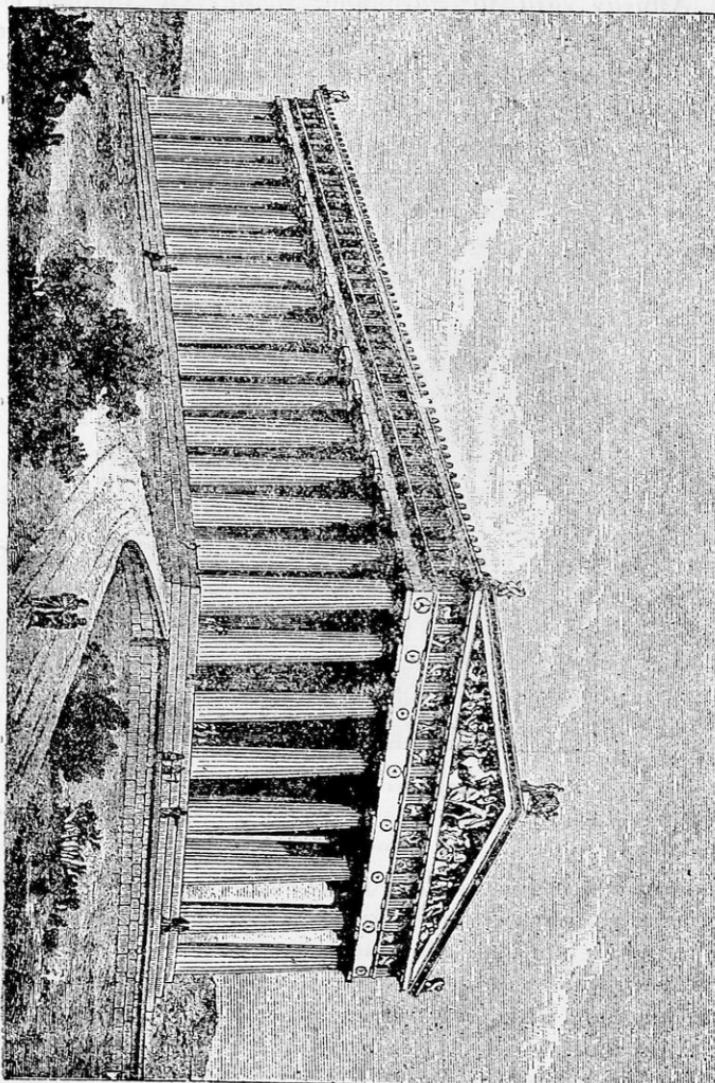
Τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς

Πιθανὴ ἀναπαράστασις τοῦ περιφήμου ἀριστουργήματος τοῦ Φειδίου διποιητοῦ σηκοῦ τοῦ Παρθενώνος.

Ἐδίδοντο συναυλίαι καὶ θεατρικαὶ παραστάσεις καὶ ἡ πολιτεία ἔμοιραζε χρήματα εἰς τοὺς πιωχούς, διὰ νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν κοινὴν εὐθυμίαν. Αἱ σημαντικώτεραι ἀπὸ τὰς ἑορτὰς ἥσαν τὰ *Παναθήναια*, τὰ δποῖα ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς, τὰ *Διονύσια* πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου καὶ τὰ *Ἐλευσίνια* πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος.

Τὰ *Παναθήναια* ἥσαν ἡ ἔθνικὴ ἑορτὴ τῶν Ἀθηναίων,

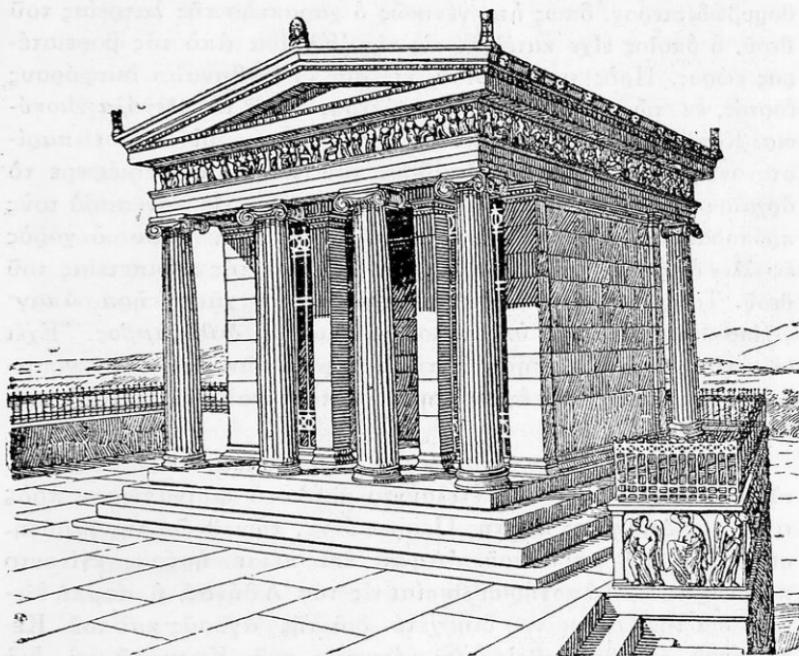
ἔτελοῦντο ἔκάστην τετραετίαν κατὰ μῆνα Ἰούλιον καὶ ἔδιδον εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιδείξουν τὸν πλοῦτον καὶ τὴν κουψότητά των. Ἡ ἑορτὴ ἡρχιζε δι' ἐπιδείξεως μουσικῆς εἰς

ΛΟΙΔΟΡΓΟΥ

τὸν Ὡδεῖον. Οἱ οιαψωδοὶ ἀπήγγελλον τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου καὶ ἐγίνοντο ἀγῶνες αὐλητῶν, κιθαριστῶν κτλ. Κατὰ τὰς ἐπομένας ἡμέρας ἐτελοῦντο γυμνικοὶ καὶ ἵππικοὶ ἀγῶνες, δοχῆσεις ἐνόπλων, ἀγῶν εὐανδρίας, εἰς τὸν δρόποιον ἐνίκα ἡ φυλὴ ἡ ἐπιδεικνύοντα τοὺς θαλεωτέρους γέροντας. Οἱ ἀγῶνες ἐτελείωντο διὰ τῆς παννυχίδος, κατὰ τὴν δρόποιαν ἐτελεῖτο ἡ λαμπαδηδρομία.

Τὴν ἐπομένην ὅλη ἡ πόλις ἀνήρχετο εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἐν

Ναὸς ἀπτέρου Νίκης

μεγάλῃ πομπῇ, διὰ νὰ προσφέρῃ τὸν πέπλον, τὸν δρόποιον ὕφαστον αἱ κόραι τῶν μεγαλυτέρων οἰκογενειῶν. Ἡ πομπὴ ἔξεκίνει ἀπὸ τὸν Κεφαλεικὸν καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς ἀνέβαινεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἐπὶ κεφαλῆς ἐπορεύοντο οἱ ἀρχοντες καὶ οἱ ἱερεῖς, ἥκιολούθυσυν τὰ κοράσια φέροντα κάνιστρα, τὰ δρόποια περιείχον διάφορα χρειώδη διὰ τὴν θυσίαν, ἥρχοντο κατόπιν οἱ θεωροί, δηλ. ἀντιπρόσωποι τῶν ἀποικιῶν καὶ τῶν συμμάχων, οἱ γέροντες, κρατοῦντες κλάδους ἐλαίας, οἱ μέτοικοι μὲ τὰς γυναικάς των,

αἱ ὅποιαι ἔφερον τὰ Ἱερὰ ἀγγεῖα, ἡκολούθουν τὰ πρὸς θυσίαν ζῷα, πρόβατα καὶ βόες, τέλοις ἥρχοντα οἱ ἔφηβοι ἔφιπποι προσπαθοῦντες νὰ κρατήσουν τὴν ὁρμὴν τῶν ἵππων των. Ὁ πέπλος ἐφέρετο ὡς ἴστιον εἰς τὴν κεραίαν πλοίου κινουμένου ἐπὶ τροχῶν. Ἡ ἑορτὴ ἐτελείωνε μετὰ τὴν θυσίαν διὰ γενικῆς εὐωχίας, κατὰ τὴν ὅποιαν ἔπινον ἀπὸ ἰδιαίτερα μεγάλα δοχεῖα, τὰ παναθηναϊκὰ λεγόμενα.

Τὰ *Διονύσια* είχον εὐθυμούτερον χαρακτῆρα καὶ ἐτελοῦντο θιρυβωδέστερον, δπως ἡτο γενικῶς ὁ χαρακτὴρ τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ, ὁ ὅποιος εἶχε κατέλθει εἰς τὴν Ἐλλάδα ἀπὸ τὰς βιορειοτέρας κώρων. Πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἐτέλουν οἱ Ἀθηναῖοι διαφόρους ἑορτάς, ἐκ τῶν δποίων σημαντικῶτεραι ἡσαν τὰ *Μεγάλα Διονύσια*. Κατὰ τὴν ἑορτὴν χροὶ μετημφιεσμένων, οἱ ὅποιοι παρίσταντον Σατύρους, τοὺς ἀκολούθους τοῦ Διονύσου, περιέφερε τὸ ἀρχαῖον ἔόναν τοῦ θεοῦ. Ἡ πομπὴ ἔφθανεν εἰς τὸν παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως ναὸν τοῦ Διονύσου, δπου ὁ χορὸς ἔψιλλεν ἄσματα σχετιζόμενα μὲ τὸν βίον καὶ τὰς περιπετείας τοῦ θεοῦ. Τὸ ἄσμα τοῦτο, τὸ ὅποιον εἶχε μᾶλλον χαρακτῆρα ἀπαγγελίας συνοδευομένης ὑπὸ αὐλοῦ, ὀνομάσθη διθύραμβος. Ἐχει δὲ μεγίστην σπουδαιότητα εἰς τὴν ἴστορίαν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, διότι ἐξ αὐτοῦ ἐγεννήθη τὸ θέατρον καὶ ἡ δραματικὴ ποίησις.

Βαθυτέραν ἔννοιαν είχον παρὰ τὴν φαινομενικὴν εὐθυμίαν τὰ *Ἐλευσίνια*, τὰ ὅποια ἐτελοῦντο κατὰ τὸ φθινόπωρον πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Περσεφόνης, τῶν θεῶν τῆς βλαστήσεως καὶ τοῦ μαρασμοῦ. Ἀφοῦ ἐπὶ πέντε ἡμέρας ἔγινοντο προσευχαὶ καὶ ἔξιλαστηριοί θυσίαι εἰς τὰς Ἀθήνας, ἡ πομπὴ ἔξεκίνει διὰ τὴν Ἐλευσῖνα, διήρχετο διὰ τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ Κεραμεικοῦ, ἐστάθμευεν εἰς τὴν γέφυραν τοῦ Κηφισοῦ καὶ διὰ τῆς *Ιερᾶς* δόδοις ἔφθανε περὶ τὸ μεσονύκτιον εἰς τὸν ναὸν τῆς Δήμητρος εἰς τὴν Ἐλευσῖνα. Ὁ ἱερεὺς τοῦ ναοῦ ἀπεκάλυπτε τότε εἰς τοὺς δλίγους μεμυημένους τὰ λεγόμενα *Ἐλευσίνια μυστήρια*, δηλ. μύθους καὶ γνώμας περὶ τῆς προελεύσεως καὶ τοῦ προορισμοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς.

Η ΠΟΙΗΣΙΣ

“Οπως αἱ τέχναι οὕτω καὶ τὰ γράμματα ἔφθασαν εἰς μεγάλην τελειότητα κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἰδίως εἰς τὰς Ἀθήνας. Αἱ

⁷ Αθῆναι ἐπὶ Περικλέους εἶχον μεγάλους ποιητὰς καὶ πεζογάφους. ⁸ Άλλὰ καὶ τῆς ἀκμῆς τῶν γραμμάτων προηγήθη μακρὰ περίοδος προπαρασκευῆς κατὰ τὸν Ζ' καὶ ΣΤ' αἰῶνα. ⁹ Εστία ζωηρᾶς διανοητικῆς ἀναπτύξεως: ἡσαν τότε αἱ πόλεις τῆς Μ. ¹⁰ Ασίας, τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας.

‘Η ἀριστοτικὴ καὶ ἀριστοκρατικὴ Μ. ¹¹ Ασία εἶχε δημιουργήσει, καθὼς γνωρίζομεν, τὰ ἔξοχα διηγοικὰ ποιήματα τὸν Θ' καὶ Η' αἰῶνα. Μετὰ δύο περίπου αἰῶνας εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἀνεπτύχθη ἡ ποίησις τοῦ **Ησιόδου**. ¹² Ο πατὴρ τοῦ ποιητοῦ κατήγετο ἀπὸ τὴν Κύμην τῆς Αἰολίδος. ¹³ Εκεῖθεν μετηνάστευσε καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν μικρὰν βοιωτικὴν κώμην, τὴν Ἀσκραν. ¹⁴ Εκεῖ ἐγεννήθη ὁ **Ησίοδος** περὶ τὸ 700 π. Χ. καὶ ἔζησεν ὡς γεωργὸς εἰς τὸ μικρὸν κτῆμά του. ¹⁵ Ο βίος εἰς τὴν Βοιωτίαν ἦτο τραχύτερος καὶ ἐπιπονώτερος ἀπὸ τὴν εὐφορον **Ιωνίαν**. Διὰ τοῦτο ὁ **Ησίοδος** δὲν ζῇ εἰς τὸν κόσμον τοῦ μύθου, ἀλλ' ἐγνώρισε τὴν πικρὰν πραγματικότητα. Εἰς τὸ περίφημον ποίημά του **Ἐργα** καὶ ἡμέραι δὲν ψάλλει τοὺς ήρωας, ἀλλὰ τὰς ἐνασχολήσεις καὶ τοὺς κόπους τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

‘Η πνευματικὴ κίνησις εἶναι πολὺ ἐντονωτέρα ἔξω τῆς κυρίως Ἑλλάδος. ¹⁶ Ο ἄνθρωπος ἐκεὶ ἔξηλθεν ἀπὸ τὴν παλαιὰν ἀπλότητα, ἐνδιαφέρεται περισσότερον διὰ τὸν ἑαυτόν του παρὰ διὰ τοὺς μυθικοὺς ήρωας τοῦ παρελθόντος. Ψάλλει τὰ ἴδια του συναισθήματα, τὴν λύπην, τὴν χαράν του, τὰς ἐλπίδας καὶ τοὺς θυμούς του καὶ σατιρίζει τοὺς ἔχθρούς του. ¹⁷ Η ποίησις λοιπὸν ἔγινε λυρικὴ καὶ σατιρικὴ ἢ ἱαμβική, ὅπως ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι. Δημιουργοῦνται ποιήματα μικροτέρας ἐκτάσεως, ὅμοιοι εἰς τοὺς θεούς ἢ ἔλεγεῖαι, ποιήματα, τὰ δποῖα ἐκφράζουν τὰ ἀτομικὰ συναισθήματα ἢ συμβουλεύουν τοὺς πολίτας. ¹⁸ Εξοχος λυρικὸς καὶ ἱαμβικὸς ποιητὴς ἦτο ὁ πάροιος **Ἀρχίλοχος**, ζήσας περὶ τὰ μέσα τοῦ Ζ' αἰῶνος, τὸν δποῖον οἱ ἀρχαῖοι ἐτίμησαν πολὺ καὶ ἔθετον πλησίον τοῦ **Ομήρου**. ¹⁹ Ο **Ἀρχίλοχος** ἐδημιούργησε νέα μέτρα καὶ συνέθεσε ποικιλώτατα ποιήματα. ²⁰ Ολίγον μεταγενέστεροι ἡσαν οἱ δύο περίφημοι λέσβιοι ποιηταί, ὁ **Αλκαῖος** καὶ ἡ **Σαπφώ**, οἱ δποῖοι διεκρίθησαν εἰς τὴν μελικὴν ποίησιν, ἐποίησαν δηλ. φύδας ψαλλομένας ἐν συνοδείᾳ τῆς λύρας. ²¹ Απὸ τὰ ὀλίγα σωζόμενα τεμάχια κρίνομεν πόσον πάθος καὶ χάριν είχον τὰ ἄσματά των.

‘Άλλα τὸ κυριώτερον εἶδος λυρικῆς ποιήσεως τῶν ἀρχαίων

ἥτο ἥ λεγομένη Χορικὴ ποίησις, ποιήματα δηλ. ἐκτενέστερα, τὰ δποῖα ἐνεπνέετο ὁ ποιητὴς ἀπὸ τὰς μεγάλας ἔθνικὰς πανηγύρεις, ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας καὶ ἀπὸ τὰς τελετὰς εἰς τοὺς ναούς. Τὰ ποιήματα ταῦτα ἐψάλλοντο ὑπὸ χοροῦ ἐν συνοδείᾳ μουσικῆς. Ἀνεπιύχθη δὲ ἥ χορικὴ ποίησις κυρίως εἰς τὰς δωρικὰς χώρας καὶ εἶχεν ὡς διάλεκτον τὴν δωρικήν. Τὸ εἶδος τοῦτο ἐσυστηματοποίησε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' αἰῶνος ὁ **Σιηστέχορος** γεννηθεὶς εἰς τὴν Ἰμέραν τῆς Σικελίας. Ἀλλὰ τὴν μεγαλυτέραν λαμπρότητα ἀπέκτησεν ἥ χορικὴ ποίησις εἰς τὴν μητρόπολιν κατὰ τὸ

Ἀλκαῖος καὶ Σαπφώ

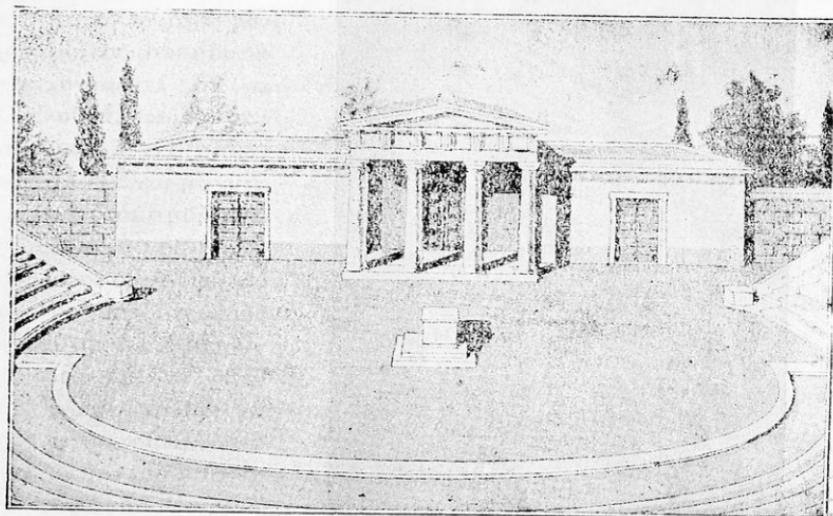
‘Απὸ ἐρυθρόμορφων ἀγγείων προηγμένης τέχνης

τέλος τοῦ ΣΤ' καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ Ε' αἰῶνος, ὅτε ἔζησαν δύο ἔξοχοι ποιηταί, ὁ **Σιμωνίδης** ἀπὸ τὴν μικρὰν νῆσον Κέων καὶ ὁ Θηβαῖος **Πίνδαρος**, ὁ κορυφαῖος τῶν λυρικῶν. Τοῦ **Σιμωνίδου** διεσώθησαν δίλιγα ἀτοσπάσματα, τὰ περίφημα ἐπιγράμματα εἰς τοὺς νικητὰς τῶν μηδικῶν πολέμων, τοὺς Μαραθωνομάχους καὶ τὸν Λεωνίδαν, καὶ δίλιγα λυρικὰ τεμάχια, τὰ δποῖα δικαιολογοῦν τὴν μεγάλην φήμην τούς. Τοῦ **Πινδάρου** δμως ἔχομεν 40 φδὰς πρὸς τιμὴν τῶν νικητῶν εἰς τοὺς Πανελλήνιους ἀγῶνας, αἱ δποῖαι μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ἔχειμησωμεν τὸ ὄψις τῶν νοημάτων καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἐκφράσεως. Τελευταίως δὲ εἰς τοὺς τάφους τῆς Αἰ-

γύπτιον ἀνεκαλύφθησαν τὰ ἐπινίκεια τοῦ **Βακχυλίδου**, δὲ ὅποιος ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ Σιμωνίδου καὶ σύγχρονος τοῦ Πινδάρου.

Η ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΙΣ

Ἄλλὰ τὸ πρωτοτυπώτερον προϊὸν τοῦ Ε' αἰῶνος εἰς τὴν λογοτεχνίαν εἶναι ἡ δραματικὴ ποίησις. Τὸ δρᾶμα ἀνεπτύχθη εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τὰς θρησκευτικὰς τελετάς, ἵδιως ἀπὸ τὰς ἑορτὰς τοῦ Διονύσου. Τὸ θέατρον τῶν Ἀθηνῶν διέφερε πολὺ ἀπὸ τὸ σημερινόν, διότι αἱ παραστάσεις ἦσαν πάνδημος ἔορτή, τὴν

'Ελληνικὸν θέατρον τοῦ Ε' αἰῶνος

Πιθανὴ ἀναπαράστασις τοῦ Ἑλληνικοῦ θεάτρου κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα. Ἡ σκηνὴ εἶναι ἀκόμη ἀπλοῦν τετράγωνον μονόροφον οἰκοδόμημα. Τὸ δρᾶμα παιίζεται ἐπὶ τοῦ πρὸ τῆς σκηνῆς χώρου, εἰς τὸ μέσον τοῦ ὅποιου εἶναι ὁ βωμός ἢ λεγομένη Θυμέλη. Λογεῖον, δηλαδὴ ὑψηλοτέρα ἑξέδρα δὲν ὑπάρχει.

ὅποιαν διωργάνωντε τὸ κράτος καὶ εἰς τὴν ὅποιαν ἔπρεπε νὰ λάβουν μέρος ὅλοι οἱ πολῖται. Τὸ θέατρον ἦτο ὑπαίθριον, ἐχώρει πολλὰς χιλιάδας θεατῶν καὶ οἱ ἥθοποιοι ἦσαν ἄνδρες μετημφιεσμένοι φοροῦντες προσωπίδας. Ἐκτὸς τούτου εἶχε πάντοτε μουσικήν, δηλ. τὸν χορόν, δὲ ὅποιος ἔψυχει τε τεμάχια. Κατ' ἀρχὰς οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον πρόγεια τοῦ θέατρα, ἀλλὰ τὸν Δ'

αἰῶνα ἔκτισαν ἔξαιρετον μαρμάρινον οἰκοδόμημα διὰ τὰς παραστάσεις, τὸ θέατρον τοῦ Διονύσου. Τὸ δρᾶμα μετεδόθη ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τοὺς ἄλλους Ἑλληνας: καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἔκτισαν κομψότατα θέατρα.

Συφοκλῆς

Παρίστανον δὲ κυρίως δύο εἰδη δραμάτων, ἢ σοβαρὰ καὶ συγκινητικά, τὰς λεγομένας τραγῳδίας, ἢ ἀστεῖα καὶ σατιρικά, τὰς λεγομένας κωμῳδίας.⁴ Η τραγῳδία εἶχεν ἀναπτυχθῆ τὸν ΣΤ' αἰῶνα ἥδη ἀπότονδιθύρωμα βον, διόποιος ἐψάλλετο κατὰ τὰς ἔνορτας τοῦ Διονύσου. Κατ' ἀρχὰς εἶχεν ἔνα ἥθοποιὸν καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος κατεῖχε τὸ ἄσμα τοῦ χοροῦ. Βραδύτερον ηὔξηθη διάριμδς τῶν ἥθοποιῶν, περιωρίσθησαν τὰ χορικὰ καὶ ἐδόθη μεγαλύτερον μέρος εἰς τὸν διάλογον. Ἀλλὰ ἡ ἀρχαία τραγῳδία ἔμεινε πάντοτε μου-

σικὸν δρᾶμα, διετήρησε τὸν θρησκευτικὸν καὶ τελετουργικὸν χαρακτῆρα καὶ ἐλάμβανε τὰς ὑποθέσεις ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν μυθολογίαν. Ἡ κωμῳδία ἐπίσης ἀνεπιύχθη ἀπὸ τὰς ἔνορτας τοῦ Διονύσου, ἐλάμβανε τὰς ὑποθέσεις ἀπὸ τὸν σύγχρονον πολιτικὸν

καὶ κοινωνικὸν βίον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐσατίριζε τοὺς πολιτευομένους καὶ ἀλλὰ διακεκοιμένα πρόσωπα.

Τὸ θέατρον ἐπροόδευσεν ἀμέσως μετὰ τὰ μηδικὰ καὶ οἱ δραματικοὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐδημιούργησαν μερικὰ ἀπὸ τὰ τελειώτερα ἔργα τῆς ἀρχαιότητος. Τοεῖς ἦσαν οἱ μεγαλύτεροι τραγικοὶ ποιηταὶ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τούτων διεσώθησαν τὰ ἔργα μέχρι σήμερον. Ὁ ἀρχαιότερος ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ **Αἰσχύλος** (525—446 π.Χ.), μαραθωνομάχος καὶ σαλιαμινουμάχος, πρόγαματι μεγάλης δυνάμεως ποιητής. Τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς ἐποχῆς του ἔξυψωσαν τὸ φρόνημα καὶ ἔδωσαν τροφὴν εἰς τὴν φαντασίαν του. Συνέθεσε τραγῳδίας μὲν ὑποθέσεις ἀπλᾶς, αἱ δποῖαι ὅμως φθάνουν εἰς μέγα λυρικὸν ὑψος. Ὁ **Προμηθεὺς Δεσμώτης**, οἱ **Πέρσαι**, ή **Τριλογία** "Ορέστεια" εἶναι ἀπὸ τὰ δυνατώτερα δημιουργήματά του. Λεπτὴ καλλιτεχνικὴ φύσις ἦτο δ **Σοφοκλῆς** (495—405), δ γνησιώτερος ἵσως ἀντιπρόσωπος τοῦ μέτρου καὶ τοῦ ἀρμονικοῦ, τὰ δποῖα διέκεινον τοὺς Ἀθηναίους τῶν περικλείων χρόνων. Τὰ περίφημα δράματά του, δ **Οἰδίποντος Τύραννος**, ή **Ἀντιγόνη**, ή **Ηλέκτρα** κτλ. εἶναι ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα πράγματα, τὰ δποῖα ἐκ ληρονομήσαμεν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα. Φιλόσοφος καὶ βαθὺς γνώστης τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δ **τοίτος**, δ νεώτερος τραγικὸς ποιητὴς **Εὐριπίδης** (480—405). Πνεῦμα ἀνήσυχον, νεωτεριστής, δλίγον εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἔγραψεν δνομαστὰς τραγῳδίας, δπως τὴν **Μήδειαν**, τὸν **Ιππόλιτον**, τὰς **Φοινίσσας**, τὴν **Ίφιγένειαν** κλπ.

Ἀπὸ τοὺς κωμικοὺς μόνον τοῦ **Αριστοφάνους** ἐσώθησαν ἀκέραια ἔργα. Αἱ κωμῳδίαι του σατιρίζουν ἔξεχοντα πρόσωπα τῆς ἐποχῆς του, τὸν Κλέωνα, τὸν Σωκράτην, τὸν ποιητὴν Εὐριπίδην κλπ. Ὁ **Αριστοφάνης** εἶναι ἔευχος καλλιτέχνης, γειρίζεται θαυμάσια τὴν γλῶσσαν καὶ φθάνει πολλάκις εἰς μέγα ὑψος, ἀλλ' αἱ κωμῳδίαι του περιέχουν ἐνίστε μέρη ἀκαλαισθητα καὶ χονδροειδῆ ἀστεῖα.

Ο ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ—ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ

Τὰ πρῶτα λογοτεχνήματα τῶν Ἑλλήνων δπως ὅλων τῶν λαῶν εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἦσαν ποιήματα. Βραδύτερον ὅταν ἀνεπιύκθησαν, δὲν ἴκανοποιοῦντο πλέον μὲ τὰ δημιουργήματα τῆς φαντασίας, ἀλλὰ ἥθελον γνώσεις ἀκριβεστέρας καὶ γλῶσσαν καταλληλοτέραν. Τοιουτορόπως ἐμοιρφώθη δ πεζὸς λόγος. Τοῦτο

έγινε πρώτην φοράν εἰς τὴν Ἰωνίαν. Πρῶτοι ἔγραψαν τὰς σκέψεις των εἰς πεζὸν λόγον οἱ φιλόσοφοι, ἀλλὰ σχεδὸν συγχρόνως ἥρχισαν πολλοὶ νὰ καταγράφουν καὶ τὰ ἀξιολογώτερα πολιτικὰ γεγονότα. Οὕτω διεμορφώθη ἡ ἴστοριογραφία. Τὸν ΣΤ' αἰῶνα ἔγιναν αἱ πρῶται ἀπόπειραι πρὸς συγγραφὴν ἴστοριάς. 'Αλλ' οἱ συγγραφεῖς δὲν ἤσαν ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τὰς μυθικὰς παραδόσεις, δὲν εἶχον δῆλο κριτικὸν πνεῦμα διὰ νὰ χωρίζουν τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τοὺς μύθους. Τοὺς ἀρχαιοτέρους αὐτοὺς ἴστορικους ὀνόμασαν λογογράφους.

Τὸν Ε' αἰῶνα ἐφάνη ὁ πρῶτος ἄξιος λόγου ἴστορικὸς τῆς Ἑλλάδος, ὁ **Ἡρόδοτος** (484—425). Ἐγεννήθη περὶ τὸ 484 εἰς τὴν Ἀλικαρνασσὸν καὶ ἡ παιδικὴ του ἡλικία συνέπεσε μὲ τοὺς χρόνους τῶν μηδικῶν πολέμων, οἱ δποῖοι ἐποξένησαν βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὴν φαντασίαν του. Διὰ τοῦτο ἔθεσε σκοπὸν τῆς ζωῆς του νὰ διηγηθῇ τὰ μεγάλα γεγονότα καὶ νὰ γνωρίσῃ εἰς τοὺς Ἑλληνας τοὺς λαούς, οἱ δποῖοι ἤλθον μὲ τὸν Ξέρξην νὰ πολεμήσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον περιηγήθη τὴν Αἴγυπτον, τὴν Βασιλωνίαν καὶ ἀλλὰ μέρη τοῦ περσικοῦ κράτους, συνέλεξεν ἀπείρους πληροφορίας περὶ τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας καὶ συνέγραψε τὴν περίφημον ἴστορίαν του. 'Ο Ἡρόδοτος δὲν ἔχει τὴν αὐστηρὰν κριτικὴν μέθοδον. Μολονότι προσπαθεῖ νὰ ἔξιχνιασῃ τὴν ἀλήθειαν, παρασύνεται ἀπὸ τὰς μυθικὰς διηγήσεις, ἀγαπᾷ τὰς μακρὰς παρεκβάσεις. Μολαταῦτα τὸ ἔργον του ἔχει μεγάλην ἀξίαν, εἶναι ἀκένωτος πηγὴ πληροφοριῶν καὶ ἐν τῶν ἀξιολογωτέρων μνημείων τοῦ ἀρχαίου πεζοῦ λόγου. Οἱ ἀρχαῖοι ὀνόμαζον αὐτὸν «Πατέρα τῆς ἴστορίας» καὶ ἔδωσαν τὰ δινόματα τῶν ἐννέα μουσῶν εἰς τὰ ἐννέα μέρη τῆς ἴστορίας του.

'Αλλ' ὁ ἔξοχώτερος τῶν Ἑλλήνων ἴστορικὸς **Θουκυδίδης** (460—395) ἦτο ἀθηναῖος καὶ ἔζησεν εἰς τὴν λαμπροτέραν ἐποχὴν τῶν Ἀθηναίων, εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους, ὅτε δὲ νοῦς τῶν Ἑλλήνων εἶχε φθάσει εἰς μεγάλην ὀριμότητα. 'Ο Θουκυδίδης συνέγραψε τὴν ἴστορίαν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἢ δποία δεικνύει δεξύτητα διανοίας καὶ ἀσυνήθιστον κριτικὴν ἱκανότητα. Εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ χρεωστοῦμεν τὴν βαθυτέραν κατανόησιν τῆς ἀρχαιότητος.

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Εἶναι φυσικὸν εἰς τὸν ἀνθρώπων νὰ θέλῃ νὰ μάθῃ πόθεν

προέρχεται δικόσμος, ποῖα είναι τὰ αἴτια τῶν διαφόρων φαινομένων καὶ τί ἀξίαν ἔχει ἡ ζωή του. Ἀλλ' οἱ παλαιότεροι ἀνθρώποι ἥσαν ἴκανοποιημένοι μὲ τὰς φανταστικὰς ἐξηγήσεις, τὰς ὅποιας ἔδιδον οἱ ποιηταὶ καὶ ἡ μυθολογία. Πέροι τούτου δὲν ἐπορχώρησαν οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς. Πρῶτοι ἐπεζείρησαν οἱ Ἐλληνες νὰ ἐξηγήσουν τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου καὶ τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως ἀπὸ φυσικὰς αἰτίας καὶ μὲ τὸ λογικόν. Τοισυτορόπως ἐγεννήθη ἡ φιλοσοφία. Εἰς τὴν Ἰωνίαν ἔξησαν οἱ πρῶτοι σοφοί, δοκίμησαν δοκίμησαν τὴν Μίλητον, δοκίμησαν τὴν Ἑφεσον, δοκίμησαν τὴν Ἀβδηρα κτλ., οἱ δοποῖοι ἐπροσπάθησαν νὰ δώσουν λογικὴν ἐφμηνείαν εἰς τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως. Οἱ Ἐλληνες σοφοὶ εἶχον μεγάλην φιλομάθειαν, ἐμελέτησαν τὰ οὐρανία φαινόμενα καὶ προώδευσαν εἰς τὴν γεωμετρίαν καὶ τὴν ἀριθμητικήν. Ο σάμιος Πυθαγόρεας ἀπέκτησε μεγάλην φήμην διὰ τὰς μαθηματικὰς του γνώσεις.

Οταν αἱ Ἀθῆναι ἔγιναν τὸ κέντρον τῆς Ἑλλάδος, συνέρ-
ρευσαν σοφοὶ καὶ λόγιοι ἀπὸ δῆλα τὰ μέρη. Ἡλθον Ἰωνες
ὅπως δοκίμησαν τὸ Περικλέους, οἱ δοποῖοι προσε-
πάθησαν διὰ τῆς διδασκαλίας των νὰ διεφωτίσουν τὸν λαὸν καὶ
νὰ τὸν ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴν πλάνην, καὶ τὰς δεισιδαιμονίας περὶ
ἄστρων καὶ οὐρανίων φαινομένων. Ο Ἀναξαγόρας ἐδίδασκε
π. κ. δτι ἡ σελήνη είναι βράχος καὶ δοκίμησεν εἰναι σφαῖρα πυ-
ρακτωμένη ἐπτάκις μεγαλυτέρα τῆς Πελοποννήσου. Ταῦτα
δημοσιεύσαν δοκίμησεν τὸν λαόν, δοκίμησεν εἰχε συνηθίσει νὰ πι-
στεύῃ δτι δοκίμησεν τὸν λαόν, δοκίμησεν θεοί. Ἀπὸ ἄλλα μέρη τῆς
Ἑλλάδος καὶ ίδιως ἀπὸ τὴν Σικελίαν ἥλθον οἱ λεγόμενοι σοφι-
σταί, δοκίμησεν τὸν λαόν, δοκίμησεν τὸν λαόν, δοκίμησεν τὸν λαόν,
ἀνέλαβον νὰ διδάξουν τοὺς νέους τῶν Ἀθηνῶν τὴν θητορικὴν
καὶ τὴν πολιτικὴν. Οἱ σοφισταὶ ἥσαν ἀνθρώποι τολμηροί, εἶχον
μεγάλην ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν θητορικὴν δει-
νότητα, δημίλουν μὲ περιφρόνησιν περὶ τῶν παλαιῶν συνηθειῶν
καὶ ἐδίδασκον τοὺς μαθητάς των δτι δοκίμησεν τὸν λαόν
κατορθώνει τὰ πάντα καὶ δύναται νὰ παρουσιάσῃ τὸ δίκαιον ὡς
ἄδικον καὶ τὸ ἄδικον ὡς δίκαιον.

Κατὰ τῆς διδασκαλίας τῶν σοφιστῶν ἐξηγέρθη δοκίμησεν
Ἀθηναῖος φιλόσοφος δοκίμησεν τὸν λαόν, δοκίμησεν τὸν λαόν,
Σωκράτης εἶχε μεγίστην φιλομάθειαν. Ἐγγνώσιε τὴν διδασκα-
λίαν τῶν φιλοσόφων τῆς Ἰωνίας, ἥκουσε μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον

Ιστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος—γ' ἑκδοσις

13

τοὺς σοφιστὰς καὶ τέλος ἀφιέρωσε τὴν ζωήν του εἰς τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας, ὅπως ἔλεγε. Παρημέλησε τότε τὸ μαρμαρογλυφεῖον, τὸ ὅποιον εἶχε ακληρονομήσει ἀπὸ τὸν πατέρα του, καὶ περιήρχετο τὰς παλαιόταρας, τοὺς τόπους τῶν συγκεντρώσεων, τὰ καταστήματα τῶν τραπεζιτῶν, διὰ νὰ συζητήσῃ περὶ τῶν

Σωκράτης

ζητημάτων, τὰ ὅποια ἀπησχόλουν τότε τοὺς Ἀθηναίους. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Ἰωνας ἐδίδασκεν ὅτι εἶναι ματαιοπονία νὰ ἔρευνῃ τις τὰ οὐδάνια καὶ τὰ ὑπὸ τὴν γῆν, ἐνῷ ἔπρεπεν ὁ ἀνθρώπος πρῶτον νὰ γνωρίσῃ τὸν ἑαυτόν του. Διὰ τοῦτο εἶχεν ὡς ἀρχὴν τὸ γρᾶθι σαντὸν. Ἐν ἀντιθέσει δὲ πρὸς τοὺς σοφιστὰς ἐδίδασκεν ὅτι ὑπάρχει ἐν δίκαιον καὶ μία ἀλήθεια, τὴν ὅποιαν δυνάμεθα νὰ εὑρῶμεν μὲ τὸ λογικόν μας. Συγχρόνως παρεκίνει τοὺς ἀνθρώπους νὰ εἶναι ἐγκρατεῖς, νὰ ἀγαποῦν τὴν ἀληθειαν καὶ νὰ σέβωνται τοὺς νόμους. Ἐπειδὴ ὁ Σωκράτης ὁμί-

λει κατὰ τῶν φυσικῶν φιλοσόφων καὶ τῶν σοφιστῶν, οἵ ὅποιοι ἦσαν ἄκροι δημοκρατικοί, οἵ ἀριστοκρατικοὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐνόμισαν ὅτι ἡ διδασκαλία του εὐνοεῖ τὴν δλιγαρχίαν καὶ πολλοὶ ἥλικιωμένοι καὶ νέοι ἐκ τῆς ἀριστοκρατίας, ὅπως ὁ Κρίτων, ὁ *Πλάτων*, ὁ *Ξενοφῶν*, ὁ *Ἀλκιβιάδης*, ὁ *Κριτίας* κ. ἄ. ἔσπευσαν νὰ τὸν ἀκούσουν καὶ πολλοὶ ἔγιναν πιστοὶ μαθηταί του. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὁ Σωκράτης ἔγινεν ὑποπτος εἰς τοὺς δημοκρατικοὺς καὶ μετὰ τὰ δυστυχήματα τῆς πατρίδος του ἐθεωρήθη ὅτι εἶναι καὶ αὐτὸς ἐκ τῶν ὑπαιτίων τῆς καταστροφῆς. Τὸ 399 κατηγορήθη ὅτι εἰσάγει νέους θεοὺς καὶ ὅτι διαφθείρει τοὺς νέους καὶ κατεδικάσθη νὰ πίῃ τὸ κώνειον. Ἡ διδασκαλία του δμως εἶχε μεγίστην ἐπίδρασιν εἰς τοὺς μαθητάς του καὶ ἀπὸ τὸν Σωκράτην ὃς ἀπὸ ἵσχυρὸν κορμόν, ἐβλάστησεν ὅλη ἡ φιλοσοφία τῶν ἐπομένων αἰώνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Πεντάκοντα ἔτη μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν τὰ ἑλληνικὰ κράτη περιεπλάκησαν εἰς καταδρεπτικοὺς ἐμφύλιους πολέμους, οἱ ὅποιοι διήρκεσαν περίπου ἕνα αἰώνα καὶ ἔξηντα πόλεμοιν.

Πρῶτος εἰς τὴν δειρὰν εἶναι ὁ ἄγριος Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ὁ ὅποιος διήρκεσε 27 ἔτη (431—404) καὶ ἐδώρευσεν ἐρείπια εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Αἰτία τοῦ πολέμου ἦτο ὁ φόδος τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν συμμάχων τῶν ἔνεκα τῆς προιούσης αὐξήσεως τῆς ἀθηναϊκῆς δυνάμεως.

Κατ' ἀρχὰς οἱ Ἀθηναῖοι κατώρθωσαν νὰ ἀμυνθοῦν κατὰ τοῦ πελοποννησιακοῦ συναδπισμοῦ, ἀλλὰ μετὰ τὴν καταδροφὴν εἰς τὴν Σικελίαν ἐγκαταλειθέντες ὑπὸ τῶν συμμάχων ὑπέκυψαν εἰς τοὺς ἔχθρούς.

ΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

‘Η ἀκμὴ τῆς Ἑλλάδος δὲν διήρκεσε πολύ, διότι ὁ ἔλληνικὸς κόσμος ὑπὸ τὴν μεγάλην λαμπρότητα ἔκρυπτε τὰ σπέρματα τῆς ἀποσυνθέσεως. Οἱ Ἑλληνες δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν τῆς στενῆς πατρίδος. Ἀκόμη καὶ οἱ Ἀθηναῖοι παρὰ τὴν μεγάλην ἀνάπτυξιν καὶ τὴν νοημοσύνην των δὲν ἀπέκτησαν τὴν ἔννοιαν τοῦ εὐδυτέρου κράτους καὶ μετεχειρίσθησαν τοὺς συμμάχους των ὡς ὑποτελεῖς. Ἀνύψωσαν μάλιστα εἰς ἀξίωμα τὴν γελοίαν ἀρχήν, ὅτι εἶναι φυσικὸς νόμος ὁ ἴσχυροτερος νὰ διατάσσῃ καὶ ὁ ἀδύνατος νὰ ὑπακούῃ. Ὅθεν οὐδὲν ὑπελείπετο εἰς τὰς πόλεις ἢ νὰ λύσουν τὰς διαφοράς των διὰ τῶν ὅπλων. Ἀπὸ τοῦ 431 λοιπὸν ἀρχίζει μακρὰ περίοδος ἐμφυλίων πολέμων, οἱ ὅποιοι θὰ διαρκέσουν περίπου ἕνα αἰῶνα, θὰ ἔξαντλήσουν καὶ θὰ δηγήσουν εἰς τὴν κατάπτωσιν τὴν ἔλληνικὴν φυλήν.

Κατ' ἀρχὰς περιεπλάκησαν αἱ δύο μεγάλαι πόλεις, Σπάρτη καὶ Ἀθῆναι καθὼς καὶ οἱ σύμμαχοί των, εἰς τὸν καταστρεπτικῶταν Πελοποννησιακὸν πόλεμον (431—404). Διὰ τοῦ πολέμου τούτου κατεστράφη ἡ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐκυριάρχησαν

οι Σπαρτιάται. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἡσαν ἔξηντλημένοι καὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀνθέξουν, δταν ἔξηγέρθησαν κατ' αὐτῶν οἱ παλαοὶ σύμμαχοί των. Ἡρχισε τότε νέα περίοδος ἐμφυλίων πολέμων, οἱ δποῖοι διήρκεσαν περισσότερον ἀπὸ 80 ἔτη (395—362). Κατ' αὐτὴν ἐπάλαισαν κυρίως ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Θῆβαι. Τὸ κράτος τῶν Σπαρτιατῶν κατελύθη, ἀλλὰ καὶ ἡ κατάστασις τῶν ἄλλων πόλεων δὲν ἦτο καλυτέρα, ὥστε δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀντιταχθοῦν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Φίλιππον, ὁ δποῖος περὶ τὰ μέσα τοῦ Δ' αἰῶνος ἐπεχείρησε νὰ ὑποτάξῃ τὰς ἑλληνικὰς πολιτείας. Μετὰ μακροὺς πολέμους ὁ Φίλιππος συνέτριψε τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Θηβαίων εἰς τὴν Χαιρώνειαν τὸ 338. Τοιουτοῦρπως ἐπὶ ἔνα αἰῶνα, σχεδὸν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἐν Χαιρώνειᾳ μάχης (431—338), ἢ εἰρήνη, τὴν δποίαν ἐλάτερυσαν οἱ Ἑλληνες καὶ ὀνόμασαν μητέρα τοῦ πλούτου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἐφυγαδεύθη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ μόλις μετὰ ἑκατὸν ἔτη ἐπεβλήθη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου.

ΑΙΤΙΑ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ο Θουκυδίδης, ὁ ἔξοχος ἴστορικὸς τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὡς κυριωτάτην αἰτίαν αὐτοῦ θεωρεῖ τὸν φθόνον καὶ τὴν ἀνησυχίαν τῶν Σπαρτιατῶν ἐκ τῆς προϊόνσης αὐξήσεως τῆς ἀθηναϊκῆς δυνάμεως. Ἡ Σπάρτη δμως κατὰ βάθος δὲν ἦτο φιλοπόλεμος, διότι ἐφοβεῖτο τὰς συνεπείας μακροχρονίου πολέμου, διὰ τὸν δποῖον δὲν ἦτο παρεσκευασμένη. Δὲν εἶχε τὸν κυριώτερον μοχλὸν τοῦ πολέμου, τὸ χρῆμα. Ἀφ' ἐτέρου δ ἀγώνων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους θὰ διεξήγετο κυρίως εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἡ Σπάρτη στόλον δὲν εἶχε. Τέλος ἡ κυρίαρχος τάξις ἐφοβεῖτο τοὺς νεωτερισμούς, οἱ δποῖοι ἀκολουθοῦν μοιραίως τοὺς πολέμους.

Εἰς τὸν πόλεμον παρέσυραν τοὺς Σπαρτιάτας οἱ Κορίνθιοι, οἱ δποῖοι ἔβλεπον νὰ ἀπειλοῦνται σοβαρῶς τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντά των ἐκ τῆς ἔξαπλώσεως τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι κυριαρχήσαντες στρατιωτικῶς καὶ οἰκονομικῶς εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ τὸν Εὔξεινον ἐστρέφοντο ἥδη πρὸς τὸ Ιόνιον καὶ πρὸς τὰς πλουτοφόρους ἀποικίας τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας, τὰς δποίας ἔξεμεταλλεύοντο ἔως τότε ἀποκλειστικῶς οἱ Κορίνθιοι. Μετ' ὀλίγον ἔδόθη εὐκαιρία νὰ ἐπέμβουν ἐνεργότερον εἰς τὸ Ιόνιον.

Οἱ Κορίνθιοι ἔχοντες ἀνέκαθεν διαφορὰς πρὸς τοὺς ἀποίκους των Κερκυραίους περιεπλάχησαν εἰς πόλεμον ἔνεκα τῆς ἀπο-

κίας Ἐπιδάμνου. Οἱ Κερκυραῖοι κατὰ τὴν ναυμαχίαν περὶ τὴν Δευκηλίμην (435) ἀπέκρουσαν τὸν κορινθιακὸν στόλον, ἀλλὰ φοβούμενοι νέαν ἐπίθεσιν κατέφυγον εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔγνωριζον ὅτι, ἂν ἐδέχοντο τοὺς Κερκυραίους, ἥ πελοποννησιακὴ συμμαχία θὰ ἐθεώρει τοῦτο ὡς ἐχθρικὴν πρᾶξιν. Δὲν ἦθελον ὅμως ν' ἀφῆσουν τὴν λαμπρὰν εὐκαιρίαν νὰ προσάρθουν πόλιν τόσον σημαντικήν, ἥ δποια εἶχεν ἀξόλογον στόλον καὶ ἔκειτο εἰς ἐπικαιροτάτην θέσιν. Μία λέξις τῶν πρέσβεων τῆς Κερκύρας ἥλεκτρισε τὴν ἀθηναϊκὴν ἐκκλησίαν. Ἡ θέσις τῆς πόλεως μας, εἶπον, ἔξασφαλίζει τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν «τῆς τε γὰρ Ἰταλίας καὶ Σικελίας καλῶς παράπλου κεῖται». Ἀλλως τε οἱ Ἀθηναῖοι ἐφρόνουν ὅτι ὁ πόλεμος πρὸς τοὺς Πελοποννησίους ἥτο ἀναπόφευκτος. Ἐδέχθησαν λοιπὸν τοὺς Κερκυραίους. Εἰς τὴν μεγάλην ναυμαχίαν παρὰ τὰς νήσους Σύβοτα οἱ Κορίνθιοι ἐνίκησαν τοὺς Κερκυραίους, ἀλλ' ἥ ἐμφάνισις μοίρας τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου ἔσωσεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν καταστροφὴν (φυινόπ. 433).

Οἱ Κορίνθιοι διὰ νὰ φέρουν ἀντιπερισπασμόν, ἔκινησαν εἰς ἀποστασίαν τὴν ἀποικίαν τῆς Χαλκιδικῆς Ποτείδαιαν καὶ ἔστειλαν στρατὸν διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς στασιαστάς. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέκλεισαν τὴν πόλιν καὶ τοὺς πελοποννησίους βοηθοὺς καὶ συχρόνως ἀπηγόρευσαν εἰς τοὺς Μεγαρεῖς νὰ ἔμπορεύωνται εἰς τὰς ἀγορὰς τοῦ κράτους των, διότι εἶχον βοηθήσει τοὺς Κορινθίους ἐναντίον τῶν Κερκυραίων.

Τότε οἱ Κορίνθιοι βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν Μεγαρέων καὶ τῶν Αιγινητῶν κατώρθωσαν νὰ παρασύρουν τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τὴν Πελοποννησιακὴν συμμαχίαν εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Σπαρτιάται παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τῶν εἰρηνοφίλων, τῶν ὅποιων προΐστατο ὁ βασιλεὺς Ἀρχίδαμος, ἀπεφάσισαν τὸν πόλεμον (431). Μετά τινας διαπραγματεύσεις, αἱ δποῖαι σκοπὸν

431 εἶχον νὰ κερδίσουν χρόνον, οἱ Πελοποννήσιοι ἔζητησαν διὰ τελεσιγράφου ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους νὰ διαλύσουν τὴν συμμαχίαν των καὶ νὰ ἀφῆσουν ἐλευθέρας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις. Ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος λοιπὸν εἶχε κατὰ βάθος λόγους οἰκονομικοῦ ἀνταγωνισμοῦ καὶ ἔγινε διὰ τὰς ἀποικίας, ὅπως ὁ τελευταῖος εὐρωπαϊκὸς πόλεμος.

ΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΩΝ ΕΜΠΟΛΕΜΩΝ

Ο πόλεμος διήγεσε τοὺς Ἑλληνας εἰς δύο στρατόπεδα. Μὲ τοὺς Σπαρτιάτας ἦσαν ὅλη ἡ Πελοπόννησος πλὴν τῶν Ἀργείων καὶ τῶν Ἀχαιῶν, οἱ Μεγαρεῖς, οἱ Βοιωτοί, οἱ Φωκεῖς, οἱ Λοκροὶ καὶ αἱ κορινθιακαὶ ἀποικίαι τοῦ Ἰονίου. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔκτὸς τῶν ὑπηκόων των εἰχονδλίγους συμμάχους, τὴν Κέρκυραν, τὴν Ζάκυνθον, τὴν Ναύπακτον, τὴν Πλάταιαν, τοὺς Ἀκαρνανας καὶ τοὺς Θεσσαλούς, οἱ δοποῖοι δῆμοι δὲν ἦσαν πολὺ σταθεροί.

Ἡ δύναμις τῆς Σπάρτης ἐστηρίζετο εἰς τὸ καλῶς ὠργανωμένον πεζικόν της, τὸ δοποῖον μετὰ τοῦ πεζικοῦ τῶν συμμάχων ἀνήρχετο εἰς 40 χιλ. περίπου καὶ ἔξησφάλιζε τὴν ὑπεροπλίαν κατὰ ἔηράν. Τούναντίον οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν πολὺ ισχυρότεροι εἰς τὴν θάλασσαν. Διέθετον ἔκατοντάδας πολεμικῶν, εἰχον ναύτας ἔξησκημένους καὶ μεγάλην πειραν εἰς τὰ ναυτικά. Ο πεζὸς στρατός των ἀνήρχετο εἰς 13 χιλ. ἔκτὸς τῶν μισθοφόρων. Ἐπίσης εἶχον τὴν οἰκονομικὴν ὑπεροχήν. Τὸ ἐτήσιον εἰσόδημα τῶν συμμάχων ἀνήρχετο εἰς 600 τάλαντα, ἔκτὸς τούτων εἶχον ἀποταμίευμα 6000 τάλαντα. Πρὸς τούτοις ὑπερεῖχον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν. Εἰς δλους τοὺς κλάδους διέθετον πλῆθος ἴκανῶν ἀνθρώπων. Τέλος εἶχον ἐνότητα ἐνεργείας κυβερνώμενοι ὑπὸ ἀνωτάτου ἀνδρός, τοῦ Περικλέους, ἐνῶ οἱ ἀντίπαλοι δὲν κατόρθωντο νὰ συνεννοηθοῦν.

Αἱ συμπάθειαι δῆμοις ἐστρέφοντο πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, διότι ἐκήρυξαν δτι ἀγωνίζονται διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, ὅπως αἱ δυτικαὶ δυνάμεις κατὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν πόλεμον διεκήρυξαν δτι πολεμοῦν διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν μικρῶν λαῶν. Οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων ἐμίσουν αὐτοὺς καὶ ηὔχοντο νὰ ἐπιτύχουν οἱ ἀντίπαλοι των καὶ οἱ ἀριστοκρατικοὶ τῶν Ἀθηναίων συνεννοῦντο μὲ τοὺς ἔχθροὺς τῆς πατρίδος των. Τοιουτορόπως ἡ Ἑλλάς, εἰς τὴν μεγάλην πλειονότητά της, ἐστρέφετο κατὰ τοῦ ἀθηναϊκοῦ δῆμου, δ δοποῖος εἰναι δ κυριώτερος καὶ ἀξιοθαύμαστος ἥρως τῆς μεγάλης αὐτῆς τραγῳδίας.

ΑΙ ΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ο πόλεμος ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις ἐκτιμεῖς ἀπὸ τὴν Θράκην μέχρι τῆς Σικελίας. Ξέναι δυνάμεις, οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Καρχηδόνιοι, ἐπενέβησαν εἰς αὐτὸν καὶ τοιουτορόπως ἔλαβε παγκόσμιον χαρατῆρα δπως δ τελευταῖος εὐρωπαϊκὸς πόλεμος.

‘Ο Πελοποννησιακὸς πόλεμος παρουσίασε τῷεῖς κυρίως φάσεις.

1) **Δεκαετής ἡ ἀρχιδάμειος πόλεμος** (431—421) ἦτοι τὰ πρῶτα δέκα ἔτη, κατὰ τὰ ὅποια ὁ πόλεμος εἶναι ἀκαθόριστος καὶ μᾶλλον ἐπικρατοῦν οἱ Ἀθηναῖοι. Ἡ περίιδος αὐτῇ, ἥ δοπιά ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ κυριωτέρου ἀρχηγοῦ τῶν Σπαρτιατῶν, τοῦ Ἀρχιδάμου, τελειώνει διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Νικίου.

2) **Ἡ εἰς Σικελίαν ἐκστρατεία** (415—413). Μετὰ βραχείαν φαινομενικὴν εἰρήνην οἱ Ἀθηναῖοι ἀναλαμβάνουν τὴν καταστρεπτικὴν κατὰ τῆς Σικελίας ἐκστρατείαν.

3) **Δεκελειδός πόλεμος** (413—404). Οἱ Σπαρτιᾶται τειχίζουν τὴν Δεκέλειαν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐνισχυθέντες διὰ περσικοῦ χρήματος κατασκευάζουν στόλον καὶ συντρίβουν τὴν ἀθηναϊκὴν δύναμιν.

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (431—421)

‘Ο πόλεμος ἥρχισε διὰ νυκτερινῆς ἐπιθέσεως τῶν Θηβαίων κατὰ τῶν Πλαταιῶν (Μάρτιος 431). Ἡ ἀπόπειρα ἀποτυγχάνει, ἀλλ’ εὐθὺς ὁ Πελοποννησιακὸς στρατὸς διέρχεται τὰ σύνορα καὶ εἰσβάλλει εἰς τὴν Ἀττικὴν (τέλος Μαΐου), ἐνῶ ὁ τελευταῖος ἀπεσταλμένος τῆς Σπάρτης ἀφίνει τὸ ἔδαφος τῆς Ἀττικῆς λέγων: «Ἡδε ἡ ἡμέρα τοῖς Ἑλλησι μεγάλων κακῶν ἀρξεῖ». Ὁ Πελοποννησιακὸς στρατὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως Ἀρχιδάμου καταστρέφει τὴν χώραν, (τέμνει τὴν γῆν), ἥ δοπιά διὰ μακρᾶς καὶ ἐπιμελοῦς ἐργασίας είχε μεταβληθῆ εἰς ἀπέραντον δενδρόκηπον.

Οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ συμβούλην τοῦ Περικλέους ἔξεκένωσαν τὴν ὕπαιθρον χώραν εἰσκομίσαντες ἐντὸς τῶν τειχῶν τὰς οἰκογενείας των καὶ πᾶν ὅ, τι ἦτο δυνατὸν νὰ μεταφέρουν. Τὸ στρατηγικὸν σχέδιον τοῦ Περικλέους ἦτο νὰ ἀποφύγῃ πᾶσαν σύγκρουσιν εἰς τὴν ἔηράν, διὰ νὰ διατηρήσῃ ἀκέραιον τὸν πεζὸν στρατόν, ὁ δοποῖος τοιουτούσπως ἦτο εἰς θέσιν νὰ κρατήσῃ εἰς πειθαρχίαν τοὺς ὑπηκόους. Συγχρόνως ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος θὰ ἀπέκλειε τὴν Πελοπόννησον καὶ θὰ ἔβλαπτεν αὐτήν. Τοιουτορόπως ὁ πόλεμος θὰ ἦτο μακρᾶς διαρκείας καὶ θὰ ἔκαμπτε τὴν Σπάρτην.

Ἐφότιν ἦτο εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Περικλῆς, ἐφήδομοσε μὲ ἀκρίβειαν τὸ πρόγραμμα τοῦτο. Μετ’ δλίγον ἀπεδείχθη δτι ἥ πολλάκις ἀπειληθεῖσα εἰσβολὴ τῶν Πελοποννησίων δὲν είχε μεγαλυτέ-

φας συνεπείας, ἀπὸ δοσας εἰχων προΐδει οἱ πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ τῶν Ἀθηναίων, ἐνῶ ὁ ἀποκλεισμὸς καὶ αἱ ἐπιθέσεις τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἔβλαπιν καιρίως τὸν ἔχθρον. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι ἡσαν αἰσιόδοξοι καὶ, ὅταν τὸν χειμῶνα ἔθαιψαν δημοσίᾳ τὰ πρῶτα θύματα τοῦ πολέμου, ὁ Περικλῆς ἀπίγγειλε τὸν περίφημον ἐπιτάφιον του, ὃ δποῖος ἀπόπνεει θάρρος καὶ αὐτοπεποίησιν καὶ ὑπερηφάνειαν ἐθνικήν.

Μετ' ὅλιγον δμως ὑψώθησαν θολὰ σύννεφα. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 430 οἱ Πελοποννήσιοι εἰσέβαλον πάλιν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ εὐθὺς ἐνέσκηψεν εἰς τὰς Ἀθήνας καταστρεπτικὴ ἐπιδημία, ὃ λοιμὸς ὅπως ὀνόμασαν αὐτήν, εἶδος ἐξανθηματικοῦ πυρετοῦ, ὃ δποῖος μεταδοθεὶς ἀπὸ τῶν χωρῶν τῆς ἀνατολῆς, ἔλαβε τρομακτικὴν διάδοσιν μεταξὺ τοῦ πλήθους τοῦ συσσωρευμένου ἐντὸς τῆς πόλεως. Ὁ Θουκυδίδης μᾶς δίδει φρικιαστικὴν περιγραφὴν τῆς νόσου.

«Οὕτε ίατροὶ ἡσαν εἰς θέσιν νὰ ὀφελήσουν θεραπεύοντες νόσον ἄγνωστον, ἀλλὰ οἱ ἕιδοι ἀπέθνησκον, μάλιστα δοι εἰδείκνυον αὐτούθουσιν πλησιάζοντες τοὺς ἀσθενεῖς, οὕτε ἄλλη ἀνθρωπίνη τέχνη. Παρακλήσεις εἰς τοὺς νυοὺς καὶ καταφυγὴ εἰς τὰ μαντεῖα, ὅλα ἀτεδείχθησαν ἀνωφελῆ καὶ τέλος καμφρέντες ὑπὸ τοῦ κακοῦ παρήγησαν ὅλα. Ἐκεῖνο δέ, τὸ δποῖον ἔχειροτέρευσε τὸ κακόν, ἢ το ἡ συσσώρευσις τῶν ἀγροτῶν εἰς τὴν πόλιν. Οἱ νεοελλήντες ἀποκιμάσθησαν περισσότερον. Μή ενρίσκοντες οἰκίας ἡμιγκάζοντο νὰ ζῶσιν εἰς καλύβας πνιγγράς ἐν μέσῳ τοῦ θέρους. Διὰ τοῦτο ἀτέθυησαν σωρηδόν. Οἱ νεκροὶ ἔκειντο ὃ εἰς ἐπὶ τοῦ ἄλλου. Ἐβλεπέ τις τοὺς δυστυχεῖς νὰ κυλίωνται εἰς τοὺς δρόμους καὶ νὰ σύρωνται ἡμιθανεῖς εἰς τὰς κυήνας κατατρυχόμενοι ὑπὸ τῆς δίψης. Τὰ ἱερά εἰς τὰ ὅποια κατεσκήνωναν, ἡσαν πλήρῃ πτωμάτων, διότι οἱ ἀνθρώποι καταβαλλόμενοι ὑπὸ τοῦ μεγέθους τοῦ κακοῦ, εἶχον γάστει τὸν σεβασμὸν εἰς τὰ Ἱερά καὶ τὰ ὅσια. Διεταράχθησαν δὲ ὅλαι αἱ συνήθεια, τὰς δοποίας ἐτήρουν ἔως τότε εἰς τὰς κηδείας. Ἐθαπτον δπως ἡδύνατο ἔκαστος. Πολλοὶ κατέρρυγον εἰς ἐπαίσχυντα μέσα, ἐπειδὴ εἰς πολλάς οἰκογενείας ἐξέλιπον τὰ πρὸς ταφὴν χρειάδη ἔνεκα τῶν ἐπανειλημμένων θανάτων. Ἀλλοι μὲν ἔθετον τὸν νεκρὸν ἐπὶ ἔνεης πυνθᾶς καὶ προλαμβάνοντες ἔκεινους, οἱ δποῖοι εἶχον ἐσιμάσει αὐτήν, ἔθετον πῦρ, ἀλλοι πάλιν ἐνῷ ἔκαιετο ἄλλος, ἐρριπτον ἐπ' αὐτοῦ τὸν Ιδικόν των καὶ ἐτρέποντο εἰς φυγήν (Θουκυδίδης Β, 47—52).

Ο λοιμὸς διαρκέσας ἐν ἔτοις περίπου ἐποξένησε μεγάλην φθορὰν καὶ ἔδωσε τὴν πρῶτην ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔκλυσιν τῶν ἥδων. Καὶ αὐτὸς; ὁ Περικλῆς ἀπέθανε καμφρεὶς ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἀτυχημάτων, ἀφοῦ εἶδε νὰ ἀποθάνουν οἱ δύο υἱοί

του καὶ ἡ ἀδελφή του. Δὲν ἔκλονισεν ὅμως τὴν ἄντοχὴν καὶ τὴν μαχητικὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων.

ΚΛΕΩΝ ΚΑΙ ΝΙΚΙΑΣ

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ἐπεκράτησαν οἱ ἄκροι δημοκρατικοί, ὅπαδοὶ τοῦ πολέμου μέχρις ἐσχάτων. Ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν, ὁ περίφημος **Κλέων**, βυρσοδέψης ἐργοστασιάρχης πλουτῆσας εἰς τὸν πόλεμον, ἦτο ἄνθρωπος ὁρμητικὸς καὶ βίαιος, ὁ πρῶτος δημαγωγός, ὁ δποῖος δὲν προήρχετο ἐκ τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν. Ὁ Κλέων ἦτο λαϊκῆς προελεύσεως, γέννημα τῆς ἀγορᾶς, καὶ εἶχε τρόπους λαϊκούς. "Οταν ὁμίλει εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐφώναζε καὶ συνώδευε τοὺς λόγους του διὰ μεγάλων χειρονομιῶν. Ἄλλ' ἡ παράδοσις παρεμόρφωσε τὴν εἰκόνα τοῦ περιφήμου δημαγωγοῦ. Ὁ Κλέων ἦτο βίαιος, ἀλλὰ τίμιος καὶ ἔδειξε συνέπειαν εἰς τὴν πολιτικὴν του. Θιασώτης τοῦ πολέμου ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς αὐτὸν καὶ ἔπεσεν εἰς τὸ πεδίον τῆς τιμῆς.

"Ο ἀντίπους τοῦ Κλέωνος ἦτο ὁ **Νικλας**, ἥγετης τῆς ἀγροτικῆς μερίδος καὶ τῶν πλουσίων, οἱ δποῖοι καμπτόμενοι ὑπὸ τὸ βάρος τῶν λειτουργιῶν ἐπροτίμων νὰ εἰρηνεύσουν. Ὅπερ πλουτος, ἵκανὸς στρατηγός, ἀγαπητὸς εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὸν λαὸν διὰ τὰς γενναιοδωρίας του, ἦτο σεμνὸς καὶ ἀξιαγάπητος. "Επιφυλακτικὸς ὅμως καὶ δειλός, δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ κανισχύσῃ τοῦ δρμητικοῦ ἀντιπάλου του.

Η ΑΘΗΝΑΙΚΗ ΕΠΙΘΕΣΙΣ

"Ο Κλέων διηγύθυνε μὲ σθένος τὴν ἀθηναϊκὴν πολιτικὴν καὶ ἐπροσπάθησε μὲ ἀκρίβειαν νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ στρατηγικὸν σχέδιον τοῦ Περικλέους. Οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ἀνέπτυξαν μεγάλην δραστηριότητα καὶ ἔξετέλεσαν σειρὰν ἐπιχειρήσεων, αἱ δποῖαι ἔκλονισαν τὴν θέσιν τοῦ ἐχθροῦ. "Ιδίως ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ στρατηγοῦ **Δημοσθένους** εὗρε τὸν τολμηρὸν ἐκτελεστὴν τῶν σχεδίων του.

Τὸν χειμῶνα τοῦ 430)29 ἔπεσεν ἡ Ποτείδαια. Ἄλλὰ τὸ θέρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους Σπαρτιᾶται καὶ Θηβαῖοι ἀπέκλεισαν τὴν Πλάταιαν, ἥ δποία παρεδόθη μετὰ πείσμονα ἀντίστασιν δύο ἔτῶν, κατὰ τὰ δποῖα πολιορκηταὶ καὶ πολιορκούμενοι ἐξήνταλησαν ὅλα τὰ μέσα τῆς τότε πολιορκητικῆς τέχνης. Οἱ παραδοθέντες 200 Πλαταιεῖς καὶ 25 Ἀθηναῖοι ἐσφάγησαν (427). Ἡ Μυτιλήνη

στασιάσασα κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἐτιμωρήθη σκληρῶς, ἐνῶ ὁ πελοποννησιακὸς στόλος, ὁ προωρισμένος νὰ βοηθήσῃ τὴν πόλιν, ἐτρέπετο εἰς ἄτακτον φυγήν.

Μετ' ὀλίγον ἡ ἀθηναϊκὴ στρατηγικὴ ἐθριάμβευεν εἰς τὴν Σφακτηρίαν. Τὸ 425 ὁ στρατηγὸς Δημοσθένης ὠχύρωσε τὸν λιμένα τῆς Πύλου ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ἀκτῆς τῆς Πελοποννήσου. Τὸ σημεῖον ἦτο ἐπικαιρότατον, διότι ἔξ αὐτοῦ ὅρμώμενοι ἥδυναντο νὰ κινήσουν εἰς στάσιν τοὺς εἴλωτας καὶ τοὺς Μεσ-425σηνίους. Οἱ Σπαρτιᾶται κατανοήσαντες τὴν σημασίαν τοῦ ἀντιπεριφεριασμοῦ ἀνεκάλεσαν τὸν στρατὸν ἐκ τῆς Ἀττικῆς, ἔσπευσαν νὰ προσβάλουν ἀπὸ τὴν γῆν καὶ ἀπὸ τὴν θάλασσαν τὸ ὀχύρωμα καὶ ἀπεβίβασαν εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, ἥ ὅποια κλείει τὴν εἰσόδον τοῦ λιμένος, 400 ὁπλίτας. Μετ' ὀλίγον ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος διεσκόρπισε τὰ πλοῖα τῶν Πελοποννησίων καὶ οἱ ὁπλῖται τῶν Σπαρτιατῶν ἀπεκλείσθησαν εἰς τὴν νῆσον.

Τὸ συμβάν παρήγαγε μεγάλην αἰσθησιν εἰς τὴν Σπάρτην, διότι οἱ ἀποκλεισθέντες εἰς τὴν Σφακτηρίαν ἀνῆκον εἰς τὰς μεγαλυτέρας οἰκογενείας καὶ ἀπὸ μακροῦ ἦτο αἰσθητὴ ἡ ἔλλειψις ἀνθρώπων εἰς τὴν Σπάρτην. Ἐστειλαν λοιπὸν ἀμέσως πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔζητησαν ἀνακωχὴν καὶ ἥρχισαν ἀμέσως διαπραγματεύσεις εἰρήνης. Ἄλλη ἡ εἰρήνη ἐματαιώθη ἔνεκα τῶν ὑπερβολικῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Κλέωνος. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἐπὶ τῆς Σφακτηρίας δὲν παρεδίδοντο, ἐδέησεν αὐτοπροσώπως νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ δημαγωγός. Ὅτι ἐντὸς εἴκοσιν ἡμερῶν θὰ φέρῃ τοὺς Σπαρτιάτας δεσμίους, ἐφρόντισεν ὅμως νὰ λάβῃ συνεργάτην τὸν Δημοσθένην. Τὸ τόλμημα ἐπέτυχε καὶ ὁ Κλέων ἐπανῆλθε φέρων τοὺς ὑπολειφθέντας 300 Σπαρτιάτας. Τὸ γεγονός ἐπροέξησε τεραστίαν ἐντύπωσιν, διότι πρώτην φοράν Σπαρτιᾶται παρεδίδοντο ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ἐκτὸτε οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἐτόλμων νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἀττικὴν φοβούμενοι περὶ τῆς ζωῆς τῶν αἰχμαλώτων, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι διεξῆγον ἐντονωτέραν τὴν ἐπίθεσιν. Τὸ θέρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Νικίας κατέλαβε τὰ Μέθανα καὶ εἰς τὴν Κέρκυραν οἱ δημοκρατικοὶ βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου, κατέβαλον τὴν ἔξεγερσιν τῶν δλιγαρχικῶν, ἔειτραπήσαν ὅμως εἰς ἀκατανομάστους βιαιοπραγίας. Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 424 ὁ Νικίας κατέλαβε τὰ Κύθηρα καὶ τὴν Θυρέαν ἐπὶ τῆς πελοποννησιακῆς ἀκτῆς.

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΠΡΟΣ ΔΙΑΣΤΑΣΙΝ ΤΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

Τοιουτορόπως οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέκλεισαν τὴν Πελοπόννησον ἐντὸς κλοιοῦ ὁχυρωμάτων. Τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦτον ἐπεχείρησε νὰ διασπάῃ ὁ Βρασίδας, ὁ μόνος ἄξιος ἀνήρ, τὸν δποῖον ἔχει νὰ ἐπιδεῖξῃ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ Σπάρτη, προσβάλλων τὸ ἀθηναϊκὸν κχάτος εἰς τὸ τρωτόν του σημείον. Προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν Χαλκιδικῶν πόλεων καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περδίκκου διεπέρασε μὲ στρατὸν ἀπὸ εἴλωτας καὶ μισθοφόρους τὴν μέσην Ἐλλάδα καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὰς ἐπὶ τῆς Θράκης κτήσεις τῶν Ἀθηναίων. Ἀμέσως προσεχώρησαν πολλαὶ πόλεις καὶ μετ' ὀλίγον ὁ Βρασίδας κατέλαβε τὴν Ἀμφίπολιν, τὴν κλεῖδα τῶν ἀθηναϊκῶν κτήσεων εἰς τὸ σημεῖον ἔκεινο.

Ο Κλέων ἔξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως. Ἄλλ' ὁ περιβόρητος δημαγωγὸς δὲν ἦτο στρατηγὸς ἀντάξιος τοῦ Βρασίδα. Κατὰ τὴν συμπλοκὴν παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν ὁ στρατός του ὑπέστη μεγάλην φθοράν καὶ ὁ Ἰδιος ἐφονεύθη. Συγχρόνως ὅμως ἐπεσε καὶ ὁ Βρασίδας.

Η ΝΙΚΙΕΙΟΣ ΕΙΡΗΝΗ

Ἄφοῦ τοιουτορόπως ἔξέλιπτον ὁ Κλέων καὶ ὁ Βρασίδας οἱ δπαδοὶ τοῦ πολέμου μέχρις ἐσχάτων, τὸ ἔργον τῶν εἰρηνοφίλων κατέστη εὐχερέστερον. Διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ Νικίου συνωμολογήθη εἰρήνη διὰ τεντήκοντα ἔτη ὑπὸ τὸν δρον οἱ ἀντίπαλοι νὰ διατηρήσουν τὰς πρὸ τοῦ πολέμου κτήσεις. Ἡ εἰρήνη ὅμως ἦτο μόνον φαινομενικὴ καὶ βραχείας διαρκείας. Ἡ ἐκτέλεσις τῶν δρῶν προσέκρουσεν εἰς πολλὰς δυσκολίας καὶ οἱ σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν εἰρήνην καὶ ἐδημιουργήθη ψυχρότης μεταξὺ αὐτῶν.

ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ

Οἱ πολιτικοὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐνόμισαν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴν εὐκαιρίαν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχεν ἐνηλικιωθῆ νέα γενεὰ πολιτευομένων, οἱ δποῖοι ἐπιεργόντων τὸν πόλεμον ὡς φυσικὴν κατάστασιν καὶ μέσον πρὸς ἐπικράτησιν καὶ ἴκανον ποίησιν τῶν φιλοδοξιῶν. Ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Ἀλκιβιάδης, νεανίας ἀπὸ μεγάλην οἰκογένειαν, συγγενὴς τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Κλεισθένους, πλούσιος, εὐειδὴς καὶ κομψός, εἶχεν ἀκούσει τοὺς σοφιστὰς καὶ τὸν Σωκράτην καὶ

ζηγινε γνωστὸς περισσότερον μὲ τὰς ἔκκεντρικότητάς του παρὰ μὲ πραγματικάς ὑπηρεσίας. Ἔγινεν ἡγέτης τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, διότι ἐπίστευεν ὅτι ἡτο δυνατὸν διὰ τοῦ μέσου τούτου νὰ διαχριθῇ εὐκολώτερον καὶ νὰ ἐπιβληθῇ ταχύτερον. Ἐκλεγεὶς ἡδη τὸ 420 στρατηγὸς ἡθέλησε νὰ δημοκοπήσῃ προβάλλων μεγάλα δῆθεν σχέδια. Ἐπεχείρησε δηλ. νὰ πλήξῃ τὴν Σπάρτην εἰς τὴν καρδίαν της ἔξεγείρων κατ' αὐτῆς τὴν Πελοπόννησον. Διὰ πολυπλόκων ραδιουργιῶν κατώρθωσε νὰ συνάψῃ συμμαχίαν μετὰ τοῦ Ἀργούς, εἰς τὴν δοπίαν προσεχώθησεν ἡ Μαντίνεια καὶ ἡ Ἡλίς, ἐνεφανίσθη μὲ στρατὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἔξεγείρῃ τοὺς δημοκρατικοὺς τῆς χώρας. Οἱ Σπαρτιᾶται δύμας ἔνικησαν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς Ἀργείους καὶ Ἀρκάδας, δ ἀντισπαρτιατικὸς συνασπισμὸς διελύθη καὶ ἥρχισεν ἡ διλιγαρχικὴ ἀντίδρασις, ἡ δοπία εἶχεν ἀντίκτυπον ἀκόμη καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, διόπου αἱ μυστικαὶ ἔταιρεῖαι τῶν ἀριστοκρατικῶν ὑπέσκαπτον τὴν δημοκρατίαν.

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΙΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝ (415-413)

Ἄποτυχών εἰς τὴν πελοποννησιακὴν πολιτικὴν δ Ἀλκιβιάδης ἔζωθησε τὴν πατρίδα του εἰς τὴν περιπέτειαν τῆς Σικελίας, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν αλονισθεῖσαν ἐπιρροήν του. Τὸ ὄνομα τῆς Σικελίας ἔξήσκει γοητείαν εἰς τὸ πλῆθος τῶν Ἀθηναίων, μολονότι οἱ πλεῖστοι δὲν εἶχον σαφῆ ἰδέαν περὶ τῆς νήσου. Ἡ ἐπέκτασις τῆς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας εἰς τὴν Σικελίαν, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν Καρχηδόνα, ἀπετέλει ἀπὸ καιροῦ ἡδη μέρος τοῦ προγράμματος τῶν ἀκρων δημοκρατικῶν. Τὴν διάθεσιν ταύτην ἔκμεταλλευόμενος δ Ἀλκιβιάδης παρέστησεν εἰς τὸ πλῆθος τῶν Ἀθηναίων ὡς εὐχερῷ ἐπιχειρησιν νὰ κυριεύσουν τὰς δωρικὰς πόλεις τῆς Σικελίας καὶ, ἀφοῦ γίνονται κύριοι τῆς δυτικῆς Μεσογείου, νὰ ἀποκλείσουν καὶ ἀπὸ δυσμῶν τὴν Πελοπόννησον, διόπτει εὐκόλως θὰ ἐκάμπτετο ἡ Σπάρτη. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπείσθησαν, παρὰ τὴν σφοδρὰν ἀντίδρασιν τοῦ Νικίου, δ ὅποιος ὑπέδειξε τὰς δυσκερείας καὶ τοὺς κινδύνους τῆς ἐπιχειρήσεως, ἔξελεξαν αὐτοκράτορας στρατηγὸν τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν Νικίαν καὶ τὸν Λάμαχον καὶ ἀμέσως ἥρχισαν τεραστίας προετοιμασίας. Τὸ θέρος τοῦ 415 ἔξεπλευσεν ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ δ μεγαλειώδης στόλος ἐν μέσῳ ἐπισήμου καὶ συγκινητικῆς τελετῆς.

413

«Ούδεποτε στρατός έλληνικός τόσον πολυτελής και τόσον λαμπρῶς ἐφωδιασμένος είλεν έξελθει ἀπὸ τὸν λιμένα. Οἱ τρήγρασχοι εἰχον στολίσει τὰ πλοιά των μὲ πλούσια ἐμβλήματα, οἱ στρατιῶται εἰχον ἄμιλλαν ποῖος νὰ φρέσῃ τὰ καλύτερα ἐνδύματα καὶ τὰ λαμπρότερα δπλα. Ἀφοῦ δὲ ἔληξεν ἡ ἐπιβίβασις, ἡ σάλπιγξ διέταξε σιωπὴν καὶ ἀπύγγειλαν τὰς νενομισμένας εὐχάς πρὸ τοῦ ἀπόπλου ὅχι ἔκαστον πλοῖον χωριστά, ἀλλὰ δῆλοι διοῦ διὰ τοῦ κήρυκος. Εἰς δὴν τὴν στρατιὰν ἐπλήρωσαν μὲ οἰνον τοὺς κρατήρας. Ἀρχηγοὶ καὶ στρατιῶται ἔκαμαν σπονδάς μὲ ποτήρια χρυσᾶς καὶ ἀργυρᾶς. Τὸ πλήθος, τὸ δποίον παρέμενεν εἰς τὴν παραλίαν, συνήνωσε τὰς εὐχάς του μὲ τὰς εὐχάς τοῦ στρατεύματος». (Θουκυδίδης ΣΤ'. 32).

Ο στόλος παραλαβὼν τοὺς συμμάχους, οἱ δποῖοι εἰχον συγκεντρωθῆ εἰς τὴν Κέρκυραν (ἐν δλφ 134 τριήρεις, 30 σιταγωγά, 100 φορτηγά, 5100 δπλῖται, ἐκ τῶν δποίων 1500 Ἀθηναῖοι, πρὸς τούτοις 1300 ψιλοὶ μισθοφόροι) καὶ παρακάμψας τὴν ἄκραν Ἰαπυγίαν ἔφθασεν εἰς τὸ Ρήγιον τῆς Ἰταλίας. Τότε δμως ἐφάνησαν αἱ μεγάλαι δυσχέρειαι τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἐν τούτοις διαπεραιωθεὶς δ Ἀλκιβιάδης εἰς τὴν Σικελίαν ἔγινε κύριος τῆς Κατάνης.

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ἔφθασεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας τὸ ταχυδρομικὸν πλοῖον, ἡ Σαλαμινία, φέρουσα τὴν διαταγὴν νὰ ἐπιστρέψουν δ Ἀλκιβιάδης καὶ δλίγοι φίλοι του διὰ νὰ ἀπολογηθοῦν. Ὁλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ ἀπόπλου τοῦ στόλου ἀγνωστοι εἰχον συντρίψει τὴν νύκτα τοὺς Ἐρημᾶς, δηλ. τὰς λιθίνας στήλας μὲ τὴν προτομὴν τοῦ Ἐρεμοῦ ἢ σπανιώτερον καὶ ἀλλων θεῶν, τὰς δποίας εἰχον οἱ Ἀθηναῖοι πρὸ τῶν θύρων καὶ εἰς τὰς γωνίας τῶν δδῶν. Τὸ ἀσέβημα παρήγαγε μεγάλην αἰσθησιν, διότι πολλοὶ ἐπίστευσαν δτι πρόκειται περὶ σκοτεινῆς συνωμοσίας διὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ καθεστῶτος καὶ κατάλυσιν τοῦ δήμου. Ἡ ἀνάκρισις περιέπλεξε καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην, περὶ τοῦ δποίου κατηγγέλθη δτι μετὰ τῶν φίλων του παρφδεῖ καὶ διασύρει τὰ ἐλευσίνια μυστήρια. Οἱ δημαγωγοὶ λοιπόν, τοὺς δποίους εἰχεν ἐπισκιάσει, κατεσυκοφάντησαν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀπουσίαν του καὶ ἔπεισαν τὰς ἀρχὰς νὰ τὸν καλέσουν εἰς ἀπολογίαν.

Ο Ἀλκιβιάδης προσποιηθεὶς δτι ὑπακούει ἥκολούθησε μέχρι τινὸς τὴν Σαλαμινίαν ἐπὶ τοῦ πλοίου του, ὕστερον ἐδραπέτευσε μετὰ τῶν φίλων του καὶ διεπεραιώθη εἰς τὴν Πελοπόννησον, δπον ἔσπευσε νὰ γίνη σύμβουλος τῶν ἐκθρῶν τῆς πατρίδος του. Οἱ Ἀθηναῖοι κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς θάνατον, ἐδήμευσαν τὴν

περιουσίαν του καὶ οἵ ἑρεῖς ἀπήγγειλαν ἀράς, σείοντες ἔρυθρὰ
ὑφάσματα πρὸς ἥλιον δύοντα.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Οἱ Ἀθηναῖοι μετά τινα ἀργοπορίαν ἀκολουθοῦντες τὴν ἀποφασιστικὴν τακτικὴν τοῦ Λαμάχου προσέβαλον τὴν μεγαλυτέραν δωρικὴν πόλιν, τὰς Συρακούσας, καὶ ἀπέκλεισαν αὐτὴν. Οἱ Συρακούσιοι ἐσκέπτοντο περὶ παραδόσεως, δπότε ἔφθασε μὲ ἐπικυρίας δ στρατηγὸς Γύλιππος, τὸν δποῖον εἰχον στείλει οἱ Σπαρτιᾶται κατὰ συμβουλὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου. Τὰ πράγματα ἥλλαξαν τότε. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνικήθησαν ἐπανειλημμένως καὶ δ στόλος των, ἡναγκασμένος νὰ ναυμαχῇ ἐντὸς τοῦ στενοῦ λιμένος, ὑπέστη καὶ αὐτὸς ἀποτυχίας. Ἡ θέσις τοῦ Νικίου, δ δποῖος εἶχε μείνει μόνος στρατηγός, φονευθέντος τοῦ Λαμάχου, ἦτο δυσχερεστάτῃ. Ἡ σημαντικωτάτη ἐπικουρία, τὴν δποίαν ἔστειλαν οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δημοσθένην (75 πλοῖα, 5000 δπλῖται) δὲν κατώρθωσε νὰ μεταβάλῃ τὴν κατάστασιν. Μετὰ τὰς ἀποτυχίας ταύτας ὅλη ἡ νῆσος συνησπίσθη ἐναντίον τῶν ἐπιδρομέων. Οἱ Συρακούσιοι ἐνίκησαν ἐπανειλημμένως τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον καὶ ἐνέκλεισαν αὐτὸν ἐντὸς τοῦ λιμένος φράξαντες διὰ πλοίων τὴν είσοδον αὐτοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι κατέστρεψαν ἵδι·

413

σχείρως τὰ πλοιά των καὶ ἐν ἀπογνώσει ἐπεχείρησαν νὰ ὑποχωρήσουν διὰ Εηράς. Ἀλλὰ μετὰ πέντε ἥμερῶν πορείαν ἡναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν, πρῶτον δ Δημοσθένης, ἐπειτα δ Νικίας.

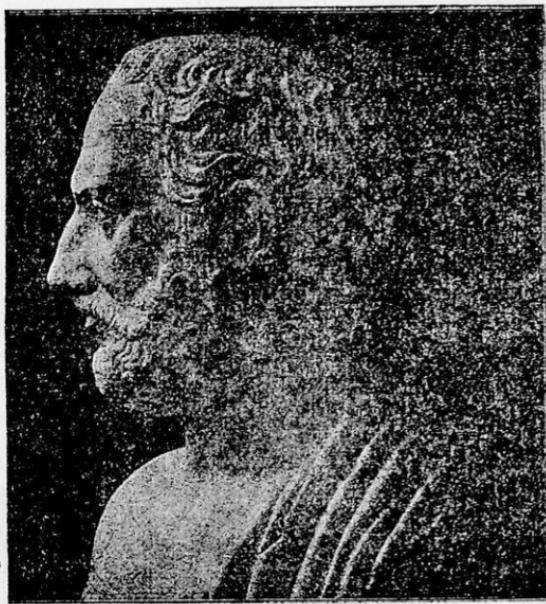
Ἐρμῆς

(Ἡ προτομὴ είναι τοῦ Ἐρμῆ, ἀπογνώσει ἐπεχείρησαν νὰ ὑποχωρήσουν. "Ἐργον τοῦ Ἀλκαμένους

Ἡ ἐκδίκησις τῶν Συρακουσίων ἦτο τρομερά. Οἱ στρατηγοὶ ἐσφάγησαν εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς πόλεως, οἵ αἰχμάλωτοι, 7000 περίπου, ἐρρίφθησαν εἰς τὰ λατομεῖα, ὅπου ὑπέστησαν θλιβερὸν μαρτύριον. Μετά τινα χρόνον οἱ ἐπιζώντες εἴτε ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι εἴτε ἐνεκλείσθησαν εἰς τὰς δημοσίας φυλακάς.

ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (412-404)

Ἡ καταστροφὴ τῆς Σικελίας εἶχε σοβαρωτάτας συνεπείας.

‘Ο Θουκυδίδης

▲ικαίως ὁ Θουκυδίδης θεωρεῖ αὐτὴν ὡς τὸ σημαντικώτατον γεγονός τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ δὴ τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς ἴστορίας.

Τρία νέα περιστατικά ἐπεδείνωσαν τὴν θέσιν τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ εἰς τὰ τρία διακρίνομεν τὸν δάκτυλον τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὃ δποῖος ἐκηρύχθη ἀναφανδὸν ἐχθρὸς τῆς πατρίδος του.

1) Κατ’ εἰσήγησιν αὐτοῦ οἱ Σπαρτιάται ἥδη ἀπὸ τοῦ 413 ἔγκαθίστανται εἰς τὴν Δεκέλειαν καὶ διεξάγουν ἐπίμονον πόλε-

μον κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ συγκοινωνία τῆς πόλεως μετὰ τῆς ὑπαίθρου χώρας καὶ τῆς Εὐβοίας δυσχεραίνεται. Τὸ δὲ κειρότερον ἀρχίζει ἀθρόα αὐτομόλησις τῶν δούλων εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ἥ δοποία παραλύει τὴν ἀθηναϊκὴν βιομηχανίαν.

2) Οἱ ὑπήκοοι τῶν Ἀθηναίων θεωροῦν κατάλληλον τὴν σιγμὴν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἐκ τῆς κυριαρχίας των. Οἱ σημαντικότεροι ἔξι αὐτῶν Εὔβοια, Λέσβος, Χίος, Ἐρυθραῖαι συνεννοοῦνται ἡδη τὸν χειμῶνα τοῦ 413]2 μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 412 δ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Σπαρτιάτης Χαλκιδεὺς πλέον μὲ πέντε πλοῖα, διὰ νὰ ἐπαναστατήσουν τοὺς Ἰωνας. Χίος, Ἐρυθραῖαι καὶ Κλαζομεναὶ ἀποστατεῦνται, ἥ δὲ τέως καὶ ἡ Μίλητος ἀκολουθοῦν τὸ παραδειγμά των. Μοῖρα τοῦ στόλου τῶν Συρακουσίων ὑπὸ τὸν Ἐρμοκράτην ἐνισχύει τοὺς Σπαρτιάτας.

3) Ξέναι δυναμέις, οἱ Πέρσαι εἰς τὴν ἀνατολήν, οἱ Καρχηδόνιοι εἰς τὴν δύσιν, ἐπωφελούμενοι ἐκ τῆς ἔξασθενήσεως τῶν Ἀθηναίων ἐπεμβαίνονταν εἰς τὸν πόλεμον. Οἱ Σπαρτιάται συνάπτουν συμμαχίαν μετὰ τῶν Περσῶν, διὰ νὰ πολεμήσουν ἀπὸ κοινοῦ τοὺς Ἀθηναίους. Ο Τισσαφέροντος, σατράπης τῶν Σάρδεων, ὑποστηρίζει οἰκονομικῶς τοὺς Σπαρτιάτας, οἱ δοποίοι φαίνονται πρόθυμοι νὰ παραδώσουν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα τοὺς Ἑλληνας τῆς Μ. Ἀσίας.

4) Ἡ κατάστασις περιπλέκεται εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ τῆς ἔξεγέρσεως τῶν ἀριστοκρατικῶν.

Η ΑΘΗΝΑΙΚΗ AMYNA

Συνελθόντες ἐκ τῆς πρώτης καταπλήξεως οἱ Ἀθηναῖοι διωργάνωσαν τὴν ἄμυναν. Ο τραγικὸς ἥρως τῆς στιγμῆς εἶναι ὁ ἀθηναϊκὸς δῆμος. Ἐξηντηλημένος, ἐγκαταλειμμένος ὑπὸ τῶν συμμάχων, προδιδόμενος ὑπὸ τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἔδειξε σθένος ψυχικὸν καὶ ἀντοχὴν θαυμασίαν. Ἐπάλαισεν ἐπὶ δικτὼ ἔτη ἀκόμη ἐναντίον δλοκαλήρου κόσμου ἐχθρῶν, διέπραξεν ἀξιοθάумαστα κατορθώματα καὶ ἐβράδυνε τὴν καταστροφήν. Ἄλλα δὲν ἦτο δυτατὸν νὰ ἀποτρέψῃ τὸ μοιραῖον, ἀφότου τὸ περσικὸν χρῆμα ἐνίσχυσε τὸν ἀντίπαλον.

Ο ἀθηναϊκὸς στόλος ἔχων δομητήριον τὴν Σάμον, ἥ δοποία ἔμεινε πιστὴ μέχρι τέλους, διεξάγει ἀπεγγωσμένον ἀγῶνα καὶ ἔχει πολλὰς ἐπιτυχίας. Ἐπωφελούμενοι ἐκ τῆς τα-

411

ραχῆς ἔξεγειρονται οἱ ὅλιγαρχικοὶ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐγκαθιδρύουν

·Ιστορία τῆς Αρεχαίας ·Ελλάδος—γ' ἔκδοσις

14

δύλιγαρχικὴν κυβέρνησιν, τὴν λεγομένην κυβέρνησιν τῶν τετρακοσίων (411). Ἀλλ' ὁ στόλος μένει πιστὸς εἰς τὴν δημοκρατίαν καὶ μετ' δύλιγον ἐπιβάλλεται καὶ διαλύει τὴν δύλιγαρχίαν. Ἐφ' ἑτέρου μετὰ σφοδρὸν ἀγῶνα πρὸς τοὺς πελοποννησίους ἐλευθερώνει τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλήσποντος καὶ ἔξασφαλίζει οὕτω τὸν ἐπιστιμὸν τῆς πόλεως. Οἱ Ἀλκιβιάδης ἐλθῶν εἰς οὗξιν μὲ τοὺς Σπαρτιάτας προσφέρει τὰς ὑπῆρξεις του εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ διὰ μυρίων συνδυασμῶν κατορθώνει νὰ ἀνακληθῇ, γίνεται δεκτὸς ἐν μέσῳ ἀκρατήτοις ἐνθουσιασμοῦ εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ διορίζεται αὐτοκράτωρ στρατηγός. Ἀλλ' ἀποτυχῶν εἰς τὰς πρώτας ἐπιχειρήσεις γίνεται ὑποπτος, καθαιρεῖται καὶ ἔκτοτε ζῆι βίον τυχοδιωτικὸν χωρὶς ὅμως νὰ παύσῃ τὰς φαδιουργίας.

Ἄλλα μετ' δύλιγον ὁ νέος ἀθηναϊκὸς στόλος, συγκροτηθεὶς ἵδιως ἀπὸ μετοίκους καὶ δούλους, κατήγαγε σημαντικὴν ἐπιτυχίαν εἰς τὰς Ἀργινούσας νήσους, πλησίον τῆς Λέσβου. Οἱ Λακεδαιμόνιος ναύαρχος Καλλικρατίδας ἐφονεύθη, μέρος τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου κατεστράφη. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως ἐφάνησαν ἀχάριστοι εἰς τοὺς νικητὰς στρατηγούς. Κατηγορήθησαν ὡς ἐναγεῖς, διότι ἔνεκα τρικυμίας δὲν κατώρθωσαν νὰ περισυλλέξουν τὰ ναυάγια καὶ κατεδιάσθησαν εἰς θάνατον ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας (406).

Ο ΛΥΣΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ Η ΠΤΩΣΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Αἱ ἐπιτυχίαι τῶν Ἀθηναίων ὁφείλονται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν δύλιγην προθυμίαν τοῦ Τισσαφέροντος νὰ ὑποστηρίξῃ κρηματικῶς τοὺς Σπαρτιάτας. Ἀλλὰ ἀπό τινος εἰχε κατέλθει εἰς τὴν Ίωνίαν διορισθεὶς σατράπης Λυδίας, τῆς μεγάλης Φρυγίας καὶ τῆς Καππαδοκίας ὁ νεώτερος νῦν τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας Κέρως, ἀνθρωπος φιλόδοξος, ἐχθρὸς τῶν Ἀθηναίων, ὁ δποῖος ἐφάνη πολὺ πρόθυμος νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς Σπαρτιάτας.

Διὰ περισκῶν κρημάτων λοιπὸν ἔνισχυσαν σημαντικῶς τὸν στόλον των οἱ Σπαρτιάται καὶ εὗρον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Λυσανδροῦ ἴκανώτατον στρατηγὸν καὶ διπλωμάτην, ἀνθρωπὸν θελήσεως καὶ δράσεως. Οἱ Δύσανδρος καταλαβὼν τὴν Λάμψακον εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ἐπετέθη αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου, ὁ δποῖος ἡτο ἥγκυροβολημένος εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν, εἰς τοὺς Αἰγαὶς ποταμούς, καθ' ἥν στιγμὴν τὰ πληρώματα είχον ἀποβιβασθῇ εἰς τὴν ξηράν. Χωρὶς ναυμαχίαν ἐκυρίευσεν δλόκληρον τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον, ὑικμαλώτισε σχεδὸν ὅλον

τὸ πλήρωμα καὶ κατέσφαξε 3000 ἀθηναίους αἰχμαλώτους. Μόνον ὁ στρατηγὸς **Κόρων** κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ μὲ 8 πλοῖα καὶ ἔσωθῇ εἰς τὴν Κύπρον.

Μετὰ τὴν ἐν Αἰγάδες ποταμοῖς καταστροφὴν αἱ Ἀθῆναι δὲν εἶχον πλέον στόλον. Ὁ Λύσανδρος ἀπέκλεισε τὸν Πειραιᾶ, ἐνῶ σπαρτιατικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν βασιλέα Παυσανίαν ἀπέκλεισε τὴν πόλιν ἀπὸ ἔνορας. Ἡ πολιορκία διήρχεσε πέντε μῆνας. Δεκατεῖσμενοι ὑπὸ τῆς πείνης, καταποδιδόμενοι ὑπὸ τῶν ὀλιγαρχικῶν, οἵ δρόποιοι ἀνέλαβον νὰ μεσολαβήσουν καὶ ἔπραξαν τὸ 404 πᾶν διὰ νὰ κάμψουν τὴν ἀντοχὴν τοῦ δήμου, οἱ Ἀθηναῖοι ἐδέχθησαν τοὺς ὅρους τῶν νικητῶν. Εἰς τὸ συνέδριον τῶν συμμάχων οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Θεβαῖοι ἀπῆτησαν νὰ καταστρέψουν τὴν πόλιν καὶ τοὺς κατοίκους νὰ πωλήσουν ὡς δούλους. Οἱ Σπαρτιάται ὅμως ἐφάνησαν διπλωματικῶτεροι. Διεκήρυξαν δὴ δὲν πρέπει νὰ ἔξαιφανίσουν «πόλιν, ἡ δρόποια εἴχε προσφέρει τόσας μεγάλας ὑπηρεσίας, καθ' ὃν χρόνον ἡ Ἑλλὰς εὐρίσκετο ἐν κινδύνῳ». Αἱ Ἀθῆναι ὑπεχρεώθησαν νὰ παραδώσουν τὸν πόλον, ἐκτὸς δώδεκα πλοίων, νὰ κρημνίσουν τὰ μακρὰ τείχη καὶ τὰ ὅχυρωματα τοῦ Πειραιῶς, νὰ ἀνακαλέσουν τοὺς ἔξοδίστους ὀλιγαρχικοὺς καὶ νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν σπαρτιατικὴν συμμαχίαν. «Μετὰ δὲ ταῦτα Λύσανδρός τε κατέπλει εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ οἱ φυγάδες κατῆσαν καὶ τὰ τείχη κατέσκαπτον ὑπὸ αὐλητρίδων πολλῆς προσθυμίᾳ, τομίζοντες ἐκείνην τὴν ἥμέραν τῇ Ἑλλάδι ἄρχειν τῆς ἐλευθερίας». Ταῦτα γράφει ὁ Ξενοφῶν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ μὲ καράν, τὴν δρόποιαν δὲν κατορθώνει νὰ συγκαλύψῃ, διότι ἡτο ὀλιγαρχικῶν φρονημάτων καὶ φίλοις τῶν Σπαρτιατῶν.

Η ΚΑΡΧΙΔΟΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΣΙΚΕΛΙΑΣ

Τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σικελίαν ὁ στρατηγὸς τῶν Καρχηδονίων Ἀννίβας, ἔγγονος τοῦ Ἀμίλκα, τοῦ πεσόντος πρὸ 70 ἔτῶν εἰς τὴν παρὰ τὴν Ἰμέραν μάχην, ἀπεβιβάσθη μετὰ ἴσχυροῦ στρατοῦ εἰς τὸ Λιλύβαιον καὶ ἐβάδισε κατὰ τῆς Σελινοῦντος, ἡ δρόποια ἐκυριεύθη τὴν 9ην ἥμέραν, ἐλεηλατήθη καὶ οἱ κάτοικοι τῆς ἦ ἐσφάγησαν ἢ ἐπωλήθησαν ὡς δούλοι (409). Τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστη μετ' ὀλίγον ἡ Ἰμέρα. Τὸ 406 ὁ Ἀννίβας προσέβαλε μὲ τεραστίαν δύναμιν τὸν Ἀκράγαντα. Ὁ ἴδιος ἀπέθανεν ἐκ τῆς ἐπιδημίας, ἀλλ' οἱ Ἀκραγαντῖνοι ἔντρομοι ἔξεκένωσαν τὴν πόλιν καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Γέλαν.

Αἱ ἀποτυχίαι αὐταὶ ἔξήγειραν τὴν κοινὴν γνώμην καὶ οἱ σικελῖῶται Ἐλληνες ἔθεωρουν ὑπευθύνους τοὺς στρατηγοὺς τῶν Συρακουσῶν. Κατ' αὐτῶν ἔξηγέθη ὁ νεαρὸς συρακούσιος Διονύσιος, ἀνὴρ τολμηρός, εὐφυέστατος καὶ δραστήριος καί, ἀφοῦ ἐκέρδισε μεγάλην δημοτικότητα, ἔγινε τύραννος τῶν Συρακουσῶν μὲ τὸ πρόγραμμα νὰ συνενώσῃ τὰς δυνάμεις τῶν Ἐλλήνων τῆς νήσου καὶ νὰ ἀποκρούσῃ τὴν ἐπιδρομήν. Καὶ τὴν μὲν Γέλαν καὶ Καμάριναν δὲν κατώρθωσε νὰ σώσῃ, βραδύτερον ὅμως διοργανώσας ἀξιόλογον δύναμιν διεξήγαγε πείσμονα πόλεμον κατὰ τῶν Καρχηδονίων καὶ ἔξυμνήθη ὡς σωτὴρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Σικελίας.

ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ο πελοποννησιακὸς πόλεμος ἦτο μεγάλη συμφορὰ διὰ τὴν Ἐλλάδα. Ἡ χώρα κατεστράφη εἰς μεγάλην ἔκτασιν, οἱ ἄγροι ἥρημάθησαν, πόλεις ἀκμάζουσαι κατεστράφησαν, ὁ πληθυσμός, τὰ ποίμνια καὶ ὁ ὑλικὸς πλοῦτος ὑπέστησαν φοβεράν μείσιν.

Ο μακόδος καὶ ἄγριος πόλεμος ἐπέδρασεν ὀλεθρίως εἰς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰ ἡμή τῶν Ἐλλήνων. Ἡ περίφημος Ἑλληνικὴ φιλανθρωπία ἔξηφανίσθη καὶ οἱ Ἐλληνες ἐδείχθησαν πρὸς ἀλλήλους ὡς οἱ ἔσχατοι τῶν βαρβάρων, λησμονήσαντες δεσμοὺς συγγενείας καὶ σχέσεις παλαιάς.

Ο πόλεμος διεξῆχθη μὲ πρωτοφανῆ σκληρότητα. Οἱ αἰχμάλωτοι συνήθωσαν φονεύονται ἢ πωλοῦνται ὡς δοῦλοι, δὲν γίνεται διάκρισις δπλοφόρων καὶ ἀόπλων κατοίκων, ὀλόκληροι πληθυσμοὶ ἐκριζώνονται, τὸ ἔδαφος τῶν οὐδετέρων παραβιάζεται, ἢ εἰσβολὴ τοῦ ἐχθροῦ συνοδεύται ἀπὸ καταστροφὴν καὶ λεηλασίαν. Ἡ ἔξαψις τῶν παθῶν κατέρριψεν ἀκόμη καὶ τὰ προσχήματα. Οἱ ἀθηναῖοι στρατηγοὶ λέγοντες εἰς τοὺς κατοίκους τῆς μικρᾶς νήσου Μήλου: «Περὶ δικαίου γίνεται λόγος, ὅταν οἱ ἀντίπαλοι εἰναι ἰσοδύναμοι.» Άλλως ὁ δυνατὸς διατάσσει, ὁ ἀδύνατος ὑπακούει». Τὰ κομματικὰ πάθη φθάνουν εἰς πρωτοφανῆ ἔντασιν. Αἱ πολιτικαὶ φατρίαι συνενοῦνται μὲ τοὺς ἔχθρούς. Οἱ δλιγαρχικοὶ τῶν Αθηναίων εἶναι πρόθυμοι νὰ ὑποτάξουν τὴν πατρίδα των εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, διὰ νὰ ἔξεντρωσουν τοὺς δημοκρατικούς.

Μὲ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον ἀρχίζει ἡ καταστροφὴ τῆς Ἐλλάδος καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων θὰ παρακολουθήσωμεν μὲ θλῖψιν τὴν διάλυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ θαύματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

ΑΠΟΣΥΝΘΕΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ

Μετά τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἐπεκράτησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ Σπαρτιάται, ἀλλ' ἡ κυριαρχία τῶν ταχέως ἔξετραπνε εἰς τυραννίαν. Εἰκόνα τῶν τρομακτικῶν μέσων τῆς Σπαρτιατικῆς ἡγεμονίας μᾶς διδεῖ ἡ ἀρχὴ τῶν τριάκοντα ἐν Ἀθήναις.

Βραδύτερον ἡ Σπάρτη συνεννοήθη μὲ τοὺς Πέρδας καὶ ἐπεκείσησε διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτῶν νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα,

Ἄλλ' ἡ διαία πολιτικὴ τῆς Σπάρτης ἔξηγειρε γενικὴν ἄγανάτησιν. Οἱ Θηβαῖοι κατώρθωσαν νὰ δργανώσουν τὴν Βοιωτίαν καὶ συνέτριψαν τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης. Τὸ κράτος τῶν Σπαρτιατῶν κατελύθη.

Ἄλλα καὶ αἱ λοιπαὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἥδαν ἔξηντλημέναι καὶ ἡρξιθεν ἡ ἐδωτερικὴ ἀποδύνθεσις τῶν ἐλληνικῶν πολιτειῶν.

ΑΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Ἄμεσως μετὰ τὴν νίκην εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς δὲ Λύσανδρος, δὲ μόνος ἄξιος λόγου πολιτικός, τὸν δποῖον ἀνέδειξεν ἡ Σπάρτη, κατέλυσε τὰς δημοκρατίας εἰς τὰς συμμαχικὰς πόλεις; περόδωσε τὴν ἀρχὴν εἰς δέκα πολίτας ἐκ τῶν δλιγαρχιῶν, εἰς τὰς λεγομένας δεκαρχίας, ἔγκατέστησεν εἰς αὐτὰς φρουρὰν καὶ στρατιωτικὸν διοικητὴν σπαρτιάτην, λεγόμενον ἀρμοστήν, καὶ ὑπεκρέωσε τὰς πόλεις νὰ πληρώνουν φόρον εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, δπως ἄλλοτε εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Τοιουτορόπως ἡ Σπάρτη ἐγένετο κληρονόμος τοῦ ναυτικοῦ κράτους τῶν Ἀθηναίων. Ἄλλ' δὲ Λύσανδρος ἔγνωριζεν δτι ἡ πατρίς του διὰ νὰ ἔχῃ ἀξιωσιν ἡγεμονίας, ἐπρεπε νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἔθνικὴν ἀποστολὴν τῆς προστασίας τῶν Ἑλλήνων τῆς M. Ἀσίας. Συγχρόνως ὅμως ἦτο ἀνάγκη, διὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν σχέδια τόσον μεγάλα, νὰ μετασηματισθῇ ἐσωτερικῶς ἡ Σπάρτη. Διὰ τοῦτο δὲ Λύσανδρος ἐσκέφθη περὶ σοβαρῶν μεταρρυθμίσεων.

Ἄλλ' ἡ Σπάρτη κατὰ τὴν μεγάλην στιγμὴν ἐφάνη ἀνίκανος νὰ νεωτερίσῃ. Ἡ στενόψυχος δλιγαρχία, ἥ δποία ἐκυβέρνα τότε

τὴν πόλιν, ἐκηρύχθη ἐναντίον πάσης μεταρρυθμίσεως εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἀντὶ τοῦ μεγάλου ναυτικοῦ κράτους ἐπροτίμησε τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τὴν κυριαρχίαν ταύτην ἐπέβαλον μὲν πρωτοφανῆ ὀδεξιότητα οἱ Σπαρτιάται. Ἐπενέβησαν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῶν ἄλλων πόλεων, ἐπέβαλον ὀλιγαρχικὰς κυβερνήσεις καὶ μετεχειρίσθησαν τρομοκρατικὰ μέσα, τὰ δόποια ἐκίνησαν γενικὴν ἀγανάκτησιν.

ΑΡΧΗ ΤΩΝ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ζωηρὰν εἰκόνα τῆς βιαίας πολιτικῆς τῶν Σπαρτιατῶν μᾶς δίδει ἡ ἀρχὴ τῶν τριάκοντα ἐν Ἀθήναις. Ὁ Λύσανδρος ἀφοῦ ἔγινε κύριος τῶν Ἀθηνῶν, παρέδωσε τὴν ἀρχὴν εἰς τριάκοντα ἐκ τῶν φανατικωτέρων ὀλιγαρχικῶν. Οἱ ἔξεχοντες μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν δ ὘θηραμένης, δ ὁ δρόποιος εἶχε δράσει κατὰ τὴν ὀλιγαρχικὴν ἔξέγερσιν τοῦ 411 καὶ τελευταίως κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν παραδοσιν τῆς πόλεως εἶχε παίξει αἰσχρὸν πρόσωπον, καὶ δ *Κερτίας*, ἀνθρωπὸς δραστήριος καὶ μεγάλης μορφώσεως, ἀνήκων εἰς παλαιὰν οἰκογένειαν εὑπατριδῶν, γνωστὸς ὡς ποιητής, λογοτέχνης καὶ ὅριτωρ, δ ὁ δρόποιος εἶχεν ἀκούσει τοὺς σοφιστὰς καὶ τὸν Σωκράτην, ὀλιγαρχικὸς δῆμος ἐκ πεποιθήσεως, ὑπουρλος καὶ ἐμπαθής.

Οἱ νέοι ἀρχοντες κατ' ἀρχὰς ἔδειξαν προσποιητὴν μετριοπάθειαν καὶ ἀπέκτησαν σχετικὴν δημοτικότητα καταδιώξαντες τοὺς ἔξ ἐπαγγέλματος «συκοφάντας», οἱ δρόποιοι εἶχον καταντήσει πληγὴ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου. Ταχέως δῆμος ἔδειξαν τὰς πραγματικὰς διαθέσεις των. Ἡρχισαν τότε αἱ μηνύσεις καὶ καταδίκαι. Ἐντὸς δλίγου χρόνου ἐφονεύθησαν 1500 ἐκ τῶν εὑποριωτέρων πολιτῶν καὶ ἡ περιουσία των κατεσχέθη. Πολλοὶ ἔφυγον τύτε ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους πόλεις.

Εἰσηγητὴς τῆς τρομοκρατικῆς πολιτικῆς ἦτο ὁ Κοριτίας, ἐνῶ μετριοπάθεστερος δ ὘θηραμένης ἐπέμενε νὰ ἐπανέλθουν εἰς διαλόγον πολιτικὸν βίον. Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν δύο ἥγετῶν ὠξύνθη καὶ δ Κοριτίας εἰσήγαγεν εἰς δίκην τὸν Θηραμένην πρὸ τῆς βουλῆς, τὴν δρόποιαν περιεκύλωσε μὲ διπλοφόρους, συνέλοιβεν αὐτὸν καὶ ὑπεχρέωσε νὰ πίῃ τὸ κώνειον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θηραμένους οἱ τριάκοντα δέν ἐγνώριζον πλέον μέτρον. Προέβησαν

εἰς διμαδικάς ἀπελάσεις πολιτῶν (περὶ τοὺς 5000, ὡς λέγεται) καὶ ἀφώπλισαν τοὺς ὑπολειπομένους.

³ Άλλὰ τότε ἥρχισεν ἡ ἀντίδρασις. Οἱ φυγάδες συγκεντρωθέντες εἰς τὰς Θήβας κατέλαβον ἥδη τὸν χειμῶνα τοῦ 404 ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Θρασυβούλου τὸ ἐπὶ τῆς Πάρονηθος συνοριακὸν φρούριον τῆς Φυλῆς καὶ ἀπέκρουσαν τὴν ἐπίθεσιν τῶν τριάκοντα. ⁴ Οἱ ἀριθμός των ἐδεκαπλασιάσθη ἀμέσως καὶ προχωρήσαντες εἰς τὸν Πειραιᾶ ὠχυρώθησαν εἰς τοὺς λόφους τῆς Μουνιχίας καὶ ἀπέκρουσαν πάλιν τὸν στρατὸν τῶν τριάκοντα. Κατὰ τὴν συμπλοκὴν ἔφονεύθη ὁ Κριτίας. ⁵ Άλλος ἡ ὑπόθεσις τῶν δημοκρατικῶν ἐκινδύνευσε, διότι οἱ διλιγαρχικοὶ ἔζητησαν τὴν ἐπέμβασιν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ὁ Λύσανδρος περιβλήθης τὸ ἀξιώμα τοῦ ἀρμοστοῦ ἐνεφανίσθη μὲν στόλον εἰς τὸν Πειραιᾶ. ⁶ Άλλος ἡ ἀντιπολίτευσις εἰς τὴν Σπάρτην δὲν ἥθελε νὰ αὐξηθῇ ἡ δύναμις καὶ τὸ κῦρος τοῦ Λυσάνδρου διὰ νέας καταλήψεως τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ ἔφοροι ἔστειλαν λοιπὸν τὸν βασιλέα Παυσανίαν μὲν στρατὸν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ διαλλάξῃ τοὺς Ἀθηναίους. Μετ' ὅλιγον ἥλθεν ἴδιαιτέρα ἐπιτροπή, ἡ δοπία συνεβίβασε τοὺς ἀντιμαχομένους (φθινόπωρον τοῦ 403, 17 μῆνας μετὰ τὴν ἀλωσιν τῶν Ἀθηνῶν). Τὴν γεφύρωσιν διηκόλυνεν ἡ γενικὴ ἀμνηστεία, τὴν δοπίαν παρεχώρησεν ὁ Θρασύβουλος, καὶ ἡ μετριοπαθὴς στάσις τῶν δημοκρατικῶν.

403

⁷ Ήδη τὸ 403)2, ἐπὶ ἀρχοντος Εὐκλείδου, ἡ παλαιὰ δημοκρατία ἀποκατεστάθη κατ' οὖσίαν. Τὸ ἔτος τοῦτο ἀποτελεῖ σημαντικὸν σταθμὸν εἰς τὴν ἴστορίαν τοῦ πολιτικοῦ βίου τῶν Ἀθηνῶν. ⁸ Απὸ τοῦ ἔτους τούτου γίνεται κοινῶς χρῆσις τοῦ Ἰωνικοῦ ἀλφαριθμοῦ εἰς τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα.

⁹ Άλλὰ κατὰ τὴν σύγχυσιν, ἡ δοπία ἡκολούθησε τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δημοκρατίας, θύμα θλιβερᾶς παρεξηγήσεως ἐπεισεν εἰς τῶν ἀγαθωτέρων πολιτῶν, ὁ Σωκράτης. ¹⁰ Οἱ δῆμοις, ὁ δημοτὸς δὲν διέκρινεν αὐτὸν ἀπὸ τοὺς σοφιστὰς καὶ δὲν ἔβλεπεν ἐν αὐτῷ παρὰ τὸν διδάσκαλον τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ τοῦ Κριτίου, κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν γέροντα διδάσκαλον περὶ τὰς δυσμὰς τοῦ βίου του (399).

Η ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΙΣ

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, δηλ. τοία ἔτη μετὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἡ ἀνάβασις τῶν μυρίων μετὰ τοῦ

Κύρου ἔδειξε τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ περικού κράτους.

Κῦρος δὲ νεώτερος, υῖδες τοῦ βασιλέως Δαρείου Γ' σατράπης τῆς Ἰωνίας καὶ φίλος τῶν Σπαρτιατῶν, παρεσκεύασε σημαντικὴν δύναμιν, διὰ νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν ἀδελφόν του Ἀρταξέρξην. Ἐκτὸς τοῦ βαρβαρικοῦ στρατοῦ ἔλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του 13 χιλ. Ἑλληνας μισθοφόρους, οἵ δποῖοι διὰ τὴν συντομίαν ὠνομάσθησαν Μύριοι, δηλ. 10 χιλιάδες. Ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἀναστατωτικός τότε. Εἰς τὰς περισσοτέρας πόλεις τὴν ἀοχὴν ἔλαβον οἱ δλιγαρχικοί, οἵ δημοκρατικοί καὶ οἱ ἀντίπαλοι τῶν Σπαρτιατῶν ὑπερχεωθῆσαν νὰ ἐκπατρισθοῦν καὶ νὰ ζήσουν βίον τυχοδιωκτικόν. Πολλοὶ εἰσῆλθον ὡς μισθοφόροι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν στρατῶν τῆς Περσίας. Ὁ στρατὸς τῶν Μυρίων ἦτο πολύμορφον μωσαϊκόν. Ἀπετελέσθη κυρίως ἀπὸ πελοποννησίους (πλέον τοῦ ἡμίσεος ἥσαν Ἀρκάδες καὶ Ἀχαιοί), ὑπῆρχον ὅμως καὶ ὄπλιται ἀπὸ τὰ Μέγαρα, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Λοκρίδα, τὰς Ἀθήνας, πρὸς τούτοις Δόλοπες καὶ Αἰνιᾶνες πελτασταί, Κρήτες τοξόται καὶ Ρόδιοι σφενδονῆται. Ἐλεγέ τις δτι ἡ συνένωσις καὶ συγχώνευσις τῶν Ἑλλήνων ἐγίνετο εἰς τὰς μακρινὰς ἐκείνας χώρας. Τὸ πολύμορφον πλῆθος ἐτίθετο ὑπὸ οἰνδήποτε ἀρχηγόν.

Οἱ Κῦρος ἐπροκώρησεν ἀπὸ τὰς Σάρδεις πρὸς τὸ ἔσωτεροκόν τῆς Περσίας καὶ διῆλθε τὸν Εὐφράτην. Ἀλλὰ εἰς τὴν **401** παρὰ τὰ **Κούρακα** μάχην (401) δὲ Τισσαφέροντος κατώρθωσε διὰ στρατηγήματος νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς Ἑλλήνας ἀπὸ τὸ πεδίον τῆς μάχης, οἵ Πέρσαι τοῦ Κύρου περικυλισθέντες ἐνικήθησαν καὶ δὲ Κῦρος ἐφονεύθη.

Οἱ Τισσαφέροντος βραδύτερον ἐφόνευσε διὰ δόλου τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἑλλήνων, τὸν Κλέαρχον, τὸν Μένωνα, τὸν Πρόξενον κτλ. Οἱ Ἑλληνες ἐγκατελείφθησαν οὕτω μόνοι ἀνευ ὁδηγῶν εἰς τὸ βάθος τοῦ περσικοῦ κράτους ἐν μέσῳ ὁρέων καὶ ποταμῶν ἀδιαβάτων. Ἀλλ' οἵ κατώτεροι ἀξιωματικοί καὶ δὲ ἀθηναῖος Ξενοφῶν, δὲ ὄποιος εἶχεν ἀκολουθήσει ἀπὸ περιέργειαν τὴν ἐκστρατείαν, ὡς πολεμίκος ἀνταποκριτὴς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, ἐνεθάρρυνε καὶ ὠδήγησεν αὐτοὺς ἐν μέσῳ ἀπείρων περιπετειῶν διὰ τῆς Καρδονούχίας καὶ τῆς Ἀρμενίας εἰς τὴν Τραπεζοῦντα. Διελθόντες διὰ πλοίων τὸν Εὔξεινον ἐφθασαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ὅπου δὲ Ξενοφῶν παρέδωσε τοὺς ὑπολειφθέντας 7000

περίπου εἰς τὸν σπαρτιάτην στρατηγὸν Θίβρωνα, ὁ ὅποῖος ἐπολέμει τότε κατὰ τῶν Περσῶν.

ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Κύρου ὁ Τισσαφέροντος, ἀποσταλεὶς σατράπης εἰς τὴν Ἰωνίαν, ἀπήτησεν ὃπως ὅλοι οἱ Ἑλληνες τῆς Μ. Ἀσίας ὑποταχθοῦν εἰς τὴν περσικὴν κυριαιοχίαν. Ἐκεῖνοι θορυβηθέντες ἀπήγυμναν ἐπείγουσαν παράκλησιν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας νὰ μὴ ἔγκαταλείψουν αὐτούς, «ἄφοῦ εἴναι προστάται ὅλης τῆς Ἑλλάδος». Ο Λύσανδρος ἔπεισε τοὺς συμπολίτας του νὰ ἀναλάβουν τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Περσῶν. Δύο φίλοι καὶ πρώην ἀξιωματικοί του, ὁ Θίβρων κατ' ἄρχας, μετὰ ἐν ἔτος δεκανυλίδας, ἀπεστάλησαν εἰς τὴν Ἀσίαν.

Ἄλλὰ οἱ Σπαρτιάται διεξῆγον τὸν πόλεμον μὲ μικρὰς δυνάμεις καὶ περιωρίζοντο κυρίως εἰς λεηλασίας. Ο στρατός των ἀποτελεῖτο ἀπὸ εἷλωτας (νεοδαμώδεις), πελοποννησίους καὶ ἀπόσπασμα ἀθηναϊκοῦ ἱππικοῦ, τὸ δρόπον παρέσχον οἱ Ἀθηναῖοι ὡς σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν. Τὰ πράγματα ἥλλαξαν, ὅταν τὸ 396 τὴν στρατηγίαν ἔλαβεν ὁ βασιλεὺς Ἀγησίλαος καὶ ἐδόθη εἰς αὐτὸν ὡς σύμβουλος ὁ Λύσανδρος. Ο Ἀγησίλαος ἦτο χωλὸς καὶ μικρόσωμος, ἀλλ’ εἶχε γενναίαν ψυχὴν καὶ τολμηρὰ σχέδια. Ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῇ ὑποστηρίξει τοῦ Λυσάνδρου, δρόπονς ἥλπιζεν ὅτι θὰ ἥγε καὶ θὰ ἔφερε τὸν ἀσθενικὸν βασιλέα. Ἄλλ’ ὁ Ἀγησίλαος βαρέως φέρων τὴν κηδεμονίαν, μόλις εἶδεν ἔαυτὸν ἀρκετὰ ἴσχυρόν, ἀπεμάκρυνε καὶ ἐταπείνωσε τὸν Λύσανδρον. Ἡκολούθησεν δμως τὸ πρόγοναμά του. Οδηγῶν μικρόν, ἀλλὰ καλῶς ὀργανωμένον στρατόν, ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως καὶ ἔφερεν εἰς δύσκολον θέσιν τοὺς δύο σατράπας τοῦ Ἀρταξέρξου, τὸν Τισσαφέροντος καὶ τὸν Φαρνάβαζον.

Ο ΝΕΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἄλλὰ οἱ Πέρσαι εἶχον διδαχθῆ παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν τὸν τρόπον νὰ πολεμοῦν τοὺς Ἑλληνας. Ο βασιλεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν πρώην ἀθηναϊκὸν ναύαρχον Κόνωνα νὰ διοργανώσῃ τὸν περσικὸν στόλον καὶ ἐσκόρπισεν ἀφθονον χρῆμα εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ προκαλέσῃ ἐξέγερσιν κατὰ τῆς Σπάρτης. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπῆρχε γενικὴ ἀγανάκτησις κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Οἱ παλαιοὶ σύμμαχοι των ἥσαν δυσηρεστημένοι, διότι ἀντὶ νὰ ἀφήσουν ἐλευθέρας τὰς πόλεις, ὡς εἶχον διακηρύξει, ἔλαβον

αὐτοὶ ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν των. Ἐσχηματίσθη λοιπὸν συνασπισμὸς κατὰ τῆς Σπάρτης, εἰς τὸν δποῖον ἔλαβον μέρος αἱ Θῆβαι, ἡ Κόρινθος, τὸ Ἀργος καὶ αἱ Ἀθῆναι, καὶ ἥρχισε νέος ἐμφύλιος πόλεμος εἰς τὴν Ἑλλάδα (395). Ὁ Λύσανδρος σπεύσας εἰς τὴν

395

Βοιωτίαν ἀπεκρούσθη καὶ ἐφονεύθη ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Βοιωτίαν ἀπεκρούσθη καὶ οἱ σύμμαχοι συνήθροιζον τὰς δυνάμεις των εἰς τὸν Ἰσθμόν. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐκάλεσαν τότε ἐσπευσμένως τὸν Ἀγησίλαον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, δ δποῖος ἦναγκάσθη νὰ διασχίσῃ τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, διότε ἡ θάλασσα δὲν ἦτο ἀσφαλής ἔνεκα τῆς ἐμφανίσεως τοῦ περσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Κόρωνα. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον ἀποκρούσει τοὺς συμμάχους εἰς τὴν Νεμέαν. Ἐν τούτοις δ Ἀγησίλαος ἦναγκάσθη νὰ δώσῃ νέαν μάχην εἰς τὴν Κορωνειαν, διὰ νὰ διανοίξῃ τὴν ὁδὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον (Αὔγουστος 394). Οὗτος είναι δ λεγόμενος Βοιωτικὸς ἡ Κορινθιακὸς πόλεμος. Ἐν τῷ μεταξὺ δ Κόρων ἐνισχύσας τὸν στόλον του καὶ ἐπιβιβάσας ἐπ’ αὐτοῦ τὸν Φαρνάβαζον κατέστρεψε τὸν σπαρτιατικὸν στόλον εἰς τὴν Κνίδον.

Τότε συνέβησαν παράδοξα πράγματα. Ὁ περσικὸς στόλος δόηγούμενος ὑπὸ τοῦ Κόρωνος καὶ τοῦ Φαρναβάζου ἐνεφανίσθη εἰς τὰ ἐλληνικὰ ὄντα, ἐλεηλάτησε τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς καὶ κατέλαβε τὰ Κύθηρα. Κατόπιν ἐπλευσεν εἰς τὸν Ἰσθμόν, δπον δ Φαρνάβαζος ἤλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ συνεδρίου τῶν συμμάχων καὶ ἐδωσεν εἰς αὐτοὺς πολλὰ χρήματα, διὰ νὰ ἔξακολουθήσουν τὸν πόλεμον. Μετὰ ταῦτα ἐπέστρεψεν δ Ἄδιος εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀφοῦ ἐδωσεν εἰς τὸν Κόρωνα τὴν ἄδειαν νὰ οἰκοδομήσῃ τὰ Μακρὰ Τείχη τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπωφελούμενοι ἐκ τοῦ πολέμου εἶχον ἀνοικοδομήσει τὰ ὅχυρώματα τοῦ Πειραιῶς. Τώρα ἐπεσκεύασαν καὶ τὰ Μακρὰ Τείχη τῇ βοηθείᾳ τῶν πληρωμάτων τοῦ στόλου τοῦ Κόρωνος.

Εἰς τὸν κατὰ ἔηράν πόλεμον ἔγινεν ἀξιοσημείωτος μεταβολὴ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Οἱ δπλῖται τῶν πόλεων δὲν ἔξαρκοῦν διὰ τοὺς διαρκεῖς πολέμους καὶ εἰσάγεται ἡ χρῆσις μισθοφόρων. Ὁ ἀθηναῖος στρατηγὸς Ἰφικράτης κατήρισε σῶμα πελταστῶν μισθοφόρων, τὸ δποῖον ἐφάνη ἵκανὸν νὰ ἀντιμετωρηθῇ πρὸς τὸ δπλιτικὸν τῆς Σπάρτης καὶ κατέκοψεν δλόκληρον τάγμα σπαρτιατικόν. Ἡ χρῆσις μισθοφόρων γενικεύεται ἀπὸ τότε.

ΑΝΤΑΛΚΙΔΕΙΟΣ ΕΙΡΗΝΗ

‘Ο ἀπώτερος σκοπὸς τοῦ Κόνωνος ἦτο νὰ ἀνιδρύσῃ τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος. Πρέγαματι δὲ ἐγίνετο εἰς τὸ Αἰγαῖον κίνησις πρὸς νέαν συνένωσιν μετὰ τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ Θάσος, τὸ Βυζάντιον, ἡ Χαλκηδὼν, ἡ Λέσβος ἐφάνησαν πρόθυμοι νὰ τεθοῦν ὑπὸ τὴν ἥγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ νὰ πληρώνουν φόρον. Τοῦτο ἀνησύχησε τοὺς Πέρσας καὶ διηυκόλιυε τὴν προσέγγισιν τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ βασιλέως. Μετὰ ἐπανειλημμένας προσπαθείας εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Περσίας καὶ πολλὰς ἐκλιπαρήσεις ἀπῆλθε συνεννόησις μεταξὺ τοῦ Ἀρταξέρξου καὶ τῆς Σπάρτης, εἰς τὴν ὃποιαν προσεχώρησε καὶ ὁ Ἰσχυρὸς τύραννος τῶν Συρακουσῶν Διονύσιος Α', ἀπὸ μακροῦ σύμμαχος τῶν Σπαρτιατῶν. Τέλος ὁ Ἀνταλκίδας ἀποσταλεὶς εἰς τὰ Σοῦνα ἐκόμισε τὸ ὑψηλὸν βασιλικὸν διάταγμα, διὰ τοῦ ὅποίου ἐκανονίζετο ἡ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος (387).

«Ο βασιλεὺς Ἀρταξέρξης θεωρεῖ δίκαιον αἱ πόλεις τῆς Ἀσίας ὡς καὶ αἱ νῆσοι Κλαζομεναὶ καὶ Κύπρος νὰ περιέλθουν εἰς τὴν ἔξουσίαν του. Αἱ ἄλλαι ἐλληνικαὶ πόλεις δῆμοις, μεγάλαι καὶ μικραί, νὰ ἀφεθοῦν αὐτόνομοι. Μόνον ἡ Δῆμνος, ἡ Ἰμβρος καὶ ἡ Σκῦνος νὰ ἀνήκουν, ὅπως ἀνέκαθεν, εἰς τοὺς Ἀθηναίους. «Οσα κράτη δὲν παραδεχθοῦν τὴν εἰρήνην ταύτην, θὰ πολεμήσω αὐτὰ δῆμοι μετὰ τῶν δεχομένων κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν, μὴ φειδόμενος οὕτε πλοίοιν οὕτε χρήματος». (Ξενοφ. Ἐλλην. βιβλ. Ε').

‘Η τοιπ λῇ συμμαχία (βασιλεύς, Σπάρτη, Διονύσιος) ὑπεκρέωσαν ὅλους τοὺς Ἑλληνας νὰ δεχθοῦν τὴν εἰρήνην καὶ νὰ δοκισθοῦν. Αὕτη εἶναι ἡ λεγόμενη Ἀνταλκίδειος εἰρήνη, ἢ ὅπως δονομάζεται εἰς τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς «ἡ βασιλέως εἰρήνη», εἴτε «ἡ εἰρήνη, ἣν βασιλεὺς κατέπεμψεν».

387

‘Η εἰρήνη αὕτη κατεκερμάτιζε τὴν Ἑλλάδα εἰς μικρὰς κοινότητας. ‘Ολοι οἱ συνασπισμοὶ πλὴν τοῦ σπαρτιατικοῦ καὶ κατὰ πρῶτον λόγον ἡ βοιωτικὴ δημοσπονδία καὶ τὸ ἀρτισύστατον ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηναίων, τὰ δῆμοια ἡσαν ἐπικινδυνα διὰ τὴν Σπάρτην, διελύοντο. Ἡ Σπάρτη παρέδιδε τοὺς Ἑλληνας τῆς Μ. Ἀσίας, διὰ νὰ ἔξασφαλίσῃ τὴν κυριαρχίαν της εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Ἡ στενὴ πολιτικὴ, ἡ μόνη σύμφωνος πρὸς τὸν σπαρτιατικὸν χαρακτῆρα, ὑπερίσχυσεν.

ΡΗΞΙΣ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΘΗΒΩΝ

Πρόδες στιγμήν ή Σπάρτη έφανη κυρία τῆς καταστάσεως. Ἡ πολιτική της, τὴν δοπίαν διευθύνει ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὁ βασιλεὺς Ἀγησίλαος, συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἔξασφαλίζῃ τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος διὰ βιαίας ἐπεμβάσεως. Τὴν αὐθαίρεσίαν τῆς Σπάρτης δυκιμάζουν ἐπανειλημμένως δύο σύμμαχοί της, ἡ Μαντίνεια καὶ ὁ Φλιοῦς καὶ μετ' αὐτὰς ἡ Ὁλυνθος ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς. Τὴν αὐτὴν πολιτικὴν ἥθελησαν οἱ Σπαρτιᾶται νὰ ἔφαρμόσουν καὶ εἰς τὰς Θήβας.

Τὸ θέρος τοῦ 382 ὁ στρατηγὸς **Φοιβίδας** βαδίζων μετὰ στρατοῦ κατὰ τῆς Ὁλύνθου ἐστάθμευσε παρὰ τὰς Θήβας. Παρακινηθείς, ὡς λέγεται, ὑπὸ τοῦ βοιωτάρχου Λεοντιάδου, τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ὀλιγαρχικῶν, πιθανώτατα ὅμως ἀκολουθῶν μυστικὴν διαταγῆν, κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς τὴν Καδμείαν, τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν. Σκοπὸς τοῦ πραξικοπήματος ἦτο νὰ συντρίψῃ

382 τὴν δημοκρατικὴν καὶ ἀντισπαρτιακὴν μερίδα. Ἡ κυβέρνησις τῆς Σπάρτης ἐτιμώρησε τὸν Φοιβίδαν διὰ τὴν «αὐθαίρετον» πρᾶξιν του, ἐκράτησεν ὅμως τὴν Καδμείαν καὶ εἰσήγαγεν εἰς δίκην τὸν ἐτερον τῶν βοιωταρχῶν **Ισμηνίαν**, τὸν ἀρχηγὸν τῶν δημοκρατικῶν, πρὸ τοῦ συνεδρίου τῶν συμμάχων ἐν Σπάρτῃ, οἱ διοῖοι κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς θάνατον ἔνεκα τῆς «ἀντισπαρτιατικῆς πολιτικῆς του».

Τὸ τόλμημα κατὰ τῶν Θηβῶν ἔξήγειρε γενικὴν ἀγανάκτησιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Θιβαῖοι δημοκρατικοὶ ἔφυγον ἐκ τῆς πατρίδος των καὶ εὗρον πρόδυμον ὑποδοχὴν Ἰδίως εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπως οἱ Ἀθηναῖοι φυγάδες πρὸ τοιάκοντα ἐτῶν εἰς τὰς Θήβας. Τινὲς ἔξ αὐτῶν κατώρθωσαν νὰ εἰσέλθουν κρυφίως εἰς τὴν πόλιν, ἐκάλεσαν τὸν λαὸν εἰς τὰ ὅπλα, ἐφόνευσαν τὸν Λεοντάδην καὶ τοὺς ἄλλους ἀρχηγοὺς τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ ἐποιέορκησαν τὴν σπαρτιατικὴν φρουρὰν εἰς τὴν Καδμείαν. Ὁ ἀθηναϊκὸς στρατὸς τῶν συνόρων ἐσπεύσε πρὸς ὑποστήριξιν τῶν δημοκρατικῶν καὶ ἡνάγκασε τὸν ἀρχηγὸν τῆς φρουρᾶς νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ νὰ ἔξελθῃ ἐκ τῆς πόλεως. Οἱ ἐπαναστάται ἐγκαθίδρυσαν τὴν δημοκρατίαν εἰς τὰς Θήβας (Δεκέμβριος 379). Βραδύτερον ἐπλάσθη ἡ μυθιστορηματικὴ διήγησις δτι ὁ Πελοπίδας μὲ τοὺς ὀπαδούς του μετημφιεσμένοι εἰς αὐλητρίδας ἐφόνευσαν εἰς τὸ συμπόσιον τὸν Λεοντιάδην καὶ τοὺς συνάρχοντάς του.

Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΥΜΜΑΧΙΑ

Τὰ γεγονότα ταῦτα ἔδωσαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἴδρυσουν νέον ναυτικὸν κράτος. Τὴν συμμαχίαν ἀπετέλεσαν κατ' ἀρχὰς ὀλίγαι πόλεις, Χίος, Μυτιλήνη, Μήθυμνος, Ρόδος, Βυζάντιον. Οἱ Ἀθηναῖοι προέβησαν εἰς τὸ ἔργον μετὰ πολλῆς περισκέψεως. Διεκήρυξαν δτὶ δ σύνδεσμος δὲν ἀντιβαίνει εἰς τὴν βασιλικὴν εἰρήνην, διότι αἱ πόλεις διατηροῦν τὴν αὐτονομίαν τῶν. Δὲν εἰσέπραττον φόρους, δὲν ἔστελλον κληρούχους οὕτε φρουρὰς εἰς τὰς πόλεις. Τὴν συμμαχίαν διηνέθυνε μόνιμον συνέδριον, εἰς τὸ δποῖον ἐκάστη πόλις εἶχε μίαν ψῆφον. Ἀντὶ φόρου οἱ σύμμαχοι κατέβαλλον «συντάξεις», τὰς δποίας ὥριζε τὸ συνέδριον. Συγχρόνως οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν νὰ καταφίσουν μέγαν στόλον καὶ ἀξίαν λόγου πεζικὴν δύναμιν. Ἡ ἀθηναϊκὴ συμμαχία ἐπρόσδευσεν, ἵδιως ἀφότου δ στρατηγὸς **Χαροπλαστής** κατέστρεψε τὸν σπαρτιατικὸν στόλον παρὰ τὴν Νάξον (378). Οὐδέποτε δμας ή συμμαχία τοῦ Δ' αἰῶνος ἀπέκτησε τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν συνοχὴν τῆς παλαιᾶς.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΕΙΣ ΤΑ ΛΕΥΚΤΡΑ

Οἱ Σπαρτιᾶται ἦθελησαν δι' ἀποφασιστικοῦ κτυπήματος νὰ ἀνακτήσουν τὸ γόνητρόν των. Ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος, δ ὁποῖος ενδίσκετο μετὰ τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Φωκίδα, διετάχθη νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἀλλὰ τότε ἐπῆλθε τὸ μοιραῖον. Παρὰ τὰ Λευκτρα δ βοιωτικὸς στρατὸς συνέτριψε τοὺς Σπαρτιάτας. Ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος ἐφονεύθη καὶ χίλιοι νεκροί, μεταξὺ τῶν δποίων 400 γνήσιοι σπαρτιᾶται, ἐκάλυψαν τὸ πεδίον τῆς μάχης. Τὸν θηβαϊκὸν στρατὸν ὠργάνωσαν καὶ ὠδήγησαν εἰς τὴν νίκην δύο ἔξοχοι στρατηγοί, δ **Πελοπίδας** καὶ δ **Ἐπαμεινώνδας**, τοὺς δποίους ἀνέδειξαν αἱ Θῆβαι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην.

Ἡ μάχη εἰς τὰ Λευκτρα σημειώνει σπουδαίαν καμπῆν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Τὸ πλῆγμα ᾧτο τόσον καίριον, ὅστε ἡ Σπάρτη δὲν συνῆλθε πλέον. Μετὰ τοῦ στρατιωτικοῦ γοήτρου τῆς κατέρρευσε καὶ ἡ κυριαρχία τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα.

371

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἡ παρὰ τὰ Λευκτρα καταστροφὴ τῶν Σπαρτιατῶν εἶχε σοβαρωτάτας συνεπείας. Ἡ σπαρτιατικὴ συμμαχία ἥρχισε νὰ διαλύεται. Αἱ μοναρχικαὶ κυβερνήσεις, τὰς δποίας ἡ Σπάρτη

είχεν ἐπιβάλει εἰς τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου, ἀνετράπησαν καὶ ἡ δημοκρατικὴ κίνησις, τὴν δποίαν εἶχε συγκρατήσει μέχρι τῆς στιγμῆς ἔκεινης, ἐξερράγη μὲν ἵσχυροτέρων δρμὴν προκαλέσασα αἵμαστηράς συγκρούσεις καὶ ἀνατροπάς (ἰδίως εἰς τὸ "Ἀργος"). Οἱ Ἀρκάδες ἀνοικοδόμησαν τὴν Μαντίνειαν, τὴν δποίαν είχον καταστρέψει οἱ Σπαρτιᾶται, καὶ ἥρχισαν ζωηρὰν κίνησιν πρὸς ἔνωσιν εἰς ὁμοσπονδίαν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς Βοιωτίας. Τὸν χειμῶνα τοῦ 370)69 δὲ Ἐπαμεινώνδας εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον δῆγῶν τὸν στρατὸν τῆς βοιωτικῆς ὁμοσπονδίας καὶ ἄλλων συμμάχων κρατῶν τῆς μέσης Ἑλλάδος. Ἐνωθεὶς ἔκει μετὰ τῶν Ἀρκάδων, Ἀργείων καὶ Ἡλείων προήλασεν εἰς Λακωνίαν, ὅπου ἥρχισαν νὰ κινοῦνται οἱ περίοικοι. Ἡ Σπάρτη διέτρεξε μέγιστον κίνδυνον. Ἡ ἀτέχιστος πόλις ἐπὶ αἰῶνας δὲν είχεν ὕδει ἔχθρὸν καὶ αἱ γυναικεῖς κατάπληκτοι ἔβλεπον τὸν καπνὸν τῶν καιομένων χωρίων. Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν ἔσωσε τὴν Σπάρτην δι μισθοφορικὸς στρατός, τὸν δποῖον εἶχε στείλει δι Διονύσιος. Ἐν τούτοις ἦτο σοβαρωτάτη ἡ συνέπεια τῆς εἰσβολῆς. Οἱ Ἐπαμεινώνδας ἀπέσπασε τὴν Μεσσηνίαν καὶ κατέστησεν αὐτὴν κράτος ἀνεξάρτητον μὲ κέντρον τὴν νεοϊδρυθεῖσαν ὑπὸ τοὺς πρόποδας τῆς Ἰθώμης Μεσσήνην.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (369) δὲ Ἐπαμεινώνδας εἰσέβαλε πάλιν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ Ἀρκάδες τότε συνηνώθησαν εἰς μίαν δμοσπονδίαν καὶ ἰδρυσαν διὰ συνοικισμοῦ τὴν Μεγαλόπολιν, ἡ δποία ἔγινε τὸ κέντρον τῆς δμοσπονδίας των. Τοιουτοτρόπως διελύθη ὄριστικῶς ἡ σπαρτιατικὴ συμμαχία καὶ ἡ Σπάρτη περιωρίσθη εἰς τὴν Λακωνικήν. Οὕτω κατελύθη τὸ σπαρτιατικὸν κράτος καὶ οὐδέποτε ἀνιδρύθη πλέον. Ἀπὸ τότε ἡ Σπάρτη δὲν παίζει σημαντικὸν πρόσωπον εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἴστορίαν.

ΑΚΜΗ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

Ἡ νίκη εἰς τὰ Λευκτρα ἔφερεν εἰς φῶς τὴν πρόοδον, ἡ δποία είχε γίνει εἰς τὴν Βοιωτίαν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἡ χώρα δοκιμασθεῖσα δλιγάτερον ἐκ τῶν πολέμων διετήρησεν ἀκμαίότερον πλημυσμόν, ἐπλούτησε καὶ ἀνεπύχθη οἰκονομικῶς. Πρόπει νὰ σημειώσωμεν ἴδιαιτέρως ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ βραδύτερον τὸν Δ' καὶ Γ' αἰῶνα ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον, τὰ δποία κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα περιωρίζοντο εἰς τὰς νήσους καὶ τὴν Ἀιτικήν,

ἔξαπλοῦνται διαρκῶς βιορείστερον. Ἡ Βοιωτία, ἡ Φωκίς, ἡ Θεσσαλία, ἡ Μακεδονία καὶ τὰ κράτη τῆς Πελοποννήσου ἀποβάλλονταν τὸν καθαρῶς γεωγρικὸν χαρακτήρα, ἀναπτύσσονταν ἐμπόριον καὶ βιομηχανίαν καὶ ἀστικὴν τάξιν. Κατ' ἀκολουθίαν παρατηρεῖται εἰς τὰς χώρας ταύτας τάσις πρὸς ἔνωσιν εἰς ἐν κράτος καὶ πρὸς κατακτήσεις. Διὰ τοῦτο λαμβάνουν τώρα ἐνεργότερον μέρος εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους.

Οἱ Θηβαῖοι Ἰδίως εἶναι ἔξαιρετικῶς ἀνεπτυγμένοι κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, ἔχουν προηγμένην κυβερνῶσαν τάξιν καὶ διακρίνονται εἰς τὰς τέχνας, ὡς μαρτυροῦν τὰ περίφημα εὐόήματα

τῆς Τανάγρας. Οἱ θηβαϊκὸι στρατὸι εἶναι πολυπληθέστεροι, καλύτεροι ὥπλισμένοι καὶ ἔχει ἔξοχους ἀρχηγούς.

Δύο ἔξ αὐτῶν, ὁ Πελοπίδης καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας, ἀπέκτησαν πανελλήνιον φήμην καὶ ὑμνήθησαν ὑπὸ τῶν συγγραφέων ὡς ἔξαιρετοι ἄνδρες. Καὶ οἱ δύο ἦσαν ἴκανώτατοι στρατιωτικοὶ καὶ διπλωμάται. Διωργάνωσαν τὸν στρατὸν τῆς πατρίδος των καὶ ὠδήγησαν αὐτὸν εἰς τὴν νίκην. Οἱ Ἐπαμεινώνδας μάλιστα θεωρεῖται ὡς μεγάλῃ στρατιωτικῇ ἰδιοφυΐᾳ. Εἰσήγαγε σοβαρὰς μεταρρυθμίσεις εἰς τὸν στρατόν, αὐτὸς ἐφεῦρε τὴν λεγομένην κατὰ λοξὴν φάλαγγα παράταξιν, ἐνίσχυσε δηλ. ὑπεριμέτρως μίαν ἀπὸ τὰς πτέρυγας τῆς φάλαγγος καὶ δι' αὐτῆς ἐζήτει νὰ ἀνοίξῃ φῆμα εἰς τὸ μέτωπον τοῦ ἔχθροῦ. Εἰς τὴν παράταξιν ταύτην λέγουν διτὶ διφεύλεται ἢ νίκη εἰς τὰ Λεῦκτρα. Ἐκτὸς τούτου ὁ Ἐπαμεινώνδας ἔκοσμεῖτο μὲ ἔξοχα προσόντα. Παιδευθεὶς ὑπὸ φι-

λοσόφων, είχεν ἔξοικειωθῆνες εἰς βίον ἀπλοῦν, σχεδὸν ἀσκητικόν, διεκρίνετο ὅμως διὰ τὴν μεγάλην δεξιότητα εἰς τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις καὶ ἡγάπα μὲν πάθος τὴν μόρφωσιν καὶ τὰς πνευματικὰς ἀπολαύσεις. Ἡτο δέ τοι ἔξυχος, μέγας στρατηλάτης καὶ ἐπεβάλλετο διὰ τῆς προσωπικῆς ἀξίας, τῆς μετριοπαθείας καὶ τιμοτητος. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐθεώρησαν αὐτὸν ὡς τὸν τελειότερον τύπον τοῦ Ἑλληνος.

Ἐφ' ὅσον ἔζων οἱ δύο ἀνδρες, αἱ Θῆβαι ἦσαν ἥ πρώτη δύναμις τῆς Ἑλλάδος καὶ διεξεδίκησαν τὴν ἡγεμονίαν. Κατ' οὖσίαν ὅμως καὶ οἱ πολιτικοὶ τῶν Θηβῶν δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰς παλαιὰς μεθόδους, ἀλλ' ἀντέγραψαν τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐνῷ ἐκήρυξαν ὅτι πολεμοῦν διὰ τὴν αὐτονομίαν τῶν πόλεων, ἐπιμένουν μετὰ τὴν νίκην νὰ ὑποτάξουν αὐτὰς εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῶν Θηβῶν. Στηρίζονται εἰς τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν, ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῶν κρατῶν καὶ ζητοῦν νὰ ωνθίσουν αὐτὰ κατὰ τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος των. Δὲν ἀποφεύγουν τὰς τρομοκρατικὰς μεθόδους, διὰ τὰς δποίας ἥ Σπάρτη ἔγινε τόσον μισητή. Ὅπως οἱ προκάτοχοί των διπλωμάται δὲν διστάζουν νὰ χρησιμοποιήσουν τὰ μέσα τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, διὰ νὰ πολεμήσουν τοὺς ἄλλους Ἑλλήνας. Οἱ Πελοπίδας ἀνέρχεται τὸ 367 τὴν δόδον, τὴν δποίαν είχεν ἀκολουθήσει πρὸ εἴκοσιν ἑτῶν ὁ Ἀνταλκίδας, ἐμφανίζεται εἰς τὰ Σοῦσα ἐπαιτῶν τὸ περσικὸν χρῆμα. Διὰ περσικῶν χρημάτων ὁ Ἐπαμεινῶνδας καταρτίζει στόλον καὶ ἐμφανίζεται ἐπὶ κεφαλῆς 100 πλοίων διεκδικῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους τὸ κράτος τῆς θαλάσσης, καθόσον γνωρίζει ὅτι ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδος ἀνευ κυριαρχίας τῆς θαλάσσης δὲν εἶναι δυνατή. «Ἡθελε νὰ μεταθέσῃ, ὡς γράφει ἀρχαῖος συγγραφεύς, τὰ Προπύλαια ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν εἰς τὴν Καδμείαν».

Οἱ Θηβαῖοι στρατηγοὶ ἐκτείνουν τὴν δρᾶσίν των εἰς δλην τὴν Ἐλλάδα. Οἱ Πελοπίδας ἐκστρατεύει ἐπανειλημμένως εἰς τὴν Θεσσαλίαν κατὰ τοῦ ταγοῦ τῶν Φερῶν Ἀλεξάνδρου, ἐπεμβαίνει εἰς τὰς ἔριδας τῆς Μακεδονίας διὰ τὸν θρόνον καὶ φέρει ὡς δῆμηδον εἰς τὰς Θήβας τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως Φίλιππον. Τέλος εὑρίσκει τὸν θάνατον εἰς Θεσσαλίαν κατὰ τὴν τρίτην ἐκστρατείαν.

Ἄλλ' αἱ δυνάμεις τῶν Θηβῶν δὲν ἔξαρχοῦν εἰς τὴν ὑπερέντασιν ταύτην. Μετ' ὀλίγον δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ συγκρατήσουν

τοὺς συμμάχους των. Ἡ Πελοπόννησος Ἰδίως μετὰ τὴν κατάρ-
ρευσιν τῆς σπαρτιατικῆς δυνάμεως παρεδόθη εἰς τὴν ἀναρχίαν.
Συγκρούσεις μεταξὺ τῶν πόλεων, ἀλλαγὴ τῶν συμμαχιῶν διαρ-
κῆς, στάσεις καὶ ἐμφύλιοι ταραχαί, τὰς ὁποίας ἐπιδεινώνει ἡ ἐπέμ-
βασις ἔνων μισθοφόρων. Τὰ αὐτὰ συμβαίνουν καὶ εἰς τὴν ἀθη-
ναϊκὴν συμμαχίαν.

Οὐ Επαμεινώνδας ἀναγκάζεται ἐπανειλημμένως νὰ εἰσβάλῃ
εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ διευθετήσῃ τὰ πράγματα. Τῷρα
οἱ Ἀθηναῖοι φοβούμενοι τὴν αὔξησιν τῶν Θηβῶν συμμαχοῦν μὲ
τὴν Σπάρτην. Κατὰ τὴν τετάρτην εἰσβολήν του κινδυνεύει πάλιν
ἡ Σπάρτη. Ἀλλ' εἰς τὴν μεγάλην ἐν *Μαντινείᾳ μάχην* δὲ Ἔπα-
μεινώνδας φονεύεται καὶ ὁ ἄγων μένει ἀκριτος (27 Ἰουνίου 362).
Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου ἀρχηγοῦ κατέρρευσεν ἡ
θῆβαικὴ ἡγεμονία καὶ δημιουργεῖται χάος εἰς τὴν Ἑλ. 362
λάδα. «Ἀκρισία δὲ καὶ ταραχὴ ἔτι πλείων μετὰ τὴν μάχην ἐγέ-
νετο ἢ πρόσθεν ἐν Ἕλλάδι», δύως γράφει ὁ Ξενοφῶν.

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΑΠΟΣΥΝΘΕΣΙΣ

Περὶ τὰ μέσα τοῦ Δ' αἰῶνος αἱ πολιτεῖαι τῆς Ἑλλάδος εὐρί-
σκονται εἰς πλήρη ἀποσύνθεσιν. Οἱ μακροχρόνιοι πόλεμοι ἐπρο-
ξένησαν βαθεῖαν μεταβολήν. Εἰς δλην τὴν χώραν παρατηρεῖται
φοβερὰ ἐλάττωσις τοῦ πληθυσμοῦ. Ἰδίως κατεστράφη ὁ γεωργι-
κὸς πληθυσμός, οἱ ἄγροι ἐρημώνονται καὶ οἱ κάτοικοι συγκεντρώ-
νονται εἰς τὰς πόλεις. Οὕτω τὰ κτήματα περιέρχονται εἰς δλίγας
χειρίας, δημιουργοῦνται μεγάλα κτήματα καὶ ἀναγεννᾶται νέα
φευδαρχία εἰς τὴν ὑπαίθρον χώραν. Συνέπεια τούτου εἶναι ἡ
ἐλάττωσις τῆς παραγωγῆς καὶ ἐπάνοδος εἰς πρωτογονωτέραν ζωήν.

Ἡ Σπάρτη πάσχει ἀπὸ ἐπικίνδυνον νόσημα, τὴν δλιγανθρω-
πίαν. Ο λαὸς τῶν κατακτητῶν Δωριέων φθίνει. Ἀπώλεια 170
Σπαρτιατῶν εἰς τὴν Σφακτηρίαν, 400 εἰς τὰ Λευκτρα θεωρεῖται
ῶς μεγάλη συμφορά. Ο Βρασίδας καὶ ὁ Θίβρων ἐκστρατεύουν
μόνον μὲ στρατὸν ἀπὸ εἴλωτας. Ἡ Σπάρτη κυβερνᾶται ἀπὸ μι-
κρὰν δλιγαρχίαν, ἥ δποία εἶναι κυρία τῆς γῆς καὶ τῆς ἔξουσίας.

Αἱ Ἀθῆναι ἔξακολουθοῦν νὰ εἶναι τὸν Δ' αἰῶνα μεγαλούπο-
λις, σημαντικώτατον ἐμπορικὸν κέντρον καὶ ἥ πρώτη χρηματα-
γορὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἀθηναϊκὰ κεφάλαια εἶναι διατεθειμένα εἰς
ἐπιχειρήσεις μακρινωτάτων χωρῶν. Ἀλλ' ἥ Ἀττικὴ ἔχασε τὸν
Ἄγροτικὸν πληθυσμόν, ἥ γῆ περιῆλθεν εἰς δλίγους μεγαλοκημα-

*Ιστορία τῆς Αρχαίας Ἑλλάδος—γ' ἔκδοσις

τίας, οἱ δποῖοι ἔκμεταλλεύονται αὐτὴν διὰ τῶν δουύλων. Αἱ Ἀθῆναι τοῦ Δ' αἰῶνος εἶναι δημοκρατία μεγαλεμπόρων, τραπεζιτῶν καὶ ἐφοπλιστῶν. Δὲν ἔχει στρατὸν πολιτῶν, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ μισθιστόρους. Ἐκ συστήματος ἀποστέφεται τοὺς πολέμους, ἰδίως τοὺς μακρᾶς διαρκείας, οἱ δποῖοι διαταράσσουν τὰς ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις.

Οἱ μακροὶ πόλεμοι εἰς δῆλας τὰς πόλεις διήγερσαν τοὺς κατοίκους εἰς δύο, εἰς μικρὰν μειοψηφίαν ὑπερπλούτων καὶ εἰς τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀκτημόνων. Ἡ κατάστασις αὕτη δημιουργεῖ σοβαρὰν κρίσιν καὶ διαρκεῖς ταραχάς. Ὁ λαὸς ἀπαιτεῖ δικαιοτέραν κατανομὴν τοῦ πλούτου. Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα γίνεται διαρκῶς λόγος περὶ ἀποκοπῆς χρεῶν, περὶ διαγομῆς περιουσίας, περὶ ἀναδασμοῦ τῆς γῆς. Τοῦτο φέρει εἰς ἀπόγνωσιν τοὺς ἔχοντας. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς δημοκρατικὰς πόλεις τὴν ἔξουσίαν ἔχει τὸ πλῆθος, οἱ πλούσιοι διατελοῦν ὑπὸ διαρκῆ φόβον. Κατὰ συνέπειαν ἀποστρέφονται καὶ ὑπονομεύουν τὴν δημοκρατίαν καὶ θὰ ἔβλεπον εὐχαρίστως ἴσχυρὸν δυνάστην, ὃ δποτὶς νὰ ἐπιβάλῃ σταθερὰν κατάστασιν. Διὰ τοῦτο μόλις ἐμφανίζεται ὁ **Φίλιππος** τῆς Μακεδονίας, ἀποκτῷ συμπαθείας καὶ διπάδους εἰς δῆλην τὴν Ἑλλάδα. Τοιουτοτρόπως χρεωκοπεῖ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα.

Συνέπεια τῆς ἀνωμάλου ἐσωτερικῆς καταστάσεως εἶναι ή ἐμφάνισις νέων τυράννων. Κατὰ ἔκατοντάδας ἀριθμοῦνται οἱ ἄνθρωποι, οἱ δύοιοι γίνονται κύριοι τῆς ἔξουσίας εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Πρότυπον τοιούτου ἀρχοντος εἶναι ὁ Διονύσιος Α', τύραντος τῶν Συρακουσῶν (405—367). 'Η ἀρχή του ἔχει τὴν δικαιολογίαν, ὅτι κατεστάθη διὰ νὰ σώσῃ τὸν ἔλληνισμὸν τῆς Σικελίας, διατηρεῖται ὅμως διὰ βιαίων πράξεων καὶ κοινωνικῆς ἀνατροπῆς. Φονεύει καὶ ἔξορίζει τοὺς ἀντιθέτους, διαμοιράζει τὴν περιουσίαν των εἰς νέους πολίτας εἴτε εἰς ἔνους μισθοφόρους. 'Αλλ' ή ἔξουσία του περιεβλήθη μεγάλην λαμπρότητα. Συνήνωσεν εἰς ἓν κράτος τὴν Σικελίαν καὶ τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ διατηρεῖ πολυτελεστάτην αὐλήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΣ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

Αἱ ἐλληνικαὶ πόλεις ἔξηντλημέναι ἐκ τῶν πολέμων καὶ τῆς ἐδωτερικῆς ἀποδυνθέσεως δὲν ἥδαν εἰς θέσιν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας, ὁ ὅποιος περὶ τὰ μέδα τοῦ Δ' αἰώνος ἐπεχειροῦσε νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

'Η γύρη δύναμις, ἡ ὅποια ἥδυνατο νὰ φέρῃ ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὸν Φίλιππον, ἥδαν αἱ Ἀθῆναι. 'Αλλ' αἱ Ἀθῆναι τοῦ Δ' αἰώνος, δημοκρατία ἐμπόρων καὶ χρηματιστῶν, δὲν ἔχει τὴν μαχιμότητα τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους. Ματαίως ὁ ρήτωρ Δημοσθένης προσεπάθησε νὰ κινήσῃ τοὺς συμπολίτας εἰς ἀποτελεσματικωτέραν ἐνέργειαν.

Εἰς τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην ὁ Φίλιππος δινέτριψε τὴν νιωμένην δύναμιν τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Θηβαίων καὶ ἀπὸ τότε οἱ Μακεδόνες ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

ΟΙ ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ

'Η Μακεδονία διαφέρει ἀπὸ τὴν νοτιώτεραν Ἑλλάδα. 'Ἔχει καλίμα ψυχρότερον, ἀτμόσφαιραν ὑγροτέραν καὶ διατηρεῖ λειμῶνας καὶ ἀφθονωτέραν χλόην. Διὸ τοῦτο καὶ ὁ κοινωνικὸς βίος ἔχει ἥτο διαφορετικός. 'Ἐπὶ μακρὸν ἡ Μακεδονία διατηρεῖ τὸν ἀγροτικὸν χαρακτῆρα, ἔχει δύο κοινωνικάς τάξεις, τοὺς γαιοκτήμονας εὐγενεῖς καὶ τοὺς δουλοπαροίχους γεωργούς. Γενικῶς οἱ κάτοικοι εἶναι εὖρωστοι χωρικοί, ποιμένες ἢ γεωργοί, ζοῦν εἰς ἀτειχίστους κώμας καὶ ἀγνοοῦν τὸν ἀστικὸν βίον. Αἱ πόλεις τῶν καὶ αὐτῆς πρωτεύουσά των, αἱ *Ἀλγαν* ἢ ἡ *Πέλλα*, εἶναι ἀσήμαντοι συνοικισμοὶ καὶ δὲν ἔχουν τὴν πολιτικὴν δργάνωσιν τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πόλεων, διότι αἱ πόλεις τῆς Μακεδονίας δὲν εἰντοδιοικοῦνται, ἀλλὰ ὑπακούουν εἰς ἓν ἀρχοντα. 'Η Μακεδονία λοιπὸν εἶναι ἀπόλυτος μοναρχία.

Οἱ εὐγενεῖς, ὁνομαζόμενοι *ἔταῖροι*, κυβερνοῦν τὴν χώραν μετὰ τοῦ βασιλέως, ἀγαποῦν τὸν πόλεμον, τὴν ἴππασίαν, τὸ κυνήγιον καὶ τὰ συμπάσια καὶ εἶναι ὁνομαστοὶ διὰ τὴν φιλοποσίαν

καὶ τὴν ἐριστικότητα. Πολεμοῦν ἔφιπποι καὶ ὁ μακεδονικὸς στρατὸς ἐπὶ μακρὸν ἀποτελεῖται ἀπὸ ἵππικὸν μόνον. Κύριοι μεγάλων κτημάτων, μόλις ὑπακούοντες εἰς τὸν βασιλέα. Ἰδίως δὲ ὅρεινὴ Μακεδονίᾳ ἀνήκει εἰς ἴσχυροὺς φεουδάρχας, οἵ διοῖοι εἶναι σχεδὸν ἀνεξάρτητοι.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ Περδίκκας Β' ἐπεχείρησε νὰ ἔξελθῃ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν Χαλκιδικήν. Ὁ διάδοχός του Ἀρχέλαος (413—399) εἶναι ὁ κυριώτερος θεμελιωτὴς τῆς μακεδονικῆς δυνάμεως. Κτίζει πόλεις, κατασκευάζει ὅδοὺς καὶ μεταρρυθμίζει τὸν στρατόν. Αὗτὸς ἐδημιούργησε τὸ πεζικόν, τὸ διοῖον θ' ἀποβῆ μεγάλη μαχητικὴ δύναμις εἰς τὰς χειρας τοῦ Φιλίππου. Ἡτο φίλος τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἀνοίξῃ τὴν χώραν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Εἰς τὴν αὐλὴν του ἔφιλοξενήθη ὁ μέγας δραματικὸς Εὐριπίδης.

Ἄλλα ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος ἡ Μακεδονίᾳ ἀρχίζει νὰ ἀναπτύσσεται ἰδίως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἀθηναίων, οἵ διοῖοι κατέχουν τὰ παραλιά της. Ἐξέρχεται ἀπὸ τὸν καθαρῶς ἀγροτικὸν βίον, δημιουργεῖ ἐμπόριον καὶ βιομηχανίαν. Χαρακτηριστικὸν τῆς προόδου ταύτης εἶναι, ὅτι οἱ βασιλεῖς κτίζουν νέαν πρωτεύουσαν, τὴν Πέλλαν, ἡ διοῖα κεῖται πλησίστερον εἰς τὴν θάλασσαν. Τὴν ἀνάπτυξιν αὐτὴν θὰ ἐπιταχύνῃ ἡ ἐμφάνισις τοῦ Φιλίππου.

Ο ΦΙΛΙΠΠΟΣ

Ο Φιλίππος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τὸ 360 π. Χ. μόλις είκοσιτριῶν ἐτῶν. Διαμείνας ἐπὶ τρία ἔτη ὡς ὅμηρος εἰς τὰς Θήβας ἔμαθε καλῶς τὴν ὁργάνωσιν, τὴν στρατιωτικὴν τέχνην, ἀλλὰ συγχρόνως τὰς ἀδυναμίας τῶν ἐλληνικῶν πόλεων. Διὰ τοῦτο τρέφει μεγάλα σχέδια καὶ ἔχει ἔξαίρετα προσόντα διὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν. Ἐλαβε μεγάλην μόρφωσιν κατὰ τὴν νεότητά του καὶ κατορθώνει διὰ τῆς εὐγλωτίας του, τῶν γνώσεων καὶ τῶν λεπτῶν τρόπων νὰ γοητεύσῃ τοὺς Ἕλληνας. Ἄλλα ὡς γνήσιος Μακεδὼν εἶναι ἀφ' ἐτέρου βίαιος, ἀγαπᾶ τὸ κυνήγιον καὶ τὸν οἶνον. Οξὺς παρατηρητὴς κατορθώνει νὰ διαχρίνῃ τὰ προσόντα καὶ τὰς ἀδυναμίας τῶν ἀντιπάλων του. Εἶναι ἀποφασιστικὸς καὶ ταχὺς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν, ἀλλὰ γνωρίζει ἐπίσης νὰ κρύπτῃ τὰς σκέψεις του καὶ νὰ περιμένῃ. Γνήσιος μαθητὴς

τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶν τοῦ Δ' αἰῶνος, ἀγωνίζεται διὰ τὴν ἡγεμονίαν καὶ πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῆς θεωρεῖ θεμιτὰ δλα τὰ μέσα, τὴν δύναμιν τῶν ὅπλων, τὴν βιαίαν ἐπέμβασιν, τὸν δόλον ἢ τὴν δωροδοκίαν. «Οὐδεμία πόλις, ἔλεγε, δύναται νὰ ἀντισταθῇ εἰς ἡμίονον φέρουσαν φορτίον χρυσοῦ». Τὰ χρυσᾶ νομίσματα, τὰ δόπια φέρουν τὸ δνομά του, διέφθειραν τόσας συνειδήσεις, δσας ἄλλοτε οἱ χρυσοὶ δαρεικοί.

Ο ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

Πρώτη φροντίς τοῦ Φιλίππου ἦτο νὰ δργανώσῃ ίσχυρὸν στρατόν. Ἐφρόντισε κυρίως διὰ τὴν καλύτεραν διοργάνωσιν τοῦ πεζικοῦ καὶ κατήρτισε παρὰ τὸ σῶμα τοῦ ἵππικοῦ τῶν ἑταίρων πολυάριθμον σῶμα δπλιτῶν, τῶν λεγομένων πεζεταίρων, οἱ δποῖοι ἐστρατολογήθησαν ἀπὸ τοὺς εὐρώστους χωρικοὺς τῆς Μακεδονίας. Οἱ ἀξιωματικοὶ δμως ἥσαν εὐγενεῖς. Οὗτοι κατήρτισεν ἀληθῆ μόνιμον ἐθνικὸν στρατόν, τὸν δποῖον ὑπέβαλεν εἰς αὐτηρὰν πειθαρχίαν καὶ ἐξήσκησεν εἰς τοὺς κόπους καὶ τὰς κακουχίας.

Μακεδὼν ὁπλίτης

Εἰς τὴν τακτικὴν τοῦ πεζικοῦ εἰσήγαγε σημαντικὸν νεωτερισμόν, κατήρτισε δηλαδὴ τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα. Αὕτη ἀπετέλει σῶμα ἀπὸ 4096 ἀνδρας παρατεταγμένους εἰς δεκαέξι σειράς. Ἐκαστος στρατιώτης ἦτο ὠπλισμένος μὲ δύον μακρότατον, 6,30 μέτρων, τὸ δποῖον ὠνόμαζον σάρισσαν. Οἱ ἀνδρες τῶν ἔξι πρώτων σειρῶν ἔκανόντιζον τοιουτορόπως τὸ μῆκος τοῦ ὅπλου των, διστε ἡ αἰχμὴ τῆς ἔκτης σειρᾶς προεξεῖχε κατὰ ἐν μέτρον ἀπὸ τὸν ὁμον τῆς πρώτης. Τοιουτορόπως ἐσχηματίζετο κινητὸν φρούριον, τὸ δποῖον εἶχε πρὸ αὐτοῦ δάσος ἀπὸ αἰχμάς. Τέσσαρες ἀπλαῖ φάλαγγες ἀπετέλουν τὴν μεγάλην φάλαγγα ἐκ 16000 στρατιωτῶν. Ἡ φάλαγξ εἰς τὰ πλευρὰ ἐπροστατεύετο ἀπὸ σῶμα πελταστῶν καὶ πρὸ αὐτῆς ἐβάδιζε πυκνὴ παράταξις ἀκοντιστῶν, τοξιῶν, σφενδονητῶν, τῶν λεγομένων ψιλῶν. Ἡ μακεδονικὴ φάλαγξ θὰ κυριαρχήσῃ ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας εἰς τὰ πεδία τῶν

μαχῶν. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἴππικὸν διετήρησε σπουδαιοτάτην θέσιν εἰς τὸν μακεδονικὸν στρατόν. Ἐκτὸς τούτου πλῆθος μηχανῶν, αἱ πλεῖσται νέας ἐφευρέσεως, συμπληρώνουν τὸν ἔξοπλισμὸν τοῦ Φιλίππου.

ΑΙ ΒΛΕΨΕΙΣ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ

Ο Φίλιππος ἐφιλοδόξει νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τὸ ἔργον του ἦτο δυσχερέστατον. Ἐπρεπε πρῶτον νὰ στεφεώσῃ τὴν ἔξουσίαν του ἐντὸς τοῦ κράτους ἔξαναγκάζων εἰς ὑποτέλειαν τοὺς εὐγενεῖς γαιοκτήμονας. Δεύτερον νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν χώραν του ἀπὸ τὴν ἀπειλὴν τῶν πέριξ βαρβάρων, ἵδιως τῶν Θρακῶν, οἵ δποιοὶ ἐπεδίδοντο εἰς διαρκεῖς ἐπιδρομάς. Εἰς τὰ σύνορα τῆς Μακεδονίας ὑπῆρχεν ἐπικίνδυνον θρακικὸν κράτος, τὸ βασίλειον τῶν Ὀδρουσῶν, τὸ δποῖον ἔξετείνετο μέχρι τῆς Προποντίδος. Τοίτον νὰ ξητήσῃ διέξοδον εἰς τὴν θάλασσαν, διότι τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας κατεῖχον ἔλληνικαὶ ἀποικίαι, τὰς δποίας ἔξουσίαζον οἱ Ἀθηναῖοι. Τέλος νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ διευθετήσῃ αὐτὰς κατὰ τὸ συμφέρον του. Διὰ συντόνου ἐργασίας, διὰ πολέμου ἡ τῆς διπλωματίας, δ Φίλιππος ἐπέτυχε καθ' ὅλην τὴν γραμμήν.

Ο ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΘΗΝΑΙΟΙ

Ἡ πρώτη δύναμις, εἰς τὴν δποίαν προσέκρουσεν δ Φίλιππος, ἥσαν οἱ Ἀθηναῖοι. Ἡ ἀντίθεσις τῶν συμφερόντων ἦτο τόσον μεγάλη, ὡστε ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς μακροχρόνιον πόλεμον μεταξὺ αὐτῶν. Ἀφότου οἱ Ἀθηναῖοι ἐδημιούργησαν τὴν νέαν συμμαχίαν των, ἔξουσίαζον τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης καὶ κατεῖχον ἀσφαλῶς τὰ στενά. Πρὸς αὐτοὺς ἐπρεπε λοιπὸν νὰ συγκρουσθῇ δ Φίλιππος, διὰ νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀντιμέτως πάλιν διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ Φιλίππου ἡπειροῦντο τὰ στενά, δ Ἑλλήσποντος καὶ δ Βόσπορος, ἥ δδὸς δηλ. διὰ τῆς δποίας ἐφρομηθεύοντο σῖτον καὶ τρόφιμα αἱ Ἀθῆναι.

ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΟΡΕΙΟΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ο Φίλιππος ἀφοῦ ἀπέκρουσε τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σκυθῶν καὶ ἔξησφάλισε τὴν ἔξουσίαν του εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους, ἐπεχείρησε νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν θάλασσαν. Προσελκύσας διὰ δελεαστικῶν ὑποσχέσεων τὴν "Ολυνθόν, τὴν ἰσχυροτέραν τῶν χαλκιδικῶν πόλεων, ἐκνεύεισε τὴν Ἀμφίπολιν καὶ εὐθὺς ἀμέσως τὰς

ἀθηναϊκὰς κτήσεις, τὴν Πύδναν καὶ τὴν Ποτείδαιαν, ἡ δποία εἶχε τότε ἀθηναϊους κληρούχους. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐμποδίσουν τὸν βασιλέα, διότι ἀκριβῶς κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εἶχον περιπλακῆ εἰς τὸν συμμαχικὸν πόλεμον. Βεζάντιον, Χίος, Ρόδος καὶ Κῶς ἀπεστάτησαν καὶ ὑποστηριζόμεναι ὑπὸ τοῦ ἴσχυροῦ δυνάστου τῆς Καρίας, τοῦ περιφήμου **Μαυσώλου**, ὁ δποῖος εἶχεν ἔκτείνει τὴν ἔξουσίαν του εἰς ὅλην τὴν νοτιοδυτικὴν Μ. Ἀσίαν, ἀνέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των (355). Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Φίλιππος ἔγινε κύριος τῆς μεταξὺ Στρυμόνος καὶ Νέστου χώρας, ὃπου ὑδρυσε τὸν Φίλιππον καὶ ἀπέκτησε σημαντικὸν εἰσόδημα ἀπὸ τὰ χρυσωρυχεῖα τοῦ Παγγαίου. Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη κατεσκεύασε στόλον καὶ ἔξουσίασε τὴν παραλίαν.

337

ΕΡΕΜΒΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑΝ ΚΑΙ ΦΩΚΙΔΑ

Εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἔδόθη εὐκαιρία εἰς τὸν Φίλιππον νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Ἡ μέση Ἑλλὰς ἦτο ἀνάστατος κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐκ τοῦ λεγομένου Ἱεροῦ πολέμου. Οἱ Θηβαῖοι δηλ. ἐποφθαλμιῶντες καὶ φοβούμενοι τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν φωκικῶν πόλεων συνήνωσαν κατ' αὐτῶν τοὺς γείτονας. Πρὸς τοῦτο ἔξεμεταλλεύθησαν τὴν ἐπιρροήν, τὴν δποίαν εἶχον εἰς τὴν ἀμφικτιονίαν τῶν Δελφῶν. Κατηγγειλαν τοὺς Φωκεῖς ὅτι ἔκαλλιεργησαν χώραν ἀνήκουσαν εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον κατεδίκασεν αὐτοὺς εἰς βαρὺ χρηματικὸν πρόστιμον (500 τάλαντα). Ἐπειδὴ δὲ οἱ Φωκεῖς ἥρενήθησαν νὰ πληρώσουν, ἐκήρυξε τὸν ἱερὸν πόλεμον κατ' αὐτῶν καὶ ἀνέθεσεν εἰς τοὺς Θηβαίους, τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ τοὺς Λοκροὺς νὰ ἔκτελέσουν τὴν ἀπύφασιν. Ἄλλ. οἱ Φωκεῖς, οἱ δποίοι εἶχον ἀναπτυχθῆ οἰκονομικῶς, ἀντέταξαν ἴσχυρὰν ἀντίστασιν διδηγούμενοι ὑπὸ τολμηρῶν καὶ ἰκανῶν στρατηγῶν, τοῦ Φιλομήλου, τοῦ Ὁρομάρχου κτλ. Ἐπέβαλον αὐστηρὰν φορολογίαν εἰς τὰ πλούσια γένη τῶν Δελφῶν, ἔχρησιμοποίησαν τοὺς θησαυροὺς τοῦ μαντείου διὰ νὰ καταρτίσουν ἴσχυρὸν μισθοφορικὸν στρατόν, ἀπέκρουσαν τοὺς ἀντιπάλους καὶ κατέλαβον μέρος τῆς Βοιωτίας καὶ Θεσσαλίας. Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ὑπεστήριξαν αὐτούς, οἱ τύραννοι τῶν Φερῶν συνεδέθησαν μετὰ τῶν ὀρχηγῶν τῶν φωκικῶν στρατευμάτων καὶ ὁ Ὁνόμαρχος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν.

Οἱ Ἀλευάδες ἔκβλεψαν τότε τὸν Φίλιππον, ὁ δποῖος μετά τινας

ἀρχικάς ἀποτυχίας ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τὸν Ὀνόμαρχον καὶ εὐθὺς ἐβάδισε κατὰ τῶν Θεομοπυλῶν. Ἄλλα στόλος ἀδηναϊκὸς καταπλεύσας ἔγκαιρως ἐφράξε τὰ στενὰ πρὸ αὐτοῦ. Ἀτάραχος ὑπεχώρησεν δὲ Φίλιππος ἀναγνωρίσας ὅτι δὲν εἶχε φθάσει ἀκόμη ἡ ὥρα. Ἡ Θεσσαλία ὅμως, τὴν δοποίαν εἶχεν ἀπαλλάξει ἀπὸ τοὺς τυράννους, ἔμεινε κτῆσις μακεδονικὴ ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας.

Ἀποτυχὼν εἰς τὰς Θεομοπύλας ἐστράφη πρὸς τὴν Θράκην καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Περίνθου. Τοιουτοτόπως ἡ μακεδονικὴ κυριαρχία ἔξετείνετο ἀπὸ τὰ Ἰλλυρικὰ ὅρη μέχρι τοῦ Βοσπόρου καὶ ἀπὸ τὸν βόρειον Σκάρδον μέχρι τῶν Θεομοπυλῶν. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἥρχισαν νὰ ἀνησυχοῦν καὶ ἡ Ὀλυνθος βλέπουσα ἔαυτὴν ἀπειλουμένην ἐξήτησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἀδηναϊκὴν συμμαχίαν. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἡ κούνισθη προώτην φοράν εἰς τὴν ἀδηναϊκὴν ἐκκλησίαν ἡ φωνὴ τοῦ Δημοσθένους, δοποῖος ἔμελλε νὰ γίνῃ δὲ ἀδιάλλακτος ἀντίπαλος τοῦ Φιλίππου. Ὁ Δη-

Δημοσθένης

μοσθένης ἀπήγγειλε τότε τὸν πρῶτον κατὰ Φιλίππου λόγον (349).
Ο ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ

Γεννηθεὶς τὸ 384 ἀπὸ πλουσίους γονεῖς ἔτυχεν ἐπιμελοῦς ἀνατροφῆς, ἔμελέτησε τοὺς ρήτορας καὶ πολιτικοὺς συγγραφεῖς

τοῦ παρελθόντος καὶ ἵδιως ἐθαύμαζε τὸν Θουκυδίδην.

“Οταν ἐνεφανίσθη δὲ Δημοσθένης, εἰς τὰς Ἀθήνας μεγάλην ἐπιφροὴν εἶχεν δὲ πολιτευτὶς **Εὔβουλος**, δὲ δόποῖς ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου διησύνθυνε τὴν ἀθηναϊκὴν πολιτεκήν. Ἀντιπροσωπεύων τὰ συμφέροντα τῆς εὐπορούσης τάξεως εἶχεν ὡς πρόγραμμα νὰ μὴ ἀναμιγνύεται εἰς ἔξωτερικάς ὑποθέσεις καὶ νὰ ἀποφεύγῃ τοὺς πολέμους. Οὐ Εὔβουλος ἔφερε τάξειν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ δι’ αὐστηρᾶς οἰκονομίας κατώρθωσε νὰ ἔξασφαλίσῃ σημαντικὸν περίσσευμα, τὸ δόποῖν ἔχοησιμοποίησε διὰ νὰ κοσμήσῃ τὴν πόλιν, νὰ κατασκευάσῃ πλοῖα καὶ μέρος αὐτῶν διένειμεν ὡς θεωρικὰ εἰς τὸ πλῆθος. Διὰ τοῦτο εἶχε μεγάλην δημοτικότητα. Μετ’ αὐτοῦ ουναργάζοντο εἰρηνόφιλοι ἐκ πεποιθήσεως, πρὸ πάντων ὅμως καιροσκόποι συμφεροντολόγοι ὡς δὲ **Αἰσχίνης**, ωρίτωρ Ἰσάξιος τοῦ Δημοσθένους, ἀλλὰ ἵκανώτερος ἐκείνου εἰς τὰς πολιτικὰς μηχανορραφίας. Ἐπίσης ἀπαισόδοξοι, ὡς δὲ στρατηγὸς **Φωκίων**, οἵ δόποῖοι ἐφρόνουν διὰ τοῦτο εἶχεν ἀνίκανοι διὰ πολέμους καὶ μεγάλας ἐπιχειρήσεις, ηὑνόουν τὴν πολιτικήν του. Τέλος ὑπῆρχον ἰδεολόγοι τινές, ὡς δὲ λογογράφος **Ισοκράτης**, οἵ δόποῖοι ἐθεώρουν τὸν Φίλιππον ὡς τὸν μόνον ἴκανὸν νὰ παύσῃ τὸν ἐμφύλιον σπαραγμὸν καὶ νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς Ἑλληνας εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν.

Ἐναντίον ὅλων τούτων τῶν διποσδήποτε «φιλιππιζόντων» ἐξηγέρθη δὲ Δημοσθένης καὶ εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεώς του ἀτήτησεν, δπως ἡ πατρίς του ἐξέλθῃ ἐκ τῆς ἀδρανείας καὶ τῆς αισχολατρικῆς πολιτικῆς. Κατ’ αὐτὸν ἐχθρὸς τῆς Ἑλλάδος δέν ἦτο δὲ **Ωχος**, δηλ. δὲ Ἀρταξέρξης Γ’, δὲ βασιλεὺς τῆς Περσίας, ἀλλὰ δὲ Φίλιππος, τὸν δόποῖον ἐν τῇ παραφορᾷ του ὀνόμαζε βάρβαρον καταγόμενον ἐκ τῆς Μακεδονίας, ἡ δόποια δὲν προμηθεύει οὕτε «καλοὺς δούλους». Ἐπὶ μακρὸν ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ εἰσακουσθῇ καὶ ἡ ἀντιπολίτευσις ἐκράτησε τὴν ἀρχήν.

Η ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ο Φίλιππος τὸ 349 ἐπολιόρκησε τὴν Ὀλυμνὸν. Οἱ τρεῖς λόγοι, τοὺς δόποίους ἐξεφώνησεν δὲ Δημοσθένης, δὲν κατώρθωσαν νὰ κινήσουν τοὺς Ἀθηναίους εἰς ἀποτελεσματικὴν ἐνέργειαν. Οταν τέλος μετὰ πολλὰς παρελκύσεις ἔστειλαν στρατὸν ἐκ πολιτῶν, ἦτο πολὺ ἀργά. Ο Φίλιππος ἐκυρίευσε τὴν πόλιν καὶ κατέστρεψεν αὐτὴν παραδειγματικῶς, διὰ νὰ φοβίσῃ τοὺς ἄλλους.

Τὰ δργανά του εἰς τὰς Ἀθήνας εἰργάσθησαν τότε διὰ τὴν εἰρήνην, τὴν δποίαν ἔχοιειάζετο τὴν στιγμὴν ἐκείνην. Πρεσβεία ὑπὸ τὸν φίλον τοῦ Εὐβούλου **Φιλοκράτην**, εἰς τὴν δποίαν ἔλαβε
346 μέρος καὶ ὁ Δημοσθένης, ἐπορεύθη πρὸς τὸν βασιλέα καὶ μετὰ πολλὰς παρελκύσεις ὑπεγράφη ἡ λεγομένη **Εἰρήνη τοῦ Φιλοκράτους** ὑπὸ τὸν δρόν νὰ διατηρήσουν οἱ ἀντίπαλοι τὰς κτήσεις, τὰς δποίας κατεῖχον.

Ἐκ τῆς εἰρήνης είχον ἀποκλεισθῆ σκοπίμως οἱ Φωκεῖς. Ἀποκτήσας οὗτος ἐλευθερίαν δράσεως ὁ Φίλιππος συνέτριψε τὰς φωκικὰς πόλεις, κατέσκαψε τὰ τείχη των καὶ ὑπεχρέωσεν αὐτὰς εἰς βαρὺ πρόστιμον καὶ συγχρόνως ἔγινε κύριος τῶν Θερμοπυλῶν.

Ο Φίλιππος ἐστράφη τότε πρὸς τὴν Θράκην, ἐκυρίευσε τὸ βασίλειον τῶν Ὄδρουσῶν, ἔκτισεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Αἴμου τὴν **Φιλιππούπολιν** καὶ προέβη εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Βυζαντίου. Τοιουτοδόπως ἥπειλεντο αὐτὴν ἡ ὑπαρξία τῶν Ἀθηνῶν. Ο Δημοσθένης ἀνέπτυξε τότε μεγάλην δραστηριότητα καὶ συνήνωσε πολλὰς πόλεις εἰς συμμαχίαν ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Τοιουτοδόπως ἤρχισε σοβαρὰ ἀντιμακεδονικὴ κίνησις εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ο Φίλιππος ἀπεφάσισε τότε νὰ προσβάλῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν χώραν των. Ὅπο τὸ πρόσχημα ὅτι θὰ τιμωρήσῃ τοὺς Λοκροὺς διέβη τὰς Θερμοπύλας καὶ αἴφνης κατέλαβε τὴν **Ἐλατειαν**, ἡ οποία ἔξουσίαζε τὴν ὄδὸν πρὸς τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Ἀττικὴν (Σεπτέμβρ. 339).

Η ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΧΑΙΡΩΝΕΙΑΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ (338)

Η εἴδησις ἐδημιούργησε πανικὸν εἰς τὰς Ἀθήνας. Πρὸ τοῦ κοινοῦ κινδύνου συνεννοήθησαν αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ Θῆβαι καὶ ὁ ἡνιωμένος στρατὸς τῶν δύο πόλεων εἶχε κατ' ἀρχὰς μικρὰς ἐπιτυχίας. Γὴν ἀνοιξίν ὅμως τοῦ 338 ὁ Φίλιππος ἀνέλαβε τὴν ἐπίθεσιν. Ἀφοῦ κατέστρεψε τὴν Ἀμφισσαν, προήλασε κατὰ τῶν συμμάχων. Τὸ μοιραῖον δὲν ἦργησε νὰ ἐπέλθῃ. Εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Χαιρώνειας ὁ μακεδονικὸς στρατὸς συνέτριψε τὰς δυνάμεις τῶν δύο πόλεων. Οἱ Θηβαῖοι είχον μεγάλας ἀπωλείας, 1000 Ἀθηναῖοι ἐκάλυψαν τὸ πεδίον τῆς μάχης, 2000 συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι (2 Αὔγουστου 338).

Η νίκη παρὰ τὴν Χαιρώνειαν ἔκρινε τὴν τύχην τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν. Οἱ σύμμαχοι ἔχωρίσθησαν, ὁ συνασπισμὸς

τῶν ἔλληνικῶν πόλεων διελύθη καὶ αἱ πόλεις ὑπετάγησαν εἰς τὸν νικητὴν ἐκάστη χωριστά. Αἱ Θῆβαι ἀπώλεσαν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Βοιωτίας, τῆς δποίας διελύθη ἡ ἐνότης. Ἐπιεικέστερος ἐδείχθη ὁ Φίλιππος πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ δποῖοι ἡτοιμάζοντο πρὸς ἀπεγγνωσμένην ἄμυναν. Ἀπέλυσε τοὺς αἰχμαλώτους των, ἀνεγνώρισε τὴν αὐτονομίαν καὶ ἀφησεν εἰς αὐτὰς πολλὰς νήσους. Ἐ-

Ο λέων τῆς Χαιρωνείας

Μνημεῖον ἰδρυθὲν ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν ἵερολοχιτῶν τῶν πεσόντων εἰς τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας.

Ξαναγκάσας ὅμως αὐτοὺς νὰ παραχωρήσουν τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον ἐκράτει τὴν τύχην τῆς πόλεως εἰς τὰς χεῖράς του. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἔληξε τὸ μέρος, τὸ δποῖον εἶχε διαδραματίσει ἡ πρώτη τῶν πόλεων εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος. Παρέμεινεν ὅμως ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη τὸ κέντρον τοῦ ἔλληνικοῦ κόσμου εἰς τὴν τέχνην, τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰ γράμματα. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἥσχιζε νέα περίοδος τῆς ἔλληνικῆς ἴστορίας.

Ο Φίλιππος ἦτο κατ' οὐσίαν κύριος τῆς Ἑλλάδος. Ἐγκατέ-

στησεν εἰς τὰς Θήβας, εἰς τὴν Χαλκίδα, εἰς τὴν Ἀμβρακίαν καὶ τὴν Κόρινθον μακεδονικάς φρουράς, τὴν Σπάρτην περιώρισεν εἰς στενὰ σύνορα περὶ τὴν πόλιν, εἰς τὰς πόλεις τὴν ἀρχὴν ἔλα-
βον οἱ μακεδονίζοντες. Τοὺς ἀντιπροσώπους τούτων ἐκάλεσεν δὲ Φίλιππος εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἀπεφάσισε μετ' αὐτῶν τὴν Ἰδρυ-
σιν νέας ἐλληνικῆς συμμαχίας, τῆς δοπίας ἀρχηγὸς ἔγινεν δὲ Ἰδιος.
Σκοπὸν τῆς συμμαχίας διεκόψει τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν.
Τοιουτορόπως ἐποργματοποιεῖτο τὸ ὅνειρον τοῦ Ἰσοκρά-
τους Ὁ Φίλιππος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἡνωμένου στρατοῦ τῶν
Ἐλλήνων θὰ ἐβάδιζεν ὃς «ἡγεμὼν» καὶ «εὐεργέτης» κατὰ τῶν
βαρβάρων. Ἡδη τὸ ἔαρ τοῦ 336 μακεδονικὸς στρατὸς ὑπὸ τοὺς
στρατηγοὺς Παρομενίωντα, Ἀμύνταν καὶ Ἀτταλον διέβη τὸν Ἐλ-
λήσποντον, διὰ νὰ ἔξασφαλίσῃ τὰ στενὰ καὶ ἐλευθερώσῃ τὰς ἐλ-
ληνικάς πόλεις καὶ νὰ προπαρασκευάσῃ τὴν ὄδὸν εἰς τὴν ἐκ-
στρατείαν τοῦ Φιλίππου. Ὁ βασιλεὺς ἤρχισεν ἀμέσως προ-
ετοιμασίας, ἀλλ᾽ ἐδίολοφονήθη ὑπό τινος ἀξιωματικοῦ
εἰς ἥλικιαν 47 ἐτῶν, ἐνῷ ἐτέλει τὸν γάμον τῆς θυγατρός του (336).

336 στρατείαν τοῦ Φιλίππου. Ὁ βασιλεὺς ἤχοισεν ἀμέσως προ-
ετοιμασίας, ἀλλ' ἐδόλοφονήθη ὑπό τινος ἀξιωματικοῦ
εἰς ἡλικίαν 47 ἐτῶν, ἐνώπιον τέλειοι τὸν γάμον τῆς θυγατρός του (336).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΑΣΙΑΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

‘Ο υἱὸς τοῦ Φιλίππου Ἀλέξανδρος χρησιμοποιεῖ τὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν παρεθεκεύασεν ὁ πατὴρ του, διὰ νὰ κατακτήσῃ τὸ περθεὶκὸν κράτος.

Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς μακεδονικῆς φάλαγγος καὶ τοῦ ἵππικου τῶν ἐταίρων διαδχίζει ἐν θριάμβῳ τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Αἴγυπτον, τὴν ἄνω Ἀσίαν καὶ φθάνει μέχρι τῶν Ἰνδιῶν.

Διὰ τῆς ὁδοῦ, τὴν δροίαν ἥνοιξαν τὰ στρατεύματά του, διοχετεύεται ὁ ἐλληνικὸς πολιτισμὸς εἰς τὰς κώρας τῆς Ἀνατολῆς καὶ ζωγονεῖ αὐτὰς μὲ τὴν εὐεργετικὴν ἐπιδρασίν του.

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Ἐνεκα τῆς δολοφονίας τοῦ Φιλίππου ὁ υἱὸς του Ἀλέξανδρος ἀνῆλθε νεώτατος, μόλις εἴκοσιν ἐτῶν, εἰς τὸν θρόνον (336). Ὁ Ἀλέξανδρος εἶναι ἀπὸ τὰ καταπληκτικὰ δημιουργήματα τῆς ἱστορίας. Ἐμφανίζεται εἰς στιγμὴν κατάλληλον διὰ δημιουργίαν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἔδιος εἶναι φαινόμενον ἔξαιρετικόν, τὸ δρόπον διέρχεται ὡς μετέωρον μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Νεανίας ἔανθρος, ὑψηλός, μὲ πλατεῖς ὕμους, μὲ τὴν βοστρυχώδη κόμην ἐπὶ τοῦ μετώπου ὡς χαίτην λαίοντος, ἀγαπᾷ τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις καὶ μεθύει ἐκ τῆς ἱππασίας. Αὐτὸς μόνος κατώρθωσε νὰ δαμάσῃ τὸν ἄγριον ἵππον *Boukhephalān*, ὃ δρόποις θὰ τὸν συνοδεύσῃ μέχρι τῶν Ἰνδιῶν. Ως ὁ πατὴρ του ἀγαπᾷ μὲ πάθος τὰ στρατιωτικά. Νεώτατος ὠδήγησε στρατεύματα καὶ αὐτὸς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἵππικου συνέβαλεν οὖσιαστικῶς εἰς τὴν νίκην τῆς Χαιρωνείας. Εἰς τὸ στῆθός του κατοικεῖ ψυχὴ φλογώδης καὶ δλόκληρος ὃ δργανισμός του εἶναι εὐεργέθιστος καὶ τρικυμιώδης. Δὲν δύναται νὰ ἀκούσῃ στρατιωτικὴν μουσικὴν χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ παραφοράν. Οἱ πόρθοι του, ἡ ἀγάπη καὶ ὁ θυμός του ὑπερβαίνουν τὰ συνήθη μέτρα. Ἡ φλογερὰ φαντασία του μεγεθύνει τὰ πάντα, ἐμφανίζει τὸν κόσμον μεγαλύτερον, φωτεινότερον, μυριόχρωμον

Απὸ τοῦ 13ου ἔτους εἶχε διδάσκαλον τὸν ἔξοχον φιλόσοφον Ἀριστοτέλην, ὃ δποῖος εἰσήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν ἑλληνικὴν σκέψιν καὶ ἐθέρμαινε τὸν ζῆλόν του εἰς τὴν ποίησιν τοῦ Ὁμήρου. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔγινε θαυμαστὴς τοῦ Ἀχιλλέως καὶ ὀνειρεύεται δρμητικὰς μάχας καὶ δόξας ἡρώων. Ἀφ' ἐτέρου ὡς γνήσιος Μακεδὼν είναι παράφροδος καὶ ἄγαπη τὸν οἶνον καὶ ἔχει ἀγρίας ἐκρήξεις δργῆς.

Ο πόλεμος πρὸς τοὺς Πέρσας ἦτο ἀνάγκη διὰ τὸ μακεδονικὸν ιράτος, ὅπως εἶχε δημιουργηθῆ μετὰ τὰς κατακτήσεις τοῦ Φιλίπ-

Ο Μέγας Ἀλέξανδρος τητάς τοῦ θρόνου. Ἄλλ' ὁ νεαρὸς βασιλεὺς δὲν ἥργησε νὰ δεῖξῃ ὅτι ἔχει ἀρκετὰ στιβαρὸν βραχίονα, διὰ νὰ συγκρατήσῃ τὴν πατρὶ κὴν κληρονομίαν. Μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι καταδιώκει τοὺς δολοφόνους τοῦ πατρός του ἐξηφάνισε τοὺς ἀντιπάλους καὶ συνέτριψε πᾶσαν ἀντίδρασιν τῶν εὐγενῶν. Ἄλλ' ἐνῶ ἐπολέμει ἔκειθεν τοῦ Αἴμου πρὸς τὰς θρᾳκικὰς φυλάς, διεδόθη ἡ ψευδῆς εἰδησις ὅτι ἐφονεύθη. Ἀμέσως τότε ἐπανεστάτησαν αἱ Θῆβαι, ἐφαίνετο δὲ ὅτι θὰ ἀκολουθήσουν τὸ παράδειγμά των αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Δημοσθένης μὲ τοὺς ὀπαδούς του ἐπέτυχον νὰ παρασκευάσουν συνασπισμὸν πολλῶν πόλεων κατὰ τῶν Μακεδόνων. Ὁ Ἀλέξανδρος ὅμως ἐξέπληξεν αὐτὸὺς διὰ τῆς κεραυνοβόλου ταχύτητος. Ἐντὸς 15 ἡμερῶν εὑρέθη εἰς τὴν μέσην Ἑλλάδα, ἐκυρίευσε δι' ὁρμητικῆς ἐπιθέσεως τὰς Θῆβας, κατέσκαψεν ἀγρίως τὴν πόλιν

που, ἡ ἵτα τῶν Περσῶν ἐξ ἄλλου συνέπεια μακρᾶς ἐσωτερικῆς ἀποσυνθέσεως. Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ δποῖον ἐφερε τὸν Ἀλέξανδρον μέχρι τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν Ἰνδιῶν, ἡσαν τὸ ἀνδρικὸν μένος καὶ ἡ μεθύουσα δρμή του.

Η ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Ο Ἀλέξανδρος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τοὺς στιγμὰς δυσχερεῖς. Η εἰδησις τοῦ θανάτου τοῦ Φιλίππου ἐγέννησεν εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις ζωηρὸν ἀναβρασμόν, οἱ βαρβαροὶ τῆς Θράκης ἐκινοῦντο καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τοὺς ἀπαιτητὰς τοῦ θρόνου. Ἄλλ' ὁ νεαρὸς βασιλεὺς δὲν ἥργησε νὰ δεῖξῃ ὅτι ἔχει ἀρκετὰ στιβαρὸν βραχίονα, διὰ νὰ συγκρατήσῃ τὴν πατρὶ κὴν κληρονομίαν. Μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι καταδιώκει τοὺς δολοφόνους τοῦ πατρός του ἐξηφάνισε τοὺς ἀντιπάλους καὶ συνέτριψε πᾶσαν ἀντίδρασιν τῶν εὐγενῶν. Ἄλλ' ἐνῶ ἐπολέμει ἔκειθεν τοῦ Αἴμου πρὸς τὰς θρᾳκικὰς φυλάς, διεδόθη ἡ ψευδῆς εἰδησις ὅτι ἐφονεύθη. Ἀμέσως τότε ἐπανεστάτησαν αἱ Θῆβαι, ἐφαίνετο δὲ ὅτι θὰ ἀκολουθήσουν τὸ παράδειγμά των αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Δημοσθένης μὲ τοὺς ὀπαδούς του ἐπέτυχον νὰ παρασκευάσουν συνασπισμὸν πολλῶν πόλεων κατὰ τῶν Μακεδόνων. Ὁ Ἀλέξανδρος ὅμως ἐξέπληξεν αὐτὸὺς διὰ τῆς κεραυνοβόλου ταχύτητος. Ἐντὸς 15 ἡμερῶν εὑρέθη εἰς τὴν μέσην Ἑλλάδα, ἐκυρίευσε δι'

καὶ τοὺς κατοίκους ἐπώλησεν ὡς δούλους. Ἀπὸ τῆς ήμέρας ἐκείνης ἔξελιπεν ἐκ τοῦ χάρτου τῆς Ἑλλάδος μία ἀπὸ τὰς σημαντικωτέρας πόλεις. Πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐφάνη πάλιν ὑποχωρητικός. Κατ’ ἀρχὰς εἶχε ζητήσει τὴν παράδοσιν τοῦ Δημοσθένους καὶ ὅπτὼ ἐκ τῶν διπάδῶν του. Κατηνάσθη ὅμως κατόπιν καὶ ἐθεώρησε καλὸν νὰ περιποιηθῇ τὴν πόλιν, τῆς ὁποίας τὸ γόντρον ἦτο ἀκόμη μέγα εἰς τὸν ἔλληνικὸν κόσμον (335).

‘Αλλ’ ἡ σκληρὰ τύχη τῶν Θηβῶν κατέπνιξε τὰς στασιαστικὰς δρέσεις εἰς τὰς ἔλληνικὰς πόλεις. Τὸ «κοινὸν συνέδριον» ὅλων τῶν Ἑλλήνων πλὴν τῶν Λακεδαιμονίων συνελθὸν εἰς τὴν Κόρινθον ἀνενέωσε τὴν «κοινὴν εἰρήνην καὶ συμμαχίαν» πρὸς τοὺς Μακεδόνας καὶ ἔξελεξε τὸν Ἀλέξανδρον «στρατηγὸν αὐτοκράτορα τῆς Ἑλλάδος» εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν. Ἡ Ἑλλὰς ὅμως κατὰ βάθος ἔμεινεν ἐχθρικὴ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας καὶ παρηκολούθησε μὲν ψυχροτήτα τὰς ἐπιχειρήσεις του.

ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΣΑΙ

‘Αφότου ἡ Μακεδονία ἔγινε μεγάλη δύναμις, ἦτο δι’ αὐτὴν ζήτημα ζωῆς νὰ ἔξουσιάσῃ τὰ στενὰ καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν δυτικὴν Μ. Ἀσίαν, ὅπως πρὸ δύο αἰώνων ἦτο ζήτημα ζωῆς διὰ τὸ κράτος τοῦ Δαρείου νὰ καταλάβῃ τὴν Θράκην, διὰ νὰ ἔξασφαλίσῃ τὴν κυριαρχίαν τῶν στενῶν. Τοιουτοτρόπως δὲ πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμος ἦτο ἀναπόφευκτος ‘Οταν δὲ Φίλιππος ἐποικιόρκησε τὴν Πέρινθον καὶ δὲ μακεδονικὸς στόλος ἐπέρθασε τὸν Ἑλλήσποντον, δὲ βασιλεὺς τῆς Περσίας ἔδωσε διαταγὴν εἰς τοὺς σατράπας νὰ βοηθήσουν τὴν ἀπειλουμένην πόλιν καὶ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῆς διεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν Θράκην. Ἀπαντῶν εἰς τὴν ἐπέμβασιν ταύτην δὲ Φίλιππος ἔστειλε στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην. Ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Περσῶν ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κράτους. Ἄλλος δὲ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἔδωσαν εἰς αὐτὸν χαρακτῆρα πανελληνίου ἐκστρατείας κατὰ τῶν προωταρινών ἐχθρῶν.

‘Ο κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμος ἦτο τότε πολὺ δημοφιλῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Λόγιοι καὶ συγγραφεῖς, ὡς δὲ Ἰσοκράτης καὶ ὁ Ξενοφῶν, εἶχον παρασκευάσει τὰ πνεύματα. ‘Ο πρῶτος εἰς τοὺς λόγους του, ὅπως π. χ. εἰς τὸν περίφημον Πανηγυρικόν, παρέστησεν ὡς ἐθνικὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐνωθοῦν οἱ ‘Ἐλληνες κατὰ

τῶν Περσῶν, ὁ δεύτερος ἀπεκάλυψε τὴν ἀδυναμίαν τοῦ μεγάλου βασιλέως. Πρόγαματι τὸ περσικὸν κράτος εὐρίσκετο ἐν ἀποσύνθεσι. Ἀφοῦ ἀπεκλείσθη ἐπὶ ἔνα καὶ ἥμισυν αἰῶνα ἀπὸ τὴν θάλασσαν, εἰχεν ἔξασθενήσει ἐπικινδύνως. Οἱ Πέρσαι ἀπέβαλον τὴν μαχητικὴν ὅρμὴν καὶ διετήρουν Ἑλληνας μισθοφόρους, τῶν ὅποιων οἱ ἀρχηγοὶ ἀπέκτησαν μεγάλην ἴσχυν. Οἱ Ἐλληνες εἰσέδυσαν ὑπὸ διαφόρους ἴδιότητας, ὡς μισθοφόροι, ὡς ἔμποροι, ἐπιστήμονες, ἵατροὶ κλπ. εἰς τὰ βαθύτερα τοῦ κράτους καὶ πολὺ πρὸ τοῦ Ἀλεξανδρου εἰχεν ἀρχίσει ὁ ἔξελληνισμὸς τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ Ἐλληνες εἶχον ἐννοήσει ἀπὸ μακροῦ τὴν ἔξαιρετικὴν ἀδυναμίαν τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἐγγώριζον ὅτι ὁ «βασιλεὺς ἀρτοκόπους μὲν καὶ ὄφοποιοὺς καὶ οἰνοχόους καὶ θυρωδοὺς παμπληθεῖς ἔχει, ἀνδρας δέ, οἵ μάχοιντ' ἀν Ἐλλησι, πάνυ ζητῶν οὐ δύνασθαι ἰδεῖν».

Τὸ κράτος τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐκινδύνευσε νὰ διαλυθῇ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος. Ἡ Αἴγυπτος καὶ ἄλλαι σημαντικαὶ περιφέρειαι ἀπεστάτησαν καὶ εἰς πολλὰ μέρη ἴσχυροὶ σατράπαι εἰχον ἀποκτήσει σχεδὸν ἀνεξαρτησίαν. Ἐπὶ τοῦ Ἀρταξέρξεων Γ' τοῦ λεγομένου *"Ωχον"* (358—338) ἐφάνη πρὸς στιγμὴν ὅτι ἀναγεννᾶται. Ἀπὸ τοῦ 336 οἱ ἴσχυροὶ αὐλικοὶ εἶχον ἀναβιβάσει ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν *Δαρεῖον Γ'* τὸν λεγόμενον *Κοδομανόν*.

Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ Μ. ΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΦΟΙΝΙΚΗΣ

Οἱ Ἀλέξανδρος ἔξεκίνησε τὴν ἀνοιξιν τοῦ 334 μὲ 30 χιλ. πεζοὺς καὶ 5 χιλ. ἱππεῖς. Τὸ ἱππικὸν ἀπετέλουν μακεδόνες εὐγενεῖς, οἱ ἑταῖροι, τὸ πεζικὸν κατὰ μέγα μέρος ἡσαν ἐπίσης μακεδόνες, ἀλλ' ὑπῆρχε καὶ ἀξιόλογος ἀριθμὸς ἑλλήνων συμμάχων καὶ μισθοφόρων. Σωματάρχαι καὶ ἀξιωματικοὶ ἡσαν μακεδόνες εὐγενεῖς, ἀνθρώποι φιλόδοξοι καὶ πολεμικοί, τῶν ὅποιων ἡ ὁρμητικότης εὑρισκε στάδιον ἐλευθέρας ἐκδηλώσεως. Μία ἥλη ἱππικοῦ, ἡ λεγομένη ἥλη βασιλικὴ, συγκροτηθεῖσα ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους εὐγενεῖς, ἀπετέλει τὴν φρουρὰν τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπτὰ ἀνώτεροι ἀξιωματικοί, οἱ ἐπιτὰ σωματοφύλακες λεγόμενοι, ἀπετέλουν τὸ ἐπιτελεῖον του. Πολλοὶ τούτων, ὁ *Παρμενίων*, ὁ νιός του *Φιλώτας*, ὁ *Κλεῖτος*, ὁ *Κράτερος*, ὁ ἔξαιρετικὸς φίλος καὶ εὐνοούμενός του *Ἡφαιστίων*, ἔγιναν δόνομαστοί.

Ἡκολούθησε τὴν θρᾳκικὴν παραλίαν καὶ διέβη τὸν Ἐλλή-

σποντον χωρίς νὰ ἔμποδισθῇ ἀπὸ τοὺς Πέρσας. Παρὰ τὸν Γρανιδὸν συνέτριψε τὰς σημαντικὰς δυνάμεις, τὰς δποίας οἱ σατράπαι τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν εἶχον συγκεντρώσει (Μάιος 334). Διέπραξεν δῆμως τὸ σφάλμα παρὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Παρμενίωνος νὰ ἔπιτεθῇ μὲ τὸ ἵππικὸν μόνον χωρὶς νὰ ἀναμείνῃ τὸ πεζικόν, τὸ δποῖον, καθὼς ἀπεδίχθη βραδύτερον, εὐκόλως ἐσάρωνε τὰς περσικὰς μάζας. Ὁ Ἰδιος ἐκινδύνευσεν εἰς τὴν μάχην καὶ μόλις δ στρατηγὸς Κλεεῖτος ἐσώσεν αὐτὸν ἀποκόψας τὴν χεῖρα τοῦ Ηέρδουν, δ δποῖος ἥτο ἔτοιμος νὰ κτυπήσῃ αὐτὸν ἐκ τῶν δπισθεν. Αἱ συνέπειαι τῆς νίκης ἤσαν σημαντικόταται. Αἱ Σάρδεις καὶ ἡ Ἐφεσος ἤνοιξαν τὰς πύλας. Εἰς τὰς πόλεις, αἱ δποῖαι ἦδε-
χοντο αὐτόν, ἐγκαθί-
στα δημοκρατίας. Ἡ
Μίλητος δῆμως καὶ ἡ
Ἀλικαρνασσὸς ἀντε-
στάθησαν καὶ κατε-
λήφθησαν ἐξ ἐφόδου.
Ο πολὺ ἰσχυρότερος
περσικὸς στόλος δὲν
κατώφθωσε νὰ σώσῃ
αὐτάς. Ἀλλ' δ Ἀλέ-
ξανδρος μὴ ἔχων ἔμ-
πιστοσύνην εἰς τὸν
μικρὸν στόλον του
διέλυσεν αὐτὸν ἀδια-
φορῶν ἀν δ περσικὸς
στόλος θὰ διέκοπτε τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὸ κράτος του.

Τὸν χειμῶνα ἔξηκολούθησε τὸν πόλεμον, ὑπέταξε τὴν Λυκίαν καὶ Παμφυλίαν καὶ διὰ τῆς Πισιδίας καὶ Φοιγίας ἐπροχώρησεν εἰς τὸ Γόρδιον. Ἐκεῖ ἔφθασε καὶ δ στρατηγὸς Παρμενίων, δ δποῖος εἶχεν ὑποτάξει τὴν Μεγάλην Φοιγίαν. Ὁ Ρόδιος Μέμνων, δ ἀρχηγὸς τῶν ἐλλήνων μισθοφόρων τοῦ Δαρείου, ἐπεχείρησε νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἔξεγείρῃ τοὺς Ἑλληνας κατὰ τοῦ Ἀλεξανδρού. Ἀλλ' ἀπέθανε πολιορκῶν τὴν Μυτιλήνην καὶ τὸ σχέδιόν του ἐγκατελείφθη. Ὁ περσικὸς στόλος δῆμως ἔξηκολούθει νὰ ἔξουσιάζῃ τὴν θάλασσαν.

**Ιστορία τῆς Αρχαίας Ἑλλάδος—γ' ἔκδοσις*

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 333 ὁ Ἀλέξανδρος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Καππαδοκίαν καὶ ἐκεῖθεν ἐβάδισε πρὸς τὴν Κιλικίαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Δαρεῖος εἶχε συγκεντρώσει τεραστίας δυνάμεις εἰς τὴν Βαβυλῶνα (600 χιλ. γράφει ὁ Ἀρριανός), μὲ τὰς δύοις ἡθέλησε νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸν Ἀλέξανδρον. Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούνθησαν εἰς τὴν ἀμμώδη πεδιάδα τῆς Ἰσσοῦ ('Οκτώβριος ή Νοέμβριος 333). Ἐλλ' ἀμέσως ἐφάνη ἡ ἀσύγκριτος ὑπεροχὴ τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ. Ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν μηδικῶν διερσικὸς στρατὸς δὲν εἶχεν ἀλλάξει οὐσιωδῶς. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀσυντάκτους μάζας, ἀπὸ πλήθη ποικιλόγλωσσα. Ὁ Ἀλέξανδρος μετεχειρίσθη πάντοτε τὴν αὐτὴν τακτικὴν. Ἡ φάλαγξ διὰ τοῦ συμπαγοῦς ὅγκου τῆς ἄνοιξε ρῆγμα εἰς τὴν μᾶζαν τοῦ

περσικοῦ στρατοῦ, ἐποχώρει ἐπιμόνως πρὸς τὸ μέρος, δῆποι ὃ βασιλεύει, ἐνῶ συγχρόνως ὁ Ἀλέξανδρος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἵππου ἐπεχείρει πλευρικὴν ἔφοδον. Τοιουτοτρόπως μετέδιδε τὴν σύγχυσιν εἰς τὰς μάζας τοῦ ἔχθροῦ, αἵ δυοὶ εἴσεσκορπίζοντο. Ὁ Δαρεῖος ἐφευγενεὶς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας του ἀφίνων εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ τὸ στροτόπεδόν του μὲ τὴν μητέρα καὶ τὴν σύζυγόν του καὶ ἀπειρα λάφυρα.

Οἱ Ἀλέξανδρος δὲν κατεδίωξε τὸν Δαρεῖον, ἀλλ' ἐποχώρησεν εἰς τὴν Φοινίκην, ἥ δύοια ἦτο κυρίως ἡ βάσις τοῦ ναυτικοῦ τῶν Περσῶν. Αἱ φοινικαὶ πόλεις παρεδόθησαν χωρὶς ἀντίστασιν, ἀπέσυραν τὰ πλοῖα των καὶ τοιουτοτρόπως διερσικὸς στόλος διελύθη. Τότε δὲ Ἀλέξανδρος κατήρτισε μὲ φοινικικὰ καὶ κυπριακὰ πλοῖα τένον στόλον. Μόνον ἡ Τύρος, ἥ παλαιὰ ἀντίζηλος τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, θεωροῦσα ἕαυτὴν ἀσφαλῆ ἐπὶ τῆς νησίδος της ἀντέταξε πείσμονα ἀντίστασιν.

‘Ο ‘Αλέξανδρος ἐπλήρωσε τὸν μεταξὺ τῆς νήσου καὶ τῆς παραλίας χῶρον, ἐκυρίευσε μετὰ ἔπτάμηνον πολιορκίαν τὴν πόλιν καὶ κατέσκαψεν αὐτὴν (θέρος 332).

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟΝ

Ἐκεῖθεν ἐβάδισε πρὸς τὴν Αἴγυπτον. Ἡ Παλαιστίνη ὑπετάγη, πλὴν τῆς Γάζας, ἡ δούρα ἐκυριεύθη μετὰ πολιορκίαν. Οἱ Αἰγύπτιοι μισοῦντες τοὺς Πέρσας ἐδέχθησαν αὐτὸν ὡς ἐλευθερωτὴν καὶ ὁ ‘Αλέξανδρος ἐδειξε σεβασμὸν πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὰς παλαιὰς παραδόσεις των. Ἐπὶ τοῦ· Δέλτα τοῦ Νείλου ἔκτισε τὴν πρώτην ἀπὸ τὰς πόλεις, τὰς δούρας θὰ κατασπείρῃ εἰς τὴν διάβασίν του, τὴν ‘Αλεξάνδρειαν, ἡ δούρα ἔγινεν ἡ σημαντικωτέρα ἀπὸ ὅλας καὶ ἔμελλε νὰ διαδραματίσῃ σπουδαῖον πρόσωπον εἰς τὴν ἴστορίαν.

Ἐκεῖθεν διέσχισε τὴν ἔρημον διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ περίφημον μαντείον τοῦ Ἀμμόν, ἢ τοῦ Ἀμμωνος Διός, ὅπως ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, εἰς τὴν ὅσιν τῆς Λιβύης. Οἱ Ἱερεῖς ἔχαιρέτισαν αὐτὸν ὡς νὶὸν τοῦ Ἀμμωνος, ἔδωσαν δηλ. εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον, τὸν δούρον ἔφερον ἄλλοτε οἱ Φαραώ. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡ ἔξουσία του καὶ αἱ κατακτήσεις του περιεβλήθησαν θρησκευτικὴν αἵγλην.

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

‘Αφοῦ τοιουτούρπως συνεπλήρωσε τὸ πρῶτον μέρος τῆς κατακτήσεως, ἀπεφάσισε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Φοινίκην ἀκολουθῶν τὴν αὐτὴν ὁδόν, ὃστερον ἔκαμψε πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ διηυθύνθη πρὸς τὸν Εὐφράτην. Τοιουτούρπως ἥρχισεν ἡ δευτέρα φάσις τῆς ἐκστρατείας (331—330). Ὁ Δαρεῖος εἶχε συναθροίσει εἰς τὴν Βαβυλῶνα σιμαντικὰς δυνάμεις, ἀποτελεσθείσας ἰδίως ἀπὸ τὰ στρατεύματα τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν. Ἐπομένως ἡ ποιότης αὐτῶν ἦτο ἀκόμη κατωτέρα, ἐνῶ ὁ στρατὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ νέων ἐνισχύσεων ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν ἀνῆλθεν εἰς 50 χιλ.

Ο ‘Αλέξανδρος διέβη τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρην καὶ προσέβαλε τὸν ἔχθρὸν παρὰ τὰ Γαυγάμηλα, ὁ ὄποιος εἶχεν ἀναπτύξει ἀνέτως τὰς ἀπειραρίθμους μιᾶς του εἰς τὴν εὐρεῖαν πεδιάδα. Ἡ μάχη διεξήχθη ὅπως καὶ παρὰ τὴν Ἰσσόν. Ἡ φάλαιγξ εἰσεχώρησεν ὡς σφὴν εἰς τὸν ὅγκον τοῦ περσικοῦ στρατοῦ καὶ ὁ ‘Αλέξανδρος διὰ παραφόρου ἐπιθέσεως ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἵππικοῦ τῶν

έταιρων συνεπλήρωσε τὴν νίκην (30 Σεπτεμβρίου 331). Ἡ τρίτη αὐτὴ μάχη ἔκρινε τὴν τύχην τοῦ πολέμου. Ὁ περσικὸς στρατὸς

331 ἔξεμηδενίσθη, ἡ ὁδὸς πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους ἦτο ἀνοικτή.

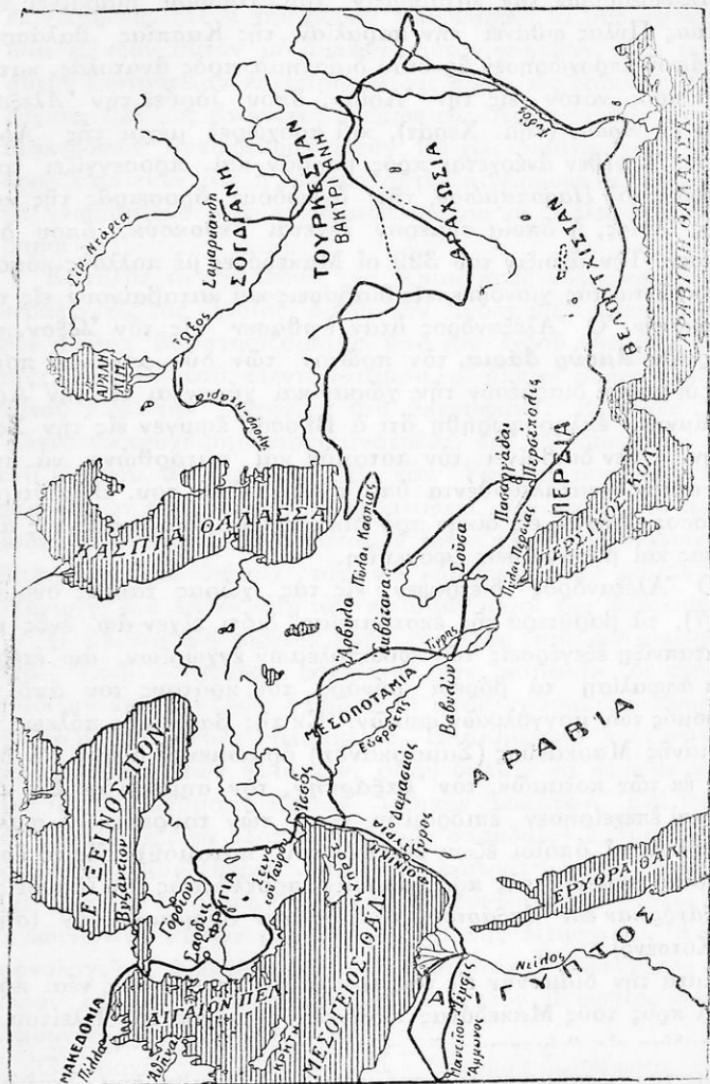
Ἐνῶ δὲ Δαρεῖος ἔφευγε πρὸς τὴν Μηδίαν, δὲ Ἀλέξανδρος ἐβά δισε κατὰ τῆς Βαρυλᾶνος, ἡ δρόια παρεδόθη ἔκουσίως. Ἐπίσης τὰ Σοῦσα, ἡ ἔδρα τῶν βασιλέων τῆς Περσίας, ὅπου ἐψυλάσσοντο οἱ βασιλικοὶ θησαυροί, ἤνοιξαν τὰς πύλας εἰς τὸν νικητήν. Ὅστερον δὲ μακεδονικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Περσίαν, αἱ στενοπορίαι, αἱ λεγόμεναι πύλαι τῆς Περσίας, ἐκυριεύθησαν ἐξ ἐφόδου, ἡ Περσέπολις καὶ αἱ Πασαργάδαι κατελήφθησαν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπυροπόλησε τὰ ἀνάκτορα τῆς Περσεπόλεως ὡς ἀντεδίκησιν διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Ξέρξου, κυρίως διὰ τὰ δεῖξη ὅτι ἔληξεν ἡ κυριαρχία τῶν Ἀχαιμενιδῶν, δηλ. τῆς δυναστείας τῶν βασιλέων τῆς Περσίας. Τοὺς χειμερινοὺς μῆνας δὲ Ἀλέξανδρος διέκοψε τὴν πορείαν διὰ νὰ ἀναπαυθῇ.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 330 ἐρρίφθη πρὸς καταδίωξιν τοῦ Δαρείου, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μηδίαν, κατέλαβε τὰ Ἐκβάτανα καὶ διὰ ταχείας πορείας ἐπλησίαζεν αὐτόν, ὅτε ἐπληροφορήθη ὅτι δὲ **Βῆσσος**, σατράπης τῆς Βακτριανῆς καὶ συγγενῆς τῶν Ἀχαιμενιδῶν, ἐδολοφόνησε τὸν βασιλέα. Ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε νὰ θάψουν τὸν νεκρὸν μὲ βασιλικὰς τιμὰς καὶ ἐκήρυξεν ἕαυτὸν διάδοχον τοῦ Δαρείου.

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΤΩΝ ΑΧΑΙΜΕΝΙΔΩΝ

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ καὶ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου ἔληξεν ὁ ἐθνικὸς πόλεμος τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Περσῶν. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης δὲ Ἀλέξανδρος ἔπαινε νὰ θεωρῇ ἕαυτὸν ὡς στρατηγὸν τῆς Ἐλλάδος, ἀπέπεμψε τὸν συμμαχικὸν στρατὸν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς πατρίδας των καὶ ἐθεσε νέους σκοπούς εἰς τὰς πράξεις του. Ἀπὸ τότε θεωρεῖ ἕαυτὸν διάδοχον τῶν Ἀχαιμενιδῶν καὶ συνεχιστὴν τῆς περσικῆς βασιλείας, δινειρεύεται μεγάλας κατακτήσεις καὶ κοσμοκρατοίαν. Ὡς διάδοχος τῶν Ἀχαιμενιδῶν θεωρεῖ καθῆκόν του νὰ τιμωρήσῃ τοὺς δολοφόνους τοῦ Δαρείου. Ἐπίσης ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης παρατηρεῖται σοβαρὰ μεταστροφὴ εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὴν συμπεριφοράν του. Προσπαθεῖ νὰ προσελκύσῃ τοὺς ἡττη-

μένους, νὰ συμφιλιώσῃ τὸν ἑλληνικὸν καὶ τὸν ἀνατολικὸν κόσμον.
Ἄλλα συγχρόνως λαμβάνει τρόπους αὐταρχικούς, συμπεριφέρεται¹

ῶς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ μιμεῖται τὰς συνηθείας τῶν ἀρχόντων τῆς Ἀνατολῆς. Τοῦτο ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς δυσαρεσκείας καὶ θλιβερᾶς παρεξηγήσεις.

ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΗΣ ΑΝΩ ΑΣΙΑΣ

Ἐξακολουθῶν τὴν καταδίωξιν τοῦ Βῆσσου διαβαίνει τὰς Κασπίας Πύλας φθάνει τὴν παραλίαν τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ, ἀφοῦ ἐποχώρησεν ἀρκετὸν διάστημα πρὸς ἀνατολάς, καταβαίνει πρὸς νότον εἰς τὴν Ἀρίαν, ὅπου ἴδούει τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐν Ἀρίοις (σημ. Χεράτ), καὶ προχωρεῖ μέχρι τῆς Ἀραχωσίας. Ἐκεῖθεν ἀνέρχεται πρὸς βορρᾶν καὶ προσεγγίζει τοὺς πρόποδας τοῦ Παροπαμίσου, τῆς δγκώδους ὁροσειρᾶς τῆς κεντρικῆς Ἀσίας, ἥ δποια σήμερον λέγεται Ἰνδοκούν, ὅπου διεχείμασεν. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 329 οἵ Μακεδόνες μὲ πολλοὺς κόπους ἀναρριχῶνται τὰς χιονοσκεπεῖς διαβάσεις καὶ καταβαίνουν εἰς τὴν Βακτριανήν. Ὁ Ἀλέξανδρος ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸν Ἰδξον, τὸν σημερινὸν Ἀμούρ-Δάρια, τὸν πρῶτον τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν, οἱ δποιοι διαρρέουν τὴν χώραν καὶ κύνονται εἰς τὴν Ἀράλην λίμνην, ἐπληροφορήθη ὅτι δὲ Βῆσσος ἔφυγεν εἰς τὴν Σογδιανήν. Ὅθεν διαβαίνει τὸν ποταμὸν καὶ κατορθώνει νὰ συλλάβῃ αὐτὸν ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τῶν δπαδῶν του. Βραδύτερον δὲ Βῆσσος εἰσήχθη εἰς δίκην πρὸ δικαστηρίου ἀπαρτισθέντος ἀπὸ Πέρσας καὶ βασανισθεὶς ἐφονεύθη.

Ο Ἀλέξανδρος διέτριψεν εἰς τὰς χώρας ταύτας δύο ἔτη (328]7), τὰ βαρύτερα τῆς ἐκστρατείας, διότι εἶχεν ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ καταπνίξῃ ἐξεγέρσεις τῶν φιλοπολέμων ἐγχωρίων, ἀφ' ἔτέρου δὲ νὰ ἀσφαλίσῃ τὰ βόρεια σύνορα τοῦ κράτους του ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν μογγολικῶν φυλῶν. Ἐκ τῆς βασιλικῆς πόλεως τῆς Σογδιανῆς Μαρκάνδας (Σαμαρκάνδη) δρομενος διέβη τὸν δεύτερον ἐκ τῶν ποταμῶν, τὸν Ἰαξάρτην, τὸν σημερινὸν Σιρ-Δάρεια, καὶ ἐπεχείρησεν ἐπιδρομὴν κατὰ τῶν τουρανικῶν φυλῶν (μογγόλων, οἱ δποιοι ἔζων ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ). Εἰς τὸ ἐσχατὸν τοῦτο σημείον τῆς πρὸς βορρᾶν προελάσεώς του ἴδρυσε τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπὶ Ἰαξάρτου, τὴν ἐσχάτην δνομασθεῖσαν (σήμερον Κοτσένδ).

Κατὰ τὴν διαμονὴν εἰς τὰ μέρη ταῦτα συνέβησαν νέαι προστριβαὶ πρὸς τοὺς Μακεδόνας εὐγενεῖς, δὲ φόνος τοῦ Κλείτου καὶ δὲ κατεδίπνη εἰς θάνατον τοῦ ἱστοριογράφου Καλλίτρονος. Ἐπέσης εἰς τὴν ζωγδιανήν εὑρισκόμενος συνεζεύχη τὴν Φωξάνην, δυγατέρα πρώην δυνάστου τῆς χώρας.

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΙΝΔΙΑΣ

Τὸ ἀνήσυχον δαιμόνιον ὥθησε τὸν Ἀλέξανδρον πρὸς νέας ἐπιχειρήσεις. Μετὰ τὴν χώραν τῶν Φαραὼ αἱ μυστηριώδεις Ἰνδίαι εἴλκυνον αὐτὸν μὲ ἀκαταγώνιστον γοητείαν. Τὴν τελευταίαν αὐτὴν ἐκστρατείαν ἐπεχειρήσεν δχι πλέον ὡς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ἀλλ᾽ ὡς ἀνώτατος ἡγεμὼν τῆς Ἀσίας. Πλὴν τῶν 40 χιλ. Μακεδόνων συνώδευσαν αὐτὸν 90 χιλ. ἀσιᾶται καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐπίστευεν δτι ἡ μεγάλη αὐτὴ ἐπιχειρήσης θὰ ἡτο ἐνκαιρία νὰ γνωρισθοῦν καὶ νὰ συμφιλιωθοῦν οἱ Ἐλληνες καὶ οἱ βάροβαροι.

Κατῆλθε τὸ ὑψίπεδον τῆς Ἀσίας πρὸς νότον καὶ τὸ 327 εἰσέβαλεν εἰς τὰς Ἰνδίας, διέβη τὸν Ἰνδὸν καὶ ἐνίκησε μετὰ βαρὸν ἄγανα ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Ἰνδοῦ ἡγεμόνος *Ταξίλου* τοὺς βασιλεῖς τοῦ Πενταποτάμου, οἱ δποιοι παρετάχθησαν κατ' αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑπερηφάνου βασιλέως *Πάρθου*. Ἐκεῖθεν ἐπορχώθησε πρὸς ἀνατολάς, διὰ νὰ φθάσῃ τὴν πεδιάδα τοῦ Γάγγου, ἀλλὰ μόλις διέβη τὸν Ὅφασιν, τὸν τρίτον τῶν παραποτάμων τοῦ Ἰνδοῦ, οἱ στρατιῶται ἡρονήθησαν νὰ προχωρήσουν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεφάσισε τότε παρὰ τὴν θέλησίν του νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ διέταξε τότε νὰ κατασκευάσουν στόλον εἰς τὸν Ὅφασιν, διὰ νὰ καταβῇ τὸν ποταμὸν μέχρι τῆς θαλάσσης.

Ἡ ἐπιστροφὴ ἥρχισε περὶ τὸ τέλος τοῦ φθινοπώρου τοῦ 326. Ἐνῶ δ στόλος κατέβαινε τὸν ποταμόν, οἱ σιρατιῶται ἐβάδιζον ἐπὶ τῶν δύο ὅχθων. Αἱ πέριξ χῶραι ὑπετάγησαν καὶ ἔξ αὐτῶν ἐσχημάτισε σατραπείας. Ἐστάθμευσαν πρὸς στιγμὴν ἐπὶ τῆς συμβολῆς τῶν ποταμῶν, ὅπου διέταξε νὰ κτίσουν νέαν πόλιν. Τέλος ἐφθασαν εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὡκεανόν. Ἐπὶ τοῦ δέλτα τοῦ Ἰνδοῦ εἰς τὰ Πάτταλα ἵδρυσε σπουδαῖον ἐμπορικὸν λιμένα καὶ ναυπηγεῖον (θέρος 325). Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἀλέξανδρου εἶχε μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἔξερεύνησιν τῶν Ἰνδιῶν καὶ τὴν συγκοινωνίαν αὐτῶν μὲ τὰς χώρας τῆς Μεσογείου. Ἀπὸ τότε χρονολογεῖται ἡ ἐπίδρασις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος εἰς τὴν χώραν αὐτῆν, ἡ δποία εἶχε μείνει σχεδὸν ἄγνωστος καὶ ἀποκεκλεισμένη ἀπὸ τὸν λοιπὸν κόσμον.

Οἱ στρατὸι τοῦ Ἀλέξανδρου ἐκέστρεψε διηρημένος εἰς τῷα. Μέρος αὐτοῦ εἶχεν ἀναχωρήσει ἥδη τὸ θέρος τοῦ 325 ὑπὸ τὸν *Κράτερον* διὰ τῆς *Ἀραχωσίας* (Νότιος Περσία). Οἱ στόλοι ὑπὸ τὸν κρῆτα ναύαρχον *Νέαρχον* ἔλαβε τὴν διαταγὴν νὰ ἔξερευ-

νήση τὴν παραλίαν τοῦ Ἰνδικοῦ Ὡκεανοῦ καὶ διὰ τοῦ Περσικοῦ κόλπου νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ Εὐφράτου. Ὁ ἔδιος ἐβάδισε διὰ τῆς Γεδρωσίας (σημ. Βελουχιστάν). Ἡ πορεία διὰ τῆς ἐρήμου χώρας διήρκεσεν 60 ἡμέρας, κατὰ τὰς δύοιας ὁ στρατὸς ἐδοκιμάσθη βαρέως ἐκ τῆς δύψης καὶ τῆς ἐλλείψεως τροφῶν. Εἶναι ὅμως ἀπίστευτον τὸ γραφόμενον ὑπὸ τῶν ιστορικῶν ὅτι ἀπώλεσε τὰ $\frac{1}{4}$ τοῦ στρατοῦ του. Συνενωθεὶς μετὰ τοῦ Κρατέρου εἰς τὴν Καρμανίαν ἔφθασεν εἰς τὰς Πασαργάδας καὶ τὸν Μάρτιον τοῦ 324 ὁ παράτολμος κατακτητὴς ενδύσκετο εἰς τὰ Σοῦσα, ἀφοῦ εἶχεν ἐκτελέσει τὴν καταπληκτικὴν αὐτὴν διαδρομήν.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

‘Ο Ἀλέξανδρος δὲν εἶναι ἀπλῶς μανιωδης πολεμιστὴς καὶ κατακτητής. Ἡ προσπάθειά του νὰ διοργανωθῇ τὸ κράτος του καὶ τὰ σχέδιά του δεικνύουν ὅτι εἶχεν ἀνώτερον πολιτικὸν νοῦν. Κατ’ ἀρχὰς ἀπειλήθη τὴν διοικητικὴν δογμάνωσιν τῶν βασιλέων τῆς Περσίας καὶ, δταν ἀπέθανε, τὸ κράτος του παρουσιάσθη ὡς ἀντιγονιφὴ τοῦ περσικοῦ.

‘Ο Ἀλέξανδρος ὅμως εἶχεν εἰς τὸν νοῦν γενναῖα σχέδια, τὰ δροὶα δὲν ὠγύμασαν ἔνεκα τοῦ προώρου θανάτου του. Ἄλλ’ ἐκεῖνο τὸ ὄτοιον θέτει αὐτὸν ὑπεράνω ὅλων τῶν πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ πατρός του, εἶναι ἡ κοσμοπολιτικὴ ἀντίληψις. ‘Ο Ἀλέξανδρος πρῶτος ἀπὸ τοὺς κυβερνήτας τῆς ἀρχαιότητος συνέλαβε τὴν ἔννοιαν τοῦ εὐρυτέρου κράτους, τοῦ ὅποιου οἱ κάτοικοι νὰ εἶναι ἵσοι χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ μία πόλις ἢ μία φυλὴ ἡγεμονεύουσα. Εὑρεθεὶς ἐν μέσῳ τῶν ἀπεράντων ἐκτάσεων καὶ ἔκατομμαρίων ἔξων καὶ ἀλλογλώσπων ἀντιλαμβάνεται ὅτι μὲ τὰς δλίγας χιλιάδας ἐνόπλων, τὰς δροὶας ἄγει μαζί του, ἥτο μὲν δυνατὸν νὰ διαλύῃ τὰς μάχας τῶν πολεμιστῶν τῆς Ἀσίας εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ἀλλ’ ὅτι δὲν θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ συγκρατήσῃ τοὺς ἡτημένους ὑπὸ τὴν ἔξινσίαν του. Διὰ τοῦτο αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ προσελκύσῃ τοὺς βαρβάρους καὶ ἰδίως τοὺς Πέρσας. Θέλει νὰ συναδελφώσῃ καὶ νὰ συγχωνεύσῃ Ἑλληνας καὶ βαρβάρους, ὥστε νὰ λησμονήσουν τὰ παλαιὰ πάθη καὶ τὰς διακρίσεις. Εἰς τοῦτο ἔφάνη ἀνώτερος καὶ τοῦ διδασκάλου του Ἀριστοτέλους, ὃ δροῖος εἶχε συμβουλεύσει αὐτὸν «νὰ κυβερνᾷ τοὺς μὲν Ἑλληνας δις ἀρχηγός, τοὺς δὲ βαρβάρους ὡς δεσπότης, μεταχει-

ριζόμενος τοὺς πρώτους ὡς φίλους καὶ οἰκείους, τοὺς ἄλλους ὡς ζῷα καὶ φυτά».

”Ηδη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατακτήσεως εἶχε διορίσει Πέρσας ὡς σατράπας εἰς σπουδαίας θέσεις. Σημαντικώτατον βῆμα ἦτο ὁ γάμος του μὲ τὴν Ρωξάνην. Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου ἐφαρμόζει τοῦτο συστηματικώτερον. Ἐπιστρέψας εἰς τὰ Σοῦσα τελεῖ μεγάλας ἔορτάς, ὁ Ἰδιος νυμφεύεται δύο ἄλλας γυναικας, μίαν θυγατέρα τοῦ Δαρείου καὶ μίαν τοῦ Ὁχου, καὶ 80 ἐκ τῶν ἔξοχωτέρων ἑταίρων νυμφεύονται περσίδας. Προσφέρει δῶρα εἰς τοὺς 10 χιλ. Μακεδόνας, οἱ δποῖοι εἰχον πράξει τοῦτο προηγουμένως. Ἐπίσης ἐσχεδίασε ριζικὴν μεταρρύθμισιν τοῦ στρατοῦ. Ἐσχημάτισε σῶμα ἀπὸ 30 χιλ. εὐγενεῖς πέρσας, τοὺς δνομισθέντας ἐπιγόρους, τοὺς δποίους ὅπλισε καὶ ἐγύμνασε κατὰ τὸ μακεδονικὸν σύστημα. Ἀκόμη καὶ εἰς τὸ ἵππικὸν τῶν ἑταίρων καὶ εἰς τὴν φρουράν του κατέταξε Πέρσας.

”Η διάβασις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀφίνει ἔχνη ἀνεξάλειπτα εἰς τὸν κό-

Νόμισμα Μεγάλου Ἀλεξάνδρου

σμον. Ἐκ τοῦ χρυσοῦ, τὸν δποῖον φιλαργύρως ἔκχρυπτον οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας, ἔκοψε νομίσματα, τὰ δποῖα ἐσκόρπισεν εἰς τὸν κόσμον συντελέσας οὕτῳ εἰς ἀσυνήθιστον ἔως τότε ζωογόνησιν τοῦ ἐμπορίου. Κατεσκεύασεν δδοὺς καὶ ἐφρόντισε διὰ τὴν τελειοποίησιν τῆς συγκοινωνίας. Εἶχε σχέδιον νὰ κατασκευάσῃ μέγαν λιμέναν εἰς τὴν Βασιλῶνα, τὴν δποίαν ἥθελε νὰ ἔχῃ πρωτεύουσάν του, διὰ νὰ καταστήσῃ αὐτὴν μεγίστην ἀποθήκην τοῦ κόσμου καὶ κεντρικὸν σταθμὸν τοῦ ἐμπορίου μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Ἡ ἐπιτυχὴς ἐκλογὴ τῶν θέσεων, εἰς τὰς δποίας ἔκτισε τὰς πόλεις, καθὼς καὶ ἔργα κοινῆς ὠφελείας, τὰ δποῖα ἔξετέλεσεν εἰς τὸν Νεῖλον, εἰς τὸν Ἰνδὸν καὶ τὸν Εὐφράτην, μαρτυροῦν περὶ τῆς διορατικότητός του.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΣ

”Ἐν τούτοις ὁ ἔξαιρετικὸς αὐτὸς ἀνθρωπος εἶχε καὶ μεγάλα ἔλαττώματα, τὰ δποῖα ἐξώγκωσαν ἔτι μᾶλλον αἱ συνεχεῖς ἐπιτυχίαι. Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ματαιόδοξος, ἐγωπαθῆς καὶ παράφο-

ρος μέχρις ἀγριότητος. Αἱ τεράστιαι ἐπιτυχίαι του, ἡ δύναμις καὶ ὁ πλοῦτος καθὼς καὶ αἱ κολακεῖαι τῶν Ἀσιατῶν ἔμεθυσαν αὐτόν. Ἐπίστευσε πράγματι ὅτι εἶναι ὃν ἀνώτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Μόλις ἤλθεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τοὺς Ἀσιάτας, ἀφῆσε τὴν παλαιὰν ἀπλότητα καὶ περιεβλήθη ἀνατολικὴν μεγαλοπρέπειαν. Ἐδέχθη τὰς συνηθείας καὶ τὴν περὶ τοῦ ἀρχοντος ἀντίληψιν τῶν βασιλέων τῆς Ἀσίας. Εἰσήγαγε τὴν ἐθιμοτυπίαν τῆς περσικῆς αὐλῆς, εἰς τὰς ἔορτὰς ἐνεφανίζετο ἐνδεδυμένος ὅπως ἀλλοτε ὁ μέγας βασιλεὺς φορῶν τὴν τιάραν καὶ πορφύραν. Εἶχε ἀπαίτησιν νὰ προσκυνοῦν αὐτὸν πίπτοντες εἰς τὴν γῆν καὶ νὰ τὸν λατρεύουν ὡς θεόν.

Οἱ νεωτερισμοὶ οὗτοι ἔξηγειραν τοὺς Μακεδόνας, οἱ ὅποιοι εἴκον διάφορον ἀντίληψιν τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας. Ἰδίως τὸ ζῆτημα τῆς προσκυνήσεως ἐδημιούργησε σκάνδαλον. Ἀλλὰ δ Ἀλέξανδρος ἐπάταξε σκληρῶς τινὰς τῶν ἔξοχωτέρων ἐκ τῶν ἔταίρων, ἀνδρας κατέχοντας ἀνωτάτας θέσεις, οἱ ὅποιοι εἶχον προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας. Ἐνῶ ἀκόμη ενδίσκετο εἰς τὰς περὶ τὴν Κασπίαν χώραν (330), εἰσήγαγεν εἰς δίκην τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἱππικοῦ Φιλάρτταν, υἱὸν τοῦ ἀρίστου ἐκ τῶν στρατηγῶν του Παρμενίωνος, ἐπὶ ἀπλῆ ὑπονοίᾳ καὶ πειθόμενος εἰς τὰς συκοφαντικὰς εἰσηγήσεις τῶν ἀντιπάλων του, ὅτι συνωμοτεῖ κατὰ τῆς ζωῆς του. Ὁ Φιλάρτας ἐβασανίσθη διὰ νὰ διμολογήσῃ τὴν ἐνοχήν του καὶ ἐλιθοβολήθη. Εὐθὺς κατόπιν διέταξε νὰ φονεύσουν καὶ τὸν Παρμενίωνα, τὸν ὅποιον εἶχεν ἀφῆσει ὡς σατράπην τῆς Μηδίας.

Σχεδὸν ἐν ἐτος βραδύτερον κατὰ τὴν διαμονήν του εἰς τὴν Σογδιανὴν ἐφόνευσεν εἰς τὸ συμπόσιον ἰδιοχείρως διατρυπήσας τὸ στῆθός του διὰ δόρατος τὸν στρατηγὸν Κλεῖτον, τὸν δοποῖον ἥγάπα περισσότερον ἀπὸ δλους μετὰ τὸν Ἡφαιστίωνα.

Τὸ 327 φαίνεται ὅτι ἔξενφάνθη πραγματικὴ συνωμοσία ἐκ μέρους τοῦ προσωπικοῦ τῆς ὑπηρεσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος θεωρήσας ὡς συνόνοχον ἐφόνευσε τὸν φιλόσοφον Καλλισθένην, ἀνεψιὸν τοῦ Ἀριστοτέλους, τὸν ὅποιον εἶχε παραλάβει εἰς τὴν ἐκστρατείαν ὡς ἴστοριογράφον τῆς αὐλῆς.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ἐνῶ δ Ἀλέξανδρος ενδίσκετο εἰς τὴν Μηδίαν, αἴφνης ἀπέθανεν ὁ φίλος καὶ εὐνοούμενός του Ἡφαιστίων. Διὰ τὴν ἀπώ-

λειαν ταύτην ἡσθάνθη βαθεῖαν θλῖψιν καὶ διὰ τὴν κηδείαν ἐδαπάνησε μυθώδη ποσά. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 323 ἔφθασε τέλος εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ὅπου τὸν ἀνέμενον πρέσβεις ἀπὸ τὰ τέσσαρα ἀκρα τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, τὴν Καρχηδόνα, ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, Γαλατίαν, Σκυθίαν καὶ Αἰθιοπίαν. Ἐκόσμιης τὴν Βαβυλῶνα, ἔκτισε χαλδαϊκοὺς ναοὺς καὶ ἄλλα κοινωφελῆ ἔργα. Ἀνήσυχος δικαίωσε τὸν φαντασιώδεις ἐκστρατείας καὶ κατακτήσεις. Αἴφνης ἡσθένησεν ἀπὸ πυρετόν, δ ὅποιος ὑπέσκαψε ταχέως τὴν ζωὴν του καὶ ἐντὸς 12 ἡμερῶν δ Ἀλεξανδρος ἀπέθανε μόλις 33 ἐτῶν (13 Ιουνίου 323).

323

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΣ

Τοιοῦτον ἦτο τὸ ἔργον τοῦ Ἀλεξανδρου. Ἡ ιστορία δικαιότερον ἵσως παντὸς ἄλλου ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦ **Μεγάλου**. Ἄλλος ἔκεινο, τὸ δόποιον ἔχει κοσμοῦστορικὴν σημασίαν, δὲν εἶναι κυρίως οὕτε οἱ πολεμικοὶ θρίαμβοι οὕτε τὰ ἐκπλήκτικὰ κατορθώματα τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Αὗται τοῦ Ἀλεξανδρου κατέρριψαν τὸν φραγμόν, δ ὅποιος ἔχωριζεν Ἐλλάδα καὶ Ἀνατολήν, καὶ δ πολιτισμὸς τῆς Ἑλλάδος ἐξεχύθη εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἀφύπνισε τοὺς λαυρύς, οἱ δόποιοι είχον ἀποναρκωθῆν ὑπὸ τὴν περσικὴν δουλείαν. Ἀπὸ τῆς ἀπόφεως ταύτης ἡ διάβασίς του ἔχει μεγίστην σημασίαν.

Ἄλλα καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιστήμη ὥφελή θητού πολύ. Πρὸ τῶν Ἐλλήνων ἥνοιγετο τώρα κόσμος πολὺ εὐδύτερος. Ἡ ιστορία, ἡ γεωγραφία, ἡ φυσικὴ ιστορία ἐπλούτησαν σημαντικάτατα. Ο Ἀλεξανδρος εἶχε τὴν περιέργειαν τῶν Ἐλλήνων νὰ ἐρευνήσῃ καὶ νὰ μάθῃ. Παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ὀλόκληρον ἐπιτελεῖον ἀπὸ σοφούς, οἱ δόποιοι ἀπὸ πάσης ἀπόφεως ἐμελέτησαν τὰς νέας χώρας. Γνωρίζουμεν δτὶ ἔστελλε σπάνια καὶ περίεργα ζῷα καὶ φυτὰ εἰς τὸν διδάσκαλόν του Ἀριστοτέλην, διὰ νὰ μελετήσῃ. Διὰ τοῦτο ὠνόμασαν ἐπιτυχῶς τὴν ἐκστρατείαν του ἐνοπλὸν ἐξερεύνησιν.

Διὰ τῆς στενωτέρας ἐπαφῆς οἱ δύο κόσμοι, δ Ἑλληνικὸς καὶ δ ἀνατολικός, ἤρχισαν νὰ συνεννοοῦνται καλύτερον. Ἀνυπολόγιστος ἦτο πρὸ πάντων ἡ ὥφελεια τῆς Ἀνατολῆς. Ὅπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ ἀρχίζουν να εκπολιτίζωνται ἢ, πρωτὸν ἀργούσιν, να εξελιγίνωνται. Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Ἀλεξανδρου ἀλλάζει ἡ ὅψις τοῦ κόσμου. Ἀπὸ τῆς ἥμέρας ἔκείνης ἀρχίζει νέα περίοδος τῆς ιστορίας, οὐ λεγόμενοι Ἐλληνιστικοὶ χρόνοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Δ' ΑΙΩΝΑ

Παρὰ τὸν κλονισμόν, τὸν δποῖον ἐποξένηδαν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, ή ἐλλινικὴ φυλὴ διετήρησεν ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη μεγάλην ζωτικότητα καὶ παραγωγικὴν δύναμιν.

Τὸν Δ' αἰῶνα ἔζηδαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καλλιτέχναι καὶ συγγραφεῖς μεγάλης ἀξίας. Γλύπται δπως δ Προαιτέλης, ὁ Σκόπας, καὶ ὁ Λύδιππος, συγγραφεῖς ώς ὁ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης, ἐδημιούργηδαν ἔργα ἀξιοθαύμαστα, τὰ δποῖα ἀπεκάλυψαν νέαν δψιν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος.

Ο ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΑΙΩΝ

Παρὰ τὴν ἀναστάτωσιν καὶ τὰς καταστροφὰς τῶν ἐμφυλίων πολέμων εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπάρχει ἔντονος πνευματικὴ ζωὴ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα καὶ τὰ ἔργα τῶν καλλιτεχνῶν καὶ τῶν συγγραφέων τῆς περιόδου ταύτης δύνανται νὰ συγκριθοῦν πρὸς τὰ προϊόντα τοῦ Ε' αἰῶνος καὶ θεωροῦνται κλασικὰ δπως ἔκεινα.

Ἐν τούτοις δ Δ' αἰῶνων διαιρέδει οὐσιωδῶς ἀπὸ τὸν Ε' καὶ ἀποτελεῖ κόσμον ἴδιαίτερον. Κέντρον τῆς πιευματικῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους εἰναι πάλιν αἱ Ἀθῆναι καὶ ή θαυμαστὴ μικρὰ φυλὴ τῆς Ἀττικῆς ἔξακολουθεῖ νὰ παράγῃ ἀριστούργηματα. Ἀλλ' δ πόλεμος κατέστρεψε τὸ ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηνῶν καὶ μετ' αὐτοῦ τὸν δημόσιον πλοῦτον. Ἡ εὐτυχία καὶ ή γαλήνη τοῦ Ε' αἰῶνος διεταράχθησαν καὶ οἱ πολῖται ἔχασαν τὸ θάρρος καὶ τὴν αὐτοπεποίθησίν των. Γενικῶς οἱ Ἐλληνες ἔγιναν εὐπαθέστεροι καὶ εὐερεθίστοι. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ πρόσωπα, τὰ δποῖα παιοιστάνουν οἱ τεχνῖται, δὲν ἔχουν τὴν γαλήνην τοῦ Διὸς τῆς Ὁλυμπίας, ἀλλ' εἰναι συναισθηματικά, λεπτὰ καὶ εὐπαθῆ. Οἱ θεοί, τοὺς δποίους εἰκονίζουν, δὲν ἔχουν τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν ἐπιβολὴν τῶν δημιουργημάτων τοῦ Φειδίου, ἀλλ' δμοιαίζουν περισσότερον μὲ ἀνθρώπους. Πολλάκις δμως εἰναι ἀνυπέρβλητα εἰς τὴν κατεργασίαν καὶ ὑπερτεροῦν εἰς κομψότητα καὶ χάριν.

Κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα διὰ τὰ ἔργα τῆς τέχνης φροντίζει κυρίως τὸ κράτος. Οἱ τεχνῖται εἰργάζοντο εἰς μεγάλα δημόσια ἔργα

καὶ ἔπειτε νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ κοινοῦ. Τὸν Δ' αἰῶνα τὰ κράτη δὲν διαθέτουν μέσα πρὸς κατασκευὴν ναῶν ἢ ἄλλων δημοσίων ἔργων καὶ οἱ τεχνῖται ἔργάζονται διὰ

Ζεὺς τοῦ Δ' αἰῶνος

Ο λεγόμενος Ζεὺς τοῦ Ὀτρίκολι, ἔργον ἀγνώστου καλλιτέχνου χαρακτηριστικὸν διὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα. Ο Ζεὺς παριστάνεται ως ἀνὴρ εἰς ὠριμὸν ἥλικίαν μὲ φυσιογνωμίαν εὐκίνητον καὶ ἰσχυράν ἐσωτερικὴν ζωὴν, ἀλλὰ συναισθηματικὸς καὶ εὐέξαπτος (πρβ. σελ. 176).

τοὺς ἴδιωτας. Διὰ τοῦτο ἔχουν περισσοτέραν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἔργάζεται ἔκαστος κατὰ τὴν κλίσιν του.

Τὴν αὐτὴν τάσιν παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὰ γράμματα. Οἱ συγγραφεῖς δὲν ἔχουν τὴν ἡρεμίαν τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Σο-

φοκλέους. Δὲν γράφουν διὰ νὰ ὅμνήσουν τὴν ὑπάρχουσαν πολιτείαν, δῆλος δὲ οὐκ εἰς τὸν ἐπιτάφιον, διότι δὲν εἶναι εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν κατάστασιν τῆς ἐποχῆς των, ἀλλ' ὁ νειροεύοντες νὰ δημιουργήσουν καλυτέον πολιτείαν. Ἐπίσης χαρακτηριστικὸν τῆς περιόδου αὗτῆς εἶναι ὅτι σχεδὸν ἔξαφανίζεται ἡ ποίησις, δῆλος συμβαίνει πάντοτε εἰς χρόνους πολέμων καὶ ἀναστατώσεων.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Οἱ ἀρχιτέκτονες ἔξακολουθοῦν νὰ κτίζουν ναοὺς δωρικοὺς καὶ ιωνικούς. Ἀναπτύσσεται ὅμως κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ὁ πολυτελέστερος κορινθιακὸς ωνθμὸς καὶ συνηθίζουν νὰ δίδουν σχῆμα κυκλικὸν εἰς τὰ οἰκοδομήματα. Τὸ πρῶτον ὑπόδειγμα τοιούτου κορινθιακοῦ οἰκοδομήματος εἰς τὰς Ἀθήνας εἶναι τὸ λεγόμενον *Μηνημεῖον* τοῦ *Λυσικράτους*, μικρὸν κυκλικὸν κτίριον, προωρισμένον νὰ δεχθῇ τὸν τρίποδα, τὸν ὄποιον εἶχε λάβει βραβεῖον ὁ *Λυσικράτης* ὡς χορηγὸς εἰς δραματικὸν ἀγῶνα. Ὅπεροιον ὅμως δεῖγμα κορινθιακοῦ ωνθμοῦ ἦτο ἡ *Θόλος* τῆς Ἐπιδαύρου, τῆς δημοίας ἑσώμησαν μερικοὶ ἔξαίσιοι κίονες. Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα κτίζονται ἔξοχα θέατρα εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, τὸ *Διονυσιακὸν* εἰς τὰς Ἀθήνας, τὸ θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου κλπ. Τὰ θέατρα ἦσαν κολοσσαῖα κτίρια, τὰ ὄποια ἐχώρουν χιλιάδας ἀνθρώπων (17 χιλ. τὸ ἀθηναϊκόν, 30 χιλ. τῆς Ἐπιδαύρου). Μισλαταῦτα ἦσαν κομψότατα καὶ ὅλην τὴν χάριν διατηρεῖ τὸ ἐν καλῇ καταστάσει διασφεζόμενον θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου.

ΓΛΥΠΤΙΚΗ

Τὸν Δ' αἰῶνα ἡ Ἑλλὰς ἔχει μεγάλους γλύπτας. Περὶ τὸ 375 οἱ ἀτελεύτητοι πόλεμοι εἶχον γεννήσει εἰς τὰς Ἀθήνας ζωηρότατον πόθον τῆς εἰρήνης. Ἰδρυσαν τότε εἰς τὴν νοτίαν ἄκραν τῆς ἀγορᾶς, εἰς τὰς κλιτύας τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἄγαλμα τῆς θεᾶς Εἰρήνης μὲ τὸ τέκνον της, τὸν Πλοῦτον, εἰς τὴν ἀγκάλην. Καλλιτέχνης τοῦ ἔργου ἦτο ὁ *Κηφισόδοτος* καὶ ἀντίγραφον τοῦ περιφήμου ἀγάλματος σώζεται εἰς τὸ Μόναχον. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀποτελεῖ οὔτως εἰπεῖν τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς τέχνης τοῦ Ε' εἰς τὴν τέχνην τοῦ Δ' αἰῶνος. Ἡ θεὰ διατηρεῖ ἵχνη τοῦ θείου μεγαλείου, τὸ δημοίον διέκρινε τοὺς θεοὺς τοῦ Ε' αἰῶνος, ἀλλ' εἶναι περισσότερον ἀνθρωπος, φιλόστοργος μάτηρ κλίνουσα μὲ τῷ φερότητα πρὸς τὸ τέκνον.

Υἱὸς πιθανῶς τοῦ Κηφισοδότου ἦτο ὁ μέγιστος γλύπτης τοῦ Δ. ἀιῶνος **Πραξιτέλης**. Ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἔργα του διετηρήθησαν ἀρχετὰ ἀντίγραφα, τὰ δποῖα μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ἐννοή-

Εἰρήνη Κηφισοδότου (Ἀντίγραφον)

σωμεν τὸν θαυμασμόν, τὸν δποῖον ἔτρεφον οἱ ἀρχαῖοι πρὸς τὸν μέγαν καλλιτέχνην. Πολλοὶ εἰς τὴν ἀρχαίτητα ἐθεώρησαν τὸν Πραξιτέλην ὡς τὸν μέγιστον γλύπτην, ὑπάρχουν δὲ καὶ σήμερον

τεχνοκρίται, οἱ δποῖοι θεωροῦν αὐτὸν ὡς τὸν μέγιστον καλλιτέχνην τοῦ κόσμου. Ὁ Πραξιτέλης ἦτο κυρίως μαρμαροπλάστης καὶ προήγαγεν εἰς ἀσύγκριτον τελειότητα τὴν κατεργασίαν τοῦ μαρμάρου. Νομίζει τις ὅτι εἰς τὰ ἄγάλματά του ὁ λίθος ἔχει ἀπαλότητα σαρκὸς καὶ ὑπὸ τὴν λεπτὴν ἐπιδερμίδα φέρει θεομόδην αἷμα. Τὴν ὑπέροχον τέχνην του δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν καὶ

Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλους

ἥμεις σήμερον, διότι εὐτυχῶς ἐν ἐκ τῶν ἔργων του διεσώθη εἰς τὸ πρωτότυπον. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι δὲ περίφημος Ἐρμῆς τῆς Ὀλυμπίας. Ἔν τούτοις τὸ ἄγαλμα τοῦτο, τὸ δποῖον μᾶς καταπλήσσει μὲ τὴν τελειότητά του, δὲν ἥτο ἀπὸ τὰ πρῶτα ἔργα του. Οἱ θεοὶ τοῦ Πραξιτέλους εἶναι περισσότερον ἀνθρώποι παρὰ θεοί, ἀλλὰ ἀνθρώποι μὲ εὐγενέστατα χαρακτηριστικὰ καὶ ἀσύγκριτον χάριν. Αἱ μορφαί, τὰς δποίας δημιουργεῖ, ἔχουν

ἔξαιρετικὴν λεπτότητα μεγάλην εὑφυῖαν εἰς τὴν ἔκφρασιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἔξωτερικὴν ἴλαρότητα, φανερώνουν βαθεῖαν μελαγχο-

**Ἐφῆβος Μαραθῶνος* ('Εθνικὸν Μουσεῖον)

Κεφαλὴ τοῦ τελευταίως εὑρεθέντος δρειχαλκίνου ἀγάλματος, τὸ δόποιον οἱ εἰδικοὶ κατατάσσουν εἰς τὸν Δ' αἰῶνα καὶ εὑρίσκουν συγγένειαν μὲ τὴν τεχνοτροπίαν τοῦ Πραξιτέλους.

λίαν. Ἀπὸ τὰ ἕօγα του σῷζονται εἰς ἀντίγραφα ὁ **Ἐρως τῶν Θεοπιῶν*, ὁ ἀναπαυόμενος σάτυρος, **Ἀπόλλων σαυροκιόνος κλ.π.*

Καλλιτέχνης μὲ βαθεῖαν συγκίνησιν ἦτο δ *Σηκύας*, ὁ δόποιος **Ιστορία τῆς Αρχαίας Ἑλλάδος—γ'* ἐκδοσις

κατήγετο άπό την Πάρον καὶ εἰργάσθη εἰς διάφορα μέρη. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Πραξιτέλην ἦτο χυρίως χύτης ὅρειχαλκίνων ἀγαλμάτων καὶ εἰς τὰ ἔργα του ἥθελησε νὰ εἰκονίσῃ Ισχυρὰ ψυχικὰ πάθη. Πρότυπον τοιούτου ἔργου ἦτο ἡ Βακχίς, τοῦ ὅποιου ἀντίγραφον νομίζουν ὅτι εἶναι ἐν ἡκρωτηριασμένον ἄγαλμα, τὸ

ὅποιον εὑρίσκεται εἰς τὸ Μόνυχον. Ἐπίσης ἀποδίδουν καὶ ἄλλα σφέζομενα ἔργα εἰς τὸν Σκόπαν, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἔξηκριβωμένον ἀν εἶναι ἔργα, τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου. Ὁ Σκόπας κατὰ τὴν νεότητά του εἰχέν ἐργασθῆ εἰς τὸν ναὸν τῆς Τεγέας καὶ βραδύτερον εἰς τὸ περίφημον μνημεῖον τοῦ Μαυσώλου εἰς τὴν Ἀλικαρνασσόν.

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος ἔζησεν ὁ τρίτος μέγας καλλιτέχνης τῆς περιόδου Δύσιππος, ὁ ὅποιος κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα καὶ ἦτο, δπως οἱ περισσότεροι πελοποννήσιοι τεχνῖται, χαλκοπλάστης καὶ παρέστησε κατὰ προτίμησιν ιεανικὰ σώματα. Ἀνεπτύχθη εἰς ἔξοχον καλλιτέχνην, ἐνῶ ἦτο κατ' ἀρχὰς ἀπλοῦς σιδηρουργός, καὶ ἐκαυχᾶτο ὅτι ἦτο αὐτοδίδακτος. Εἶχεν δικαίως τὴν ἐπίδρασιν τοῦ συμπολίτου του Πολυκλείτου καὶ

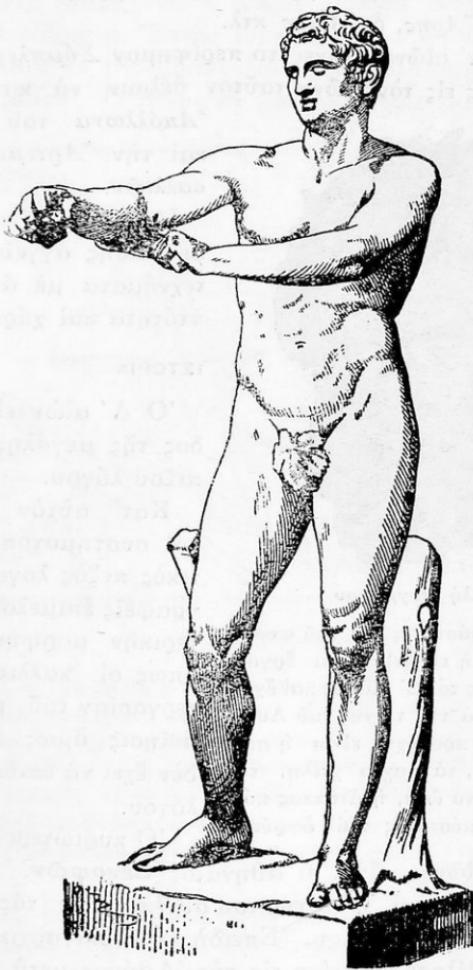

Κεφαλὴ γυναικὸς

Ἐργον τοῦ Δ' αἰῶνος, ἐνδεθέν εἰς τὰς ἀνασκαφὰς, τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν. Ἡ κεφαλὴ φέρει τὰ χαρακτηριστικά τῆς τέχνης τοῦ Σκόπα, ἀμφίβολον ὅμως ἀν εἶναι πρόγραμματι ἔργον τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου. Ὁ λαιμὸς καὶ τὸ σόμα ἐλαφρῶς ἔξωγκωμένα, οἱ ὀφθαλμοὶ βαθεῖς καὶ ἀπλανεῖς, τέλος ἡ δηλη σάσις ἐκφράζουν ἀνιστοτεχνικῶς τὴν λύπην καὶ τὴν Ισχυράν ψυχικὴν ταυταρήν.

ὅ λιδιος ἔγινεν εἰς ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀντιπροσώπων τοῦ ἀργειοσικυωνείου ἔργαστηροι. Εἰργάσθη ἐπὶ 50 ἑτη περιστοιχούμενος ὑπὸ τῶν τριῶν υἱῶν του καὶ πλήθους συνεργατῶν καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἴσως ὑπερβολικὸν τὸ λεγόμενον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὅτι παρήγαγε 1500 ἔργα. Ἡ παραγωγὴ του ἦτο ποικιλωτάτη. Κατεσκεύασεν ἀγάλματα θεῶν, ἀθλητῶν, ζώων καὶ λίδιως ἀνδριάτας συγχρόνων ἀνδρῶν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ

προτίμησιν εἰς τὸν Λύσιππον παρῆγγειλλε τὰς εἰκόνας του. Οὐδὲν ἐκ τῶν ἔργων του ἐσώθη εἰς τὸ πρωτότυπον. Τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν σφυζομένων μαρμαρίνων ἀντιγράφων κατέχει ὁ

Ο Ἀποξυόμενος

Αντίγραφον τοῦ διομαστοῦ ἔργου Ιτοῦ Λυσίππου. Μᾶς παρουσιάζει τὸν νέον τύπον ἀθλητοῦ, διόποιος ἀντιθέτως; πρὸς τὸν κανόνα τοῦ Πελοποννησίου (πρβ. σ. 174) ἔχει κεφαλὴν μικροτέραν, σκέλη λεπτότερα καὶ υψηλότερα καὶ τὸ διλον ἄγαλμα δίδει ἐντύπωσιν τοῦ νευρώδους καὶ εὐκινήτου.

Αποξύμενος. Τὸ ἔξοχον ἔργον παριστάνει ἀθλητήν, ὅπως ὁ δορυφόρος τοῦ Πολυκλείτου. Ἀλλ᾽ ὁ Λύσιππος δίδει νέον τύπον ἀθλητοῦ. Ἐπίσης σώζεται εἰς ἀντίγραφον ὁ περίφημος *Ηρακλῆς*, ὁ *Ἄρης*, ὁ *Άγιας* κτλ.

Εἰς τὸν Δ' αἰῶνα ἄνηκε τὸ περίφημον *Σύμπλεγμα τῆς Νιόβης*. Ἐπίσης εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον θέλουν νὰ κατατάξουν τὸν

Ἀπόλλωνα τοῦ *Μπελβεντέρε* καὶ τὴν *Ἄρτεμιν* τῶν *Βερσαλλιῶν*.

Ἀπὸ τὸν Δ' αἰῶνα σφίζονται ἐπίσης ἀγγεῖα καὶ κομψοτεχνήματα μὲν ἀσύγχριτον λεπτότητα καὶ χάριν.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Ο Δ' αἰῶν εἶναι ἡ περίοδος τῆς μεγάλης ἀκμῆς τοῦ πεζοῦ λόγου.

Κατ' αὐτὸν ἀναπτύσσεται καὶ συστηματοποιεῖται ὁ ἀττικὸς πεζὸς λόγος καὶ οἱ συγγραφεῖς ἐπιμελοῦνται τὴν ἔξωτεροικὴν μορφὴν τοῦ λόγου, ὅπως οἱ καλλιτέχναι τὴν κατεργασίαν τοῦ μαρμάρου. Ή ποίησις δύως ἔξπνευσε καὶ δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἔργα ἀξιαλόγου.

Ο κυριώτερος ἴστορικὸς τῆς ἀρχῆς τοῦ αἰῶνος εἶναι ὁ ἀθηναῖος *Ξενοφῶν*. Ἡτο μαθητὴς τοῦ Σωκράτους καὶ ἡ νεότης του συνέπεσε μὲν τὰς ταραχὰς τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἐπειδὴ ἡτο ὀλιγαρχικῶν φρονημάτων, δὲν ἥθελησε νὰ μείνῃ εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τὴν παλινόρθωσιν τῆς δημοκρατίας ὑπὸ τοῦ Θρασυβούλου.^π Εφυγεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ὅπου ἔλσθε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου, καὶ βραδύτερον διῆλθε σχεδὸν ὅλον τὸν βίον του εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ο *Ξενοφῶν* περιέγραψεν εἰς τὴν *Ἀράβασ* μὲν ζέσιν νεανικὴν τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου καὶ τὴν κάθοδον τῶν μυ-

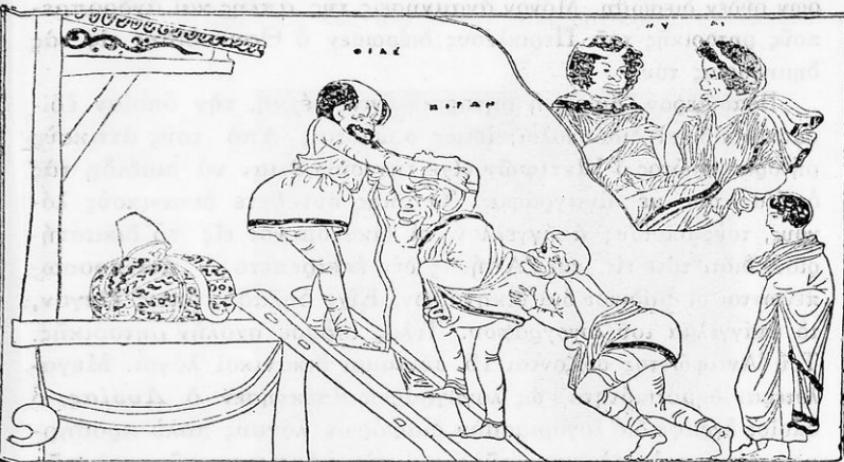

Κεφαλὴ πυγμάχου

Ζωηρὰ παράστασις ἐκ τοῦ φυσικοῦ (ρεαλιστικὴ εἰκών). Είναι ἔργον τοῦ 2ου ήμισεος τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ ἔχει χαρακτηριστικά τῆς τέχνης τοῦ Λυσσίππου. Ἀξια προσογής εἶναι ἡ πεπλατυμένη φρέσκια, τὰ παχέα χείλη, τὰ παραμορφωμένα δτα, ἡ ἀτακτος κόμη, οἱ πυκνοὶ μύστακες καὶ ὀφρύες.

ἀρχῆς τοῦ αἰῶνος εἶναι ὁ ἀθηναῖος *Ξενοφῶν*. Ἡτο μαθητὴς τοῦ Σωκράτους καὶ ἡ νεότης του συνέπεσε μὲν τὰς ταραχὰς τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἐπειδὴ ἡτο ὀλιγαρχικῶν φρονημάτων, δὲν ἥθελησε νὰ μείνῃ εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τὴν παλινόρθωσιν τῆς δημοκρατίας ὑπὸ τοῦ Θρασυβούλου.^π Εφυγεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ὅπου ἔλσθε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου, καὶ βραδύτερον διῆλθε σχεδὸν ὅλον τὸν βίον του εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ο *Ξενοφῶν* περιέγραψεν εἰς τὴν *Ἀράβασ* μὲν ζέσιν νεανικὴν τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου καὶ τὴν κάθοδον τῶν μυ-

φίων. Τὸ κυριώτερον ὅμως ἴστορικὸν ἔργον του είναι τὰ Ἑλληνικά, εἰς τὰ δποῖα ἔξιστορεῖ τὰ γεγονότα τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 411, δπο τελειώνει ἡ ἴστορια τοῦ Θουκυδίδου, μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης (362), ἐνῶ ἡ Κύρου Παιδεία είναι μᾶλλον διδακτικὸν μυθιστόρημα. Ἐκτὸς τούτων ἔγραψε τὰ Ἀπομνημονεύματα, ἀναμνήσεις ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωκράτους, καὶ πολλὰ ἄλλα συγγράμματα. Ο Ξενοφῶν ἦτο πολυγραφώτατος, ἔγραψε

Παράστασις κωμῳδίας

Τῷ Δ' αἰῶνα ἡ τραγῳδία καὶ ἡ πολιτικὴ κωμῳδία παρήκματαν. Εἰς τὸ θέατρον παίζονται κυρίως κωμῳδίαι, αἱ δποῖα λαμβάνονται τὰς ὑποθέσεις ἀπὸ τὸν καθημερινὸν βίον καὶ σατιρίζουν διάφορα ἐλαττώματα. Ἡ ἀνωτέρω εἰκὼν είναι γελοιογραφικὴ παράστασις μύθου ἐπὶ Ιταλικοῦ ἄγγειου τοῦ Δ' αἰῶνος. Ο γέρων κένταυρος Χείρων ὑποστηριζόμενος καὶ συρδύμενος ὑπὸ δούλων ἀνέρχεται τὴν κλίμακα τῆς οικίας του. Δεξιὰ ἐπάνω νύμφαι ἔντος σπηλαίου, κάτω νεανίας.

μὲ εὐχέρειαν καὶ τὸ ὑφος του είναι δεῖγμα ἀπλότητος καὶ πορτυπον τοῦ ἀττικοῦ λόγου. Ἄλλ ἦτο πνεῦμα μέτριον καὶ ἴστορικὸς πολὺ κατώτερος τοῦ Θουκυδίδου.

Ἐκτὸς τοῦ Ξενοφῶντος δ' Δ' αἰῶνι είχε πλῆθος ἴστοριογράφων, τῶν δποίων δὲν διεσώθησαν τὰ ἔργα. Ἀξιολογώτεροι ἔξι τῶν ἦσαν δὲ Ἐφορος ἀπὸ τὴν Κύμην καὶ δὲ Θεόπομπος ὁ Χίος.

ΡΗΤΟΡΙΚΗ

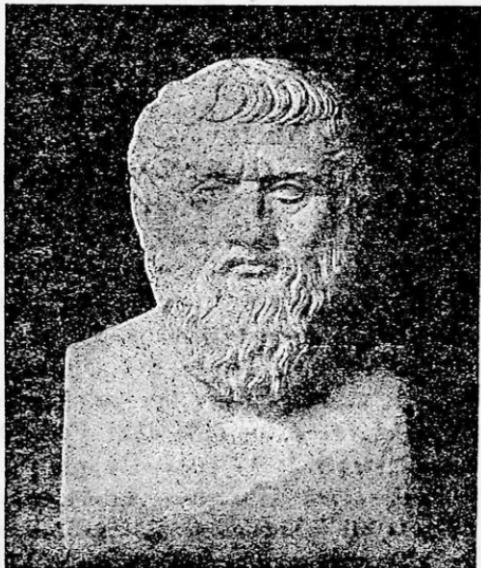
³Αφότου ή ἐκκλησία τοῦ δήμου ἔγινε κυρίαρχος τῆς πολιτείας, δικαίως διμιλητής, διπειστικὸς ρήτωρ κατώρθωνε ν' ἀποκτήσῃ μεγάλην ἴσχυν καὶ νὰ διευθύνῃ τὴν πολιτείαν. ⁴Άλλ' οἱ πολιτικοὶ τῶν Ἀθηνῶν, διθεμιστοκλῆς, διεφιάλτης κλπ. ἀκόμη καὶ διερικλῆς εἶχον εὐγέλωτίαν φυσικὴν καὶ ὅμιλουν ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὰς περιστάσεις. ⁵Ἐκ τῶν πολαιοτέρων τούτων ορτόρων οὐδὲν διεσώθη. Μόνον ἀναμνήσεις τῆς ἀπλῆς καὶ ἀνδροπρεποῦς ρητορικῆς τοῦ Περικλέους διέσωσεν διθουκυδίδης εἰς τὰς δημηγορίας του.

Βραδύτερον ὅμως ή ρητορικὴ ἔγινε τέχνη, τὴν διοίαν ἐδίδασκον εἰδικοὶ διδάσκαλοι, ιδίως σοφισταί. ⁶Απὸ τοὺς ἀττικοὺς ρήτορας πρῶτος διθιφῶν εἶχε τὴν συνήθειαν νὰ διαδίδῃ τὰς δημιλίας του μὲ ἀντίγραφα. ⁷Οἱ ζδιοις συνέθετε δικανικοὺς λόγους, τοὺς διοίους ἀπήγγελλον οἱ δικαζόμενοι εἰς τὸ δικαστήριον, διότι τότε εἰς τὰς Ἀθήνας δὲν ἐπετρέπετο ν' ἀντιπροσωπεύωνται οἱ διαδίκοι διὰ δικηγόρων. Εἶχε δηλαδὴ, δπως ἔλεγον, τὸ ἐπάγγελμα τοῦ λογογράφου. Τέλος ἵδρυσε σχολὴν ρητορικῆς. Τοῦ Ἀντιφῶντος σφέζονται 15 σύντομοι δικανικοὶ λόγοι. Μεγαλυτέραν δημοτικότητα ὡς λογογράφος ἀπέκτησεν διθιστας, διδιοῖς ἔχραψε διὰ λογαριασμὸν διαφόρων λόγους πολὺ προσηρμοσμένους πρὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν μόρφωσιν τῶν πελατῶν του. ⁸Άλλ' ὄνομαστὸς ρητοροδιδάσκαλος ήτο κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα διθιφράτης. ⁹Απέκτησε πολλοὺς μαθητὰς παρὰ τὰ ὑπέρογκα δίδακτρα, τὰ διοῖα ἐλάμβανεν. Οἱ κυριώτεροι λόγοι του ὅμως δὲν ήσαν προωρισμένοι νὰ ἐκφωνηθοῦν, ἀλλὰ νὰ διαδώσουν τὰς σκέψεις τοῦ ρήτορος καὶ νὰ δείξουν τὴν ρητορικήν του τέχνην. Διὰ τοῦτο ἐπεξειργάζετο ἐπὶ ἔτη ὅλοκληρα τοὺς λόγους του. Λέγεται ὅτι ἔχρειασθη 10 ἔτη διὰ νὰ συντάξῃ τὸν Πανηγυρικόν.

¹⁰Άλλ' οἱ ἔξοχώτεροι ρητορες τῶν Ἀθηνῶν ήκμασαν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Δ' αἰῶνος. Είναι δὲ οὗτοι διθιμοσθένης καὶ διθιπαλός του Αἰσχίνης. ¹¹Υπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Δημοσθένους σφέζονται 60 λόγοι, ἐκ τῶν διοίων μόνον οἱ 32 θεωροῦνται γνήσιοι. Είναι δὲ προϊόντα ὅχι μόνον ἀνωμάλων πολιτικῶν περιστάσεων, ἀλλὰ κυρίως ἐπιμόνου καὶ ὑπομονητικῆς ἐργασίας. ¹²Άλλοι ἔξι αὐτῶν ἀπηγγέλθησαν εἰς κρισίμους στιγμὰς τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς πατρίδος του καὶ ἀποπνέουν θέρμην πατριωτικὴν καὶ πάθος, δπως οἱ Φιλιππικοὶ καὶ οἱ Ολυνθιακοὶ. ¹³Άλλοι εἰς

πολιτικάς δίκας, ὅπως ὁ περὶ στεφάνου, ὁ κατὰ Μειδίου κλπ., οἱ ὄποιοι εἶναι καὶ οἱ σημαντικώτεροι. Εἰς τὸν λόγους τούτους ἡ δύναμις τῆς ἐκφράσεως καὶ τῶν ἐπιχειρημάτων φθάνει εἰς ἀνυπέρβλητον ὑψος. Ἡ ἀρχαιότης ἐθεώρησεν αὐτὸν ὃς τὸν κορυφαῖον τῆς ἀθηναϊκῆς οητοφικῆς καὶ σήμερον, ὅταν ὀμιλοῦν περὶ ὧν, εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ἔννοοῦν τὸν Δημοσθένην.

Ἐφάμιλλος αὐτοῦ ἦτο ὁ ἀδυσώπητος ἀντίπαλός του Αἰσχίνης, ὁ ἀρχηγὸς τῆς φιλομακεδονικῆς μερίδος. Ἐσώθησαν πολὺ

Πλάτων

δλιγάτεροι λόγοι τοῦ Αἰσχίνου. Ἀλλ' ὁ κατὰ Κτησιφῶντος λόγος μᾶς δίδει ἔννοιαν τῆς ἐξόχου οητοφικῆς ἰδιοφυΐας του, ἡ ὄποια κατατάσσει αὐτὸν ἀμέσως μειὰ τὸν Δημοσθένην.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωκράτους παρήγαγε πλουσιωτάτους καρποὺς τὸν Δ' αἰῶνα. Οἱ πολυπληθεῖς μαθηταί του ἔξήγησαν ἔκαστος κατὰ τὴν ἴδιαν ἀντίληψιν τὰ διδάγματά του καὶ ἐσχηματί-

συνησαν οὕτω διάφοροι διακλιπώσεις τῆς σωκρατικῆς φιλοσοφίας ἡ, ὅπως λέγουν, διάφοροι σωκρατικαὶ σχολαί. Ὁ ***Αντισθένης** π. χ. ἔδωσε μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ἐγκράτειαν καὶ διεκήρυξεν ὅτι μόνον ὁ διλιγαρχής, ὁ περιορίζων εἰς τὸ ἐλάχιστον τὰς ἀνάγκας του καὶ περιφρονῶν τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς δύναται νὰ ἔχῃ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν τῆς ψυχῆς. Ἡ διδασκαλία τοῦ ***Αντισθένους** ὥνομάσθη *Κυνικὴ φιλοσοφία*, διότι ἔδίδασκεν εἰς τὴν παλαίστραν τὴν καὶ λουμένην *Κυνόσαργες*. Ὁνυμαστὴν κατέστησεν αὐτὴν βραδύτερον ὁ **Διογένης**. Τούναντίον ὁ ***Ἀριστεππος**, καταγόμενος ἀπὸ τὴν πλουσίαν Κυρήνην, ἔδιδαξεν ὅτι τὸ ὑψιστὸν ἀγαθὸν εἶναι αἱ ἀπολαύσεις τοῦ βίου καὶ ἔγινεν ἀρχηγὸς τῆς *Κυνηγαῖκῆς Σχολῆς*.

Μόνος ὁ **Πλάτων** (427-347) κατενόησεν ὅλον τὸ βάθος τῆς σωκρατικῆς διδασκαλίας καὶ συνεπλήρωσε καὶ ἀνέπτυξεν αὐτὴν διὰ τῆς ἀνωτέρας ἰδιοφύΐας του. Ὁ **Πλάτων** κατήγετο ἀπὸ ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν τῶν ***Ἀθηνῶν** καὶ ἔλαβεν ἐπιμελημένην μόρφωσιν. Ἀλλ' ἡτο κυρίως ἔξαιρετικὴ διάνοια, φύσις ποιητικὴ καὶ μέγιστος καλλιτέχνης τοῦ λόγου. Ὁ **Σωκράτης** δὲν εἶχε γράψει κανένα σύγγραμμα, ἐνῶ ὁ **Πλάτων** ὑπῆρξε πολυγραφώτατος καὶ διὰ τῆς μεγάλης συγγραφικῆς του ἰδιοφύΐας ἔδωσεν εἰς τὴν σωκρατικὴν φιλοσοφίαν τὴν μορφὴν ἐκείνην, διὰ τῆς διοίας ἔξησης μεγίστην ἐπίδρασιν εἰς δλην τὴν ἀνθρωπότητα.

Νέους δρόμους εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἦνοιξεν ὁ μαθητὴς τοῦ **Πλάτωνος** ***Ἀριστοτέλης** (384-322). Γεννηθεὶς εἰς τὰ Στάγειρα τῆς Μακεδονίας ἡλιθε 17 ἐτῶν εἰς τὰς ***Ἀθήνας** καὶ ἤκουσε τὴν διδασκαλίαν τοῦ **Πλάτωνος**, ἔμαθε πολλὰ παρ' αὐτοῦ καὶ ἐτίμα πάντοτε τὸν διδάσκαλον, ἀλλ' ὑκολούθησεν ἄλλην διεύθυνσιν. Εἶχε κλίσιν εἰς πρακτικωτέρας ἐπιστήμας καὶ διὰ μακρᾶς μελέτης καὶ ἴδιας ἔρευνης ἔγινεν διολυμαθέστερος σοφὸς τῆς ἀρχαιότητος. Εἰς τὰ πολυάριθμα ουγγράμματά του ἀπεθησαύσιε τὰς γνώσεις τῆς ἐποχῆς του καὶ οὕτω τὰ βιβλία τοῦ ***Ἀριστοτέλους** ἔγιναν εἰδος ἐγκυκλοπαιδικοῦ λεξικοῦ, τὸ διοῖον ἐπαιδαγώγησε τὴν ἀνθρωπότητα ἐπὶ πολλούς αἰῶνας. Οἱ μεταγενέστεροι ***Ἐλληνες** καὶ οἱ **Ρωμαῖοι**, οἱ **Βυζαντινοὶ** καὶ οἱ ***Αραβεῖς** καὶ οἱ **Εὐρωπαῖοι** κατὰ τοὺς μέσους χρόνους εἶχον ὡς διδάσκαλον τὸν ***Ἀριστοτέλη**. Διὰ τοῦ **Πλάτωνος** καὶ τοῦ ***Ἀριστοτέλους** ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἔγινε κοσμοϊστορικὴ δύναμις.

ΤΕΛΟΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΜΕΤΡΑ, ΣΤΑΘΜΑ, ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

1 ΜΕΤΡΑ

α) Μήκους				
Δάκτυλος	= 0,0193 μ.		'Ιππικὸν	= 4 στάδια
Παλαιστὴ = 4 δάκτυλοι	= 0,0771 μ.		Δόλιχος	= 7 ή 12 *
Σπιθαμὴ = 12 >	= 0,2302 μ.		δ) Έπιφανείας	
Πούς = 16 >	= 0,3083 μ.		Ποὺς τετράγωνος = 0,830 τετρ. μ.	
Πῆχυς = 1 ¹ / ₂ πόδες	= 0,4624 μ.		Πλέθρον > = 87, 50 > μ.	
Βῆμα = 2 ¹ / ₂ >	= 0, 771 μ.		ε) Χωρητικότητας	
Όργυια = 4 πήχεις - 1, 85 μ.			1) Υγρὰ	
β) Πορείας			Κοτύλη = 0,27 λίτρ.	
Ιούς = 0,30 μ.			Χοῦς = 12 κοτύλαι = 3,28 >	
Πλέθρον = 100 πόδες = 30,83 μ.			Μετρητὴς = 144 > = 39,39 >	
Στάδιον = 6 πλ. ή 600 πόδ. = 184,98 μ.			2) Σηρά	
Παραπάγγης = (περσικ.) = 30 στάδια			Κερύλη = 0,27 λίτρ.	
γ) Έπι άγρινων Δίαυλος	2 Στάδια		Χοῖνιξ = 4 κοτύλαι = 1,10 >	
			Έκτευς = 32 > = 8,75 >	
			Μέδιμνος = 199 > = 52,53 >	

2 ΣΤΑΘΜΑ

'Οβολὸς = 0,728 γραμ.		Mνᾶ = 100 δραχ. = 436,60
Δραχμὴ = 6 όβολοι = 4,366 >		Τάλαντον = 60 μναῖ = 26,196,20

3 ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Αἱ ὄνομασίαι τῶν ἑλληνικῶν σταθμῶν καὶ νομισμάτων εἰναι αἱ αὐταὶ, ἡ ἀκοιβέστερον οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες μετεχειρίσθησαν τὰ ὄντατα τῶν σταθμῶν, διὰ νὰ δηλώσουν καὶ τὰ νομίσματα, διότι δι' αὐτοὺς τὸ νόμισμα ἦτο βάρος πολυτίμου μετάλλου ἐγγυημένον μὲ τὸ σῆμα τῆς πολιτείας (νόμισμα, ἐπέσημον ἀργύριον). Τὰ νομίσματα τῶν ἀρχαίων ἦσαν κυρίως ἔξι ἀργύρου. Ὁ χρυσὸς ἐπὶ μακρὸν ἦτο ἐμπόρευμα, τοῦ διποίου ἡ τιμὴ ὅποιζετο εἰς νομίσματα ἀργυρᾶ. Χρυσᾶ νομίσματα ἔκποτον οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἦσαν ἄγνωστα. Ἡ μονάς τοῦ χρυσοῦ νομίσματος ἐλέγετο στατήρ (ἀντὶ δραχμῆς) καὶ ἦτο τὸ διπλάσιον τῆς δραχμῆς εἰς βάρος. Διὰ τοῦτο ἐλέγον στατήρ δαρεικός, στατήρ φιλιππικός κτλ. Οἱ ὄνομαστοι Κυζικηνοὶ στατῆρες ἦσαν μείγμα ἀργύρου καὶ χρυσοῦ.

· Απὸ τοῦ Σόλωνος οἱ Ἀθηναῖοι μετεχειρίζοντο τὰ ἔξης νομίσματα:

'Οβολὸς βάρος = 0,16 φρ.	Tετράδραχμ. = 4 δρχ. = 3,93 φρ.
Δραχμὴ = 6 όβολοι = 0,98 >	Mνᾶ = 100 > = 98,20 >
Δίδραχμον = 2 δραχμαῖ = 1,96 >	Τάλαντον = 60 μναῖ = 5,894,00 >

4. ΑΡΙΘΜΟΙ

Οι άρχαιοι Έλληνες μετεχειρίσθησαν διάφορα άριθμητικά συστήματα Τό παλαιότερον σύστημα ήτο τό λεγόμενον ἀκρωνυμικόν, δηλ. δ' άριθμὸς ἐσημειώτο διὰ τοῦ ἀρχικοῦ τῆς λέξεως, ή δούσια ἐσήμαινε τὸν ἀριθμόν. Οὕτω π. χ. Π (έντε) = 5. Δ (έκα) = 10 κτλ.

Τὸ μᾶλλον ἐν χρήσει σύστημα ήτο ή διὰ τῶν γραμμάτων παράστασις τῶν ἀριθμῶν ὡς ἔξης:

α'	=	1	κ'	=	20	σ'	=	200	$.α$	=	1000
β'	=		λ'	=	30	τ'	=	300	$.β$	=	2000
γ'	=	3	μ'	=	40	υ'	=	400	$.γ$	=	3000
δ'	=	4	ν'	=	50	φ'	=	500	$.δ$	=	9000
ϵ'	=	5	ξ'	=	60	χ'	=	600	$.α$	=	10000
ζ'	=	6	\circ'	=	70	Ψ'	=	700	$.β$	=	20000
ξ'	=	7	π'	=	80	ω'	=	800	$.γ$	=	30000
η'	=	8	φ'	=	90	\beth'	=	900	$.δ$	=	40000
θ'	=	9	ϱ'	=	100						
ι'	=	10	$\varrho\alpha'$	=	110						
$\iota\alpha'$	=	11	$\varrho\iota$	=	111						
$\iota\beta'$	=	12									

5. ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ

Τὸ ημερολόγιον ἢ μηνολόγιον τῶν ἀρχαίων ἔχοντος μᾶλλον διὰ νὰ κανονίζῃ τὰς ἔορτάς. Οἱ Ἀθηναῖοι εἰχον ἀναθέσει τὴν φροντίδα ταύτην εἰς Ιδιαίτερον ὑπάλληλον, τὸν ἴερομνημόνα.

Μόλις ἐπὶ Ἀλεξάνδρου οἱ Ἐλληνες παρέλαβον τὴν βασιλωνιακὴν διαιρέσιν τῆς ήμέρας (*νιγδήμερον*) εἰς 24 ὥρας. Προηγουμένως εἰχον ἄλλας, δόλιγον ἀκαθορίστους διαιρέσεις τῆς ήμέρας καὶ τῆς νυκτὸς εἰς μέρη (*μοίρας*).

Οὕτω ἡ *Νῦξ* διαιρεῖται εἰς τρεῖς μοίρας 1) *Ἐσπερος*, *ἔσπέρα*, *νὺξ πρώτη*, περὶ λύχνων ἄρπας, περὶ πρῶτον ὅπνον 2) ἀμολύγος (*Ομηρος*), *νυκτὸς μεσούσης*, *μεσονύκτου*, 3) ἡώς (*Ομηρος*), *Ἔως*, *ὅρθρος*, *ἀμφιλύκη*. Εἰς τὸ στρατόπεδον ἡ νῦξ διαιρεῖται εἰς τρεῖς φυλακάς, περὶ τὴν πρώτην φυλακὴν κτλ.

Ἡ ήμέρα ἐπίσης διαιρεῖται εἰς τρία μέρη: 1) *Πρῷ* τῆς ήμέρας 2) *Μέσον* ήμέρα (*Ομηρος*, *μεσημβρία*) 3) *δεῖλη*, δῆψε τῆς ήμέρας, *βουλντός*.

Οἱ ἀρχαιοὶ μετεχειρίζοντο τοὺς σεληνιακοὺς μῆνας μὲ 30 ήμέρας (*πλήρεις*) καὶ 29 (*κολόναις*), οἱ δόποιοι διεδέχοντο ἀλλήλους. *Ο μὴν διηρεῖτο εἰς τρεῖς δεκάδας, μηνὸς ἰσταμένου, μεσοῦντος, φθίνοντος.*

Τὸ *ἔτος* (*ἐνιαυτός*) διαιρεῖται εἰς 12 μῆνας καὶ ἀρχίζει κοτά διάφορον ἐποχὴν εἰς τὰς διαφόρους πόλεις. *Ἡ συνήθης δημος ἀρχὴ τοῦ ἔτους εἶναι ή νουμηνία μετὰ τὸ θεορινὸν ἡλιοστάσιον* (μετὰ τὰς θεορινὰς τροπάς). *Ἄλλ* ἐπειδὴ οἱ σεληνιακοὶ μῆνες δὲν εἰναι σταθεροί, διὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ δούσωμεν ἀκριβῶς τὴν ἀντιστοιχίαν τῶν ἀρχαίων μηνῶν μὲ τοὺς Ιδιαίτερους μας. *Ἐπίσης ή ὄνομασία τῶν μηνῶν δὲν εἰναι ή αὐτὴ εἰς ὅλας τὰς πόλεις.* *Ίδου τὰ ὄντα μηνά τῶν ἀθηναϊκῶν μηνῶν:*

Θεοίνοι	Χειμερινοί
Έκατομβαιών ('Ιούνιος-Ίουλιος)	Γαμήλιών (Δεκέμβριος-Ιανουάριος)
Μεταγειτνιών ('Ιούλιος-Αὔγουστος)	'Ανθεστηριών ('Ιανουάριος-Φεβρουάριος)
Βοηθούμιών (Αὔγουστος-Σεπτέμβριος)	'Ελαφηβολιών (Φεβρουάριος-Μάρτιος)
Φθινοπωρινοί	'Εαρινοί
Πυανεψιών (Σεπτέμβριος - Οκτώβριος)	Μουνιχιών (Μάρτιος-Άπριλιος)
Μαιμακτηριών ('Οκτώβριος-Νοέμβριος)	Θαυμητηριών ('Απριλιος-Νοέμβριος)
Ποσειδεών (Νοέμβριος-Δεκέμβριος)	Σκιροφοριῶν (Μάϊος-Ιούνιος)

Οι ἀρχαῖοι διὰ νὰ ἔναρμονήσουν τὴν διαφοράν τοῦ σεληνιακοῦ ἔτους (354 ἡμέραι) πρόδει τὸ ἥλιακὸν (365 ἡμ.) κατέφυγον εἰς τὴν προσθήκην τῶν λεγομένων **ἔμβολέμων μηνῶν**. Εἰς τὸν κύκλον 8 ἔτῶν καὶ συγκεκριμένως εἰς τὸ 3ον, 5ον καὶ 8ον ἔτος ὁκταετοῦς κύκλου προσθέτουν ἔνα ἐμβόλιμον μῆνα ἐκ 30 ἡμερῶν. Ἡ προσθήκη ἔγίνετο μετά τὸν μῆνα Ποσειδεῶνα καὶ δ ἐμβόλιμος ὧνομάζετο *Ποσειδεῶν δεύτερος*.

Εἰς τοὺς κλασικοὺς χρόνους οἱ Ἐλλήνες δὲν εἶχον κοινὴν χρονολογίαν. Τὸ ἔτος λαμβάνει τὴν δονομασίαν ἐκ τοῦ ἄρχοντος ἢ τοῦ ἰερέως τῆς πόλεως. Οἱ Ἀθηναῖοι δονομάζουν τὸ ἔτος ἐκ τοῦ δονόματος τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος, οἱ Σπαρτιᾶται ἐκ τοῦ δονόματος τοῦ πρώτου ἐφόρου, οἱ Ἀργεῖοι ἐκ τοῦ δονόματος τῆς ἰερείας τῆς Ἡρας. Ὁ Θουκυδίδης θέλων νὰ δρίσῃ ἀκριβῶς τὸν χρόνον τῆς αἰφνιδιαστικῆς ἐπιθέσεως τῶν Θηβαίων κατὰ τῶν Πλαταιῶν γράφει : «.....ἐπὶ Χρυσίδος ἐν Ἀργει τότε πεντήκοντα δυ” οῖν δέοντα ἔτη ιερωμένης καὶ Αἰλησίου ἐφόρου ἐν Σπάρτῃ καὶ Πυθοδώρου ἔτι τέσσαρας μῆνας ἄρχοντος Ἀθηναίοις κλπ.»

Πολὺ βροσδύνεον μετά τὸν Μ. Ἀλέξανδρον (300 π. Χ.) ἔγινε χρῆσις ὑπὸ τῶν ιστορικῶν τῆς κατ' Ὁλυμπιάδας χρονολογίας. Ἐκάστη Ὁλυμπιάς ἀποτελεῖ κύκλον 4 ἔτῶν. «Οθεν δὲ καθορισμὸς τοῦ ἔτους γίνεται διὰ δύο ἀριθμῶν Π. χ. Ὁλυμπ. 72, 3, τὸ δόποιον σημαίνει τρίτον ἔτος 72ας Ὁλυμπιάδος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὑποτιθεμένη ἀρχὴ τῶν Ὁλυμπιακῶν ἀγώνων εἶναι κατὰ τὴν ἴδικήν μας χρονολογίαν τὸ ἔτος 776 π. Χ., μετατρέπομεν διὰ ἔξης τὴν κατ' Ὁλυμπιάδας χρονολογίαν εἰς χρονολογίαν χριστιανικήν : Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη π. χ. ἔγινε 72, 3 φθινόπωρον :

$$71 \times 4 = 284 \quad 284 + 2 = 286 \quad 776 - 286 = 490 \text{ π. Χ.}$$

Ἐάν τὸ γεγονός συνέβη τὸ φθινόπωρον ἢ τὸν χειμῶνα, προσθέτομεν εἰς τὸ γινόμενον τῶν Ὁλυμπιάδων τὸν ἀριθμὸν τοῦ ἔτους ἡλαττωμένον κατὰ ἐν δπως εἰς τὸ παράδειγμα. Ἐάν δμως συνέβη τὸ ἔαρ ἢ τὸ θέρος, προσθέτομεν τὸν ἀριθμὸν τοῦτον διλόκληρον.

Διὰ χρονολογίας μετά Χριστὸν ἀφαιροῦμεν τὸ 776 ἀπὸ τὸ σύνολον τῶν ἔτῶν. Ὁ Αὔγουστος π. χ. ἀπέθανεν Ὁλυμπ. 198. 2 τὴν 19 Αὐγούστου.

$$197 \times 4 = 788 \quad 788 + 2 = 790 \quad 790 - 776 - 14 \text{ π. Χ.}$$

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

2400-1400 π.χ. περίπου	Κρητικός πολιτισμός
2090-1700 >	Κάθοδος τῶν Ἀχαιῶν
1500 >	'Ακμὴ τῶν Μυκηνῶν
1100 >	'Επιδρομὴ τῶν Δωριέων.
900 >	'Οργάνωσις σπαρτιατικῆς πολιτείας
ΣΤ' αἰών	
594 >	Νομοθεσία Σόλωνος
560- 527 >	Τυραννία Πεισιστράτου
510 >	Κατάλησις τῆς τυραννίας
507 >	Κλεισθένης
E αἰών	
499- 493 <	'Ιωνική ἐπανάστασις
490 >	Μάχη ἐν Μαραθώνι
480 >	Θερμοπύλαι—Σαλαμῖς
479 >	Πλοταῖαι—Μυκάλη—Ιμέρα
477 >	"Ιδρυσις ἀθηναϊκῆς συμμαχίας—'Αριστείδης
465 >	Nίκη τοῦ Κιμωνος εἰς τὸν Εὐρυμέδοντα
449- 429 >	Κυβέρνησης Περικλέους
431- 404 >	Πελοποννησιακὸς πόλεμος
425 >	Σφακηρία
421 >	Nικείος εἰρήνη
415- 413 >	'Εκστρατεία Σικελίας—'Αλκιβιάδης
405 >	'Ο Δύσανθρος γινᾶται εἰς Αἴγδος ποταμοὺς
404 >	"Αλωσις τῶν Ἀθηνῶν
404- 403 >	Oι τοιάκοντα τύραννοι
400 >	Kάνοδος τῶν μυρίων
α' αἰών	
399 >	Θάνατος Σωκράτους
396- 394 >	'Εκστρατεία τοῦ Ἀγησιλάου εἰς 'Ασίαν
387 >	'Ἐγταλκίδειος εἰρήνη
379 >	'Ο Πελοπίδας ἐλεύθερώνει τὰς Θήβας
371 >	Nίκη τῶν Θηβαίων εἰς τὰ Λευκτρά
362 >	Μάχη Μαντινείας—θάνατος Επαμεινάνδρα
360 >	'Ο Φίλιππος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας
352 >	'Επέμβασις Φίλιππου εἰς τὸν α' ἰερὸν πόλεμον
339 >	β' ἰερὸς πόλεμος—δ Φίλιππος κυριεύει τὴν Ελλάτειαν.
338 >	Μάχη Χαιρωνείας
336 >	Δολοφονία Φίλιππου—δ Αλέξανδρος βασιλεὺς
335 >	Καταστροφὴ Θηβῶν
334 >	Μάχη Γρεανικοῦ
333 >	Μάχη Ισσοῦ
332 >	"Αλωσις τῆς Τύρου—κατάκτησις Αιγύπτου
331 >	Μάχη παρὰ τὰ Ἀρβηλα
326 >	'Εκστρατεία εἰς τὰς Ἰνδίας
323 >	Θάνατος τοῦ Ἀλεξανδρού

ΤΙΝΑΞ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ

σελ.		σελ.
1	Ἄξινη παλαιολιθική	41
2	Αίχμαι βέλους	42
3	Ζῷα παλαιολιθικῆς ἐποχῆς	43
4	Τεμάχιον δύτοῦ ταράνδου	44
5	Ἄξιναι νεολιθικαὶ	45
6	Διμναία κατοικία	46
7	Αίχμὴ δόρατος ἐξ ὀρειχάλκου	47
8	Πέλεκυς	48
9	Βραχιόλιον	49
11	Ἄρχαια Ἀλγυπτος	50
12	Ἐνδυμασίαι Αἰγυπτίων	51
13	Ναὸς Αἰγυπτιακὸς	52
14	Αἱ πυραμίδες καὶ ἡ Σφίγξ	53
15	Αἰγύπτιος (ἄγαλμα)	54
16	Ὀβελίσκος	55
17	Γραφὴ Αἰγυπτιακὴ	56
18	Σκηναὶ γεωργίας	57
19	Χάρτης Χαλδαίας καὶ Ἀσσυρίας	58
20	Ἀσσύριος βασιλεὺς ἐπὶ ἄρματος	59
21	Τοιχογραφία ἀσσυριακὴ	60
22	Ἀσσυριακὸν ἀνάκτορον	61
23	Πτερωτὸς ταῦρος	62
24	Ἀσσυριακὸς ναὸς	63
25	Σκηναὶ κυνηγίου	64
26	Σφρηνοειδῆς γραφὴ	65
27	Παλαιστίνης καὶ Φοινίκη	66
28	Ναὸς τοῦ Σολομῶντος	67
29	Περσικὸν κράτος	68
30	Κίων περσικὸς	69
31	Χάρτης ἀρχαίας Ἑλλάδος	70
32	Κρήτες κομίζοντες δῶρα	71
33	Τύπος γυναικὸς τῆς Κρήτης	72
34	Πρόσωψις κρητικῶν οἰκιῶν	73
35	Τιχθὺς πετῶν.	74
36	Πολύχρωμον κρητικὸν ἀγγεῖον	75
37	Πύλινον ἀγγεῖον Κρήτης	76
38	Πολύχρ. καμαραϊκὸν ἀγγεῖον	77
39	Πύλινον ἀγγεῖον Κνωσσοῦ	78
40	Πολύχρ. κρητικὸν ἀγγεῖον	79

76 Συμπόσιον	156	103 'Αναπαράστασις τῆς Ἀκρο-	
77 'Ενδυμασία γυναικῶν	157	πόλεως	182
78 Γυναῖκες ἐπιδιδόμεναι εἰς τὴν μουσικὴν	158	107 Τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα	
79 Γυναῖκες εἰς τὴν βρύσην	158	τῆς Ἀθηνᾶς	183
80 Σκηνὴ γάμου	159	108 Παρθενών	184
81 Σχολεῖον	160	109 Ναὸς ἀπέροι Νίκης	185
82 'Ασκήσεις ἐφῆβων	161	110 'Αλκαῖος καὶ Σαπφώ	188
83 Παλαίστρα	162	111 'Ελλην. θέατρ. Ε' αἰῶνος	189
84 Παιδιά μὲ σφαιραν	162	112 Σοφοκλῆς	190
85 'Ηγησώ	163	113 Σωκράτης	194
86 'Ανάπτυξις τοῦ ναοῦ	167	114 'Ερμῆς	207
87 Ναὸς πρόστευλος	168	115 'Ο Θουκυδίδης	208
88 Δωρικὸς κίων	169	116 Χάρτης Βοιωτίας	223
89 'Ιωνικὸς κίων	169	117 Μακεδὼν δολίτης	229
90 Κορινθιακὸς κίων	170	118 Δημοσθένης	232
91 'Ανθέμια, λωτοί, μαίανδροι	170	119 'Ο Λέων τῆς Χαιρωνείας	235
92 Δωρικὸς ναὸς	171	120 Μέγας 'Αλέξανδρος	238
93 'Αρχαϊκὸν ἄγαλμα	172	121 'Ελλήσποντος	241
94 Κοῦρος	172	122 Πύλαι Κιλικίας καὶ Συρίας	242
95 Κόρη	173	123 Χάρτης ἐκστρατείας Μ. 'Αλε-	
96 Διορυφόρος	174	ξάνδρου	245
97 Δισκοβόλος	175	124 Νόμισμα Μ. 'Αλεξάνδρου	249
98 Κεφαλὴ Διὸς 'Ολυμπίας	176	125 Ζεὺς τοῦ Δ' αἰῶνος	253
99 'Ιωνικὸς ἀμφορεὺς	178	126 Εἰρήνη Κηφισοδότου	255
100 Παλαιοτέρα ἀττικὴ ὑδρία	176	127 'Ερμῆς τοῦ Πραξιτέλους	256
101 Βοιωτικὴ ὑδρία	176	128 'Εφηβος Μαραθώνος	257
102 Συλλογὴ Κορινθιακ. ἀγγείων	177	129 Κεφαλὴ γυναικὸς	258
103 'Αθηναϊκὸς ἀμφορεὺς	178	130 'Ο 'Αποξύνομενος	259
104 Παναθηναϊκὸς ἀμφορεὺς	179	131 Κεφαλὴ πυγμάχου	260
105 Λίκυθος λευκὴ	180	132 Παράστασις κωμῳδίας	261
		133 Πλάτων	268

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'	Οι παλαιότατοι ἄνθρωποι	Σελ.	3— 8
>	B' Οι ἀνατολικοὶ λαοί	>	9— 33

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

>	Γ' 'Η χώρα καὶ οἱ κάτοικοι	>	34— 41
>	Δ' Προϊστορικὴ Ἑλλὰς	>	42— 56
>	Ε' 'Η Ἑλλὰς τῶν Ὄμηρικῶν χρόνων	>	57— 64
>	ΣΤ' Μεταβολὴ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν Ζ' καὶ ΣΤ' αἰῶνα	>	65— 70
>	Ζ' Τὰ κράτη τῆς Ἑλλάδος	>	71— 79
>	Η' 'Ο κόσμος τῶν ἀποικιῶν	>	80— 88
>	Θ' Θρησκεία καὶ ἡθικοὶ δεσμοὶ	>	89—102
>	Ι' Τὸ Σπαρτιατικὸν κράτος	>	103—108
>	ΙΑ' 'Ανάπτυξις τῶν Ἀθηνῶν	>	109—118
>	ΙΒ' Μηδικοὶ πόλεμοι	>	119—132
>	ΙΓ' Δημιουργία τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους	>	133—140
>	ΙΔ' Διοίκησις τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους— 'Η δημιουργία	>	141—150
>	ΙΕ' 'Ο βίος τῶν Ἀθηναίων	>	151—164
>	ΙΣΤ' 'Ἀκμὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ	>	165—195
>	ΙΖ' 'Ο Πελοποννησιακὸς πόλεμος	>	196—212
>	ΙΗ' 'Αποσύνθεσις τῶν Ἑλληνικῶν Πολιτειῶν»	>	213—226
>	ΙΘ' 'Ἐπικράτησις τῶν Μακεδόνων	>	227—236
>	Κ' Κατάκτησις τῆς Ἀσίας ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδροῦ	>	237—251
>	ΚΑ' Αἱ τέχναι καὶ τὰ γράμματα κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα	>	252—264
Μαράρτημα		>	265—267
Χρονολογικὸς πίναξ		>	268
Πίναξ εἰκόνων καὶ χαρτῶν		>	269—270
Περιεχόμενα		>	271

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ

ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 17]6]1930

‘Δριθ. Πρωτ. 33418

ΑΡΧΟΝΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

Πρὸς τὸν κ. Ἰω. Ν. Σιδέρην, βιβλιεκδότην.

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν, ὅτι δι' ἡμετέρας ταῦταριθμου καὶ ἀπὸ 6 Ἰουνίου 1930 πρᾶξεως καταχωρισθείσης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 65 τῆς 7ης τοῦ αὐτοῦ μηνὸς φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως (Τεῦχος Β') ἐνεκρίθη συμφώνως τῷ νόμῳ 3438 τὸ ὑφ' ὑμῶν ὑποβληθὲν πρὸς κρίσιν διδακτικὸν βιβλίον **X. Θεοδωρίδου καὶ Α. Δαζάρου** «*Ιστορία Αρχαίων Χρόνων (Ἑλληνική)*» τρίτης γυμνασίου διὰ δύο σχολικὰ ἥτοι ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1930-31 ἕως τέλους τοῦ 1931-32 ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν αὐτοῦ συνταχθῶσιν αἱ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ὑποδειχθεῖσαι τροποποιήσεις.

‘Ο Υπουργὸς

Γ. Παπανδρέου

‘Ακριβὲς ἀντίγραφον
αὐθημερὸν

‘Ο Τμηματάρχης
Ν. Καμπέρης

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ

ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 17 [6]1930

Ἄριθμος Πρωτ. 33418

Πρὸς τὸν κ. Ἰω. Ν. Σιδέρην, βιβλιεκδότην.

Ἀνακοινοῦμεν διὸν, ὅτι δι' ἡμετέραις ταῦταιρίθμου καὶ ἀπὸ 6 Ιουνίου 1930 πρᾶξεως καταχωρισθείσης ἐν τῷ ὑπὲρ ἀριθμῷ 66 ἡς 7ης τοῦ αὐτοῦ μηνὸς φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυρεονήσεως (Γεῦχος Β') ἐνεκριθῆ συμφώνως τῷ νόμῳ 3438 τῷ ἑφ' ὧντον ὑποβληθὲν πῆδες κοίται διδακτικὸν βιβλίον **X. Θεοδωρίδου καὶ Α. Λαζάρου** «Ἴστοσια τῶν Αρχαίων Κρένων» (Ἐλληνικὴ) ἤτι τε Γυμνασίου διὰ δύο σχολικὰ ἔτη, ἢτοι ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1930-31 ἕως τέλους τοῦ 1931-32 ὑπὲρ τὸν ὅρον ὅπως κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν αὐτοῦ συντεχθῶσιν αἱ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ὑποδειχθεῖσαι τροποποιήσεις.

‘Ο. Υπουργὸς
Γ. Παπανδρέου

‘Ακριβὲς ἀντίγραφον
αὐθιμερὸν

‘Ο. Τμηματάρχης
Ν. Καμπέρης

“Ἄρθρον 9 τοῦ ἀπὸ 26 Ιουλίου 1929 Προεδρικοῦ Διατάγματος

Τὰ διδακτικὰ βιβλία τὰ πωλούμενα μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἐκδόσεώς τοι ἐπιτρέπεται νὰ πωλοῦνται ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρᾳ κατὰ 20%, τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παρόντος Διατάγματος κανονισθείσης ἀνευ βιβλιοσήμου τιμῆς πρὸς ἀντιμετοπισιν τῆς δαπάνης συσκευῆς καὶ τῶν ταχυδυσμάκων τελῶν, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως ἐπὶ τῆς τελευταίας σελίδος τοῦ ἔξωφύλλου ἐξευποῦται τὸ παρὸν ἄρθρον.